

Ivan Gundulić

Osman

eLektire.skole.hr

SADRŽAJ

PJEVANJE PRVO _____	3
PJEVANJE DRUGO _____	11
PJEVANJE TREĆE _____	20
PJEVANJE ČETVRTO _____	27
PJEVANJE PETO _____	35
PJEVANJE ŠESTO _____	42
PJEVANJE SEDMO _____	48
PJEVANJE OSMO _____	56
PJEVANJE DEVETO _____	67
PJEVANJE DESETO _____	76
PJEVANJE JEDANAESTO _____	85
PJEVANJE DVANAESTO _____	96
PJEVANJE TRINAESTO _____	104
PJEVANJE ČETRINAESTO I PETNAESTO (napomena) _____	109
PJEVANJE ŠESNAESTO _____	110
PJEVANJE SEDAMNAESTO _____	116
PJEVANJE OSAMNAESTO _____	126
PJEVANJE DEVETNAESTO _____	134
PJEVANJE DVADESETO _____	147
RJEČNIK _____	154

PJEVANJE PRVO

Ah, čijem si se zahvalila,¹
tašta ljudska oholasti?
Sve što više stereš krila,
sve ćeš paka niže pasti!
5 Vjekovite i bez svrhe
nije pod suncem krepke stvari,
a u visocijeh gora vrhe
najprije ognjen trijes udari.²
Bez pomoći višnje s nebi³
10 svijeta je stavnos svijem⁴ bjeguća:
satiru se sama u sebi
silna carstva i moguća.⁵
Kolo od sreće⁶ uokoli
vrteći se ne pristaje:
15 tko bi gori, eto je doli,
a tko doli gori ustaje.
Sad vrh sablje kruna visi,
sad vrh krune sablja pada,⁷
sad na carstvo rob se uzvisi,
20 a tko car bi, rob je sada.
Proz nesreće sreća iznosi,⁸
iz krvi se kruna crpe,⁹
a oni kijeh¹⁰ se boje mnozi¹¹

strah od mnozijeh i oni trpe.
25 Od izdajstvâ i od zasjeda
ograđena je glava u cara,
a u čas se zgoda ugleda
od ke ne bi pametara.¹²
O djevice čiste i blage¹³
30 ke vrh gore slavne i svete
slatkom vlasti pjesni drage
svijem pjevôcim¹⁴ naričete,
narecite sad i meni
kako istočnom caru mladu¹⁵
35 smrt vitezi nesmiljeni
daše u svomu¹⁶ Carigradu.
Znam da bi se otprije htilo¹⁷
da ja pjevam, vi kažete,
kô se¹⁸ on rodi srećno i milo

¹ 1. Ah, čime si se zanjela (čime se uznosiš, razmećeš); stihovi 1-28. daju uvodnu intonaciju čitavom epu.

² 7-8. a u vrhove visokih gora najprije (najčešće, najlakše) udara grom: aluzija na cara Osmana koji se nalazi na vrhu moći i na kojega će udariti grom (tj. pobunjeni janjičari).

³ 9. s nebi - s neba

⁴ 10. svijem - svima

⁵ 12. poredaj: silna i moguća carstva.

⁶ 13-16. »Kolo od sreće«, slika prolaznosti

⁷ 17-18. Sad se sabljom (oružjem) kruna (kraljevstvo) stječe, sad po kruni (po vladaru) sablja udara.

⁸ 21. iz nesreće sreća izlazi (i obrnuto).

⁹ 22. kruna se stječe pokoljem (krvlju).

¹⁰ 23. kijeh - kojih

¹¹ 23. *mnozi* - mnogi

¹² 25-28. carska je glava okružena izdajstvom i zasjedom, i u čas se može dogoditi što nitko ne pamti.

¹³ 29-56. Invokacija; Gundulić ne zaziva Gospu, kako bi se očekivalo i kako je postupio njegov uzor T. Tasso (u *Gerusalemme liberata*), već se utječe za nadahnuće djevicama (muzama) »vrh gore slavne i svete« (s Helikona), postupa dakle prema praksi klasičnih epskih pjesnika.

¹⁴ 32. *pjevôcim* - pjevačima, rj. pjesnicima.

¹⁵ 34. *istočnom caru mladu* - mladom turskom caru Osmanu; pridjev *istočni* često se u Gundulića upotrebljava u značenju *turski*, s obzirom na činjenicu da je Tursko carstvo na istoku; car Osman je glavni junak Gundulićeva epa; rodio se 1604. kao prvi sin cara Ahmeta I, kojega je naslijedio njegov brat Mustafa I, stric Osmanov (1617); Mustafa je svrgnut 1618. i na carski prijesto popne se Osman II, junak epa, koji je zaglavio u pobuni janjičara 1622.

¹⁶ 36. *u svomu* - u njegovu

¹⁷ 37. znam da bi najprije trebalo

¹⁸ 39. *kô se* - kako se.

40 caru Ahmetu prvo dijete;
 i po smrti oca svoga
 s ke pomoći, s ke zasjede¹⁹
 vrh pristolja otmanskoga
 Mustafa mu dundo sjede;
 45 kô li se opet carsko misto²⁰
 Mustafi ote, tere u slavi
 na pristolje ono isto
 sultan Osman car se stavi²¹;
 i on mlađahan kako paka,
 50 željan starijih slavu sresti²²,
 podiže se na Poljaka²³
 s mnogom silom, s malom česti²⁴.
 Ali da tijem pjesni moje
 sasma duge ne ishode,
 55 samo objav'te smrti svoje
 hude uzroke, tužne zgođe!²⁵
 Vladislave²⁶, poljačkoga
 slavna kralja slavni sinu,
 čim tva²⁷ puni slava mnoga

¹⁹ 42. *s ke pomoći, s ke zasjede* - kakvom pomoći, kakvom zasjedom

²⁰ 45. *kô li se opel carsko misto* - kako li se opet carsko prijestolje

²¹ 48. *car se stavi* - zacari se

²² 50. *slavu sresti* - slavu steći

²³ 51. *na Poljaka* - na Poljake, tj. na Poljsku

²⁴ 52. *s malom česti* - s malo sreće

²⁵ 53-56. Pjesnik moli muze da mu objave samo »hude uzroke« njegove (Osmanove) smrti

²⁶ 57. *Vladislav* - sin i nasljednik poljskog kralja Žigmunda, bio je za hoćimske bitke (1621) još prijestolonasljednik; sudjelovao je na Hoćimu, ali je većim dijelom odležao bolestan od groznice; vojskom su zapovjedali najprije Hotkjevič, pa onda Ljubomirski. Ipak je hoćimska slava pripala njemu; odlikovao ga je i papa kad je na svojim putovanjima po evropskim zemljama posjetio Rim. Prolazio je i kroz Anconu i tada odsjeo u kući ankonskih Gundulića, pa je to možda bio samo jedan razlog više da mu Ivan Gundulić posveti svoje glavno djelo.

²⁷ 59. *čim tva* - budući da tvoja

60 svega svijeta veličinu,
 na spijevanja ova obrati
 veličanstvo vedra čela,
 u kojih ti ištem prikazati
 nedobitna tvoja djela.
 65 Kraljeviću plemeniti
 jur u smrti cara Osmana
 svemogućom tvôm dobiti
 zamnjela je²⁸ svaka strana.
 Tim s mê trublje²⁹ da svit sliša
 70 slavu tvoju svakčas veću,
 ti sveđ djeluj djela viša,
 a ja pjet ih pristat neću.
 Jadna u srcu uspomena
 caru Osmanu biješe ostala
 75 da mu je vojska nebrojena
 od poljačke ruke³⁰ pala,
 i da zemljom svom velikom
 od tega³¹ se digla slava,
 glaseć carskijem dobitnikom
 80 kraljevića Vladislava.
 Ili putnik kopnom jaše,
 il' pomorac more brodi,
 Vladislav se klikovaše
 slavan carskoj pri nezgodi³².
 85 Gozbe časteć družba mila
 i pastiri stada pase³³
 strenitelja turskijeh sila
 popijevahu u sve glase.
 Jur na krilijeh od vjetara
 90 glas po svemu svijetu prši
 kô³⁴ kraljević silna cara
 kopja slomi, sablje skrši.
 U vedrini nad oblacim
 s istoka mu do zapada
 95 sunce upisa zlatnim zracim
 ime kojim slava vlada,³⁵

²⁸ 68. *zamnjela je* - zašumjela je (zazvučala)

²⁹ 69. *s mê trublje* - po mojoj pjesmi (epu)

³⁰ 76. *od poljačke ruke* - od poljske vojske

³¹ 78. *od tega* - od toga

³² 84. *pri nezgodi* - pri porazu

³³ 86. *pase* - paseći

³⁴ 91. *kô* - kako

³⁵ 96. *ime kojim slava vlada* - igra riječi s imenom poljskoga kraljevića

kažuć da on pri Nesteru³⁶
 Istočnoga razbi Zmaja,³⁷
 leteć za njim u potjeru
 100 sivi Orô do Dunaja.³⁸
 Čim s ovega³⁹ dijete oholo⁴⁰
 pečali se, grize i mori,
 misleć da svijet vas okolo
 tuđom hvalom njega kori,
 105 kliče: »Ja ti, ah, nikako,
 kraljeviću, ne zavidim:
 suđeno je bilo tako
 dobitnika da te vidim.
 Ni me manje sreća muči
 110 tebi dobra, meni huda;
 er komu se što odluči,
 vik ne ubjegne togaj suda.⁴¹

³⁶ 97. *Nester* - Dnjestar, rijeka u ondašnjoj Poljskoj na kojoj se nalazi Hoćim. Dnjestar protječe kroz današnju Ukrajinu i Moldovu, a Hoćim (Hotin) se nalazi u zapadnoj Ukrajini.

³⁷ 98. *Istočnoga (...)* *Zmaja* - turskog cara

³⁸ 100. *sivi Orô do Dunaja* - kraljević Vladislav do Dunava; historijski nije točno da je poljska vojska 1621. tjerala Turke do Dunava. To je jedno od više Gundulićevih slobodnih povezivanja hoćimske bitke s ranijim povijesnim zbivanjima i bitkama, što je u skladu sa zamisli da što sjajnije proslavi junaka od koga je očekivao da stane na čelo kršćanskih vojski protiv Turaka, koji su po njegovu mišljenju već bili prešli zenit svoje moći.

³⁹ 101. *čim s ovega* - budući da, zbog toga (tj. zbog slave Vladislavljeve)

⁴⁰ 101. *dijete oholo* - car

⁴¹ 112-113. Doslovce preuzeti stihovi iz *Jeđupke* što se pripisivala Andriji Čubranoviću, a zapravo je Pelegrinovićeve; *togaj suda*, te sudbine; s ova dva stiha, kao i s onim 103, *suđeno je bilo tako*, autor izražava carev fatalizam, vjerovanje da su sudbine unaprijed određene; takva gledanja uostalom nisu bili oslobođeni ni Gundulić, ni njegovo vrijeme, pa se tome, u petom deceniju XIX. st., prilagodio i Ivan Mažuranić pjevajući dopunu *Osmanu*:

Nu sve rane srca moga
 i muke su i žalosti
 115 s neposluha viteškoga⁴²
 i s bojničke nevjernosti.
 Ah, neumrli vitezovi,⁴³
 glasoviti Turci stari,
 s kijem dobiše⁴⁴ vas svijet ovi
 120 moji djedi, vaši cari,
 gdi načini vaši bojni
 i djela su slavna ona
 u kih izgled jes dostojni
 viteškijih od zakona?⁴⁵
 125 Vi u trudu dni vodeći,
 snažna srca, smione obraze
 kazahote⁴⁶ podnoseći
 ljetna sunca, zimne mraze.
 U pogubah krepci⁴⁷ uzrokom
 130 od posluha vjere čiste⁴⁸,

prvi stihovi XIV. Mažuranićeva pjevanja glase:

*Nebesa su knjige od vijeka
 gdje svojim prstom Višnji piše.*

⁴² 115. *s neposluha viteškoga* - zbog neposlušnosti vojske

⁴³ 117. i dalje: počinje Osmanovo razmatranje Turaka *nekad* i Turaka *sada*; u kontrastima, jednom od bitnih sredstava baroknoga stila, Osman daje sliku Turaka u stara vremena, kad su oni pobjeđivali gdje god bi došli; razmatranje počinje s uzvikom *ah*, s kojim je započeo i sam ep, i sadrži u sebi i čežnju za starim slavnim vremenima i tugu nad sadašnjom situacijom.

⁴⁴ 119. *dobiše* - pobijediše

⁴⁵ 123-124. u kojima se (u djelima starih Turaka) dostojno ogledaju viteški (ratni) zakoni.

⁴⁶ 127. *kazahote* - arhaizam umjesto kazaste, pokazivali ste; pjesnik taj i nekoliko arhaizama iste tvorbe (*suđahote*, *grđahote* itd.) upotrebljava svjesno za stilske svrhe, kako bi staru slavu izrazio starim izrazima.

⁴⁷ 129. *krepci* - snažni, jaki

⁴⁸ 129-130. *uzrokom od posluha vjere čiste* - budući da ste bili poslušni (odani) čistoj

tijekom polja, gore skokom,
 rijeke plovom prihodiste,
 misleć da je svake zledi⁴⁹
 trpjet bolje, pače umriti,
 135 neg careve zapovijedi
 s neposluha pristupiti.
 Sve požude, sve pohlepe
 viđahu se vaše mile
 jahat bojne konje lijepe
 140 i iz luka tratit strile.
 Pače svaki u odluci⁵⁰
 za raskoše svoje obra
 sablju o pasu, kopje u ruci,
 luk o plećih, konja dobra.
 145 Bila vam su brašna hode⁵¹
 bez razluke svaka žita,
 a poskupo⁵² hladne vode
 pića ugodna, plemenita.
 Konju i vami strehe općene
 150 stahu noćnijeh sred pokoja
 kućarice opletene
 od hrastovijeh tancijeh hvoja.⁵³
 I vojvode i viteza,
 i na kopnu i sred mora,
 155 i postelja i trpeza
 biješe koža zvijeri od gora.
 Pače u sjever posred zime,
 jezdec mrazno Podunavje,
 steraše vam mnokrat svime
 160 snijeg postelju, stijenje uzglavje.
 Odjeća vas resi laka
 svita sama i priprosta,
 a za oklopje u junaka
 srce i prsi bijehu dosta.
 165 Grđahote⁵⁴ vi sva blaga
 i sva plemstva razmi ono

vjeri (islamu koji je uključivao apsolutnu vjernost caru).

⁴⁹ 133. *svake zledi* - svakakve nevolje

⁵⁰ 141. *u odluci* - riješen, odlučan

⁵¹ 145. *hode* - hodeći

⁵² 147. *poskupo* - malo

⁵³ 151-152. kuće (su vam bile) ispletene od tankih hrastovih grana.

⁵⁴ 165. *grđahote* - grdili ste, pogrdivali ste, tj. odbacivali ste

ko⁵⁵ dobije sablja i snaga
 vojujući sved smiono.
 Suđahote⁵⁶ da nevolje
 170 najveće su stat bez rati⁵⁷
 i da je umrijet vele bolje
 neg isprazno dni trajati.
 Veljahote⁵⁸ da kudjelje
 žene predu doma u tmuni,
 175 a junaci neprijatelje
 da zatječu na ravnini.
 Držahote⁵⁹ za čas svoju
 i najveću diku i slavu
 za vašega cara u boju
 180 izgubiti rusu glavu⁶⁰.
 Vapijahote⁶¹: »Smrti prijeka,
 ne stavljamo pamet na te:⁶²
 da se carstvo prostre, a neka
 životi se naši skrate!«
 185 Ah, blažena i čestita
 koli doba vaša scijenim⁶³!
 Lasno dobit krunu od svita
 bi s vitezim tač hrabrenim.
 Jaoh, a sada sve je inako:⁶⁴
 190 vojevode i vojnici,
 sve je otišlo naopako,
 nevjerni su svikolici!
 Na boj ide svak pod silu;
 grije ga ljeto, zima mu udi;⁶⁵

⁵⁵ 167 *ko* - koje

⁵⁶ 169. *sudjahote* - sudili ste, smatrali ste

⁵⁷ 170. *bez rati* - bez rata

⁵⁸ 173. *veljahote* - govoraste, govorili ste

⁵⁹ 177. *držahote* - držali ste, smatrali ste

⁶⁰ 180. *rusu glavu*; rus - pridjev od *rusa* (= ruža); vrlo čest epitet u narodnoj pjesmi sa značenjem: svježa kao ruža.

⁶¹ 181. *Vapijahote* - vapili ste, vikali ste

⁶² 182. ne mislimo na te.

⁶³ 186. *scijenim* - držim, smatram

⁶⁴ 189. i dalje: počinje kontrast: *nekadašnjim* Turcima suprotstavljaju se *današnji* Turci; tuženje počinje s uzvikom *jaoh* da se izrazi sva silina Osmanovih osjećanja nad sadašnjim neposlušnim Turcima.

⁶⁵ 194. ljeti mu je vruće, zimi mu je hladno.

- 195 a oblaču zlato i svilu -
 ljudska obličja, ženske ćudi!⁶⁶
 ter pod zlatom dočim sjaju
 u napravah bez procjene,⁶⁷
 neprijatelje pozivaju
 200 ne na bjenja neg na plijene.⁶⁸
 Hodeć zemlju, brodeć vodu,
 da u lasti plovu, hrane⁶⁹
 sprijed jedeke u povodu⁷⁰,
 naprcane zad seksane.
 205 Svioni⁷¹ su njih šatori,
 stoli zlatni na kijeh⁷² sjede,
 ptica u moru, riba u gori
 jestojske ih slijedom slijede.⁷³
 Na trpezah vrhu sagâ
 210 duge i obilne gozbe čine,
 pijuć dokli svijes i snaga
 od vina im svijem pogine.
 Pernice im raskošne su,
 gdi u bludijeh svu noć tonu,
 215 u mirisu i uresu,
 proć naravi i zakonu.
 Od momaka i od dvorana
 svaki ograđen uokolo
 jaše u zlatu konja vrana,
 220 glavu diže, gleda oholo,
 ter se gizda, ter se diči
 taštom slavom od junaka:
 vas u vidjenju i u riči,
 a u stvoru ništa paka.⁷⁴
 225 Ah, kolikrat pun nemira
 vidjeh jednog od krstjana

⁶⁶ 196. ljudi (junaci) po vanjštini, žene po ćudi (tj. strašljivci).

⁶⁷ 198. u skupocjenim ukrasima.

⁶⁸ 200. (mame neprijatelja) ne na megdan, nego na pljačku.

⁶⁹ 202. hrane - imaju, sa sobom vode

⁷⁰ 203. u povodu - što ih vode (vojnici)

⁷¹ 205. svioni - svileni

⁷² 206. na kijeh - na kojima

⁷³ 207-208. ako ratuju na moru, imaju uza se ptice (divljač) za hranu, ako su na kopnu, onda vuku za sobom ribe.

⁷⁴ 223-224. sav (je) u vanjštini i u pričanju, a u stvarnosti ništa.

- gdi ih na jata goni i tira
 kako ovce sa svijeh strana;
 viknuh, skočih sam na konju
 230 boжник ujedno i vojvoda,⁷⁵
 pri sramotnom bezakonju⁷⁶
 ne pazeć se od nezgoda.⁷⁷
 Pače ne ostah⁷⁸, za osvetit
 tej prikore sasma grube,⁷⁹
 235 vraćat ovijeh, onijem prijetit,
 ne mareći za pogube.⁸⁰
 Ah, zločesti i neznani,
 od šta ste se, rijeh, pripali?
 Jeda i vi, kô krstjani,
 240 po dvije ruke nijeste imali?
 Jeda i oni nijesu ljudi?
 jeda i u vas srca nije?
 Što vas straši? što vas trudi?
 tursko staro smjenstvo gdi je?
 245 Bolje vam je smrt stignuti⁸¹
 i u boju s kopjem pasti
 negli tako poginuti
 bez zamjene⁸² i bez časti. -
 Nu zaman se snaga izmuči,
 250 jezik vika, ruka udara,
 jer od ovih strah se stuči
 s neposluhom janjičarâ.⁸³
 Spahoglani, ki sred rati⁸⁴
 rvahu se još smioni,

⁷⁵ 230. ujedno i vojnik i vojskovođa.

⁷⁶ 231. pri sramnom kršenju ratne discipline.

⁷⁷ 232. ne imajući na umu opasnost da stradam (tj. da budem ranjen ili da poginem)

⁷⁸ 233. ne ostah - ne prestadoh

⁷⁹ 234. tu strašnu sramotu (tj. nejunaštvo, izdaju)

⁸⁰ 236. ne mareći za opasnost.

⁸¹ 245. smrt stignuti - pasti u boju, poginuti

⁸² 248. bez zamjene - (da nikoga ne ubijete) u zamjenu za svoj život

⁸³ 251-252. jer se strah onih što su bježali spojio s neposlušnošću janjičara

⁸⁴ 253. sred rati - usred boja

- 255 kô ovi počeše ustupati,⁸⁵
uzmakoše prešno i oni.
Ovo uzroči mē bojnike
leški mači⁸⁶ da posijeku
i od krvi druge rike
- 260 kraj Nestera da proteku;⁸⁷
pače, da taj rijeka svudi
napuni se i zajazi
telesima mrtvijeh ljudi
kijeh poljačka vlas⁸⁸ porazi.
- 265 Ali hoću unaprijeda
da mâ ruka svijetom vrtil⁸⁹
i ona sama zapovijeda
vrh života i vrh smrti.
Čim mi cari štete svake
- 270 i našega smo uzrok vaja,
ki častimo ne junake⁹⁰
neg hotime od saraja;⁹¹
i hoćemo, tko otprije
služec bludno dni provodi,
- 275 s neprijateljim da boj bije
i da vlada i gospodi.
Mi, za uzumnožit⁹² veće zlata,
ne gledamo nijedna ina,
ter junačka što bi plata,
- 280 sad je carska trgovina.⁹³
Ali trg se carski tjera
- i od trgovac namjesnikâ:⁹⁴
zgone u vojsku skup pastijerâ,
a plaćaju se od bojnikâ.⁹⁵
- 285 Tim pastijeri iza stada
vojevodam pod ovacim
kako hoćeš da ikada
udriti se smiju s junacim?
Ne, ne, istočni bojni puci,
- 290 začeo sam djela veća,
a u ovoj sablji u ruci
svijeta je udes, vaša sreća!
Car Lesandro⁹⁶ primogući
u bremena starijeh ljeta,⁹⁷
- 295 mlad kô i ja vojujući,
dobi carstvo svega svijeta.
A i Suliman⁹⁸ car hrabreni,
pradjed slavni moga djeda,
sablju opasa⁹⁹ vrsnik meni¹⁰⁰
- 300 i vojskama zapovijeda.
Dva cara ova još odavna
za izgled¹⁰¹ stavih željam mojim:
njih¹⁰² ću slidit djela slavna,
dokli vas saj svijet osvojim!
- 305 Hrabrene su ove sprave¹⁰³;

⁸⁵ 255. kad ovi počeše odstupati (bježati natrag)

⁸⁶ 258. *leški mači* - poljska vojska

⁸⁷ 259-260. da proteku uz rijeku Nester druge rijeke, ali od krvi

⁸⁸ 264. *poljačka vlas* - poljska vojska

⁸⁹ 266. da moja ruka svijetom upravlja (po svojoj volji)

⁹⁰ 271. koji dajemo (uzvisujemo na) časti (položaje) ne po junačkim zaslugama

⁹¹ 272. nego pohotnike iz dvora (ili iz harema)

⁹² 277. *za uzumnožit* - da sakupimo

⁹³ 279-280. s onim čim se prije plaćale za junaštvo sada se vodi trgovina: naime, nekada su se visoki položaji u državi davali za junačka djela (dakle za zasluge), a sada se ti položaji prodaju za novac.

⁹⁴ 281-282. ali poput cara trgovinu (položajima) vode i carski namjesnici

⁹⁵ 283-284. (namjesnici) regrutiraju u vojsku pastire koji se u ratu i ponašaju kao pastiri, tj. nehrabri su, kukavični i plašljivi, a plaću im daju kao da su (doista) ratnici.

⁹⁶ 293. *car Lesandro* - Aleksandar Veliki, makedonski car

⁹⁷ 294. u staro doba, tj. u starom vijeku.

⁹⁸ 297. *Suliman*, turski car Sulejman I. od 1520. do 1566, jedan od najvećih turskih careva, stoga je i dobio naslov Veličanstveni; opsjedao je Siget u Mađarskoj 1566, koji je branio Nikola Šubić Zrinjski.

⁹⁹ 299. *sablju opasa* - zacari se, postane carem

¹⁰⁰ 299. *vrsnik meni* - moj vršnjak

¹⁰¹ 302. *za izgled* - za uzor

¹⁰² 303. *njih* - njihova

¹⁰³ 305. *sprave* - pothvati

ja znam što ću i što je trijebi!«¹⁰⁴
 Prista¹⁰⁵ i, pun želje od slave,
 stvari uzumnožne¹⁰⁶ začu u sebi.
 Carska blaga nebrojena
 310 u Istok odnijet misô obraća¹⁰⁷,
 i pisma u kojih šte se imena
 od svijeh vitêz kojih on plaća;¹⁰⁸
 a to da tuj, ne pazeći
 sipat pinez¹⁰⁹ odsvudijere,
 315 ki uzumnože skup najveći
 od junakâ izabere;¹¹⁰
 k janjičarom ter saviše
 vele veći¹¹¹ broj iznova
 po izboru još ispiše
 320 od istočnihjeh vitezova;¹¹²
 a i čete spahoglana
 dvakrat veće s tijem učini
 s nova skupa izabrana,
 s kim ih združi i sjedini.
 325 Neka se uzdom tom ukrote
 i poslušni unaprijeda,
 ne štedeći svê¹¹³ živote,
 lete gdi car zapovijeda.
 Jošte odluči u svôj volji,
 330 pod zakletvu paček reče:

¹⁰⁴ 306. S tim stihom završava carev upravnogovor; u njemu je riječ o stvarima poznatima i stoga je sasvim prirodno da je izražen u upravnom obliku. Od sljedećega stiha započinje unutrašnji monolog u neupravnu govoru, čime se izražava ono što se tek naslućuje, dakle za sada nepoznato.

¹⁰⁵ 307. *prista* - prestade (govoriti)

¹⁰⁶ 308. *uzumnožne* - velike, moćne

¹⁰⁷ 310. *misô obraća* - u mislima namjerava

¹⁰⁸ 311-312. i popise u kojima su imena svih ratnika (vojnika) što ih on plaća (mislise na svu sultanovu plaćeničku vojsku)

¹⁰⁹ 313-314. *ne pazeći sipat pinez* - ne gledajući na cijenu

¹¹⁰ 315-316. (da) izabere vojnikâ koliko najveće bude mogao

¹¹¹ 318. *vle veći* - mnogo veći

¹¹² 320. od vitezova (vojnika) što će ih skupiti na istoku

¹¹³ 327. *svê* - svoje

tko se ukaže junak bolji,
 da čas bolju prid njim steče,
 na vladanja carska svoja
 hteći samo da se uzvise
 335 ki dobiju čas sred boja
 s neprijateljnim rvući se;
 ter ne pjenez, blud i žene,
 negli sama krepos gola
 put od milosti i od scjene
 340 u carskoga bude stola¹¹⁴.
 Blagodarstvom ovacijeme¹¹⁵
 svemoguć se izit nada
 i u kratko prostrijet vrijeme
 s istoka se do zapada.
 345 Ovu odluku stanovitu,
 pod zakletvu i pod vjeru,
 najprije učini on očitu¹¹⁶
 glavi od paša Dilaveru¹¹⁷,
 s deset tisuć ki bojarâ¹¹⁸
 350 u istočnoj skupnih¹¹⁹ strani
 lansku jesen mlada cara
 od poljačke sile obrani.
 Tim car pašu velikoga
 Husaina smaknu onada¹²⁰,
 355 a uzvisi slavno ovoga,
 da u svê mjesto¹²¹ carstvo vlada.
 Nu što njemu ne zataja,

¹¹⁴ 340. *u carskoga (...) stola* - pred carskim prijestoljem

¹¹⁵ 341. *ovacijeme* - ovakvim

¹¹⁶ 347. *učini (...) očitu* - objavi

¹¹⁷ 348. *Dilaver* - istaknuti turski državnik podrijetlom iz hrvatskih strana; prije bitke kod Hoćima bio je carski namjesnik (beglerbeg) u više turskih pokrajina; za same hoćimske bitke imenovao ga je Osman velikim vezirom, maknuvši s toga položaja Husain-pašu. Dilaver je lik savršena ratnika i viteza koji do posljednjeg daha ostaje vjeran caru; njegova ljubovca, lijepa Perzijanka Begum, izmišljeno je lice.

¹¹⁸ 349. *bojarâ* - bojnika, ratnika

¹¹⁹ 350. *skupnih* - skupljenih

¹²⁰ 354. *smaknu onada* - skine onda s položaja (velikog vezira)

¹²¹ 356. *da u svê mjesto* - da u njegovo ime

još i hodži¹²² svomu objavi
i hadumu¹²³ od saraja,
360 bijelijeh vila crnoj glavi¹²⁴.
Pak svakomu da se uzmući¹²⁵
misô ovoga dogovora,
za koristan svjet odluči
bogoljupstvom skrit ju zdvora.¹²⁶
365 Zato glase prosu opeta

i svakomu čini znati
da grob sveca Mahumeta
na Meci¹²⁷ će poč klanjati;
a otole¹²⁸ put krajina
370 pomorskih svrnut reče,
sidonskoga emirina¹²⁹
s odmetnicim da posiječe.

¹²² 358. *hodža* - svećenik i učitelj Osmanov; tada je tu dužnost vršio Omer-efendija

¹²³ 359. *hadum* od saraja je eunuh (uškopljenik) koji je čuvao carski harem

¹²⁴ 360. u antitezi: *crnom* poglavaru *bijelih* vila, tj. crncu ili crnom (crnoputnom) hadumu koji je upravljao carskim ljepoticama.

¹²⁵ 361. *uzmući* - prešuti, sakrije

¹²⁶ 364. (misao da se pođe na istok po novu vojsku) treba izvana prikriti *bogoljupstvom*, tj. hodočašćem u Meku

¹²⁷ 368. *na Meci* - u Meki, muslimanskom najsvetijem mjestu; tamo se Muhamed rodio, ali nije na tom mjestu pokopan

¹²⁸ 369. *otole* - odatle

¹²⁹ 371. sidonski emirin ili emir (knez) bio je Fahredin koji se 30 godina odupirao turskom sultanu; 1634. se smirio, ali je godinu dana kasnije pogubljen

PJEVANJE DRUGO

O mladosti tašta i plaha¹³⁰
koja srneš s nerazbora¹³¹
bez bojazni i bez straha
gdi poguba tva se otvora,¹³²
5 smiona si i slobodna,
zašto ne imaš misli u sebi;¹³³
trudna dila tim su ugodna
i najteža laka tebi.¹³⁴
U ponosnoj tvôj pohlepi
10 sinje more mlaca utopi¹³⁵
komu vosak perje oblijepi,
a sunčani zrak rastopi.
Tebe uza se i oni ima¹³⁶
ki sred voda u ognju zgori,
15 gdi se s koli sunčanima
satarisa i obori.
Car Lesandro s tobom hode,

¹³⁰ 1-24. Apostrofiranje mladosti koja, bez iskustva, srlja u propast; kao primjeri navedeni su mitski Ikar i Faetont, zatim Aleksandar Veliki, te Osman.

¹³¹ 2. s *nerazbora* - zbog nerazboritosti

¹³² 4. gdje se otvara tvoja propast

¹³³ 6. *zašto ne imaš misli u sebi* - jer nemaš dovoljno razbora...

¹³⁴ 7-8. poredaj: trudna i najteža djela tebi su tim ugodna i laka

¹³⁵ 10. *sinje more mlaca utopi...* - aluzija na mitskog letača Ikara; prema mitu, Dedal i sin mu Ikar pobjegoše iz zatvora kretskog kralja pošto su sebi voskom nalijepili krila. Ikar je međutim, mlad i neiskus, letio previsoko, vosak mu se rastopio, krila otpala, a on pao u more i utopio se.

¹³⁶ 13. i dalje: *Tebe uza se i oni ima....* - tj. taštu i plahu mladost imao je uza se i onaj...; misli se na Faetonta, maloljetnog sina boga Helija (Sunca); Helije je na upornu molbu sina prepustio ovomu da upravlja »sunčanima kolima«; sin se suviše približio Zemlji i Zeus ga, da ne sprži svijet, obori strelicom.

sit jednoga svijeta slave,
plaka da se još nahode
20 novi svijeti i države.
S tebe¹³⁷ i otmansko plaho dijete¹³⁸
sada srne svojom vlasti,
ne razbiruć otprije¹³⁹ štete
u ke¹⁴⁰ pak bi mogô upasti.
25 Ah, u Istok, care Osmane,
mlađahan se još ne puti,
dokli verne i uzdane
tve svjetnike budeš čuti!
Mudro su oni razmislili,
30 što još mlados tebi ne da,
u svê volje samoj sili
ka nadalek ne pogleda.¹⁴¹
Pršeće su tvoje odluke¹⁴²,
prividjenstva er ne imaju;¹⁴³
35 prednje zgone za nauke,
ljeta bo ti još ne daju.¹⁴⁴
Tvom zelenom primaliću¹⁴⁵
zreljih dana jesen doć će:¹⁴⁶
prije vremena nemoj u cviću

¹³⁷ 21. s *tebe* - zbog tašte i plahe mladosti

¹³⁸ 21. *otmansko plaho dijete* - car Osman

¹³⁹ 23. *otprije* - unaprijed

¹⁴⁰ 24. u *ke* - u koje

¹⁴¹ 31-32. koja (mladost) samo u snazi svoje volje ne vidi daleko (ili: tko ima snagu samo u svojoj volji, a ne u razboru, taj ne vidi daleko)

¹⁴² 33. *pršeće su tvoje odluke* - kolebljive (nestalne) su tvoje odluke

¹⁴³ 34. *prividjenstva er ne imaju* - jer nemaju (moći) predviđanja

¹⁴⁴ 35-36. jer ti tvoje godine još ne pružaju pouku iz prijašnjih zgoda

¹⁴⁵ 37. *tvojim mladim godinama (tvojoj mladosti)*

¹⁴⁶ 38. poredaj: doć će jesen zrelijih dana

- 40 slavi tvojoj trunit voće.¹⁴⁷
 Pridobivat neprijatelje
 i podlagat nepodložne,
 plemenite toj su želje,
 misli hrabrene i uzumnožne;
- 45 nu od pogube ne čuvati
 ni tvrdit se od zasjeda
 smiona će se plahos zvati
 bez razbora i bez reda.
 Tako gusti gaj sred gora
- 50 lijep se i zelen zdvor zamjeri¹⁴⁸,
 a u tamni skut zatvora¹⁴⁹
 ljute zmije, vrle zvijeri.
 Tim Dilaver, pokli začu
 prešne odluke¹⁵⁰ mlada cara,
- 55 svakčas misô čuti jaču
 i pogube nove stvara;¹⁵¹
 sveđ nahodi u pameti
 veće sumnje, vrlje straha,
 da ne može tim neg rijeti
- 60 carske sprave sasma plahe¹⁵².
 Zato prije neg se krene
 mlad car izvan Carigrada,
 podiže se da spomene
 što ga straši i pripada.
- 65 S učiteljem i stražnikom
 ženskim¹⁵³ k caru hrlo poje¹⁵⁴,
 znav pod kletvom da velikom
 car se i njima otkrio je.
 Došad svaki glavu skloni,

¹⁴⁷ 39-40. nemoj u cvijeću upropastiti plod (tj. još si mlad, u cvijetu, i nemoj, još u mladosti, dovesti u opasnost plodove, tj. vojne uspjehe).

¹⁴⁸ 50. *zdvor zamjeri* - izvana vidi

¹⁴⁹ 51. a u tamnom kutu skriva

¹⁵⁰ 54. *prešne odluke* - nagle, brzoplete odluke

¹⁵¹ 55-56. (razmišljajući o carevoj odluci) Dilaver neprekidno i intenzivno razglaba i nove opasnosti stvara (pretpostavlja).

¹⁵² 60. *sasma plahe* - sasvim nagle (prenagljene, nepromišljene)

¹⁵³ 65-66. *stražnikom ženskim* - (s) čuvarom carskog harema

¹⁵⁴ 66. *hrlo poje* - brzo prođe

- 70 sprijed na prsi desnu stavi,
 skut na usta carski doni¹⁵⁵
 i ponižen svim se objavi.
 Usred mjesta ispisana
 zlatnijem cvijetjem više modra¹⁵⁶
- 75 pristolja su carska izbrana
 u prilici zlatna odra.¹⁵⁷
 Vrh sagâ tkanijeh zlatom
 stoji tugdjela zgar crvena,
 zlatnom žicom i bogatom
- 80 sva napravom izvezena.
 U zelenoj tuj haljini,
 zlato i biser ku¹⁵⁸ nakiti,
 s podvitijem sprid kolini¹⁵⁹
 sjedi Osman car čestiti¹⁶⁰.
- 85 Veo na rusoj glavi okolo
 snježan svit mu je u sto dijela,
 a u kamenu dragu oholo
 sunce sja¹⁶¹ mu vrhu čela
 Vrh kamenka svîm bogata¹⁶²
- 90 sinja perja trepti kita¹⁶³,
 tankom žicom čista zlata

¹⁵⁵ 72. *skut na usta carski doni* - poljubi carske skute

¹⁵⁶ 74. *zlatnijem cvijetjem više modra* - (vezenim) zlatnim cvijećem na modroj tkanini

¹⁵⁷ 75. *u prilici zlatna odra* - u slici zlatna kreveta (kao zlatni krevet)

¹⁵⁸ 82. *ku* - koju

¹⁵⁹ 83. s naprijed podvijenim koljenima

¹⁶⁰ 84. *car čestiti* - moćan car; *čestit* je veoma čest epitet u narodnoj pjesmi, ali ne znači ono što danas s tim epitetom vežemo; u Gundulića i u drugih dubrovačkih pjesnika on znači moćnika, čovjeka s mnogo blaga i podložnih ljudi; uobičajeno značenje; sretan, slavan uz Osmana nika-ko ne pristaje, jer on nije previše slavan zato što je ostao poražen na Hoćimu; nije sretan kad mu je vojska neposlušna.

¹⁶¹ 88. *sunce sja...* - skupocjeni dragulj sjaji...

¹⁶² 89. *vrh kamenka svîm bogata* - povrh dragulja veoma skupocjena

¹⁶³ 90. poredaj: trepti kita sinja (sinjeg) peja.

- u drag način lijepo svita.¹⁶⁴
 Mlađahan se car ponosi
 ispod toga lip nad svima:
 95 crne oči, zlatne kosi,
 a rumeno lice ima.
 Mahnu rukom, i uputi
 na mjesto se svjetnik svaki,
 otkli, za otkrit sve što čuti,
 100 poče vizijer govor taki:
 »Saviše je (on pokliče),
 gdi car slavni zapovijeda,
 da se jedan rob ističe
 ulagati svih besjeda¹⁶⁵.
 105 Nu čas ova na koju me
 milos carska uzvisila
 udahniva smjenje u me,
 a za slavu carskijeh dila¹⁶⁶.
 Viteški uče neposlusi¹⁶⁷,
 110 s kih poljačka dobit slidi,
 da tko jednom zlo okusi,
 drugi put ga tja prividi.¹⁶⁸
 Kud kučaju¹⁶⁹ mē besjede,
 ako tvoje carstvo prosi:
 115 jedno sunce vrh nas grede,
 svijet jednoga cara nosi.¹⁷⁰
 Mustafa ti dundo žive
 i š njim mnozi u željenju
 s nove tvoje suprotive¹⁷¹
- 120 da opet na taj stô¹⁷² ga uspenju.
 I bratja ti živu istino¹⁷³;
 ali mati Mustafina¹⁷⁴,
 žena ohola, ne misli ino
 neg uzvisit sebe i sina.
 125 I da joj se toj kad zbude -
 višnja ukloni što desnica! -
 ne bi ošla tvorbe hude¹⁷⁵
 za utvrdit se vik carica.¹⁷⁶
 Bratju bi ti bez milosti
 130 podavila i poklala,
 neka u tmine iz svjetlosti
 i drugi put ne bi upala.¹⁷⁷
 Vele ona zna¹⁷⁸ i smije,
 vele se od nje pripovijeda,
 135 šapat, žamor vas umije
 vilovitijeh od besjeda.¹⁷⁹
 Ona sama usred tmina,
 u najgluše doba od noći,
 kad zasjede ke zapina¹⁸⁰
 140 zovuć pakô k svôj pomoći,
 s lijevom nogom stane izutom
 raspasanoj u haljini,
 prospe kose, crnijem prutom
 oko sebe krug učini;
 145 pak, nakazni i sve srde
-
- ¹⁶⁴ 92. na dopadljiv način lijepo savijena
¹⁶⁵ 104. *svih besjeda* - svoje besjede (govor)
¹⁶⁶ 108. *carskijeh dila* - carskih poslova
¹⁶⁷ 109. *viteški uče neposlusi* - neposlušnost vitezova (vojnika) uči, upozorava
¹⁶⁸ 111-112. Sentencija koja izražava pouku iz hoćimskog boja; po smislu odgovara narodnoj poslovi: *tko se jednom opeče, i na hladno puše*
¹⁶⁹ 113. *kud kučaju* - kamo smjeraju, na što ciljaju
¹⁷⁰ 115-116. paralelizam sa značenjem: kao što je jedno sunce na nebu, tako treba da je i jedan car na zemlji; to je samo priprema za ono što slijedi u narednim stihovima
¹⁷¹ 119. *s nove tvoje suprotive* - zbog (kakve) tvoje nove nesreće (neuspjeha)
- ¹⁷² 120. *na taj stô* - na to prijestolje
¹⁷³ 121. *istino* - uistinu, doista
¹⁷⁴ 122. *mati Mustafina* - majka svrgnutog cara Mustafe, a maćeha Osmanova, doista će (u epu) za pobunu pridobiti svoga zeta Dauta, koji će stati na čelo pobunjenika
¹⁷⁵ 127. *ne bi ošla tvorbe hude* - ne bi propustila (nikakve) zle čine
¹⁷⁶ 128. *za utvrdit se vik carica* - da se zauvijek učvrsti (kao) carica, jer Mustafa je neoženjen i nesposoban za ženidbu, slabe volje, i carstvom bi upravljala njegova majka
¹⁷⁷ 131-132. *neka u tmine iz svjetlosti* - kako s vlasti i časti ne bi i opet pala u nemilost
¹⁷⁸ 133. *vele ona zna* - mnogo ona zna
¹⁷⁹ 135-136. *razumije sav govor (šapat i žamor) vještičjih besjeda*
¹⁸⁰ 139. *kad zasjede ke zapina* - kad koje zasjede (klopke) zapinje

po imenu zvati klikne,
i strašive kletve i tvrde
neposlušnim dusim vikne.
Glas je¹⁸¹ da ona od djetinje
150 mliječne puti pomas kuha
i na ovnu priko sinje
noći leti vragoduha,
na kom jaše sveđ bez straha
k planinskomu vilozmaju,
155 gdi vještice podno oraha
na gozbe se strašne staju.
Riječ je da prije čarajući
glad ti u vojsku posla iz pakla,
ki ti veće¹⁸² neg mogući
160 mač poljački vitêz zakla.
Vilenika roditelja,
vješticu joj mater glase;¹⁸³
na granicah od Rdelja¹⁸⁴
u Ugrovlasi¹⁸⁵ rodila se.
165 Od njih na zao put se stavi
i na djela strašna i kleta,
da bio mjesec okrvavi,
žarkom suncu svjetlos smeta.
Crnu vedrinu od nebesa,
170 sitne zvijezde zgar priteže;
more smuća, zemlju stresa,
povjetarce vihrić žezze.
Zgrade ori, njive hara
trijeskom, grãdom, zlom godinom¹⁸⁶;
175 priobraža se i pritvara
pticom, zvirim, dubom, stinom.
Odmetna je kaurkinja,
a u vjeri toj se začze;
nevjerna je sad Turkinja:
180 svi zakoni se od nje tlače.
Ne ima od duše svê spoznanja,
ni drugoga boga sluša;

¹⁸¹ 149. *glas je* - govori se

¹⁸² 159. *ki ti veće* - koji ti više

¹⁸³ 161-162. govori se da joj je otac bio vilenjak, a mati vještica

¹⁸⁴ 163. *na granicah od Rdelja* - na granici Erdelja, pokrajine u današnjoj Rumunjskoj

¹⁸⁵ 164. *Ugrovlasi* - Rumunji

¹⁸⁶ 174. *zlom godinom* - zlom kišom (olujom koju prati žestoka kiša)

njoj su u njoj sva uzdanja:
ona njoj je bog i duša.¹⁸⁷
185 Ljubi sina, ukoliko
po njem se uzda svijet vladati,
i, za to steć, nijedno priko
djelo¹⁸⁸ izvršit vik ne krati.
Do carskoga ištoma stola,
190 otkli pade, da uzrasti,
ne gleda ona (tač je ohola)
zlata, snage, vjere i časti.
Nije lijepa; nu hitrosti
zna s kojom se vid zaslijepi;¹⁸⁹
195 u raskošah, u milosti
oblijepi se, dokle olijepi.¹⁹⁰
Ugrovlaški vojevoda,
sudeć ljepos po pogledu,
za poklon ju caru poda
200 Mahumetu, tvomu djedu.
Sve se ovo od nje kaže;
sve ovako je li, nije li?
Ja mnim mnogo da se laže,
nu se istine vele veli.
205 Tim potrebne ja tri stvari
tve svjetujem carstvo sada,
ako u Istok poći mari
iz staroga Carigrada:
da drugoga cara prvo
210 ovdi živa ne ostavi,
er se u suho lasno drvo
oganj primi i pojavi;
pak da mater i Dauta,
Mustafina zeta, umoriš
215 i sve što ti priječa puta
da rastrijebiš i oboriš;
a za bratju najposlije
među mudrijem riječ je taka,
da velika rijeka nije
220 ka se u vele dijeli trakâ.«
Vizijer, cara ki je najbliže,

¹⁸⁷ 184. ona je sebi bog i duša

¹⁸⁸ 187-188. *priko djelo* - zločin

¹⁸⁹ 193-194. *nu hitrosti zna...-* ali posjeduje lukavosti

¹⁹⁰ 196. *oblijepi se, dokle olijepi* - maže se dok ne postane lijepa

veće usta svâ zatvori;¹⁹¹
 učitelj se hodža diže,
 i ovako progovori:
 225 »Rob, ki verno dosle uči
 da se u znanju carstvo uzmnoži,
 da se umnaža sad odluči
 s carskom slavom zakon božji.
 Kroz mâ usta čuj svjet stavni¹⁹²
 230 ki me nebo rijet nadiše;¹⁹³
 ja redovnik, ti car slavni,
 a Bog višnji svijeh je više.
 Nemoj, slavni care od carâ,
 u pogubi tvoje glave
 235 da otmanska kuća stara
 trepti i š njom sve nje slave,
 ter joj s prijekom pak nezgodom
 zginu u tebi što nju resi,
 gdi čestitim još porodom
 240 utvrdio stola nijesi.¹⁹⁴
 Prosti, prosti, gospodine,
 ako budem rijet odveće:
 zatajati ne ima istine
 tko u svijetu izdat neće.
 245 Neka istina mjesto ima,
 a ma glava tajčas padu
 pod nogami evo tvima
 roba starca, care mladi!
 Hvalim carstva tvoga odluke
 250 i vizijerove uspomene,¹⁹⁵
 nu ako dobre kad nauke
 ču od tvoga sluge mene,
 vidi mi se spomenuti¹⁹⁶

¹⁹¹ 222. *veće usta svâ zatvori* - ušuti, umukne

¹⁹² 229. *svijet stavni* - čvrsti (sigurni) savjet

¹⁹³ 230. koji mi je (savjet) nebo naložilo reći

¹⁹⁴ 239-240. gdje još čestitim sinom nisi učvrstio prijestolje

¹⁹⁵ 250. *i vizijerove uspomene* - i vezirova upozorenja

¹⁹⁶ 253. i dalje: Hodžinim govorom autor zapravo izlaže svoje vlastito, vrlo oštro klasno stajalište: da se car oženi carskom kćeri, dakle iz porodice sebi ravne. U tim se, kao i u drugim prilikama, u *Dubravci* naprimjer, Gundulić očituje kao zadrti plemić u doba kad se u Dubrovniku patri-

da tve carstvo ljubi pravu
 255 uzme otprije neg se uputi
 boja istočna slidit spravu;
 ne robinju nepoznanu
 od koljena potištena
 neg gospođu izabranu,
 260 svijetle kuće, slavna imena;
 zašto, ako te sam na licu
 ures lijepi usprimaga,¹⁹⁷
 ter robinju za caricu
 od neznana uzmeš traga,
 265 u kojoj se nač će mucu,
 spomenujuć zgotu hudu,
 tvoji sinovi, tvoji unuci
 i nakon njih koji budu?
 Ah, razmisli sa mnom sada,
 270 što će rijeti od njih svaki?
 Pun nemira, smeće i jada
 daće tužbam govor taki:
 'Man se¹⁹⁸ brojim od slavnoga
 otmanskoga ja koljena,
 275 ako je žena oca moga
 pastirica zaplijenjena.
 Djedi mi su svi očini
 cari istočni privisoci;

cijski sloj tanjio, i brojčano i ekonomski. Gundulić je, kako se čini, sve zlo u Dubrovniku vidio u tome što se ne poštuju stare plemićke uredbe. Takav svoj stav pripisao je on i hodži, iako je tome proturječila turska praksa: u turskom je carstvu sposobnost mogla sebi prokrčiti put od seoske kolibe do časti velikog vezira (npr. Mehmed-paša Sokolović koji je kao dijete otrgnut od roditelja negdje u Bosni za harač u krvi).

¹⁹⁷ 261-262. ako te samo ljepota dragina privlači

¹⁹⁸ 273. *man se* - uzalud. U ovoj i narednim strofama, zaključno do 296. stiha, redaju se kontrasti, tipični za barokni stil, u kojima se izražava visoki položaj očeva i djedova budućih careva s očinske strane - ako bi se Osman oženio kakvom priproptom djevojkom - i ropski nivo s majčine strane.

smerni gorštaci¹⁹⁹ u planini
 280 matere su moje oci.
 Djeda očinih bojna ruka
 grad pod sabljom vlada ovi;
 djed materin svaki huka
 s teškim ralom za volovi.
 285 Djed car svaki zgradi i sasta
 dvor, ki sunčan zrak opsiva;²⁰⁰
 djedom goranin splete od hrasta
 kućaricu gdje pribiva.
 Dvorili su kitni zlata
 290 jednim plemići usred grada;
 družijem grad je bio pojata
 a dvorani drobna stada.
 Oni istočni Zmaji ognjeni
 prikriše svijet u slavi;
 295 svaki gusar ovijeh splijeni
 i na vrat im uzu stavi.'
 Ah, dvije vrste protivnije
 i razlike toli u sebi
 tko sad vidi, tko li prije
 300 vidje združiti vik pod nebi?
 Komar s orlom, a mrav s lavom²⁰¹
 vik poroda ne izvede,
 a ovčarica s svijeta glavom²⁰²
 hoć da rađat care grede?
 305 Česar nijemski, kralj franački,
 španjska kruna, Leh čemerni,
 i britanski mač junački,
 i česel-baš poluvjerni,²⁰³
 knez moškovski s prekopskijeme
 310 haračarom²⁰⁴, i gospoda

¹⁹⁹ 279. *smerni gorštaci* - skromni, priprosti gorštaci

²⁰⁰ 286. *dvor koji sjaji kao sunce*

²⁰¹ 301. i dalje: drastična poredba koja ni po čemu nije adekvatna smislu

²⁰² 303. *s svijeta glavom* - s carem

²⁰³ 308. *česel-baš poluvjerni* - Perzijanac poluvjerni; po uvjerenju hodže Perzijanci su poluvjerni jer pripadaju sekti *šijita*, za razliku od Turaka koji pripadaju *sunitima*

²⁰⁴ 309-310. *s prekopskijeme haračarom* - s gradom Prekopom (na Krimu) u kojem je stolovao tatarski kan, obavezan da Turcima plaća harač

sva od svijeta ištu pleme
 suproč sebi cić poroda²⁰⁵;
 a ti sam, ki na sem svijeti
 kralj si od kraljâ, car od carâ,
 315 za dostojan plod vidjeti²⁰⁶
 kćer ćeš uzet tamna ovčara?
 Ah, nije čudo da nejači²⁰⁷
 trag Osmanov²⁰⁸ sveđ izlazi:
 krv divjačna uzdivjači
 320 plemstva u ženah tko ne pazi.
 Da sred srca ne scijen' tvoga
 ti bi čuo želje od boja,
 da od koljena kraljevskoga
 nije kaduna majka tvoja.
 325 Od ruskijeh cara ishodi,
 Miholjskoga²⁰⁹ kći je pana,
 svijetlijem očim bio dan vodi,
 ljepota je nje sunčana.
 Tatarin nju ocu ote
 330 i tvom ćaćku caru Ahmatu
 za zamjernos od ljepote
 svu u suhu posla zlatu.
 Grčkijeh cara i despotâ²¹⁰
 335 raških kćeri gospodične,
 rajaska biješe kijeh lipota,
 bijehu carom ljubi slične.
 Tvoji djedi toga cića
 unuci su bili carâ -
 slavna Ivana Palkošića²¹¹,

²⁰⁵ 312. *suproč sebi cić poroda* - prema sebi (prema svome rangu) po rodu

²⁰⁶ 315. *da bi vidio dostojan plod (porod)*

²⁰⁷ 317. *da nejači* - da slabiji

²⁰⁸ 318. *trag Osmanov* - pleme Osmanlija, prema Osmanu ili Otmanu (1258-1326), koji je osnivač i turskog Otomanskog carstva i dinastije Otmanovića

²⁰⁹ 326. *Miholjski* - po svoj prilici Mogilevski (prema gradu Mogilev u Bjelorusiji).

²¹⁰ 333-340. Što Gundulić na usta hodže tvrdi kako su Osmanovi djedovi bili potomci bizantskih i srpskih vladara, ne odgovara povijesnoj istini.

²¹¹ 339. *Ivan Palkošić* - Ivan VI. Kantakuzen, bizantski car od 1341. ali svečano postavljen tek 1347. u Carigradu.

340 Đurđa despota²¹² i Lazara²¹³.
 Pače Zmaj se ovijem putom
 u Orlovo gnijezdo umjesti,²¹⁴
 i prid bojnomo sabljom ljutom
 prsten pirni²¹⁵ ču se uljesti.
 345 Zato i milos tva čestita
 ne robinje, neg gospoje
 od koljena plemenita
 za ljubovce išti tvoje!
 Uzmi dvije, tri i četiri,
 350 rajske slike svaka budi,
 iz svijeh strana izabiri
 lipos ku ti srce žudi!
 S izbranom ćeš ljubi otiti
 ti pokojit bojne trude,
 355 a svekra ćeš ostaviti
 da ti carstvo ovdi bljude.
 Ti ćeš stjecat porod novi,
 nova mjesta; nove sriće,
 a on čuvat grad će ovi
 360 i od bratje ti straža biće.
 Ni mož sumnjit da on tada,
 kad se vidi u visini
 sred staroga Carigrada,
 odmetnik se ne učini.
 365 Tko Otmanović nije od starih,
 sablju otmansku ne ima u ruci,²¹⁶
 a on će imat dio u carih
 koji mu će bit unuci?
 Tve ćeš carstvo potprijet tako

²¹² 340. *despot Đurađ* - sin Vuka Brankovića, vladao je Srbijom od 1427. do 1456. Da bi stekao kakvu-takvu sultanovu naklonost, poslao je svoju kćer Maru u carev harem, ali je sultan i dalje napadao Srbiju.

²¹³ 340. *Lazar* vladar srpske srednjovjekovne države do Kosovske bitke 1389; nazivao se *samodržavni gospodin, knez samodržac*. Naziv despot za srpskog vladara uveden je kasnije.

²¹⁴ 341-344. Prije borbi između Bizanta (kojemu je orao u grbu) i Turaka, Orhan (*Zmaj*) se oženio kćerkom bizantskog cara, i tako se *Zmaj* uselio u *Orlovo gnijezdo*.

²¹⁵ 344. *prsten pirni* - vjenčani prsten

²¹⁶ 366. ne može steći otmansku krunu

370 i bez misli²¹⁷ putovati
 i, utvrđen krepko i jako,
 najčestitiji car se zvati.«
 Hodža dospje; ali smino
 slidi za njim hadum crni:
 375 »Slavni care, tač jedino
 vas trag gubit svoj ne srni!
 Caricu uzmi! Razlog prosi²¹⁸
 da od nje stječeš porod mio;
 nu ne davi prije nego si
 380 sinovim se poštapio!
 Robu je ovo dosta otkriti,
 diljit riječi trijebi nije
 pred onijem ki na sviti
 mnogo može, vele umije.
 385 Samo, ako je vaša želja
 u Istok s vojskom putovati,
 od Poljaka neprijatelja
 utvrdit se prije ne krati!
 Dvjema sabljam na dvije strane
 390 mučno vlada jedna ruka,
 a svê pustit bez obrane,
 za inih hitat, zla je odluka.²¹⁹
 Najprije mudar način gleda
 da uzdrži²²⁰ što je njegovo,
 395 prostire se pak naprijeda
 i prihitat ište novo.²²¹
 Carstvu tvomu cića toga
 spomenut se meni vidi
 s krunom kralja poljačkoga
 400 sprva iskat da mir slidi.
 I poznô si i vidio
 sred krvava ljuta boja,
 gdje sâm glavom tvôm si bio,

²¹⁷ 370. *i bez misli* - i bez briga

²¹⁸ 377 *razlog prosi* - razbor zahtijeva

²¹⁹ 389-393. Na dvije strane ratovati (imati neprijatelja) teško je jednoj ruci (jednom čovjeku); *svê* (tj. svoje carstvo) ne zaštititi od Poljske, a juriti za drugim (tj. ratovati protiv Fahredina), bila bi rđava odluka. Riječ je zapravo o dva državnička aforizma.

²²⁰ 394. *da uzdrži* - da učvrsti

²²¹ 393-396. još jedan državnički aforizam

koli je teška sila svoja!²²²
 405 Huđe i gore ne išti čuti²²³ -
 Višnji ukloni tu nevolju!
 Ako u Istok ti se uputi,
 a on ostane sam na polju,²²⁴
 koje strane, ki li puci
 410 oprijeće se kraljeviću,
 ako dobit nosi u ruci,
 a na vedru čelu sriću?
 Tko vojevodi i vitezu
 Kotkoviću²²⁵ da odoli?
 415 Radovilskom²²⁶ tko li knezu
 bojnom slavom ki se oholi?
 Koji miri da ne padu
 pan Zbaravški²²⁷ ke nastupi?
 Ku li tvrđu i ogradu
 420 da Zamoški²²⁸ ne razlupi?
 Ali obranit tve države
 ka će oružja, čije desnice
 od hrabrene Krunoslave²²⁹,

²²² 404. koliko je jaka sila njegova (Poljakova)

²²³ 405. Hadum želi poštediti Osmana i zato ne prikazuje dalje što su sve Turci pretrpjeli od poljske vojske

²²⁴ 408. *sam na polju* - sam na bojnom polju, tj. pred nezaštićenim turskim granicama

²²⁵ 414. *Kotković* - Jan Karol Hotkjević, glavni zapovjednik poljske vojske kod Hoćima

²²⁶ 415. *Radovilski* - poljski velikaš Albert Stanislav Radzivil

²²⁷ 418. *Zbaravški* - Kšištof Zbaraski, kao poljski izaslanik odlazio je u Carigrad i sklopio mir sa sultanom 1623. (Gundulić je prema svojoj koncepciji u epu zgodu preokrenuo: prikazao je sultana kako šalje poslanika u Poljsku, što ne odgovara povijesnim činjenicama.)

²²⁸ 420. *Zamoški* - Tomaš Zamoyski, poljski knez kojemu je otac bio kancelar i veliki hetman. Od 1633. bio je krunski kancelar; na Hoćimu nije sudjelovao.

²²⁹ 423. *Krunoslava* - jedna od ženskih junakinja epa sazdana po uzoru na Tassove junakinje; u njoj se samo izdaleka naziru crte zajedničke s Katarinom, kćerkom

Korevskoga²³⁰ vjerenice?
 425 Na konju se mnokrat ona
 tište poljskijeh iz tabora
 i slobodna i smiona
 doprije do istijeh tvih šatora;
 gdje u slici ognja živa,
 430 reseći je teško oklopje,
 silno carstvo tve poziva
 i na sablju i na kopje.
 Prosti, care, ako začu
 smiono hvalit tve zlotvore:
 435 sam si u poljskom poznô maču
 istine ove mê govore.
 Nu nije čudo da obrane
 proc njima se ne nahode:
 vojske im su izabrane
 440 od vojevoda i gospode.²³¹
 Odrvat im moć se nije!
 strašne i vrle njih su sprave;²³²
 svaki se od njih za čas bije
 i za ime steć od slave,
 445 među kopja, među mače
 proz led teče i proz vodu,
 i u oganj živi skače
 u slobodi za slobodu.
 Tim ako mir š njima žudi
 450 tva vlas sklopit, care od carâ,
 s pomnom stražom čuva' i bljudi
 Korevskoga tamničara.

moldavskog vojvode Mogile udatom za poljskog i ukrajinskog magnata Samuela Koreckog (kojega Gundulić naziva Korevski).

²³⁰ 424. *Korevski* - Samuel Korecki, poljski velikaš; 1616. bio zajedno sa ženom Katarinom zarobljen od Turaka; Katarina je bila otkupljena, a on je uspio pobjeći i na putu u domovinu prošao kroz Raguzu, grad na Siciliji, a ne kroz Dubrovnik kako se ranije mislilo; u novoj borbi protiv Turaka ponovno je zarobljen i u Carigradu zadavljen.

²³¹ 437-440. Još jednom isticanje aristokratizma: nije čudo što Poljaci pobjeđuju kad im je vojska sastavljena od »vojvoda i gospode«.

²³² 442. strašni su i opasni njihovi bojevi

Pače tvrdijeh od obzida,
 gdi je zatvoren, oblas vaša
 455 pomnu i uzdanu stražu prida'
 komu od vernijeh tvojijeh paša;
 er toliko junak slavni
 glasovit je sred Poljakâ,
 svikolici da su spravni
 460 za otkup njegov činit svaka.«
 Prista svaki od svjetnikâ,
 a car stavno kliče u glasu:
 »Živi dundo, svakolika
 i mâ bratja živa da su!
 465 Bog ukloni da onoga
 smrtnom ranom vik ozledim
 vrh pristolja ki ovoga
 sidio je gdi ja sjedim!
 Ako sam ja sad uzmnožan,
 470 i on u bitju bi mojemu,²³³
 i kô je život svoj²³⁴ podložan
 meni, i moj tač bi njemu.
 Nu ću uzmnožit straže take
 dundu i bratji na pohodu,
 475 da od zasjede svake opake
 utvrđiću mû slobodu.
 A maćeha oca moga
 da od pastorka mrzi sina,
 čudit mi se nije do toga:
 480 to je općena svijeh krivina.
 Neka ona gore oblijeta
 i po tminah noćnijeh jaše;
 suđena mi ne bud' šteta,²³⁵
 vilinstva me nje ne straše!
 485 Nu sad hrlo, gdi prostiru
 države se mē velike,
 sve gospođe da se izbiru
 svijetle krvi, rajske slike!
 Zatijem, potom²³⁶ bio dan svane,
 490 poklisar se naš odijeli,
 ter Poljakom od mē strane
 mir ponesi, ki svak želi!

A na stražu stani jedan
 Korevskoga tamničara,
 495 neka unaprijed nije vrijedan
 utjecati vik²³⁷ s privara!«
 Crnac hadum odi skoči
 i iznać se vile obeća
 zlatnijeh vlasa, rajslijeh oči,
 500 u kijeh svjetlos sja najveća.
 A odluči se u Poljaka
 Hercegovac Alipaša²³⁸;
 med njegova riječ je svaka,
 il' spovijeda, ili upraša.
 505 Podsmijeh mu je sveđ sred usti,
 svakomu se smerno klanja,
 hitrina je sve što izusti,
 unjigu'e²³⁹ s mudra znanja.
 Zna, vuhujuć riječcom blagom,
 510 od besjeda sve nauke,
 i moguć je veće snagom
 od jezika negli od ruke.
 S tijem načinom prve časti
 u carevu dvoru steče,
 515 i od pastira paša uzrasti
 poznan blizu i daleče.
 Od tamnice najposlije
 Korevskoga straža je dana
 Rizvanpaši²⁴⁰ ki bi prije
 520 rob istoga slavna pana.
 Uto i noć nebu stavi
 stražu od zvijezda svud okolo,
 da prije reda ne objavi
 svijetlo sunce zlatno kolo.

²³³ 470. *i on u bitju bi mojemu* - i on je bio što sam ja (tj. car)

²³⁴ 471. *svoj* - njegov

²³⁵ 483. *suđena mi ne bud' šteta* - ako mi nije suđeno; još jednom sultanov fatalizam

²³⁶ 489. *potom* - pošto

²³⁷ 496. *vik* - nikada

²³⁸ 502. *Alipaša* - nehistorijsko lice

²³⁹ 508. *unjigu'e* - dodvorava se

²⁴⁰ 519. *Rizvanpaša* - nehistorijsko lice

PJEVANJE TREĆE

- Mraznoj zimi dođe svrha
s primaljetna jur dohoda;
snijeg s planinskih kopneć vrha,
što uze goram, rijekam poda.
- 5 Na glas tihi od vjetrova
biješe ranit zora obikla²⁴¹
s vijencom koji svi²⁴² ružica
u rajskih poljijeh nikla;
kad sunčana zraka plaha
- 10 po nebu se pruži vedru,
a poklisar carski uzjaha
zlatnom sabljom reseć bedru.
S lijepom družbom on se otpravi
s otmanskoga Carigrada
- 15 put država kijem u slavi
kralj poljački Šišman vlada.
Car mu prida u pohodu
s tvrdom stražom od bojnika
bogdanskoga vojevodu,
- 20 Gašparova²⁴³ namjesnika;
dim Gašpara Milostića,
ki u hrvatskom rođen kraju,
bî li znanje ili srića,²⁴⁴
jur stolova na Dunaju.
- 25 Ne poteži nu ga tjera

- misô da prije sklad se uzroči²⁴⁵
među Suncem od Sjevera
I Mjesecom od Istoči.²⁴⁶
Sada jedne, a sad druge
- 30 konje jaše na promjenu,
probijući strane i luge²⁴⁷
po ravnini, po kamenu.
U rumelska jezdi polja,²⁴⁸
opet srpska naprijed slidi,
35 gdi su od grada Drenopolja²⁴⁹
vrh Marice²⁵⁰ rijeke zidi;
vrh Marice rijeke koja
mnokrat brzi tijek ustavi,
kad Orfeo²⁵¹ kraj nje poja
- 40 drage pjesni od ljubavi.
Kažu Srbliji i Bugari
bistre vode sedam vrela,

²⁴¹ 6. *obikla* - uobičajila

²⁴² 7. *koji svi* - koji je savila

²⁴³ 20. Gašpar Milostić, u dokumentima spominjan kao Grazziani, rodom iz Hrvatske; nakon službe u austrijskog nadvojvode Ferdinanda, zatim u napuljskog potkralja i engleskog poklisara u Carigradu, Milostić je prešao u tursku službu dobivši čast kneza u Moldaviji; zbog potajne suradnje s Poljacima zavojeva na nj bosanski paša; pogiba od vlastitih ljudi zbog blaga koje je nosio sa sobom. Gundulić kao Alipašina pratioca spominje Milostićeve nasljednika ne navodeći mu ime.

²⁴⁴ 23. *bî li znanje ili srića* - bilo zbog znanja ili zbog sreće

²⁴⁵ 26. *da (...) sklad se uzroči* - da se sklopi mir

²⁴⁶ 27-28. u metafori: između kralja Žigmunda (Sunce od Sjevera) i Osmana (Mjesec od Istoči, tj. Istoka)

²⁴⁷ 31. stih doslovno preuzet iz *Jedupke*.

²⁴⁸ 33. *rumelska (...) polja* - od Rumelija, kako se nazivao čitav evropski dio Turske

²⁴⁹ 35. *Drenopolje* - grad u evropskom dijelu Turske, na rijeci Marici, danas poznat pod imenom Jedrene (Edrine); bio je prijestolnica turskog carstva do osvojenja Carigrada

²⁵⁰ 36. *Marica* - rijeka što izvire u Bugarskoj i zatim preko Grčke i Turske utječe u Egejsko more.

²⁵¹ 39. *Orfeo* - Orfej, mitski pjevač iz Trakije kojega Gundulić dovodi u vezu s postanjem naše narodne pjesme; tako je divno pjevao da su se zaustavljale ptice i zvijeri da ga slušaju; kada je njegova žena Euridika umrla od zmijinog ugriza, Orfej ju je pokušao izbaviti iz podzemnog svijeta, ali je prekršio uvjet da se neće osvrutati da je vidi prije nego što izađe na površinu

- koja probi i udari
na spijevanja svâ vesela;²⁵²
- 45 spovijedaju vihri plasi
da uspregoše vrle sile,
slavni pjesnik gdi se oglasi
pod začinke svoje mile.²⁵³
- Još govore: jato od ptica
50 slijedeć dubja gnijezda prini
za od razlicijeh čuti žica
i od glasa sklad jedini.²⁵⁴
- Na skladanje vele medno
kon spijevôca ljubovnika
55 od razlicijeh zvijeri ujedno
kupljaše se množ velika.
- Od Orfea ovdi prvo,
neka se uvijek pak začinje,
ču zvijer, ptica, kami i drvo
60 skladne i slatke bugarkinje.
- Bugarin ih slavni ostavi
slovinskomu svom jeziku,
djela od slave da u slavi
bugare se u njih viku.²⁵⁵
- 65 Tim u njih se još začina²⁵⁶

²⁵² 41-44. Srbi i Bugari pričaju da je Orfejevo veselo pjevanje probilo i poteklo sedam vrela

²⁵³ 45-48. Priča se da su plahoviti vjetrovi zaustavili svoje opake sile kad bi se Orfej oglasio svojim milim začinkama (pjesmama)

²⁵⁴ 49-52. Još se pripovijeda kako bi jato ptica premještalo svoja gnijezda s drveta na drvo kako bi slušale jedinstvene pjesme

²⁵⁵ 61-64. Orfeja Gundulić smatra Bugariinom, jer Trakija, odakle je prema mitu taj slavni pjevač, pripada Bugarskoj. Prema autorovu shvaćanju, Orfej je pjesme ostavio da slave slavna (velika) djela do vijeka.

²⁵⁶ 65. i dalje: nižu se slavni slovinski knezovi i vladari počevši od Aleksandra Velikog, koji se kao Slaven spominje u Pribojevića, H. Lucića, Orbina, pa onda i u Gundulića, koji ga kao i Lucić prije naziva Srbljaninom; prema tadašnjem shvaćanju slavenskog kontinuiteta na Balkanskom poluotoku, svi su narodi što su ikad tu živjeli, ili bar prolazili, smatrani Slaveni-

- što se u pjesan stavi odavna
od Lehsandra Srbljanina
vrh svijeh carâ cara slavna.
U njih svud se vitez hvali
- 70 koga krunom kopje obdari:²⁵⁷
Stjepan Uroš i ostali
od Nemanjić kuće cari.
U njih žive slava obilna
ku Kobilić steče mudri,
- 75 kad handžarom cara silna
na Kosovu smrtno udri.
Prosvijetlit se u njih hajô,
ne zavideć sunce žarko,
Svilojević još Mihajô
- 80 i Kraljević junak Marko.
U njih jošte vas svijet puni
glas i bojna djela slovu
od Lauša ki se kruni
u Budimu i Krakovu.
- 85 Glas se u njih sred narodâ
od istoka do zapada
vjera, gospostvo i sloboda
Dubrovnika mirna grada.²⁵⁸
U njih Janko vojevoda²⁵⁹
- 90 visoko se uzvisio,
da je obrana i sloboda
od ugarske krune bio.
Svaka strana ka je najdalja,

ma; nakon Aleksandra Velikog slijede slavni srpski vladari, knezovi i junaci: *Stjepan Uroš i ostali / od Nemanjić kuće cari*, Miloš Kobilić (Obilić), Mihajlo Svilojević (spominje ga i Lucić u *Robinji*), Kraljević Marko i Lauš (Ladislav) koji je bio i ugarskohrvatski i poljski kralj; svi su oni i junaci narodne epike, izuzev Aleksandra.

²⁵⁷ 70. *koga krunom kopje obdari* - komu junacka borba priskrbi kraljevstvo

²⁵⁸ 85-88. U narodnim se pjesmama opjevava *vjera, gospostvo i sloboda / Dubrovnika mirna grada*; nabrojeno je sve što autor smatra osnovom života u dubrovačkoj aristokratskoj republici

²⁵⁹ 89. *Janko vojevoda* - Janoš Hunjadi, poznati junak naše narodne pjesme, često i pod imenom Sibirjanin Janko, mađarski velikaš i borac protiv Turaka

svako doba, svako vrime
 95 Matijaša²⁶⁰ sliša kralja
 nedobitno u njih ime.
 U njih Đurđa Skenderbega²⁶¹,
 satritelja turskijeh sila,
 priko svijeta lete svega
 100 još viteška bojna dila.
 Na veliku u njih glasu
 Šišman Bator²⁶² jošte stoji
 da otmanske vojske rasu,
 kih nebrojni bijehu broji.
 105 U njih svakčas rastu u slavi
 svi poljački kralji izbrani:
 Jadželoni, Vladislavi,
 Kažimiri i Šišmani.²⁶³
 O Šišmane²⁶⁴, vedra krvi,

²⁶⁰ 95. *Matijaš* - Matijaš Korvin, sin vojvode Janka, jedan od najznačajnijih ugarskohrvatskih vladara (1457-1490); uspješno je ratovao protiv Turaka u Bosni: kao velik prijatelj knjige, okupio je na svom dvoru znatan broj učenih ljudi, umjetnika i književnika, od kojih je najveći broj bio »s južnih strana«, tj. iz Hrvatske; junak je mnogih naših narodnih pjesama; najvjerojatnije se na njega odnosi poznata narodna poslovice *Pokle kralj Matijaš spi, na svetu pravice ni*.

²⁶¹ 97. *Đurađ Skenderbeg* - albanski knez Đurađ Kastriot Skenderbeg; kao dijete predan je sultanu za taoca u Carigrad, gdje je prešao na islam i stekao vojno obrazovanje; odmetnuo se i kao pravi kršćanski vitez u svojoj maloj Albaniji odolijevao turskim navalama tri desetljeća; umro je 1467; opjevava ga naša narodna pjesma, a Andrija Kačić Miošić (1704-1760) proslavlja njegova junačka djela u svom »*Razgovoru ugodnom naroda slovinskoga*« na gotovo stotinu strana.

²⁶² 102. *Šišman Bator* - erdeljski knez koji je triput bio biran za poljskog kralja i triput se povlačio

²⁶³ 107-108. imena poljskih kraljeva u raznim vremenima

²⁶⁴ 109. *Šišman* - Žigmund III. Vaza, poljski kralj (1588-1632), otac kraljevića Vladislava, jednog od dvojice glavnih junaka epa,

ki od Leha i od Kraka²⁶⁵
 tretji imenom, slavom prvi,
 u kraljevstvu si od Poljakâ,
 u njih i ti, o mogući
 poljski kralju, slavan jesi
 115 da sjevernoj carskoj kući²⁶⁶
 ote krunu ka te resi;
 da otmanska teška sablja
 pod tvim britkim mačom puče;²⁶⁷
 da svud tvoj konj, tva korablja
 120 zemlji i moru posluh uče²⁶⁸.
 Nedobitan s toga uzroka
 carevat si svijetu sio,
 ako od Zapada i od Istoka
 dva cara si pridobio.²⁶⁹
 125 Jedan, s čudom neizmerne
 tve kriposti čim zamjeri,
 za ljubovce da ti verne
 dvije kraljice, carske kćeri;
 drugi, oholo ki pod nebi
 130 vrh carâ se svijeh ponosi,
 samomu se klanja tebi,
 s poklisarim mir ti prosi.
 Nu je najveća tvoja slava,
 kruno vedra i čestita,
 135 što imaš sina Vladislava,
 ki na carstvo sviće od svita.

sljedećeg kralja pod imenom Vladislav IV. Od toga stiha započinje slavljenje Žigmunda III.

²⁶⁵ 110. *Leh* - legendarni poljski kralj u VI. st.; *Krak* - također legendarni poljski kralj za kojega se vjeruje da je osnovao grad Krakov.

²⁶⁶ 115. Pod »sjevernom carskom kućom« autor valjda misli na švedsku dinastiju, iz koje je potjecao i Žigmund III.

²⁶⁷ 117-118. U metaforičkom govoru: turska vojska bila je potučena od poljske vojske (dakako, misli se na Hoćim).

²⁶⁸ 120. *posluh uče* - prisiliše na pokornost

²⁶⁹ 124. *dva cara si pridobio* - jedan je austrijski čiju je unuku uzeo za ženu, a po njezinoj smrti njenu sestru (tako je pridobio njegovo prijateljstvo), a drugi je Osman kojega je pobijedio na Hoćimskom polju.

O prislavni kraljeviću,²⁷⁰
 nedobitna tvoja dila
 ja bugarec slavan biću -
 140 ta je imena tvoga sila.
 Ah, srećnijeh mojijeh dana!
 Ki ću pokoj nać u trudu,
 ako u smrti cara Osmana
 sred tve slave živjet budu!
 145 Ja po sebi ne imam vlasti,
 ako milos' tva me ostavi;
 ti uzdrži, za ne pasti,
 pod tve krilo tko se stavi!
 Sivi Sokole²⁷¹ od Sjevera
 150 koji letiš sunca više,
 trebaju mu tvoja pera
 tko ište djela tva da piše.
 Zašto ne ja, danu Orfeo,
 kad bi od tebe spijevat htio,
 155 vele bi se prije smeo
 neg bi izrekô stoti dio.
 Na kraljevstvo od koljena
 od sto kralja kralj te rodi²⁷²
 ki sjeverna nebrojena
 160 mjesta vlada i gospodi.
 Kraljica je majka tvoja,
 česarova sestra slavna,²⁷³
 od sjeverne kuće²⁷⁴ koja
 česaruje svijet odavna.
 165 Česarova kćeri obdari
 i tvu mladost Višnji zgaro;²⁷⁵
 rodiše te kralji i cari,
 i ti rađa' kralje i care!

²⁷⁰ 137. i dalje; opet hvalospjev kraljeviću Vladislavu

²⁷¹ 149. *Sivi Sokole* - metaforično: kraljević Vladislav

²⁷² 158. *od sto kralja kralj te rodi* - u hiperboli, vrlo čestom sredstvu baroknoga stila, sa značenjem: mnoštvo kraljeva su tvoji preci

²⁷³ 161-162. To je bila Ana, sestra Ferdinanda II. Habsburga.

²⁷⁴ 163. *od sjeverne kuće* - od habsburške dinastije

²⁷⁵ 165-166. Vladislav se oženio habsburškom princezom Celicijom Renatom

Kruna od krstjan ka je najdalja²⁷⁶
 170 u rodu te blizu gleda;
 franačkoga imaš kralja
 i španjskoga bratučeda,
 koga carstvu Indije sada
 nove svijete more plodi,
 175 komu sunce sred zapada
 ni u noći ne zahodi.
 Moškovsko je kneštvo glavu
 pod tve noge priklonilo,
 kad se u boju u krvavu
 180 od tve ruke pridobilo.
 Ti od sjevera sjever brži
 sred Nesteri i Dunaja
 rva, tište, slomi i skrši
 ognjenoga ljuta zmaja.
 185 Svijetlo Sunce, sini, sini
 u vedrinah od istoka,
 tjeraj Mjesec k noćnoj tmuni,
 dan da svane s tvoga oka!²⁷⁷
 Kraljeviću, živi, živi
 190 nedobitan dovik vika;
 u pravednoj suprotivi²⁷⁸
 dobij Sveda odmetnika!²⁷⁹
 Rasti, rasti, Vladislave!
 Svi narodi tvoj glas čuju
 195 i za jedne tvoje glave²⁸⁰
 sto kruna ti odsad kuju.
 Slijedi, slijedi tva vlas mnoga -
 tijesan joj je jur kraj ovi -
 preko mora Ledenoga
 200 novoj zemlji bit car novi.
 Svemogućstvu tvomu, vidim,

²⁷⁶ 169. *Kruna (...) ka je najdalja* - španjolski kralj Filip III. bio je oženjen sestrom kraljevića Vladislava: Španjolskoj je pristajalo da se iz Dubrovnika smatra »najdaljom« kršćanskom zemljom.

²⁷⁷ 185-188. u metafori: neka Vladislav (Svijetlo sunce) tjera Turke (Mjesec) u propast

²⁷⁸ 191. *u pravednoj suprotivi* - u pravednom ratu

²⁷⁹ 192. Švede naziva odmetnicima zato što su bili protestanti.

²⁸⁰ 195. i za jednu tvoju glavu

- svijet bit jedan neće dosta! -
 Ali je vrijeme da put slidim
 gdi poklisar carski osta.
- 205 Jaše vizijer i najbliže
 goru od sedam vrjela gleda;²⁸¹
 k južnom kraju Vitoš²⁸² diže
 vrh u dubju niklu iz leda.²⁸³
 Kunovica²⁸⁴, grlo od svijeta
- 210 ka verigom dugom veže,
 i Planina Stara²⁸⁵ opeta
 prostire mu se i proteže.
 Dno vječnoga leda i mraza,
 gdi su pukle ove gore,
- 215 starijih doba čeljad kaza
 od oružja boga dvore.²⁸⁶
 Da se gvozden stan nahodi
 Martov ovdje bi na glasu:
 gvozdje miri, gvozdje podi,
- 220 stupa i vrata od gvozdja su.
 Tim još i sad, gdi se reče
 da je od boja bog²⁸⁷ stanovô,
 gvozdjena se ruda siječe,
 mjesto je zvano Samokovo.²⁸⁸
-
- 281 206. *goru od sedam vrjela gleda* - splet gora iz kojih izvire rijeke Marica, Isakar, Struma i Nišava
- 282 207. *Vitoš* - planina u zapadnoj Bugarskoj
- 283 208. *vrh u dubju niklu iz leda* - vrh (Vitoša) pokriven vječnim snijegom i ledom, pa se doima kao da šuma (dublje) raste iz leda
- 284 209. *Kunovica* - planina što se proteže od Niša prema Pirotu, dio je planinskog lanca što ide od Crnog mora do Pirineja; taj je lanac nazivan »verigom svijeta« (*cotena mundi*)
- 285 211. *Stara Planina* - planina Balkan
- 286 213-216. Stari govore da su na mjestu gdje su nastale Kunovica i Stara Planina bili dvori boga oružja (Marsa)
- 287 222. *od boja bog* - bog rata (Mars)
- 288 224. *Samokovo* - Samokov, mjesto u Bugarskoj blizu planine Vitoš, čuveno po rudnicima željeza
- 225 Provadijom²⁸⁹ jaše paka
 i na žalijeh mora Crna,
 otkud sviće danja zraka,²⁹⁰
 bijeli mu se grad od Varna.
 Pazi Varno nadaleče,
- 230 gdi vojujuć jur junački
 smrt Vladislav²⁹¹ slavni steče,
 kralj ugarski i poljački.
 Ali vele s boljom kobi
 sad Vladislav novi u slavi
- 235 blizu Varna cara dobi
 i u potjeru s vojskom stavi,²⁹²
 čim s junacim, kim je bio
 knez Kotković Ivan glava,
 svômu je rukom osvetio
- 240 čas staroga Vladislava;
 a Kozaci, srnuć hrli
 starijih šteta u zamjenu,²⁹³
 požegli su i potrli,
 pače smakli Varno u plijenu.
- 245 Nove raspe²⁹⁴ stara grada
 mimohodeć paša žali
 i proć volji svojoj tada
 bojnih Kozak vojske hvali.
 Bugarska mu sela ostaju
- 250 s lijeve strane: k desnoj kuća²⁹⁵,
 gdi se k morskom stere kraju
 plodna i pitna svim Dobruča²⁹⁶.
-
- 289 225. *Provadija* - grad i visoravan u Bugarskoj blizu Varne
- 290 227. otkud sunce istječe
- 291 231. *Vladislav* - Vladislav Varnenčik, kralj ugarsko-hrvatski i poljski, uspješno ratovao protiv Turaka; poginuo kod Varne 1444.
- 292 233-236. ne odgovara povijesnim činjenicama da bi Vladislav tjerao Turke do Varne i tamo ih pobijedio
- 293 242. *u zamjenu* - zauzvrat, za osvetu
- 294 245. *nove raspe* - novi rasap, rušenje (jer je Varna bila porušena prije bitke kod Hoćima od Kozaka)
- 295 250. *k desnoj kuća* - nadesno kreće
- 296 252. *Dobruča* - Dobrudža, plodna pokrajina što zahvaća današnju Bugarsku i Rumunjsku

U njoj težak mukom dugom
od truda izdan vik ne osta,
255 er što uzore za dan plugom
s općinom mu 'e hrane dosta.²⁹⁷
Prostrana je zemlja toli
da, tko gleda sjemo tamo,
stalo mu se²⁹⁸ svudi okoli
260 s poljem nebo vidi samo.
Dvakrat ovdje zlatne pčele
u ljeto se jedno roje,
i tolikrat ovce bijele
jagančiče kote svoje.
265 Iz Dobruče uz Zagorje²⁹⁹
k Podunavju paša slidi;
lijepa mjesta, drag prostor je,
sve se puno selâ vidi.
Kite zlatne i rumene
270 vise o dubju voća zrela,
pod kim traje dni ljuvene
čeljad mirna i vesela.
Rojna ulišta, mliječna stada,
žitne njive svak uživa;
275 Nikopolje od zapada,
Drstero³⁰⁰, otkud sunce siva -
Nikopolje³⁰¹, komu nije
od sto oka³⁰² mos daleče,
rimski česar ki prostrije
280 gdi najširi Dunav teče.
Vrijeme mrakom od zabiti
cara i carska krije imena:
samo je svijetla vik na sviti
djela uzmnožnijeh uspomena.
285 Čas poklisar ne puštava,
nu pospješno naprijed hodi
uprav rijeke od Dunava,

²⁹⁷ 256. *s općinom mu 'e hrane dosta* - njemu (težaku) s njegovom obitelji dosta je hrane.

²⁹⁸ 259. *stalo mu se* - sastalo mu se.

²⁹⁹ 265. *Zagorje* - kraj iza gore, ovdje: između Balkana i Dunava.

³⁰⁰ 275. *Drstero* - grad na Dunavu.

³⁰¹ 276. *Nikopolje* - grad u Bugarskoj, blizu kojega su ostaci mosta cara Trajana.

³⁰² 278. *od sto oka* - od stotinu lukova.

na Čelijah³⁰³ da ju brodi.
Čelije su grad nekada
290 glasovita bile imena:
obilježja jedva sada
naziru se iz kupjena.
Bogdanski³⁰⁴ u njih vojevoda
Stjepan caru odrva se;
295 gdi visocih krov bi podâ³⁰⁵
sad na suncu stado pase.
Mrsu gradovi ogrnuti
od kamenja stanovita,
a od umrle čovjek puti
300 žali er ne ima vječnijeh lita.
Ah, ponosna naša čudi!
I jes jošte ki se vara,
i u životu tvrd se sudi,
videć kami da se obara!³⁰⁶
305 Poharana grada ziđe³⁰⁷
s desna ostavi Turčin kraja,
i upriječi put da priđe
priko rijeke od Dunaja:
gdi zlamenja mjesto hrani³⁰⁸
310 još i ostatke male njeke
od mostova koje lani
car prostrije priko rijeke.
Mos bo oholi Dunav ne da
vrh svê rijeke držat brze,
315 neg samo oni ki mu od leda
stavi sjever ki ga mrze.³⁰⁹
Tim poklisar cara Osmana,
kô u bogdanska polja ujaha,

³⁰³ 288. *Čelije* - Kiliya, grad blizu ušća Dunava (danas u Ukrajini).

³⁰⁴ 293. *Bogdanski* - Moldavski.

³⁰⁵ 295. *gdi visocih krov bi podâ* - gdje je bio krov visokih dvorova.

³⁰⁶ 297-304. autorove refleksije o prolaznosti.

³⁰⁷ 305. *grada ziđe* - ziđe (zidine) grada.

³⁰⁸ 309. gdje mjesto čuva zlamenja (znakove, tragove).

³⁰⁹ 313-316. Dunav nije dopustio da se preko njega napravi most, osim onoga koji je preko njega učinio led.

vidjenje mu kobnih strana³¹⁰
 320 stupit ne da bez uzdaha;
 pače, sve što naprijed jaše,
 huđa žalos sveđ ga trudi,
 kosti gole čim plesaše³¹¹
 od pobjenijeh turskijeh ljudi.
 325 Srcu odoljet moći ne ima,
 da od bolesti vas ne trne,
 pazeć silom prid očima
 carski rasap³¹² kud se obrne.
 Vidje polje svim široko
 330 ko car prikri s vojskom prije -
 sokolovo sivo oko
 prigledat ga moćno nije -
 da na svaku diže stranu
 turskijeh kosti gore gori,³¹³
 335 gdi iz pô svijeta množ sagnanu
 mač poljački na tli obori.
 Slijedi teški put u jadu,

i ostaju mu naširoku
 Ugrovlasi³¹⁴ u zapadu,
 340 crni vali³¹⁵ u istoku.
 Ne ustavlja se čas po putu
 Turčin, paleć zemlju uzdasi,
 paček za otkrit žalos ljutu
 u ovake se tužbe oglasi:
 345 »Ah, davori, družbo mila!
 Poznaste li mjesta kleta,
 gdi neizmjerna naša sila
 minutoga pade ljeta?«
 Beg bogdanski uza nj hode³¹⁶
 350 molit mu se ovdje stavi
 broj junakâ, mjesta i zgode
 da mu od turske vojske objavi,
 veleć: »Kaž' mi - biće utjeha
 druga naći sred nevolje -
 355 sve što od cara bi do Leha
 i kô caru Leh odolje.«

³¹⁰ 319. Poklisar se približavao Hoćimu, prošlogodišnjem poprištu bitke i, što je bio bliže, sve ga je više hvatala tjeskoba od sjećanja na poraz.

³¹¹ 323. *čim plesaše* - dok je gazio

³¹² 328. *carski rasap* - carsko rasulo, poraz

³¹³ 333-334. na sve strane dižu se gore (bregovi) turskih kosti

³¹⁴ 339. *Ugrovlasi* - Rumunji, Rumunjska

³¹⁵ 340. *crni vali* - Crno more

³¹⁶ 349. *hode* - hodeći

PJEVANJE ČETVRTO

- Jur bogdanski vojevoda
biješe umukô željan čuti,
kad od bojnih kazat zгода
poklisar se carski uputi.
- 5 Kliče: »Čut je strašno i plačno
kako Poljak cara dobi,
i ne ljudi, nu divjačno
zvjerenje ovo ganulo bi!
Tim što išteš mâ besjeda
10 da ti kaže stvari trudne?
Ista ih zemlja pripovijeda
svim putnikom u noći i u dne.
Zemlja je čula i vidjela:
čuj, viđ i ti prid očima
15 vječnu žalost turskih djela
ka nakon nas ostat ima!
Koliko okom mož zamjerit,
sve bi vitěz puno ravno:
vojska ku nije moć izmjerit,
20 broj ki čuo nijesi davno.
Obziruć se na gomile
kosti ke svud leže okoli,
súdi ke se strše³¹⁷ sile,
mìsli koja krv se proli!
25 Sto jezika, sto naroda³¹⁸
ujedno se sta s pô svijeta:³¹⁹
mač poljački³²⁰ smrt svim poda
a grob ova zemlja kleta³²¹!
Jer velika čuda često
30 vjere lasno ne dostoje,³²²

³¹⁷ 23. *ke se strše sile* - kakve su se sile sukobile

³¹⁸ 25. *sto jezika, sto naroda* - u hiperboli sa značenjem: veoma mnogo vojske različitih naroda i jezika

³¹⁹ 26. *ujedno se sta s pô svijeta* - skupiše se s pola svijeta

³²⁰ 27. *mač poljački* - poljska vojska

³²¹ 28. *zemlja kleta* - Hoćimsko polje

³²² 29-30. sentencija kao uvod u pašino pripovijedanje: turske su vojske bile toliko brojne da se paši čini potrebnim da sen-

- mjesto ti ću sad po mjesto
ukazati gdi tko stô je.
Prut³²³ pod sobom gledaj riku
do tja gdi opet Nester grede:
35 car priko nje svû veliku
vojsku u ovo polje uvede.
A Hotima³²⁴ grada ono
izdaleka gdi se bili:
jako Poljaci i smiono
40 pod njim bijehu se utvrdili.
Nester rijeka svim duboka
štićaše ih od sjevera,
grad ih branjaše od istoka
i brjegovi kim nî mjera.³²⁵
45 Od zapada jame čudne
bijehu obdubli oko sebe,
a ne bijehu od poludne
ine im tvrđe od potrebe;
ere, izvan tvrda i jaka
50 što se i sama mjesta vide,
od najboljjih sprijed junaka
stahu u ognju njih opsida.
Nu da obrane i od toga
i druge im sve su pale,
55 prsi bi ih od samoga
kraljevića sačuvala.³²⁶

tencijom istakne kako je golemost turske vojske bila gotovo čudo, pa stoga nevjerovatno; zato će on (31-32) pokazati mjesto po mjesto *gdi tko stô je*, tj. gdje je koja vojska stajala.

³²³ 33. *Prut* - rijeka u Poljskoj; pritoka Dunava, izvire u današnjoj Ukrajini i većim je dijelom toka granična rijeka između današnje Rumunjske i Moldove.

³²⁴ 37. *Hotim* - Hoćim, utvrđeni grad na istoimenom polju gdje se odigrala glasovita bitka 1621.

³²⁵ 44. *kim nî mjera* - koji nemaju mjere. tj. prostrani su

³²⁶ 55-64. niz hiperbola u prikazu kraljevića Vladislava (čak i iz usta neprijateljskog paše)

Ne ište se građa ina
gdje Vladislav slavni posta,
zašto gora i planina
60 on sâm svôj je vojsci dosta;
on sâm turskoj vojsci odoli
i od nas mrtvijeh gore uzdiže,³²⁷
i od krvi rijeke proli
od Nesterâ šire i više.
65 Na glavici vrh nas ka je
šatori se carski opstriješe;
okolo im na sve kraje
kapidžijâ straža biješe.
Pod gvozdenim buzdohani
70 šes tisuć se ovih nađe;
i stražnici oni izbrani
i carskijeh su vrata građe.
Vizijera ovdi velikoga
Husaina³²⁸ se šator prope;
75 deset tisuć okolo ga
kruži, noseć bijele oklope.
Nedaleče šatôr carskih,³²⁹
ki od grada sliku drže,³³⁰
glava od četa janjičarskih
80 Aliaga³³¹ šator vrže.
Š njim junaka trijes tisuća
dođe za štit carske glave;
desnica je njih moguća,
ognjenim se diljkam slave.
85 Nu je mogućstvo svih lipsalo
i sva slava potamnila,
ako sred njih ne ote malo
carsku glavu poljska sila.³³²

³²⁷ 62. *i od nas mrtvijeh gore uzdiže* - i od nas (Turaka što su kod Hoćima poginuli) čini gomile (gore)

³²⁸ 74. *Husain* - veliki vezir (poslije cara najveći dostojanstvenik u Turskom carstvu), za vrijeme hoćimske bitke smijenjen, a na njegovo mjesto postavljen je Dilaver

³²⁹ 77. *nedaleko od carskih šatora*

³³⁰ 78. *ki od grada sliku drže* - koji (po svojoj veličini i ljepoti) nalikuju na grad

³³¹ 80. *Aliaga* - Ali-aga, zapovjednik janjičara koji je dokraja ostao vjeran caru

³³² 87-88. *ako među njima Poljaci zamalo ne ubiše cara*

Tim Alija, verni aga,
90 zamani ih kori i kara,
čim svoja sama sablja i snaga
na obranu biješe od cara.
Ah, da slideć tve kriposti
svaki je vitez tvoj vojevô,
95 ne turačke danu kosti
poljačke bi bile ovo.
Spaoglanâ pak vojnica
biješe skrila mjesta dalja,
kih gvozdena sveđ desnica
100 što dostiza rva i valja.
Petnaes tisuć bi njih broja,
s gizdom konja jaha svaki;
sad i tada vrh njih stoja
glava Derviš³³³, junak jaki;
105 jaki junak, ali, koli
jak, pothiban caru svomu,
jer bi uzrok ovi oholi
svemu raspu turačkomu.
On s junacim svojim uzmače,
110 cara ostavi on najprvi;
on omasti najprije pače
mač poljački turskom krvi.³³⁴
Blizu ovijeh put zapada
množ spahija staše opeta;
115 Memija ih Hrvat vlada
dvaes tisuća u sto četa.
Cijevi od gvozdja šuplja nose³³⁵
ke ognjena zrna izmeću;
vrlinom se svud ponose,³³⁶
120 u pogledu kažu smeću.
Vitezovi uz njih prici
delije³³⁷ stahu u tri čete;
puta općenijeh zasjednici:
izdavstvo im oči prijete.

³³³ 104. *Derviš* - u epu zapovjednik spahogлана, nehistorijsko lice

³³⁴ 111-112 (*Derviš*) prvi izazove pogibiju turskih vojnika

³³⁵ 117. *cijevi od gvozdja šuplja nose* - u perifrasi: puška

³³⁶ 119. *vrlinom se svud ponose* - odlikuju se nevaljalštiom.

³³⁷ 122. *delije* - pripadnici specijalnih jedinica lake konjice

- 125 Od razlicijeh zviri kože
steru im se zgar niz pleći;
dugo s nicijem ne razlože:³³⁸
sablja je razlog njih najveći.³³⁹
Mješte Boga dinar služe,
130 drug u druga ne uzda se:
samokrese, tamno oruže³⁴⁰
od izdaje, nose uza se.
Š njima se Omer svud poteža:
stavi družba glavom njega,
135 razbojnika i lupeža
kô najvrlijega³⁴¹ i huđega.
S poludna se rumelskoga
begler-bega šator prosu:
vojevodstva pod glas svoga³⁴²
140 peset tisuć potpuno su.
Bio je ovo paša izbrani
Jusuf Bošnjak iz Maglaja,
ki prostrije mos prostrani³⁴³
priko rijeke od Dunaja.
145 Svi u ognju svoji bojnici
put paljahu mimohode;
tim nije čudo da u svôj rici
Dunav pod njim skloni vode.
Skenderpaša³⁴⁴ s Arbanasi
150 s lijevoga mu kraja stoja:
dvanaes tisuć njih se glasi
zadojenih krvi od boja;
junak s družbom ponosito
na Poljake prvi isteče,
155 kih s Gašparom prednje lito
dio zatjera, dio posiječe.
Ali ohô s prvim bojom
zaman se ufa imat bolju,
ako plati krvi svojom
160 prednju dobit na istom polju.
Sokolović, paša od Bosne,³⁴⁵
s desne mu je bio paka;
sred vojnice svê kriposne
šesnaes tisuć sta junaka; -
165 Sokolović unuk carski
i vizijera Mahumeta,
kim još slove kraj ugarski
cjeć vazetja od Segeta.
Na konjijeh svi Bošnjaci
170 sjahu svijetlo odjeveni,
zatočnici hrli i jaci,
kopjanici svim hrabreni.
Za četami bosanskime
junaci opet stahu iz strana
175 kim svetoga Save ime
i hercega stoji Stjepana.³⁴⁶
Hercegovce ko je vidio,
deset tisuć broj im poda;
Ćor-Husain paša bio
180 i beg im je i vo'evoda.
Tvrđa od žice³⁴⁷ sapletena,
a oružja svijem su puške,
čeljad uzrasla usred stijena
stižuć, rvuć zvijeri luške³⁴⁸.
185 Nu od zapada vrh svijeh paša
drža šator zemlja ravna

³³⁸ 127. *dugo s nicijem ne razlože* - ni s kim
dugo ne raspravljaju

³³⁹ 128. *sablja je razlog njih najveći* - njihov
najveći zakon je sablja

³⁴⁰ 131. *oruže* - umjesto oružje (zbog sroka
sa *služe*)

³⁴¹ 136. *kô najvrlijega* - kao najgrega

³⁴² 139. pod komandom njegova vojvod-
stva

³⁴³ 143. koji načini prostrani most

³⁴⁴ 149. *Skender-paša* - namjesnik turski u
Očakovu i u Silistriji; godinu dana prije
hoćimske bitke pobijedio je kod Jaše Gaš-
para Milostića, turskog vazala u Moldaviji
koji se bio odmetnuo od Turaka; na Ho-
ćimu pogiba i tako glavom plati svoju ra-
niju pobjedu

³⁴⁵ 161. i dalje: riječ je o potomku znamenitog Mehmed-paše Sokolovića, velikog vezira, osvajača Sigeta 1566, koji je kao dječak odveden u Tursku za danak u krvi; njegov potomak kao »paša od Bosne« u hoćimskoj bici povijesno nije identificiran.

³⁴⁶ 175-176. u perifrazi: Hercegovina; Stjepan Vukčić Kosača prozvaao se 1448. hercegom sv. Save i otuda naziv Hercegovina

³⁴⁷ 181. *tvrđa od žice* - oklop od gvozdene žice

³⁴⁸ 184. *zvijeri luške* - zvijeri šumske (od lug = šuma)

Mahumeta Karakaša³⁴⁹,
budimskoga paše slavna.
Junak ovi slavno ime
190 steče u vojskah koje vodi,
i vezijerom velicime
jur ga zвахu svi narodi;
pače dočas čekaše se
da ga veće nada svimi
195 car na prvo mjesto uznese,
Husaina smakne i snimi -
car, ki vrh svih vojevoda
pomilova još ga onada
za ljubovcu kad mu poda
200 sestru, i Budim da njim vlada.
Ali otrovna huda zloba
ka za tuđim raspom smagne³⁵⁰
nađe varku u toj doba
da iz svijeta on se izagne.
205 Ova caru vid zaslipi,
da ga usili bez razbora
da on Poljake sam naripi³⁵¹
razbijati sred tabora:³⁵²
pače osuda bila je taka
210 turska vojska da pogine,
kad opusti od junaka
ki ju branjaše nad sve ine.
Sâm nastra skupne sile,
valja, udara, siječe i strijelja,
215 dokli se rva vrh gomile
od pobjenijeh neprijatelja.
Ah, da 'e taka tri bojnika
naša vojska još imala,
ne bi nje se šteta prika

³⁴⁹ 187. *Mahumet Karakaš* - budimski paša koji je na Hoćim stigao već u toku ratnih operacija i odmah sutradan navalio sa svježom vojskom, ali pogiba, jer mu veliki vezir Husain nije priskočio u pomoć; zbog toga Husain bude smijenjen i na njegovo mjesto imenovan Dilaver.

³⁵⁰ 202. *ka za tuđim raspom smagne* -koja hlepi (čezne) za tudom propašću

³⁵¹ 207. *naripi* - nahrupi, navali

³⁵² 191-208. Poznavajući sposobnost i hrabrost Karakaša, svi su u njemu gledali budućeg velikog vezira; zato ga je i mrzio tadašnji veliki vezir Husain

220 nego poljačka naricala.
Ali vječna dika i slava
i smrt ista bi mu tade,
kraljevića Vladislava
ispod ruke pokli pade.³⁵³
225 Soko vije brže od strijele
vrh svijeh ptica perja ohola,
ali leti više vele
orô sivi vrh sokola.³⁵⁴
Nu, vaj, huda kobna polja
230 spomena me htje ražalit,³⁵⁵
da mi je trijebi sred nevolja
neprijatelje silom hvalit.
Ah, ne hvalim neprijatelje
nego kripas ka pod nebi
235 svjetlosti ima dana bjelje³⁵⁶
i, gdi god je, hvala 'e sebi.
Vratimo se tim s besjedom
kazati opet od careva
vojstva obilna mjesta redom:
240 naprijed, nazad, zdesna, slijeva.
Pazi onamo gdi utočilo
k tretjemu se³⁵⁷ polje brijegu:
mjesto ono dano je bilo
natolijemskom³⁵⁸ begler-begu;
245 i tko pod njim sablju prija,
uzvriježi ga sred dva mora
Sivas, Maras, Amazija,

³⁵³ 221-224. hiperbola, sračunata na slavljenje Vladislava; jer Karakašu je moralo, naravno, biti svejedno od koga je izgubio glavu

³⁵⁴ 225-228. Sentencija: Karakaš je uspoređen sa sokolom, a kraljević s orlom; smisao: Karakaš je velik junak, ali je kraljević još veći.

³⁵⁵ 230. *spomena me htje ražalit* - sjećanje (na prošlogodišnji poraz) toliko ga (Ali-pašu) ražaljuje da mora silom neprijatelje hvaliti (junaštvo Vladislavljevo)

³⁵⁶ 235. *dana bjelje* - bjelje (svjetlije) od dana

³⁵⁷ 241-242. *utočilo (...) se* - primaklo se, približilo se

³⁵⁸ 244. *natolijemskom* - anatolijskom (od *Anatolija* ili *Anadolija*, naziv za maloazijski dio Turske)

Bursa, Esrum i Angora.³⁵⁹
 Svi vo'evodom njega glase
 250 vojevodom nada svima,
 nu opet narod svaki nase
 pašu od mjesta za glavu ima.
 Natolijevâc³⁶⁰ sve puškarâ
 bilo šeset tisuća je,
 255 svaki je vjeran i za cara,
 sto života dat ne haje.
 Šator uz njih paša opstrije,
 od vezena platna lijepa,
 od hainske Mangarrije³⁶¹
 260 i obilnoga od Alepa³⁶².
 Jur junakâ sobom obra
 po stotinu stotîn svaki;
 svi imahu konja dobra,
 sablju britku³⁶³ i luk jaki.
 265 Od šes tisuć množ se ubusi³⁶⁴
 Karamanâ³⁶⁵ i už njih združja;
 pute odiru, živu u gusi³⁶⁶,
 bat, sablja i luk njih su oružja.
 Toliki se broj konjikâ
 270 s carom odi doć poteži,
 kih Jordana poji rika
 a jevrinska zemlja vriježi;

³⁵⁹ 245-248. tko je postao vojnik pod anatolijskim begler-begom, potjecao je iz gradova između dva mora (Crnoga i Sredozemnog); Sivas, Maras, Amazija, Bursa (ili Brusa), Esrum (ili Erzerum) i Angora (Ankara) - gradovi u maloazijskoj Turskoj

³⁶⁰ 253. *Natolijevâc* - Anatolijaca, Anatolaca
³⁶¹ 259. *od hainske Mangarrije* - od nevjerne Mingrelije (Gruzije)

³⁶² 260. *Alep* - grad u Siriji, u to doba poznat kao jedan od najbogatijih gradova na istoku; zbog toga mu Gundulić i daje atribut *obilan*

³⁶³ 263-264. *konja dobra, sablju britku...* - vrlo česte sintagme u narodnoj pjesmi

³⁶⁴ 265. *od šes tisuć množ se ubusi* - mnoštvo od šest tisuća spremi se da iznenada (kao iz busije, iz zasjede) udari

³⁶⁵ 266. *Karamanâ* - Karamana, vojnika iz maloazijske pokrajine Karamanije

³⁶⁶ 267. *u gusi* - kao gusari

svaki harbom vješto meće,
 svaki lukom dobro strilja,
 275 bez kriposti, bez odjeće³⁶⁷,
 vitez nazvan, lupež zbilja.
 Arapâ se uz njih često³⁶⁸
 tri tisuće trikrat stalo,
 ki nikada nijedno mjesto
 280 ne opće držat ni za malo.
 Čeljad bez stana i bez časti,
 gdi se dere, plijeni i šteti
 bolja skrovno za ukrasti
 negli očito za oteti.³⁶⁹
 285 Dalečina oko ustraša;³⁷⁰
 gledaj gdi se nebo skuća,³⁷¹
 dijarbećerski ondi paša³⁷²
 s deset tisuć vojske zbuća.
 Oružjem se svi opstriješe,
 290 s konjem poteć vazda laci³⁷³;
 svi pod perjem, svi se reše³⁷⁴
 pravi vitezi i junaci.
 Sami stekoše ovu slavu
 suproč Orlu od Sjevera,
 295 nedobitnu slijedeć glavu
 hrabrenoga Dilavera,
 ki, neka mu raste sminje,
 na prsijeh drža viku
 od Slavojke Adžamkinje³⁷⁵,

³⁶⁷ 275. *bez odjeće* - valjda bez propisane vojne odjeće (možda: svak je odjeven na svoj način)

³⁶⁸ 277. *često* - zbijeno, u gustim redovima

³⁶⁹ 284. *negli očito za oteti* - nego da u časnoj borbi osvoje

³⁷⁰ 285. *dalečina oko ustraša* - prostranstvo kojim se protezala turska vojska tako je golemo da je oku strah i pogledati

³⁷¹ 286. *gdi se nebo skuća* - gdje se nebo spušta

³⁷² 287. *dijarbećerski (...)* paša - paša iz Diyarbećira, grada na gornjem Tigrisu

³⁷³ 290. *laci* - laki, brzi, vješti

³⁷⁴ 291. *svi se reše* - svi se riješe (rekoše, smatrahu)

³⁷⁵ 299. *Slavojka Adžamkinja* - potkraj epa Begum-Adžamkinja, lijepa Perzijanka koju je Dilaver, prema epu, dobio na maču

300 ljubi svoje, zlatnu sliku;
 ku na kopju dobi i ote
 sinu kralja od Persije,
 i zamerne cić lipote
 kratka časa bez nje nije;
 305 paček jošte što je veća
 od pravoga dalek znanja,³⁷⁶
 drži da ona sva je sreća
 i božanstvo koje klanja.
 Turske krvi usred blata³⁷⁷
 310 među Lehe³⁷⁸ junak skoči
 i ote Orlu iz nokata
 mladi Mjesec od Istoči;³⁷⁹
 za ko'e djelo Osman mladi
 Husainpašu diže, a njega
 315 vrh vizijera svijeh posadi
 na vladanje svijeta svega.
 A kon njega se Armên³⁸⁰ jošte
 petnaes tisuć tvrdo ugnijezdi;
 konje suhe i okošte,
 320 ali hrle, svaki jezdi.
 Oružja su strijele i luci,
 kô inim mnozim, i njih vrsti,
 a s gvozdenim šipi u ruci
 indioske duge trsti.³⁸¹
 325 Pazi sunčja zraka zlata
 u oblak bio gdi je uprla:³⁸²

³⁷⁶ 306. *od pravoga dalek znanja* - u sujevjerju, u praznovjerju

³⁷⁷ 309. *turske kroi usred blata* - toliko je bilo turske krvi da se ona izmiješala sa zemljom i od toga je nastalo blato od krvi

³⁷⁸ 310. *među Lehe* - među Poljake

³⁷⁹ 311-312. *preotme Poljacima (Orlu iz nokata) tursku zastavu (Mjesec od Istoči)*

³⁸⁰ 317. *Armên* - Armenaca

³⁸¹ 324. *indioske duge trsti* - duge indijske trstike s gvozdenim šiljcima na vrhu, kojima su inače bili naoružani stražari pred sarajem

³⁸² 325-326. *Prostranstvo na kojem se nalazila turska vojska toliko je veliko da paša svom pratiocu kao orijentir označuje Sunčevu zraku što se prostrla po oblaku; primjer kako je Gundulić i od takvih beskrajno velikih realiteta umio stvoriti konkretnu sliku*

on di paša od Bagdata
 stô je i uza nj vojska vrla -
 Abas³⁸³ bijeloj u haljini,
 330 ki od sljednika posvećen je,³⁸⁴
 on se u obraz priklon čini,
 a visoko srce penje;³⁸⁵
 gori od mora Hvalinskoga³⁸⁶
 tja do Bijele Zore³⁸⁷ grada
 335 razlika su društva mnoga
 od narodâ kojim vlada.
 Sto paša je i sto bega
 i vitezâ broj bez broja
 pod zlamenjem bijela stijega
 340 š njim slijedilo krv od boja.
 Ali pogled sad uputi
 otkli bijeli dan izlazi,³⁸⁸
 na vrh oni pòdignuti
 ki sve ravno polje pazi.
 345 Ondje istočna sta bojnica
 i u nje licu sunce i zora,
 glasovita Sokolica³⁸⁹,

³⁸³ 329-332. *Abas* - bio beglerbeg erzerumski; po Osmanovoj smrti proglasio se neposrednim Muhamedovim izaslanikom koji treba da reformira muhamedanstvo, a zapravo želio je da zavlada kao samostalan vladar. Pomirivši se s turskim sultanom 1630. postade carski namjesnik u Bosni i poslije u Vidinu; nesretno je zavojštio na Poljake i zbog toga ga Murat IV. dade pogubiti (1634).

³⁸⁴ 330. *ki od sljednika posvećen je* - po svojoj prilici: koji je bio posvećen od kalifa (kao jedan od nasljednika bagdadskih kalifa)

³⁸⁵ 331-332. u ova dva stiha vjerojatno autorova aluzija na prevrtljivost Abasa (u obraz, tj. izvana se pravi naklonjen, odan, ali u srcu gaji visoke težnje)

³⁸⁶ 333. *Hvalinsko more* - Kaspijsko more

³⁸⁷ 334. *Bijela Zora* - nekada grad na Bijelom Jezeru u Rusiji

³⁸⁸ 342. *otkli bijeli dan izlazi* - na istok

³⁸⁹ 347. *Sokolica* - tobožnja kćerka velikog cara Mogora, ratnica na strani cara Osmana, izmišljeno je lice po uzoru na Tassove junakinje; prema nekim starijim autorima, Sokolica bi, po svojoj borbenosti, od-

velikoga kći Mogora.
 U nje družbi dvanaes ona
 350 djevojčica bojnijeh ima,
 i moguća i smiona
 cijele vojske zateć š njima.³⁹⁰
 Sve u rukah kopja nose,
 a u očiju drže strijele;
 355 vezi od zlata njih su kose,
 jašu konje jak snijeg bijele.
 Sablja o pasu, luk niz pleći
 u mnogom im visu uresu;
 po prilici, po odjeći
 360 vile od gora vidjet sve su.
 Tim kraljevska prigizdava
 dikla sred njih rekbi da je
 lijepa božica od dubrava
 ka u lovu danke traje.
 365 Na razblude ona mlada
 čud oholu vik ne prignu:
 bijesne konje kroti i vlada
 i tekuć ih vjetar stignu.³⁹¹
 Sred oružja raste smino
 370 bez bojazni u životu
 i od žene ne ima ino
 neg samo ime i lipotu.
 Po planinah, priko gora
 vrle zvijeri traži i diza,
 375 i slobodna bez umora
 i tjera ih i dostiza.
 Kaciga joj resi teška
 mješte vijenca zlate kosi;
 štit zrcalo, a viteška
 380 oklopja su cvit ki nosi;
 vito kopje nje je igla,
 a vreteno britka sablja;
 na pomoć se caru digla,
 da poljačka polja ugrablja.

važnosti i pokretljivosti, imala biti utjelovljenje krimskih Tatara koji su svojim čestim i iznenadnim upadima u Poljsku činili prava pustošenja. Po istoj logici, Krunoslava, na poljskoj strani, imala bi biti utjelovljenje Kozaka.

³⁹⁰ 352. *cijele vojske zateć š njima* - znala bi se sukobiti s cijelim vojskama

³⁹¹ 368. *i tekuć ih vjetar stignu* - jureći bila je brža od vjetra

385 Jakno rusa, ku okoli
 bodežljiva drača odsvudi,
 ljepota se nje oholi:
 neka čezne tko ju žudi.
 Ali što joj toj pomaga,
 390 i ponosna ako je mila,
 i ohola ako je draga;
 mlada je cara tim zanila.
 On s pogleda nje sunčana,
 kijem ga iz oči lijepih strijelja,
 395 primi i pozna veće rana
 negli od svijeh neprijatelja.³⁹²
 Vas mlađahan plam je ognjeni
 s druge, rajske nje lipote,
 ka pozorim svijetlijem plijeni
 400 svačija srca i živote.
 Nu robujuć u ljubavi
 car se otkriti ne usudi
 lijepoj ka mu dušu travi
 što u srcu svomu žudi.
 405 Zasveda ga ognji živi
 zatvoreni huđe prže,
 čezne da ju ne razgnivi
 i od svê vojske ne odvrže.
 Ali i za njim Sokolica
 410 i ne manjijem ognjem gori;
 ljuven pogled s draga lica
 i nje tvrdo srce otvori.
 Gori, ali plame krije
 gorke trpeć vik boljezni;
 415 ljubi, ali još ne smije
 objaviti svê ljuvezni.
 Čezne mlada i neizmernu
 sumnju ima da car i nju
 ne bi uzeo ne za vernu
 420 ljubi nego za robinju;
 pače, sluteć to zaisto,
 ne ima mira u životu;
 goni ljubav srce čisto
 od svijeh želja na sramotu.
 425 Da od poljačkijeh sila ova
 samo osta, glas prolita,
 sred dobitijeh vitezova

³⁹² 393-396. hiperbola sa strašnim pretjerivanjem

dobitnica nedobita,³⁹³
 i da i sad još optječe
 430 sjemo tamo po krajini,
 robi, plijeni, bije, siječe
 i od krstjana rasap čini.
 Vid se naprijed ne prostira;³⁹⁴
 tim ne mogu ukazati
 435 velikoga od Misira³⁹⁵
 gdi je općio paša stati -
 od Misira ki se ima
 s kraljestvima istakmiti,
 toliko bo neizmernima
 440 miri okolo zemlje ophiti.
 Na boj s dvakrat stotin trista
 bio je došô vojvoda ovi;
 od edžipskih plodnijeh mista
 njegovu su vitezovi.
 445 Svaki zlatnoj u odjeći
 srebrom kova konjske stupe,
 neprijatelju svom noseći
 ne oružja negli otkupe.
 Ostaci se ovo broje
 450 od starijeh Mameluka³⁹⁶;
 srce im smjenstvo zgubilo je,
 tratit zlata ne još ruka.³⁹⁷
 Nut Jemira mjesto koje
 prekopskoga zdrža cara,³⁹⁸

³⁹³ 425-428. glas se širi da je ona (Sokolica) od svih turskih ratnika ostala nepobijeđena

³⁹⁴ 433. *vid se naprijed ne prostira* - pogled ne može doseći

³⁹⁵ 435. *Misir* - Egipat, ali i grad Kahira, odnosno Kairo, nekad jedan od najljepših gradova u poznatom svijetu

³⁹⁶ 450. *Mameluci* - ili Mamaluci, prvotno vojska zarobljenih i islamiziranih Slavena, Grka i Čerkeza za vojnu službu u Egiptu; s vremenom su se osamostalili i od XIII. st. pa sve do 1515. pod vodstvom svojih sultana držali Egipat. Gundulić zna za njihovo basnoslovno bogatstvo.

³⁹⁷ 451-452. (Mameluci) su izgubili staro smjenstvo (hrabrost), ali ne i sposobnost da troše zlato

³⁹⁸ 453-454. Evo mjesta (položaj) - pokazuje Ali-paša svom pratiocu - gdje je bio Je-

455 ki na pomoć caru doje
 s trijes tisuća svojih Tatara.
 Gdi obnoći ne osvanu;
 bez pristanka³⁹⁹, bez umora
 plijeni optječuć⁴⁰⁰ svaku stranu
 460 i od poljâ i od gora.
 Sva podoljska zemlja⁴⁰¹ i ruska,
 ku požeže i porobi,
 Tatarinu biješe uska,
 dokli njega jači dobi.
 465 Vojevoda kioviski ga,
 pan Zamoski, s plijenom stiže,
 i učini da opet riga
 u svôj krvi sve što diže.
 Nu gdi ostavljam od poludna
 470 crnce? gdi li im mjesto kažu?
 Zvijezde brojit stvar je trudna;
 tijekom je bolje da se utaju.
 Istočnoga vojska Zmaja⁴⁰²
 ne može se vojska rijeti
 475 neg pučina bez dna i kraja
 za svijet prikrit i proždrijeti.
 Gleda', okolo odasvudi
 što oko vidi svôm kriposti,
 sve bi puno bojnih ljudi -
 480 sve je sad puno susijeh kosti;
 sve bi puno ognja živa,
 sve je sad puno mrazna praha,
 Prut i Nester što opteciva,
 s Crna mora do Ugrovlahâ.«

mir prekopski (tatarski) car (tatarkan) sa svojim vojnicima.

³⁹⁹ 458. *bez pristanka* - bez prestanka

⁴⁰⁰ 459. *optječuć* - obilazeći

⁴⁰¹ 461. *podoljska zemlja* - Podolje, plodna ravnica na srednjem Dnjestru

⁴⁰² 473-484. Hiperbolična, ali i veoma funkcionalna slika turske vojske kako bi se u antitezi istakla slava poljske vojske koja je takvu silu mogla pobijediti.

PJEVANJE PETO

Serse⁴⁰³ slavni, ki poda se
stavi Istok vas nekada,
kad s tisuću tisuća se
vojske diže put zapada,
5 na uznosit brijeg uzide
i, pazeći broj bez broja
vitezova ki ga slide
bi velika rados svoja.⁴⁰⁴
Nu, misleći da opeta
10 neće od onijeh svijeh junaka
živ bit jedan do sto ljeta,
grozno u srcu svom proplaka.⁴⁰⁵
Ali mladi care Osmane,
ako se i ti obeseli⁴⁰⁶,
15 put poljačke kad se strane
s vojskom strašnom najprije dijeli,
plakat si opet mogô bolje⁴⁰⁷,
pokli u kratko vidje vrime
gdi se prikri cijelo polje
20 s tvim vitezi pobjenime.
Proz gomile turskijeh kosti
jaše paša, i naprijeda
od bolesti⁴⁰⁸ i od žalosti
zavrć⁴⁰⁹ riječi plač mu ne da.
25 Ali vele huđa 'e muka
ku vidjenje već mu dava
od skorenijeh susijeh⁴¹⁰ ruka
i od usahljijeh crnijeh glava.
Često cijela još telesa,
30 sleđena u krvi i smrznuta,

nastupajuć s konjem spleša
sjemo tamo priko puta.
Mnokrat mu se konj poplaši,
puha, rža, strepje u sebi:
35 konj ga i konjik mrtav straši
priko koga proć mu je trijebi;
pače mnokrat nase⁴¹¹ skoči
cić namjere tužne toli -
on za milos zaže oči
40 i suzami lice poli.
Na svakčas ga uspomena
s mnozijeh mjesta gore cvijelja⁴¹²:
od rodjaka ondi ubjena,
a ovdí od mila prijatelja.
45 I zasve to man se uzmiče,
jer je usiljen putujućí
onijem istijem kih nariče
konjskim stupom kosti tući.
Ah, jaoh, sasma teška jada!
50 ah nevolje bez izgleda!
Pleše onijeh mrtvijeh sada
kih najveće živijeh gleda.
Put mrzeći tako tjera
vas dan, svu noć bez umora,
55 ali veće kraj Nestera
tridesta mu svanu zora.
Tu Bogdancim⁴¹³ vojevodu
prida, ki po nj došli bijehu,
a on rijeke priđe vodu
60 s družbom inom u pospjehu⁴¹⁴.
Nu kô stupi kraj Podolja,
tajčas vidje nadaleče
gdje proć njemu priko polja
jedan vitez konja teče.
65 Ruka desna nosi kopje,
lijevu zlatan štit pokriva;
odijeva ju bijelo oklopje,

⁴⁰³ 1. *Serse* - Kserkso, staroperzijski kralj (485-465. prije n. e.)

⁴⁰⁴ 8. *svoja* - njegova

⁴⁰⁵ 9-12. Anegdota o Kserksu što ju je zabilježio stari grčki povjesničar Herodot.

⁴⁰⁶ 14. *obeseli* - obveseli, razveseli

⁴⁰⁷ 17. *bolje* - jače

⁴⁰⁸ 23. *od bolesti* - od tuge koja boli

⁴⁰⁹ 24. *zavrć* - izgovoriti

⁴¹⁰ 27. *od skorenjih susijeh* - od otvrdnutih (poput kore) suhijh

⁴¹¹ 37. *nase* - natrag

⁴¹² 42. *cvijelja* - rastužuje

⁴¹³ 57. *Bogdanci* - Moldavci

⁴¹⁴ 60. *u pospjehu* - u žurbi, žureći se

pod kacigom obraz skriva.
 Od bojnika je slika prava,
 70 nu nije boжник neg bojnica -
 svijetla i slavna Krunoslava,
 Korevskoga vjerenica.
 Ona, otkli turska sila
 draga svoga jur zarobi,
 75 nije oružja čas pustila,
 s kijem junake mnoge dobi -
 oružja u kom lijepa dikla,
 vječne slave u požudi,
 od malahna još se obikla
 80 bojna ćaćka družec svudi,
 pri Dunavu ki prostrane
 svim države gospodeći
 jake vojske cječ obrane
 suproč turskoj drža smeći⁴¹⁵.
 85 Spovijeda se toj zaisto,
 i glas veće svud protječe,
 da u doba ono isto
 kad on kćercu ovu steče,
 pokli tada š nje poroda
 90 smrt oplaka ljubi svoje,
 za kolijevku štit joj poda
 a oklopja za povoje.
 Bojnom trubljom mješte pjesni
 sveđ ju šika i pokoji,
 95 a gdje sjever dme nesvijesni,
 od lavice mlijekom doji.
 Golom sabljom za zabavu
 hitro vladat nju nauči
 i nejaku još joj glavu
 100 pod kacigu tešku skući.
 Kopjem ruku, stupaj tijekom
 mlađahna ona tad ukrijepi,
 i uresi slavnom njekom
 veličinom pogled lijepi;
 105 pak na hrlom konju uzrasti,
 gdi u planinah vihri viju,
 i ne pozna vijek pripasti
 s prijekke smrti na očiju.
 Ali ljubav kroz vlas živu
 110 jača oružja da joj vele:
 luk nje oči, pram tetivu

⁴¹⁵ 84. *turskoj (...) smeći* - turskim smutnjama (upadima)

a poglede stvori strijele.
 Tim dobiva⁴¹⁶ ona redom,
 sad s oružja, sad s ljepote,
 115 i desnicom i pogledom
 svaćija srca i živote.
 Nu u zabavi tač dostojnoj
 kô se učini jur velika,
 bojni ćaćko kćerci bojnoj
 120 nađe bojna vjerenika.
 Korevskomu ju da vojvodi,
 ki junačtvom svud se slavi,
 neka mjesta ka gospodi
 nakon sebe tvrđa ostavi.
 125 Utoliko i vojvoda
 bogdanski se caru odvrže,
 i od krvavijeh bojnijeh zgoda
 početak se hud zavrže.
 Supruč Turcim na boj teški
 130 tad u pomoć od susjeda
 i Korevski pan viteški
 s oružjem se diže ureda.
 Nu od njegovih naglih sprava⁴¹⁷
 bojne odluke pokli vidi
 135 vjerenica Krunoslava
 i ona usta⁴¹⁸ da ga slidi.
 Vapeć mlada ne pristaje:
 »Kud sâm tako ideš sada?
 Znaš i u mene srce da je
 140 ke se od smrti ne pripada⁴¹⁹;
 znaš da i ja pokoj tlaćim⁴²⁰
 za ime dobit s bojnih truda;
 među kopjim, među maćim
 družit te ću verna svuda.«
 145 Na glas lijepe svê ljubavi,
 ka mu slatko dušu gori,
 vjeren vitez konja ustavi
 i ovako odgovori:
 »O bojnice mila moja,
 150 ka se od mene sreća druga
 željet može neg sred boja

⁴¹⁶ 113. *dobiva* - pridobiva, pobjeđuje

⁴¹⁷ 133. *naglih sprava* - naglih priprema

⁴¹⁸ 136. *usta* - odlući, htjede

⁴¹⁹ 140. *ke se (...) ne pripada* - koje se ne plaši

⁴²⁰ 141. *pokoj tlaćim* - ne volim mirovati

imat ljepos tvu⁴²¹ za druga?
 Ali, dušo mâ ljubljena,
 kad ti dođeš, tko će ostati
 155 kletim Turcim mjesta općena
 ne dat plijenit i harati?
 Ah, vlašтите ti države
 od turskijeh sila bljudi⁴²²,
 a neka ja sred krvave
 160 rati tjeram narod hudi.«
 S mnogim molbam razlôg⁴²³ dosta
 slavni vitez još besjedi;
 tim bojnica lijepa osta,
 a on sâm naprijed put svoj slijedi.
 165 Udri konja na tijek spravna,
 i na njemu sletje hrlo
 u bogdanska polja ravna
 na krvavo bjenje i vrlo.
 Jakno nebo kad u ijedu
 170 strašnu godinu⁴²⁴ ori u buci,
 nosi munju u pogledu,
 grom u glasu, trijes u ruci.
 Prid poljačkom vojskom prvi
 turske sile on nasrnu,
 175 ter njihovom brzo krvi
 svu omasti zemlju crnu.
 I dobio bi tad zaisto
 i svačijoj se oprô sili,
 da Bogdanci u doba isto
 180 ne bijahu ga ostavili;
 pobjegoše netjerani
 nekrepci⁴²⁵ ovi nevjernici
 u planinskoj iskat strani
 štit⁴²⁶ sred jama u litici.
 185 Put planinske hrlo strane
 i slavni se vitez tište;
 odmetnike raspršane
 opet u boj vratit ište.
 Ali mnoštva nabunjena
 190 bijehu gorom, kud su utekli,

⁴²¹ 152. *tvu* - tvoju

⁴²² 158. *bljudi* - čuvaj, nadziri

⁴²³ 161. *razlôg dosta* - dosta razloga

⁴²⁴ 170. *strašnu godinu* - jaku oluju

⁴²⁵ 182. *nekrepci* - nekrepki, slabici, bez karaktera

⁴²⁶ 184. *štit* - zaštitu

na zapreku puta općena
 strašna dubja množ posjekli.
 Ušto smioni junak tade
 zaprjekam se tim promiče,
 195 među hrečje⁴²⁷ u grm pade,
 brzi mu se konj potiče.
 Tad skočiše iz zasjeda
 nevjernici na zlo spravni,
 i prije pozna neg ugleda
 200 po glasu ih vitez slavni.
 Opire se svim bez straha,
 ali čim ih bije i tuče,
 iznenatke sred zamaha
 britki i dobri mač mu puče.
 205 Ne ustavlja se, bôčom lupa
 i u zlotvorskoj grezne krvi,
 ali svakčas huda skupa
 odsvud mnoštvo veće vrvi.
 Tiska, goni, otet se ište
 210 nedobitna moć viteza,
 nu mu izazad ruke stište
 dvijesti ruka i uzom sveza.
 Tako slavni vojevoda
 sred sužanstva osta prika;
 215 pridobi ga huda zгода,
 ne vlas svojih⁴²⁸ protivnika.
 Brži od toga nego ptica
 glas poletje k onoj strani
 gdi mu staše vjerenica
 220 od krajina na obrani,
 kažuć robom kako uhiti
 i izda Turkom draga svoga⁴²⁹
 čeljad ku on sloboditi
 pođe od ropstva turačkoga.
 225 Začu mlada i protiva
 hudoy sreći srce utvrđi,
 s plemenita tere gniva
 prijeti osvete, tužbe grđi.
 Jak lavica, kad sred stijena
 230 laviće joj lovac digne,

⁴²⁷ 195. *među hrečje* - među (prosječna) debla, panjeve

⁴²⁸ 216. *ne vlas svojih* - ne vlast (snaga) nje-govih

⁴²⁹ 222. *draga svoga* - njezinoga dragog (Korevskog)

u nesvijesti nesmiljena
skačuć se ori, da ga stigne,
tač na konju ona hrlu
s kopjem leti a ne teče,
235 stižuć tursku vojsku vrlu
s drazim svojim nadaleče.
Nu kad pozna što je začela
da izvršit moći nije,
sva bogdanska polja i sela
240 i požeže i odrije⁴³⁰.
Pak slobodu bojnom srićom
vjerenu svom da vrati,
pođe s poljskim kraljevićom
suproč caru vojevati.
245 I da steče toj doskora
što odluči u pameti,
sama istjeca iz tabora
i Osmanovoj glavi prijeti.
Turskom krvi pute plaka⁴³¹
250 i njih sile silom tiska,
i usred vojske i junakâ
na šatorijeh cara iska.
S veličanstvom ponositim
zatjeca ga i poziva
255 s britkom sabljom, s kopjem vitim
da izide njoj protiva,
vapeć: »Ako, jak te glase⁴³²,
dostojan si carstva toga,
hod' na polje i uza se
260 vod' junaka Korevskoga;
jer inako, kad otkriti
tvoje nesmjensvo budeš sada,
silom ti ga ugrabiti
imam usred Carigrada.
265 Obećivam, pridobita⁴³³
mojijem robom kad te uhiću⁴³⁴,
grdeć⁴³⁵ blaga sva od svita,
na njemu te promijeniću.
To li budeš ti dobiti,
270 suproč suhu ja ću zlatu

njega i mene izmjeriti
za naš otkup, za tvu platu.«
Začu mlad car od Istoči
podunavsku zatočnicu,
275 i na konja tajčas skoči,
uzam kopje u desnicu;
na brzoga konja koji,
čijem je na tijek spravan veće,
na krilijeh regbi stoji
280 i da sada poletjeće.
Pored š njime dvanaes paša
na hrlijeh se konjijeh tište:
poguba ih carska ustraša,⁴³⁶
odmijenit ga svaki ište.
285 Sokolica ali mila,
ljubav svoju da zaštiti,
sokolova pripe krila,
sunu se u tijek streloviti.
Ne priteče neg prileti
290 svijeh ostalijeh i zavika:
»Od moje češ ruke umrijeti,
tko god ti si od bojnika!
Nije potreba da car jedan
na pozove tve⁴³⁷ izlazi,
295 ako poznam⁴³⁸ da nijes' vrijedan
odgovorit ni mój⁴³⁹ snazi.«
Prijete ovako dikle mlade
i prilike take imaju
da se obje vojske tade
300 u jednu od njih upoznaju.⁴⁴⁰
Drži vojska od Poljakâ
za viteza Sokolicu,
a turačka za junaka
Korevskoga vjerenicu.
305 Uzrastom je Krunoslava
jakno u gori vita jela;
oružje joj ures dava,
konj je pod njom brza strijela.
Glava, prsi i sve ostalo

⁴³⁰ 240. *odrije* - odere, poruši

⁴³¹ 249. *pute plaka* - putove polijeva

⁴³² 257. *jak te glase* - kako o tebi govore

⁴³³ 265. *pridobita* - pobijedena

⁴³⁴ 266. *kad te uhiću* - kad te uhvatim

⁴³⁵ 267. *grdeć* - prezirući

⁴³⁶ 283. boje se da car ne pogine

⁴³⁷ 294. *na pozove tve* - na tvoje pozive

⁴³⁸ 295. *ako poznam* - kad vidim

⁴³⁹ 296. *mój* - moj

⁴⁴⁰ 300. turska vojska smatra da je Krunoslava vitez (muškarac); to isto, misli poljska vojska o Sokolici

310 pod zlatom je zlato u njega,
 usred čela neg što malo
 srebrna mu stoji biljega.
 Na štitu joj ptica biše
 ka se u ognju prži sama;⁴⁴¹
 315 gleda u sunce, pismo piše:
 »Mrem za živjet s tvoga plama.«
 Sokolica od sokola
 bistru i hitru sliku ima;
 ponosita i ohola
 320 uzrastom je nada svima.
 I konj pod njom, sivi soko,
 sokolova nosi krila;
 srce oganj, plamen oko,
 snijeg njegova dlaka je bila.
 325 Na nje štitu zvijer je ona
 proć mjesecu jasnom s nebi
 ka se klanja svim priklonu,⁴⁴²
 s pismom odzgar: »Samom tebi!«⁴⁴³
 Car mlađahan s jedne strane
 330 lijepu svoju okom slidi,
 i dobita da ne ostane,
 vene, čezne, gasne, blidi.⁴⁴⁴
 Veli: »Ne cijen' da se uputi
 tuj bez mene, moja mila,
 335 ako uza se na boj ljuti
 i mê srce sad si odnila!
 Tko dobude tvu lipotu,
 pridobiće mene istoga,
 o mê duše drag životu,
 340 o carice carstva moga.«
 S druge strane stoji pun slave
 mlad kraljević svijetle sreće;
 put hrabrene i gizdave
 Podunavke oči meće.
 345 Čeka gledat od nje ruke
 čudna djela i velika,

⁴⁴¹ 314. perifrastično: ptica feniks

⁴⁴² 325 -327. Na Sokoličinu štitu je slon, koji, prema priči, svakog mladog mjeseca odlazi u rijeku da se kupa, pa otud vjerovanje da se klanja mladom mjesecu.

⁴⁴³ 328. *Samom tebi!* - natpis na štitu, odnosi se na Osmana

⁴⁴⁴ 332. ovaj niz glagola u osnovi istog značenja preuzet je iz *Jeđupke*

znajuć da ona ima odluke
 tijekom slobodit vjerenika.
 Svaka je spravna utoliko
 350 zatočnica u vrloći
 doć na bjenje veće priko
 i ukazat ke je moći.
 Polje ravno i široko
 sred dvije vojske mjesto je njima,
 355 a sunčano svijetlo oko
 svjedočit im jakos ima.
 Tuj s dva kraja vihra brži
 suproč konju konj se tište,
 i objema se kopje skrši
 360 u najprvo susretište.
 S obje strane hrlo tada
 viteška se sablja trže:
 plaho leti, jako pada
 gdi ju desnica snažna vrže.
 365 Vrh oružja gvozdobita
 gradi udorac teškijeh se ore:
 skaču i lete iskre iz štitâ,
 bijela oklopja plamom gore.
 Nagli konji strjelovito,
 370 kud ih hitre ruke obrću,
 sjemo tamo viju se u vitô⁴⁴⁵,
 zdesna, slijeva svud nasrcu.
 Jednu snagu, jedno doba,
 u jednakoj sili od ruke
 375 ukazaše srca oba,
 ni među njim bi razluke.
 Tvrđi štiti, cijele oklopi,
 još izranjen nije nitko:
 ničije krvi još ne popi
 380 jedne kaplje gvozdje britko.
 Pune srdžbe i čemera
 one u sebi buče time,
 jak na vihru od sjevera
 dubje u gori posred zime.
 385 Na stremeni su obje stale
 i, ako ne izda sila mnoga,
 udarcem se jednim hvale
 svrhu donijet bjenja toga.
 Ali zamah jedno prijeti
 390 a udorac drugo ukaza:

⁴⁴⁵ 371. *viju se u vitô* - brzo se okrećući stvaraju krug kao da se vitlo okreće

- kaciga im s glave odleti
s jasnom tvrđom od obraza.
Zlato prosu, pram razveza,
zasjaše oči, svanu lice:
- 395 otkriše se dva viteza
dvije mlađahne djevojčice.
Jakno sunce iza oblaka
draže objavi svê svjetlosti,
iza oružja sviću taka
- 400 dva sunca ova od liposti.
Bez uzdaha ko ih gleda,
ter mu dano gorjet ne bi,
ili stvoren vas je od leda,
ili srca ne ima u sebi.
- 405 Na svanutja neufana
od ljepote izabrane
u obje vojske sa svijeh strana
lete strijele, dažde rane.
Nova robja, novijeh sluga
- 410 odsvud vrvi množ velika,
pače u vojsci vojska je druga
zaplijenjenijeh ljubovnika.⁴⁴⁶
Lete oblaci od uzdahâ,
od pogledâ vojske teku;
- 415 svačija srca čeznu od straha
da obje mlade zla ne steku.
I toliko svak to haja,
da na konjih strjelovitih
sunuše se s oba kraja
- 420 dvije dubrave kopja vitih.
Sjaju sablje, dažde strile,
trublje trube, konji rže,
i pod silu s nagle sile
djevički se boj razvrže.
- 425 Razmeće se i zameće
boj iz boja huđi i jači,
i sretaju usred smeće
kopja i štiti, sablje i mači.
Na oružne buke tade
- 430 gora i polje strašno zamni,
nu uto sunce zgar zapade
i noć skri svijet u skut tamni.
Crna sjena put tabora
Turke vrati i Poljake;
- 435 ali isred njih sjâše zora
- s dvije bojnice lijepe i jake.
Na tabore Krunoslava
vraćaše se, nu pod silu;
što ne vodi, trud joj dava⁴⁴⁷,
zatočnicu svû nemilu.
- 440 A to er cijeni za istinu
promijenila na njoj da bi
ljubav dragu i jedinu
ku⁴⁴⁸ joj huda sreća ugrabi.
- 445 S tijem ufanjem još ju tjera
priko polja, priko strana,
otkud dobi kraj Nestera
mlad kraljević cara Osmana;
paček, buduć glas imala
- 450 da Podoljem na dan prije
s drugami je projahala,
dokli ju nađe mirna nije.
Ne ustavlja se čas od tijeka,
brza konja svedđ udara
- 455 i upoznava se izdaleka
u careva poklisara.⁴⁴⁹
Jur vapije sva ohola;
»Čekaj, čekaj, Sokolice!
da imaš krila od sokola,
- 460 ne uteče mē desnice!«
Ali, kako bi naprijeda
poklisaru carskom bliže,
pozna istinu i ureda
konja uspreže, kopje diže.
- 465 Da su od mira, a ne od smeće,
čeljad, kažu njoj biljezi:
duge i stavne svim odeće
i vrh kopja bijeli stijezi.
Nu po oružju i po štitu
- 470 i poklisar nju otkriva
za bojnicu glasovitu
cara na boj ka poziva.
Spomenjuje nje velika
i hrabrena bojna dila,
- 475 i od njegovijeh svih konjika
najbržega k njoj posila;

⁴⁴⁶ 407-412. uobičajne barokne hiperbole⁴⁴⁷ 439. *trud joj dava* - muči je⁴⁴⁸ 444. *ku* - koju⁴⁴⁹ 455-456. *upoznava se (...)* u careva poklisara - zabunjuje se izdaleka misleći da vidi Sokolicu

- ki joj smerno otkri ime
od careva svijetla paše,
i priloži kazat s time
480 k poljskom kralju na što iđaše.
Uputi se naprijed tade
zatočnica plemenita,
i u misô joj tajčas pade
da za draga svoga pita.
485 Pak ustavi konja dobra,
slacijeh usti ruse otvori
i u besjedu blagu obra
s poklisarom da govori.
Ki buduć se poklonio
490 njoj i ona opet njemu,
i u način se drag i mio
otkrio dvoran ovi onemu,
bojna uzdahnu djevojčica
i ne može skrit poraza⁴⁵⁰,
495 zasveda raj lijepi od lica
i od oči sunce ukaza,
veleć: »Čuo si, može biti,
pripovijedat ime moje,
i mogô si još viditi
500 ovijeh ruka djelo koje;
Ali ne znam ču li ikada
koliko je privelika
boles ka mi srce jada
s ropstva⁴⁵¹ draga vjerenika;
505 er u ropstvu nije pravom
svezan uzom da sad hodi
tko slobodan s mnogom slavom
rodio se da gospodi.
Neka trpi jaram teški
510 tko ga obiknu više vrata:
vitezovi drže leški
njih slobodu dražu od zlata.
Zato molim tvu dobrotu
da mi odgovor istin poda:
- 515 gdje je, ako je u životu,
moj Korevski vojevoda?«
Odgovori paša znani:
»O bojnice svijetla imena,
u kom mjestu, u koj strani
520 nije tva slava razglašena?
Tve je ime proletjelo
i gdje svijetlo sunce gleda,
tve viteško svako djelo
za čudo se svud spovijeda.
525 Uzô bih ti bolje glase
od viteza kazat tvoga;
žive, nu na nj stavila se
s tvrdom stražom pomnja mnoga.
Za dobro imaj, o gospoje,
530 ako rečem što je istina:
svijetlo i drago sunce tvoje
sred tamnice krije tmina,
i izdno jame, u koj sada
trpi muke sveđ nemile,
535 nije ufanja moć ikada
slobodit ga s nijedne sile.«
Trudno podnije dikla lijepa
što začula ovdi bîše,
i taka ju boles cijepa
540 da ne uzdiše neg izdiše.
Ne ima vlasti da ustavi
na očiju grozne suze;
poklisara tim ostavi
i put drugdje slijedit uze.
545 Sram je slavnu zatočnicu
i u mnogoj je stoga mucu,
da joj vidi plač na licu
tko joj gleda mač u ruci.
Tako naprid sama slidi
550 i, umnažajući nepokoje,
drugo uza se vik ne vidi.
neg s uzdasim suze svoje.

⁴⁵⁰ 494. *poraza* - tuge (nad nesrećom što joj je Korevski u turskoj tamnici)

⁴⁵¹ 504. *s ropstva* - zbog ropstva

PJEVANJE ŠESTO

Krunoslava, pokli upazi
sred guste se svim dubrave,
gdi kladenac tih izlazi
vrh cvjetica i vrh trave,
5 s viteškoga konja skoči
i, ušto uze da se boli,
iz kladenca svijetlijeh oči
rijeke od groznijeh suza proli;
ter svakako neka⁴⁵² otkrije
10 tešku muku ka ju mori,
iz srca uzdah vruć podrije
i žalosno progovori:
»Prem se htjelo mrtvoj meni
mjesto ovako gluho i pusto,
15 da me tmine združe sjeni
ke prostira dubje gusto.⁴⁵³
Gdi si, o sunce mojijeh dana,
vjereniče gdi si mili?
o mâ željo uzdisana,
20 u životu, jaoh, jesi li!
O životu moj jedini,
ja bez tebe nijesam živa,
ako u mrkloj s tobom tmuni
srce i dušâ mâ pribiva.
25 Nu se od mene smrt ne plače -
mrem bez duše po razlogu⁴⁵⁴ -
neg što tebe, slatki brače,
sloboditi još ne mogu.
Ali jaoh, što ću da sve drago
30 kamenje se moje broji,
ako, vajmeh, pravo blago⁴⁵⁵
u tuđijeh mi rukah stoji?
Što mi valja zlato ino
i bogastvo neizrečeno,
35 ako zlato moje istino⁴⁵⁶

pod zemljom je zatvoreno?
Čemu je da sam ja gospoja
podunavskim nad narodi,
ako je u ropstvu duša moja
40 ka životu mom gospodi?
Što mi sunce od istoči
s bijelijem danom mladoj siva,
ako sunce mojijeh oči
vječne noći tmina skriva?
45 Ali, vajmeh, mâ svijes gdi je?
što besjeda moja pravi?
Kako vječni dan tu nije
svijetlo sunce gdi boravi?
Dan je, ali iza oblaka
50 od kamenja ledenoga
proć goruća nadvor zraka
vik ne može sunca moga.
O kamenje svijem čestito,
miri srećni i blaženi
55 sred kijeh sunce sja skrovito
kim dan svanut može meni!
Ah, da mi je željnoj moći,
pticom bih se satvorila
za ubrzo leteć doći
60 sred vašega mrazna krila!
Nu kada mi toj se brani,
a vi mi ste nadaleče,
miri visoko obzidani
sred kijeh sunce mē istječe,
65 daj primite, svijetli miri,
druzijem puni tmine i straha,
dušu ku mi želja tiri
na krilijeh od uzdaha!
Ali, tužna, gdi se bolim?
70 što govorim? s kijem besidim?
Kamenju se gluhom molim,
ni daleče ke ne vidim.«
Zatrvljena zatočnica
svoje ovako tužbe svrši
75 i čuvene od vjetrica
ki oko nje tiho prši.
Čim u smeći i u plaču
tako tuži dikla mlada,

⁴⁵² 9. *neka* - da

⁴⁵³ 15-16. da moju tamnu (crnu) tugu
združi s tamom guste šume

⁴⁵⁴ 26. *po razlogu* - s razlogom

⁴⁵⁵ 31. *pravo blago* - Korevski

⁴⁵⁶ 35. *zlato moje istino* - Korevski

glas iz luga jedan začu
 80 gdi se u gorske dipli sklada,
 kojijem pastijer u dubravi,
 budeć slavja da š njim začne,
 zvaše vilu, ka ga stravi⁴⁵⁷,
 iz pojate svê divjačne.
 85 Biješe ovako on poklikô:
 »O Rumenko mâ ljubljena,
 sad na dubju gdi je lis nikô
 i dubrava sva je zelena,
 čemu sama ti u svrsi⁴⁵⁸
 90 huda i prika mom životu
 od kamena kažeš prsi,
 kriješ rajsku tvu lipotu?
 Uz ovčicu milu svoju
 mlad jaganjčić travu pase;
 95 golub, na ku letne hvoju,
 golubicu gleda uza se;
 a ti sama od pastira
 verna tvoga dalek hodiš,
 ni ćeš da š njim pokraj vira
 100 vjenčac viješ, tančac vodiš.
 Ah, tva mlados sama utječe
 od Miljenka tvoga verna,
 a životu mom daleče
 sama je lipos tva zamerna.
 105 Jeda ti je mê gorjenje⁴⁵⁹
 skrovno i moji tešci trudi,
 ter ti ne znaš što zna stijenje,
 dubje, zvijeri, ptice i ljudi?
 Nut jaganjčić gdi moj veći
 110 igrajući od veselja,
 veleć: 'Ostav' tužne riječi:
 blizu je tebe tvoja želja!
 Ah, obrati na me, brače,
 slatki pogled tvoj veseli,
 115 ter viđ kô mê⁴⁶⁰ srce plače,
 čim svû dušu tebe želi.
 O Rumenko, rumenija
 od rumene zore meni,
 čuj slavice pjevat, gdi ja
 120 zovem ures tvoj ljubljeni!

⁴⁵⁷ 83. *ka ga stravi* - koja ga očarava

⁴⁵⁸ 89. *u svrsi* - napokon

⁴⁵⁹ 105. *mê gorjenje* - moja žarka ljubav

⁴⁶⁰ 115. *viđ kô mê* - vidi kako moje

Vidjeli su, mnim, vidjeli
 tvu lipotu izdaleče,
 tere scijene danak bijeli
 da im iz tvoga lica istječe.
 125 Vrh mene ovo listje pita',
 razbirajuć svaku granu,
 s moga ognja vjekovita
 kako mnokrat zgorje i planu.
 Jak uzdrži pticu veska,
 130 kom tanahan prut se oblijepi,
 tako svjetlost tva nebeska
 mene kroz svoj pogled lijepi.
 Tim se mlados tva ne srči⁴⁶¹
 da ju pastir gorom slidi:
 135 viđ gdi stado sve mê trči
 da tvoj ures rajski vidi.«
 Prista pastir, a bojnica,
 obilnije roneć suze
 niz rumena svoja lica,
 140 ovako opet tužit uze:
 »Drag ti je život i pun sreće,⁴⁶²
 jaoh, ovoga sad pastira,
 ako svoje kratke smeće
 sreta ufanjem duga mira.
 145 Žalosne ti mê su tuge
 i dni puni, vaj, skončanja,
 ako donijet tužbe duge
 ne mogu mi kratka ufanja.
 Blizu je njega željna vila,
 150 s ke mu stravljen život vene,
 a jedina ljubav mila
 nadaleče stoji od mene.
 Njega iz dubja lipos draga
 sliša sve što moli i prosi;
 155 meni u sjenah dubja blaga
 plahi vjetar riječi nosi.
 On svanutjem zornim bilim,
 noćnijem tminam ja se opstiram;
 on ufanjem žive milim,
 160 bez ufanja ja umiram;
 on će brzo najčestitiji
 u ljubavi rijet se moći,

⁴⁶¹ 133. *ne srči* - ne srdi, ne ljuti

⁴⁶² 141. i dalje: Niz kontrasta u kojima Krunoslava izražava sreću pastira prema svojoj nesreći

- a nesreće mē na sviti
vik na svrhu neće doći.«
- 165 Slidila bi tužbe ove
i još lijepa Krunoslava,
nu joj donese misli nove
časna ljubav, bojna slava.
Na oružje da gane se
- 170 Podunavka dikla mlada,
bojna slava njoj donese
misô u pamet ovu tada:
»Ti li u tužbi i u plaču,
o hrabrena zatočnice,
- 175 pitaš pomoć, a ne u maču
ki sred tvoje stoji desnice?
Ti, ka za čas bojne slave
ustručala vik se ne bi
među zmije, među lave
- 180 usrnuti pri potrebi?
Tvoj vjerenik sužan osta
i uza mu se na vrat stavi,
a ti cviliš jak priprosta
pastirica u dubravi?
- 185 Na ku išteš bolju zgotu
da tvoj život igda odrediš,
ako sad ga za slobodu
vjerenika tvoga štediš?
Probudi se tim, probudi!
- 190 Nedobitna gdi je tva sila?
Ona ista drug ti budi
ka si družim vazda bila!
Platit rijekom turske krvi
svaku suzu tijem poteži:
- 195 tjeraj, stiži, meći, rvi,
sijeci, plijeni, pali i žeži!
Koji miri, straža koja
desnici se tvôj će opriti?
S bojnom slavom sila tvoja
- 200 jaka je pakô pridobiti.«
Ali ljubav časna opeta
s mislim drugom tad ustaje,
i od pogube boja kleta
obratit ju ne pristaje:
- 205 »Djevojčice, veleć, mlada,
pod oružjem da li spravi
sred turskoga Carigrada
slobodu iskat tvôj ljubavi?
Kud te vodi plaha želja?
- 210 Da si od ognja sva goruća,
nijesi mnoštvu neprijatelja
jedna odoliti ti moguća.
A ne možeš bit dovika
nečuvana ni vidjena,
- 215 ako oteti vjerenika
s oružjem si pripravjena.
Tvrde mire kim se jama
tve svitlosti obgradila
oboriti ne mož sama,
- 220 priletit ih ne imaš krila.
Čuvaj, ušto hoć pod silu
sloboditi tkoga ljubiš
da slobodu tvoju milu
i života ne izgubiš!
- 225 Ah, ne truni dni nezrele!⁴⁶³
Znaš vjerenik tvoj ljubljeni
da tvoj život veće vele
neg svoj isti ljubi i scijeni.
Kada smrt bi tvu začuo,
- 230 ako ne sâm od svê ruke,
oni čas bi poginuo
od žalosti i od muke.
Tim tvoj slavni život hrani
na vremena svjetlja i bolja,
- 235 s tobom vitez tvoj izbrani
kad sred rodnijeh bude polja.
A uputi se mirna veće,
mješte krvi zlato trati;
kad slobodi mož bez smeće
- 240 vjerenika, ne išti rati!
Znaš da turska ćud za zlatom
po naravi hlepi i gine,
a gospojom svim bogatom
tebe kažu nad sve ine.
- 245 Zlato i blago zato skupi
i u Carigrad pođi s time,
vjerenika ter otkupi,
dokli imaš zgodno vrime!«
Posljednja ova misô dobra
- 250 mladici se mudroj vidi;
tim na konja skoči i obra
da put miran mirna slidi.
Za slobodit svoga draga
ona u malo skupi danâ

⁴⁶³ 225. *ne truni dni nezrele* - ne uništavaj svoje mladosti

- 255 vele zlata, vele blaga
i kamenja izabrana.
S ugaršticom zaruđenom,
u ugarskoj u haljini,
ugarskim se zove imenom
260 i Ugričić mlad se čini;
tere tako priobučena
iz rodnijeh se strana dijeli,
i do malo prem vremena
u Carigrad dođe bijeli.
265 Gdi došavši u dvor hodi
česarova poklisara⁴⁶⁴,
s mnogom željom da oslobodi
ljubljenoga gospodara.
Skrovno ište, hitro pita
270 za njegovo bitje⁴⁶⁵ svudi;
ili s varke, ili s mita,
što je začela, steći žudi.
Uto i Osman car mogući
svim veliku želju čuti,
275 glas od mira čekajući
s poljačkijem kraljom čuti.
S mnogom mislim cića toga⁴⁶⁶,
što je plahos svâ zaliha,⁴⁶⁷
cijeni i sudi da je od svoga
280 poklisara lijenos tiha.⁴⁶⁸
Vas dan, pače još pokoje
sebi i družim noćne smeta⁴⁶⁹
pitajući: »Gdje je? što je?
čeka li se brzo opeta?«⁴⁷⁰
285 Ali u njemu bez uzroka
pohlepa ova prešna nije;⁴⁷¹
sveđ bo⁴⁷² misli put Istoka
- da se dijelit bude⁴⁷³ prije.
Dilje od vijeka čase zove,⁴⁷⁴
290 sprave od puta sveđ poteži,⁴⁷⁵
i u pameti misli nove
sveđ od većijeh želja vriježi.⁴⁷⁶
Nije mu dosta što nareče,
kad u Istok budi otiti,
295 da će izbliza i izdaleče
vernih vitéz množ skupiti,
tere š njima bez krsmanja
spahoglane, janjičare
od turskog vojevanja
300 na zakone vratit stare;
nu od plahosti steruč krila
vas svijet veće priletiva,
s namišljenih tere sila⁴⁷⁷
sve podlaga i dobiva.
305 Jur po moru i po suhu
nedobitan s mislim hodi,
i za sobom u posluhu
Zapad i Istok združen vodi.
Od Persije silna kralja
310 najprije dobit odlučuje
i kraljevstva sva ostala
ka po glasu slavit čuje.
Slavnoj španjskoj kruni opeta
on se uzda vrha doći⁴⁷⁸
315 i česarstvo od sva svijeta⁴⁷⁹
pod silu joj otet moći.
Na česara njemačkoga
još oružje mnogo⁴⁸⁰ spravlja

⁴⁶⁴ 266. *česarov poklisar* - njemački poslanik u Carigradu

⁴⁶⁵ 270. *bitje* - stanje

⁴⁶⁶ 277. *cića toga* - zbog toga

⁴⁶⁷ 278. zbog svoje pretjerane naglosti

⁴⁶⁸ 279-280. smatra da je uzrok lijenost (sporost) njegova poklisara

⁴⁶⁹ 281-282. Čitavog dana, pa čak i noćni počinak sebi i drugima ometa.

⁴⁷⁰ 284. hoće li brzo doći?

⁴⁷¹ 285-286. ali ova nestrpljivost u očekivanju poklisara nije bez razloga

⁴⁷² 287. *sveđ bo* - jer neprekidno

⁴⁷³ 288. *da se dijelit bude* - da krene

⁴⁷⁴ 289. časovi mu se čine dulji od vijeka

⁴⁷⁵ 290. neprekidno se pripremajući za put

⁴⁷⁶ 292. neprekidno s većim željama učvršćuje

⁴⁷⁷ 303. *s namišljenih tere sila* - i sa zamišljenim silama. (Osman sebi u mašti slika viziju pobjeda nad zapadnim zemljama pošto se s novom vojskom vrati s Istoka.)

⁴⁷⁸ 314. *vrha doći* - svladati, pobijediti

⁴⁷⁹ 315. *i česarstvo od dva svijeta* - misli se na Španjolsku koja se tada sastojala od matične Španjolske u Evropi i posjeda (kolonija) u Americi

⁴⁸⁰ 318. *oružje mnogo* - mnoštvo vojske

i pod sablju carstva svoga
 320 s podložnim ga pucim⁴⁸¹ stavlja.
 Ni s franačkim kraljom pazi
 vjeru⁴⁸² davno uhićenu;
 i na njega sabljom slazi
 u krstjanskom raspu općenu⁴⁸³.
 325 Pak s izborom od junakâ
 ka uzmnoži bojne sprave,
 misli uđrit na Poljaka
 i dignut mu krunu s glave.
 Ah, saviše pršeć mlače,⁴⁸⁴
 330 dobrzo ti zaboravi
 boj poljački, gđi najjače
 tve viteze mrtve ostavi!
 Jeda ne znaš ti po dilu,
 što spovida svudi slava,
 335 nedobitnu vlas i silu
 kraljevića Vladislava?
 Spomeni se i svjedoči -
 sram ostavi pri istini -⁴⁸⁵
 kolik rasap na tve oči
 340 od vojske ti on učini.
 Koliko li kraj Nestera,
 mimo ljustvo⁴⁸⁶ sve ostalo,
 paša ti je i vezijerâ
 od njegove ruke palo;
 345 isprid mača kad njegova,
 gđi krv rijekom odsvud teče,
 priko ubjenijeh vitezova
 jedva s glavom živ uteče.
 Vito kopje, štit pereni,
 350 britka sablja, desna ruka
 kraljević je prihrabreni
 krstjanskoga svega puka.
 Nu što velim, care Osmane?
 I ti poznaš isti opeta
 355 da Vladislav zdrži obrane

⁴⁸¹ 320. *pucim* - pucima, narodima

⁴⁸² 321-322. *pazi vjeru* - ne pazi (ne poštuje) ugovor davno *uhićen* (sklopljen, postignut)

⁴⁸³ 324. *raspu općenu* - općem rasapu

⁴⁸⁴ 329. *zaliječes se, prenagljuješ*

⁴⁸⁵ 338. *ne stidi se pred istinom*

⁴⁸⁶ 342. *mimo ljustvo* - pored mnoštva vojnika

od krstjanstva svega svijeta.

Samoga se njega bojiš,
 od samoga njega predaš;
 bez pokoja zato stojiš,
 360 poklisara čim izgledaš, -
 poklisara koga odavna
 s mnogim darim ti poslô si,
 da u njegova ćaćka slavna
 žuđeni ti mir isprosi.
 365 Ali čim car ne pristaje
 smione misli umnažati,
 želja u njemu sved vruća je
 poklisar mu da se vrati.⁴⁸⁷
 On u sebi sumnji veće
 370 od njegova duga hoda
 da uzrok drugo biti neće
 negli koja huda zgođa.
 Tim vapije: »Gđi se dio?
 Poljak toli nije daleko!
 375 Ili se je utopio,
 ili ga je tko posjekô.«
 I tako ga toj pristraša,
 da misleći u dne i u noći
 ne čini ino neg upraša:
 380 »Gde bit može? kad će doći?«
 Nu još želju kažuć istu,
 dokli čuje, ne ima mira,
 Kazlaraga u kom mistu
 gospođe mu lijepe izbira.⁴⁸⁸
 385 Ki od poludna i od istoći⁴⁸⁹
 jur budući prošô kraje,
 kupeć lipos, od svijeh oči
 ka žuđena najdraža je,
 iz razlicijeh mjesta ote
 390 množ svijetlijeh djevojčica,
 od kih svaka cječ lipote

⁴⁸⁷ 365-368. Što je car više razmišljao o smionim podvizima, sve je nestrpljivije očekivao da mu se vrati poklisar.

⁴⁸⁸ 381-384. Pokazujući (izražavajući) istu želju, nemiran je dok ne čuje, gdje mu Kazlaraga traži lijepe gospođe. *Kazlar aga* ili Kizlar aga, nadstojnik careva harema, pošao je, kako se zna iz II. pjevanja, u potragu za ljepoticama, između kojih car ima da sebi izabere ženu.

⁴⁸⁹ 385. koji s juga i od istoka

dostojna je bit carica;
ter s mlađahnijem njima *doje*⁴⁹⁰
na kraj mora najposlije
395 gdi bi negda grad od Troje -
bi, zašto ga sada nije.⁴⁹¹

⁴⁹⁰ 393. *doje* - *dode*

⁴⁹¹ 396. Pitanje, *doduše* bez upitnika, na koje će slijediti odgovor u sljedećem pjevanju.

PJEVANJE SEDMO

Pri moru uprav srpskih strana,⁴⁹²
u pržinah pusta žala
leži Troja ukopana,
od grčkoga ognja pala;
5 slavna Troja, ka je svime
njegda Istokom gospodila,
a sad ino nije neg ime
nakon sebe ostavila.
Gdi su miri, gdi su dvori?
10 Nije zlamenja od ničesa:
što ognju osta⁴⁹³, vrijeme obori
i pohara i poplesa.
Samo jošte nedaleče
Simeonte rijeka sama
15 s malo vode jedva teče
i ona usahla s davnijeg plama;⁴⁹⁴
a polak nje gora Ida⁴⁹⁵

⁴⁹² 1. *Pri moru uprav srpskih strana* - pri moru nasuprot srpskim stranama, pod čime pjesnik ovdje razumijeva Makedoniju

⁴⁹³ 11. *što ognju osta* - što vatra ne spali

⁴⁹⁴ 13-16. *Simeonte* - manja rijeka nedaleko od Troje, utječe u rijeku Skamandar, što protječe trojanskom ravnicom. Prema Homerovoj *Ilijadi*, u Skamandru se grčki junak i ratnik pod Trojom Ahilej malne utopi i na njegovu molbu Hefest, bog vatre, sasušio rijeku; po tome je valjda gotovo presahla i Simeonte. A kako se trojanski rat vodio zbog Helene, što ju je oteo Paris, sin trojanskog kralja Prijama, i time izazvao strašan rat, Gundulić pretpostavlja da je Simeonte zbog davne ljubavi (*zbog davnijeh plama*) - presušila. - Kako se pak Kazlar-aga kreće obalama Male Azije i Grčke, dakle zemljama gdje je nekada cvjetala visoka kultura, autoru neprekidno naviru reminiscencije iz mitologije i antičke književnosti, s osjećajima neumitne prolaznosti, omiljene teme u književnosti baroka.

⁴⁹⁵ 17. *Ida* - planina blizu Troje; na Idi je Paris kao dječak čuvao ovce, pa pogled na

u vidjenju svome zdrži
uspomenu od Parida,
20 koga oganj Troju sprži.
Ah, kud, plahi mlače, poje,
na ki li se put poteži,
kroz gorjenje neka tvoje
u pepelu Troja leži?⁴⁹⁶
25 O mladosti, bez razloga
i razbora, viđ, tko hodi,
na što plahos tvoja mnoga
dovodi ga i navodi!⁴⁹⁷
Biješe danica objavila
30 jur svanutje dana bijela,
i istekla zora mila
s vijencem rusa oko čela,
kad za brodit sinje more
s djevojčicam ke ga slide⁴⁹⁸
35 Kazlaraga u istok zore
na korablju zlatnu uzide.
Šlje⁴⁹⁹ otrole na sve strane,
da se otok svaki ophodi,
s družijem plavim⁵⁰⁰ crnce uzdane,
40 a on uprav more brodi.
Gleda k stranam sjevernime
tijesna mora val nablizu
komu Ele poda ime,

nju podsjeća na toga mladića kojega je ljubav (*oganj*) spržila (uništila) Troju

⁴⁹⁶ 21-24. Retoričko pitanje i ujedno refleksija: Ah, kamo, siloviti mladiću, pođe, na kakav li se put pripremi da Troja zbog tvoje ljubavi (*kroz gorjenje (...) tvoje*) u pepelu leži?

⁴⁹⁷ 25-28. O mladosti, vidi na što tvoja velika silovitost dovodi i navodi onoga koji hoda (postupa) bez pameti i razbora!

⁴⁹⁸ 34. s djevojkama što ih je na svom putovanju nakupio kao kandidatkinje za carevu ženu

⁴⁹⁹ 37. *šlje* - šalje

⁵⁰⁰ 39. *s družijem plavim* - s drugim lađama

kad na očiju zginu Frizu,⁵⁰¹
 45 i kojemu još nekada
 posluh uči Kserse smioni,
 vrhu njega bjena kada
 môs veliki on nasloni.⁵⁰²
 Ah, nesvijasna oholasti,
 50 kud se nijesi ti prostrla!
 Da li scijeniš tvojom vlasti
 srdžbe ukrotit mora vrla?
 Vrla mora ki gradove
 i kraljevstva cijela ždere,
 55 kada skoči na valove
 i izide iz svê mjere⁵⁰³.
 Leandro mladac zatravljeni,⁵⁰⁴
 gizdav mimo sve ostale,
 slideć svê vil zrak ljubljani
 60 njegda plova ove vale;
 nu srditi val zaklopi
 njegove oči plahom silom,
 usred puta kad ga utopi
 prikrom vlasti i nemilom.
 65 On se molit za slobodu
 vjetru i moru tad ne krati,
 da prinese u pohodu
 a utopi ga u zavrati.

⁵⁰¹ 41-44. Prema grčkom mitu, Hela, u Gundulića *Ele*, bježeći pred bratom Eriksonom, *Frizom*, pala je u tjesnac i on se po njoj prozva Helespont.

⁵⁰² 45-48. *Kserkso* - na pohodu protiv Grka, 480. prije n. e., pošto mu je oluja razorila tek dovršen most od lađa, dao je išibati valove, okovao ih lancima i žigosao usijanim gvožđem.

⁵⁰³ 56. *iz svê mjere* - iz svoga normalnog stanja

⁵⁰⁴ 57-68. Prema mitološkoj priči, mladić Leandro iz Abida, grada na azijskoj strani Helesponta, posjećivao je noću plivajući preko tjesnaca svoju ljubovcu Heru u gradu Sestu na suprotnoj obali Helesponta. Jedne noći zateknu ga olujni valovi i on se utopi. Dok se još borio sa stihijom, molio se vjetru i valovima da mu dopuste preploviti do Sesta, a kad se bude vraćao, mogu ga utopiti.

Ali ušto molit uze⁵⁰⁵
 70 gnjevno more, vjetre plahe
 prolijevajuć grozne suze,
 podirajuć česte uzdahe,
 uzdasi mu vjetar veći
 a suzami more uzrasti;
 75 tim on, ištuć smrti uteći,
 sam ju sreće svojom vlasti.
 Iza otoka od Teneda⁵⁰⁶
 crni se aga uto izvaži,
 ki skri grčke plavi i ne da
 80 da ih trojanska vidi straža.
 Leno i Lezbo⁵⁰⁷ mimohodi
 i upravlja put na Šio⁵⁰⁸,
 ki doskora u slobodi
 sam je sebi gospodio.⁵⁰⁹
 85 Šlje po otocih na sve strane
 djevojčice da izbiraju
 s družim plavim crnce uzdane,
 a on brodi željnom kraju.
 Na otok slazi, u grad ide;
 90 plaču matere, oci blijede,
 ušto način nač ne vide
 da im djece ne odvede.
 Ter slobodu izgubljenu
 naricati svak počinje,
 95 veleć: »Da li carskom plijenu
 rađaćemo mi robinje?
 Ah, sve imanje nije li dosta,
 ke se od nas za inih stjeca,⁵¹⁰

⁵⁰⁵ 69-74. Nastavlja se i završava priča o Leandro, i to sasvim u baroknom obliku i stilu: mladić je u nesreći prolijevao »grozne suze« i strašno uzdisao; od suza su se povećavali valovi, a od uzdaha vjetrovi, i tako je, želeći da izbjegne smrt, sam pridonio svojoj propasti.

⁵⁰⁶ 77. *Tened* - otok iza kojega su se nekad sakrili grčki ratnici da zavaraju Trojance kako su se tobože vratili u Grčku

⁵⁰⁷ 81. *Leno* (Lemno) i *Lezbo* - otoci u Egejskom moru

⁵⁰⁸ 82. *Šio* (Hios) - otok u Egejskom moru

⁵⁰⁹ 83-84. Hios je do 1566. bio slobodan (pripadao je Đenovljanima), kad padne u ruke Turcima.

⁵¹⁰ 98. koje mi stječemo za druge

teža sila da ne posta
 100 od ke nam se grabe djeca?⁵¹¹
 O žalosti plačna svima!
 Vaj, nevolje gdi su ove:
 svoju istu, jaoh, družima
 djecu rađat za robove;
 105 i pun vaja i pun smeće
 bit usiljen s teške službe
 u porodu im činit veće
 negli u smrti plače i tužbe!⁵¹²
 Može li se s huđe zgone
 110 ginut gorom smrti kojom,
 neg živeći bez slobode
 ne bit voljan dušom svojom?
 O slobodo slatka i draga,
 izvrsno te vik ne ljubi,
 115 ni poznavat tvoga blaga
 tko te ovako ne izgubi!⁵¹³
 Vodi iz plijena turska sila
 djevojčica množ izbranu
 od kih svaka lijepa i mila
 120 u svijetlu se rodi stanu.
 Rodjaci ih i rodice,
 pune tužbe, plača i vaja,
 skubuć vlase, grdeć lice,
 do samoga slijede kraja.⁵¹⁴
 125 Udaraju s teške muke
 pokraj žala odsvudije,
 put korablje, steruć ruke
 ka im⁵¹⁵ porode slatke krije.
 Srce od smeće i od jada
 130 razabratih njih ne more
 imaju li im željet sada
 blage vjete, mirno more.

⁵¹¹ 99-100. Zar ima težeg nasilja nego što je ovo kojim nam se grabe djeca?

⁵¹² 104-108. biti prisiljen zbog teške obaveze više plakati nad djecom kad se rađaju nego kad umiru.

⁵¹³ 113-116. Aforizam koji veoma lijepo pristaje Dubrovniku XVII. st., kad njegova sloboda doduše nije bila izgubljena, ali je gotovo neprekidno ugrožena, nekoliko puta uistinu teško.

⁵¹⁴ 124. (prate ih) do obale

⁵¹⁵ 128. *ka im* - koja im

Gnjev i milos sveđ u sebi
 pamet vrte, svijes im viju;
 135 što bi htjeli, što li ne bi,
 da odlučit ne umiju.
 Ne ljubovce neg robinje
 scijene da će caru biti;
 huda misô tim počinje
 140 u srcih se njih buditi.
 Žele s misli hude ove
 da plah vjetar dme s planina,
 da more udre na valove
 i da proždre svih pučina.
 145 Ali od želje hude ovako
 bježi opeta srce ureda,
 i, ako razlog hoće tako,
 milos brani, ljubav ne da.
 Crni se aga diže iz Šija,
 150 i nalijevo čim se vozi,
 Samo, Andro, Ikarija⁵¹⁶
 i otoci mu stoje мнози -
 slavni otoci, od kih hvalâ
 čte se puna pisma stara,
 155 sad neznana mjesta òstala
 s malo stada odizgara.
 Delo⁵¹⁷ svijetli, otkli svitu
 danja i noćna svjetlos usta;
 tamni diku glasovitu
 160 prazan otok, zemlja pusta.
 Vrhu mjesta suha i gola
 obilježja crkve nije,
 na zavjete boga Apola
 gdje iđase vas svijet prije;
 165 neg što na glas prazne jame
 iz pustoši k svakom kraju
 zamnivaju⁵¹⁸, i one same
 odgovore mukle daju.
 Među otocim k lijevoj strani,
 170 od kih aga množ zamijera,
 udalek su raspršani

⁵¹⁶ 151. *Samo, Andro, Ikarija* - otoci u Egejskom moru

⁵¹⁷ 157. *Delo* - rodni otok Apola i Artemide (u Egejskom moru) na kojem je nekada bilo glasovito proročište.

⁵¹⁸ 167. *zamnivaju* - odjekuju.

Naso, Paro i Čitera⁵¹⁹ -
 Naso, gdi svû crkvu imaše
 njegovda Bako bog veseli;
 175 Paro, otkle resijaše
 carske dvore mramor bijeli;
 Pafo i Gnido jur božici
 od ljeposti posvećeni,
 a u otočnoj jedva slici
 180 sad neplodni svim kameni;
 Čitera, ka od ljubavi
 lijepoj majci ime poda,
 sad sve u grmu i u travi
 stijenje obraslo usred voda.⁵²⁰
 185 Gdje stan pucim bi vrijednime,
 tuj sad pastir ovce svraća;
 ah, koliko može vrime
 ke s godištim sve privraća!⁵²¹
 190 mimo Širo jedra bila,⁵²²

⁵¹⁹ 173-180. *Naso* - vinorodan otok koji je bio osobito drag Bakhu, bogu vina; *Paro* - otok glasovit zbog kvalitetnog mramora; *Čitera* - otok na kojem se slavila božica Afrodita, otud Afroditi naziv Citerka. *Pafo* i *Gnido* nisu otoci nego gradovi, prvi na Cipru, a drugi na maloazijskom rtu Krio - oba posvećeni božici Afroditi.

⁵²⁰ 181-184. *Čitera od ljubavi lijepoj majci* (Afroditi) dade ime, pa se ona često naziva Citerkom; nekadašnjoj slavi toga otoka, jer se na njemu iz morske pjene rodila božica ljepote Afrodita, pjesnik u kontrastu, da istakne prolaznost, suprotstavlja grmlje i travu kojim je obraslo otočno stijenje.

⁵²¹ 185-188. U prva dva stiha antiteza, da bi u sljedeća dva uslijedila refleksija o vremenu koje *sve privraća* (preokreće).

⁵²² 190. i dalje: *Širo* - Skiro, otok u Egejskom moru, poznat po tome što je na nj (u dvor kralja Likomeda), prema priči, uoči trojanskog rata, Tetida sklonila svoga sina, glasovitog junaka Ahileja, u ženskoj odjeći. Doznajući za to, domišljati Odisej pripremi mu lukavu klopku; pojavio se kao trgovac na dvoru Likomedovu, rasprostro svoju robu i uz nju oružje; dok je ženska svita razgledala robu, a s njome je bio i Ahilej, začuje se u blizini bojna vika;

gdi man kriše ženske odeće
 domišljatom Grku Akila -
 silna Akila, kom svi puci
 ime u slavnu čuše glasu,
 195 a njegovi sad unuci
 zemlju težu, stada pasu.
 Tako sreća svim puziva⁵²³
 u promjeni vječnijeh doba
 promjenivat sveđ uživa
 200 roba u kralja, kralj u roba.
 Jedri hadum i ostaje
 na desnu mu Gora Sveta⁵²⁴,
 od starijeh Etos ka je
 bila u davna zvana ljeta.
 205 Kon Olimpa⁵²⁵ jošte gleda
 Peleo i Osa gdi se izmiče,
 od kojih se pripovijeda
 da u nebo vrh im tiče.
 Brda priklona i nizoci
 210 brijezi su ovo svekoliko,
 glasovitu nu pisôci
 uspeše ih na toliko.⁵²⁶
 U pismijeh uzrastiše
 male ovako stvari u sebi;
 215 a velike se izgubiše,
 er ko će od njih pisat ne bi.⁵²⁷

sve se razbježalo, a Ahilej pograbio oružje i tako se odao. Gundulić i ovdje nekad slavnom Ahileju suprotstavlja sadašnji položaj njegovih potomaka: oni *zemlju težu* (obrađuju) i *stada pasu*, da bi zatim opet uslijedila refleksija o prolaznosti.

⁵²³ 197. *svim puziva* - sasvim kolebljiva

⁵²⁴ 202-203. *Sveta Gora* - nazivao se Atos (u Gundulića *Etos*), najsjeverniji od tri halkidijska poluotoka u Egejskom moru, poznat po brojnim manastirima

⁵²⁵ 205. *Olimp* - sjedište starih grčkih bogova

⁵²⁶ 206-212. *Peleo i Osa* - vrhovi blizu Olimpa koje su stari Grci opisivali višima nego što jesu, a Gundulić ih opet prikazuje nižima od njihove stvarne visine tvrdeći kako su ih visokima učinili *glasoviti (...)* pisôci (pisci)

⁵²⁷ 215-216. *velike se (stvari) izgubiše* jer nije bilo koga da o njima piše

Riječ je kô se bijehu ljudi⁵²⁸
gorostasni jur propeli
pod oružjem, u požudi
220 da bi nebo Jovu oteli.

Oni od ovih postaviše
jednu vrhu druge goru,
neka uzidu na najviše
od nebesa strane goru.

225 Ali Jove, za strt njima
svim nesvijesno ovu misô,
ognjevitijem treskovima
oni čas je satarisô.

Na veliko svačije smjenje
230 osta u temu izgled tada:
tko visoko prem se penje
da nizoko sasma pada.⁵²⁹

Nu dočime sinje vale
crnac brodi mora ovega,
235 od njegove družbe ostale
sve korablje sretoše ga,
ke otoke nebrojene
mora Edžea⁵³⁰ prošle bijehu
i jur k njemu put Atene
240 vraćahu se u pospjehu⁵³¹.

U staroga luku grada,⁵³²
koga davnje slave rese,
š njima svijem združen tada
Kazlaraga uveze se.

245 S djevojčicam na kraj side⁵³³,

⁵²⁸ 217-228. Priča se da su Giganti (*ljudi gorostasni*), u želji da svrgnu Zeusa (*Jovu*), nabacali Osu i Olimp na Peleo (ili Peleo i Osu na Olimp) kako bi se popeli što više i svladali Zeusa, ali ih ovaj ognjenim gromovima uništi.

⁵²⁹ 229-232. U gore navedenoj priči misli Gundulić, svakoj je pretjeranoj smjelosti ostao *izgled* (opomena) u poslovičnoj izreci: tko se visoko penje, sasvim nisko pada, izreci koja bi mogla biti moto čitavom epu; uostalom, već prva strofa I. pjevanja sadrži upravo tu misao.

⁵³⁰ 238. *mora Edžea* - Egejskog mora

⁵³¹ 240. *u pospjehu* - u žurbi, brzajući

⁵³² 241. poredaj: U luku staroga grada (Atene)

⁵³³ 245. *na kraj side* - iskrca se na obalu

i u malo opet danâ
sve države on obide
od razlicijeh grčkijeh strana,
pazeć mjesta oko sebe

250 gđi u stara bi vremena
Atene, Argo, Sparta i Tebe
i Korinto i Mičena.⁵³⁴

Sedam slavnih razumnika
države ove porodiše,

255 od kih ufat nije dovika
dohititi znanjem više.⁵³⁵

Svako mjesto ovo poda
još za vječnu diku svoju
množ hrabrenijeh vojevoda,
260 nedobitnijeh sveđ u boju.

Od kriposti stare ostalo⁵³⁶
ni imena sad tu nije:
s gradovima je znanje palo
i sva slava ka bi prije.

265 O bjeguće sasma vrime!
o nekrepka srečo odveće!
Koja stvar se pod vašime
promijeniti silam neće?

Ah, jesi li ti, o slavna
270 grčka zemljo, ona mati
plod čestiti ka odavna
od razuma dat ne krati?

Porodi li njegda one
ti mudrace glasovite

275 ki nauke i zakone
ostaviše plemenite?

Sinovi li tvi se glase
vitezi oni i junaci

ki Istok stavit vas poda se
280 s malijem vojskam biše jaci?⁵³⁷

⁵³⁴ 251-252. glasoviti gradovi stare Grčke

⁵³⁵ 253-256. Iz Arga, Tebe i Mikene nije bilo nijednoga od znamenitih sedam grčkih mudraca, za koje autor kaže kako nema nade da ih ikad itko znanjem nadmaši.

⁵³⁶ 261. i dalje: u čitavih 12 strofa pjesnik apostrofira Grčku, njezinu slavu i pad, uzroke padu itd., što je, sve zajedno, i opet živi primjer prolaznosti.

⁵³⁷ 279-280. Misli se na Aleksandra Velikog koji s malo vojske osvoji cijeli Istok.

Ti li si ona puna hvale
 koja cića znanja tvoga
 zvaše puke sve ostale
 bez razbora i razloga?⁵³⁸
 285 Ah, obrati sad se na te
 i nevoljno bitje pazi:
 nevjerstvu⁵³⁹ su starom plate
 sadanji ovi tvi porazi.
 Eto veće nigdje u tebi
 290 osobita nije vladanja;⁵⁴⁰
 sama ostaješ ti pod nebi
 bez oružja i bez znanja.
 Porušena u crnilu
 veći dio ležiš pusta,
 295 izgubila buduć silu
 i od ruka i od usta.⁵⁴¹
 Sloboda se tva ponizi,
 dobro ti je svako oteto;
 za vrat drži te u verizi
 300 samosilje tursko kletu.
 Ali sva zla ova huda
 koja trpiš sužna tako
 od višnje su pravde osuda
 na živjenje tve opako.⁵⁴²
 305 Nevjerstvom se tvojijem boli
 i nariči š njega jade,
 jer pedepsa s neba, koli
 lakše ide, teže pade!⁵⁴³
 Jezdit crnac ne pristaje
 310 priko ravne Livadije⁵⁴⁴,
 i slijeva mu more ostaje

od Korinta⁵⁴⁵ zvano prije,
 koga kraju nadaleče
 od Priveze vali stoje,
 315 Zapad i Istok gdje doteče
 na pomorske dvakrat boje.⁵⁴⁶
 Tuj u doba starijih ljeta
 Markantonija razbi Augusto,
 čim za dobit carstvo od svijeta
 320 svaki od njih biješe ustô -
 Markantonija, ki se obrati
 svôm korabljom i pobježe,
 kad s ognjene odsvud rati
 najvećma se more užeže.
 325 O istočni vojevoda,
 ti ne bježa tad neg slidi
 tvoj plam slatki priko voda
 ki nadalek letjet vidi.⁵⁴⁷
 Rimskih plavi⁵⁴⁸ množ moguća
 330 nije tebe pridobila
 nego tvoja pobjeguća
 Kleopatra lijepa i mila.
 Pri carici srca tvoga
 svega svijeta carstvo ostavi,
 335 ter ljubovnik bolji stoga
 neg vojevoda ti se objavi.
 Na istom mjesti s mnogom vlasti
 skoro vitez španski izbrani⁵⁴⁹
 turskom krvi more omasti
 340 i krstjanstvo sve obrani;
 on na moru Turke pobi
 i ima dobit vječne slave,
 a na kopnu ti ih pridobi,

⁵³⁸ 284. *bez razbora i razloga* - (da su) bez razbora i pameti, tj. barbari

⁵³⁹ 287. *nevjerstvo* - otcjepljenje Grčke od zapadne crkve

⁵⁴⁰ 290. *osobita nije vladanja* - nema samostalno vlasti (nezavisnosti)

⁵⁴¹ 296. *i od ruka i od usta* - i junaštvo i znanje

⁵⁴² 301-304. Za Gundulića kao revna katolika sadašnje ropstvo u Grčkoj jest višnja kazna za opako *življenje*.

⁵⁴³ 307-308. jer nebeska kazna što polakše ide toliko teže pogađa (aforizam)

⁵⁴⁴ 310. *Livadija* - srednja Grčka

⁵⁴⁵ 311-312. *more (...) od Korinta* - Korintski zaljev

⁵⁴⁶ 313-316. *od Priveze* - Priveza (nekad Akcij), grad na ulazu u zaljev Arta gdje je nekad rimski car August pobijedio Markantonija, a zapadne vojske porazile Turke (kod Lepanta 1571).

⁵⁴⁷ 326-328. Ti nisi tada bježao (pred Augustom), nego si slijedio *tvoj plam slatki* (Kleopatra, egipatsku kraljicu), koju si izdaleka vidio kako bježi s bojnog poprišta

⁵⁴⁸ 329. *plavi* - lađa

⁵⁴⁹ 337-338. *vitez španski izbrani* - don Juan D'Austria porazi Turke kod Lepanta 1571.

o prislavni Vladislave.
 345 Nu glas više s bojne zgrade
 od imena leti tvoga,
 jer on carske vojevode
 a ti razbi cara istoga.⁵⁵⁰
 Ali crnac, kô sve prođe
 350 grčke strane bliže i dalje,
 uputi se prešno i dođe
 na ravnine od Farsalje,
 gdi u vremena njegda stara
 boj veliki oni posta
 355 od Pompea do Čezara,
 svemu svijetu štetan dosta.
 Velikoga ovdi Rima
 vijeće i Istok vas ujedno
 carstvu od svijeta među njima
 360 učiniše grlo jedno,
 da slobodi rodna grada
 silni Čezar glavu odsiječe,
 ki tu s pucim od Zapada
 na domaći boj isteče.
 365 Ovdi pobjeni i dobiti
 Rimljani oni slavni biše
 ki narode sve na sviti
 i pobiše i dobiše.⁵⁵¹
 Njih sloboda š njih poginu;⁵⁵²

⁵⁵⁰ 345-348. Kraljević Vladislav je (pobjedom kod Hoćima) slaviji od Don Juana, jer ovaj je pobijedio carske vojvode, a kraljević samoga cara.

⁵⁵¹ 352-368. *Farsalja* - grad u Tesaliji u Grčkoj, gdje je nekada bio *boj veliki* između Pompeja i Cezara (48. pr. n. e.); rimski Senat i sav Istok na jednoj strani s Pompejom i Zapad s Cezarom na drugoj započeoše *domaći boj* (građanski rat) u kojem su Rimljani bili pobijeđeni i pobjednici (pobijeđena je bila republika, a pobjednik monarhija); tu su *carstvu od svijeta* (Rimskom Carstvu) učinili *grlo jedno* koje je Cezar (pobijedivši) odsjekao, ali je time i slobodi *rodna grada* (Rima) odsjekao glavu.

⁵⁵² 369-388. Gundulić kao duboko uvjereni republikanac (dakako, unutar vlastite republike, jer ni na koji način ne izražava svoje neraspoloženje prema poljskoj, austrijskoj i drugim monarhijama) očigledno, slikanjem uzroka padu rimske republike,

370 i to nesklad hudi uzroči,
 kad zet svekru, otac sinu
 a brat bratu protiv skoči.
 Njima nijedna vlas pod nebi
 vik ne može doći vrha:
 375 oni od raspa sami sebi
 početak su bili i svrha.
 Tako davnji dub, ki žile
 utvrdi odvik sred planina,
 krepak stoji na sve sile
 380 plasih vjetâr, zlih godina;
 usred njega ali kade
 malahan se crv zavrže,
 podgrize ga i, da pade,
 tegota ista svâ ga vrže.
 385 Ah, da je proklet tko zameće
 u rodnomu nemir gradu
 i domaće vriježi smeće
 u zavadi i neskladu.
 Ali ovako Kazlaraga
 390 jezdec začu glas pun slave
 od uresa lijepa i draga
 Sunčanice⁵⁵³ prigizdave;
 i kako se biješe ova
 djevojčica svijetla i mila
 395 sred bijeloga Smederova⁵⁵⁴
 plemenito porodila.
 Tim čas ne hteć od umora
 duga puta počinuti,
 priko poljâ, priko gora

ima na umu vlastitu, Dubrovačku Republiku, u kojoj je i u njegovo doba bilo unutarnje nesloge; prema njegovu shvaćanju, koje potkrepljuje vrlo adekvatnom poredbom (st. 377-380), najveća je opasnost za republiku i njezinu slobodu nesloga (*nesklad hudi*); završna strofa ove digresije upravo je žigovanje stanovitih pojava nesloge u Gradu.

⁵⁵³ 392. *Sunčanica* - kćerka starca Ljubdraga, tobožnjeg potomka srpskih despota, izmišljeno je, ali u koncepciji epa veoma sretno iznađeno lice.

⁵⁵⁴ 395. *Smederovo* - Smederevo, grad u Srbiji, posljednja prijestolnica Srbije do definitivnog potpadanja pod Tursku.

400 k raškoj zemlji⁵⁵⁵ on se uputi,
 a poč mnogim crncim čini⁵⁵⁶,
 da iznahode ljepos novu⁵⁵⁷,
 po bosanskoj kraljevini
 i gospostvu hercegovu,⁵⁵⁸
 405 veleći im da otprije
 put država tih ne idu,
 dokli od bližnje Arbanije
 mjesto svako ne obidu.
 A on s družbom svoga dvora
 410 diže se uprav put Dunava,
 priko polja, priko gora
 kud najpreči put poznavâ.
 Priko mjestâ, priko selâ
 mačedonskih uprečiva;
 415 zdesna ostaje grad mu Pela⁵⁵⁹,
 Filipova polja⁵⁶⁰ sliva -
 Filipa, ki jaram stavi
 najprije grčkoj jur slobodi,

ali većma se on proslavi,
 420 što Lesandra sina rodi,⁵⁶¹
 koga oružje i desnica
 prostriješe se dokraj svita
 priko grčkijeh svih granica
 i Istoka pridobita.
 425 Aga i ostala družba svoja
 na Kosovo⁵⁶² dođe paka,
 glasovito polje od boja
 gdi ubi Miloš cara opaka.
 Ne ustavlja se na Kosovu
 430 negli uprav kroz Toplicu⁵⁶³
 svrće k bijelom Smederovu
 za nač slavnu Sunčanicu,
 od ke, igdje put obrati⁵⁶⁴,
 ču zamjerne i velike
 435 od liposti spovijedati
 jednim glasom sve jezike.

⁵⁵⁵ 400. *raška zemlja* - Srbija

⁵⁵⁶ 401. *čini* - naredi

⁵⁵⁷ 402. *ljepos novu* - nove djevojke

⁵⁵⁸ 403-404. po Bosni i Hercegovini

⁵⁵⁹ 415. *Pela* - od vremena Filipa II. makedonska prijestolnica

⁵⁶⁰ 416. *Filipova polja* - po svoj prilici polja oko grada Filipi

⁵⁶¹ 417-420. *Filip* - makedonski kralj (356-336. prije n. e.) osvojio Grčku (u bici kod Heroneje 338), ali se još više proslavi sinom Aleksandrom.

⁵⁶² 426. *Kosovo* - Kosovo polje gdje se 1389. odvijala znamenita Kosovska bitka

⁵⁶³ 430. *Toplica* - kraj kroz koji protječe istoimena rijeka što utječe u Moravu

⁵⁶⁴ 433. *igdje put obrati* - kud god se kretao

PJEVANJE OSMO

Ljepota je od naravi⁵⁶⁵
dar čestiti, slavno blago,
gdi se sabra, skupi i stavi
sve što je ugodno, milo i drago.
5 Od svjetlosti višnje zraka,
cvijet od raja pun uresa,
dobro u kom su dobra svaka,
bistri izgled od nebesa.
Najizvrsnije Božje djelo
10 u kom svijetu raj se otvara,
gdi pram sunce, istok čelo,
zvijezde su oči, lice zora.
Od radosti i razbluda
skup izbrani, skladna mjera,
15 slatka od srca svih požuda,
mila od oči svih zamjera.
Med prislatki, ki tko kuša,
čemer mu se sladak čini,
blizu i dalek⁵⁶⁶ od svijeh duša
20 želja i pokoj drag jedini.
Nu moguća ova lipos
s svijetlom krvi kad se združi,
dvakrat veću kaže kripos

⁵⁶⁵ 1. i dalje: definicija ženske ljepote (kao uvod u proslavljanje austrijske princeze Cecilije Renate, zaručnice i uskoro zatim žene kraljevića Vladislava), za razliku od ljepote kakvu pjesnik prikazuje u *Suzama sina razmetnoga*, gdje je ona samo zamaskirana ružnoća, sračunata da zavede i povede čovjeka u propast, svodi se ovdje na ideal kakav su na temelju antičke filozofije i literature stvorili renesansni pjesnici. U Gundulićevu slikanju ljepote nalazimo gotovo sav izrazni i stilski rekvizitarij naših renesansnih pjesnika, prvenstveno u Dubrovniku, počevši od Š. Menčetića i Dž. Držića. Tek autor toj ljepoti daje još i naglašeno aristokratski karakter, u čemu se snažno ogleda njegov osobni stav, ne jednom izražen i na drugim mjestima u epu.

⁵⁶⁶ 19. *blizu i dalek* - bila blizu ili daleko...

da ju dvori svak i služi;
25 u velikoj tere slavi
leti svuda glasovita
i neznane puke travi
u najdaljijeh stranah svita.
O česarska kćeri izbrana,
30 u porodu okrunjena,⁵⁶⁷
ti sva vedra, sva sunčana
s ljepote si i s plemena.
Rajski ures lica tvoga,
ki moć izrit nije besjedom,⁵⁶⁸
35 Vladislava prije slavnoga
zanije glasom neg pogledom.⁵⁶⁹
Tim on želeć da bi stekô
dragu milos prid tvim licom,
kraljicom te svôm narekô
40 i ljubljenom vjerenicom.
Ali dočim nî daleče
namijenjeni tvojoj sreći,⁵⁷⁰
iz sjevera ter ti istječe
sunce bijeli dan noseći,⁵⁷¹
45 tva ljepota rajska prosti,
mala ptica⁵⁷² s tanke hvoje
ako istočnoj tvôj svjetlosti

⁵⁶⁷ 30. već u porodu bila je određena za kraljicu

⁵⁶⁸ 34. koji se ne može izreći riječima

⁵⁶⁹ 35-36. Vladislav se zaljubio u nju prema glasu o njenoj ljepoti prije no što ju je vidio. Pa ipak je to bila državničko-dinastička ženidba, jer, prema suvremenim svjedočanstvima, ta princeza svojom pojavom nikako nije potvrđivala glas koji joj je svojom pohvalom stvorio Gundulić. No po njegovoj koncepciji samo je princeza izuzetne ljepote dolazila u obzir da bude životna družica proslavljenom kraljeviću.

⁵⁷⁰ 42. *namijenjeni tvojoj sreći* - dan vjenčanja

⁵⁷¹ 43-44. iz sjevera (iz Poljske) princezi istječe sunce (Vladislav)

⁵⁷² 46. *mala ptica* - pjesnik Gundulić

iz dubrave⁵⁷³ pjesni poje.
 Kraljeviću vjereniku
 50 veće istočni car zavidi
 pleme i lipos tvu veliku
 neg svu dobit s ke još blidi:
 steć bo može on na svitu
 izgubljenu slavu u boju,
 55 nu lipotu plemenitu
 ne vik naći kako tvoju.
 Pod zvjezdami tvoga uresa
 nije bilo ni će biti:
 jedno je sunce vrh nebesa,
 60 jedna je lipos tva na sviti.
 Otmanović tim zaludu
 poslô je iskat svuda sebi
 dad caricu naći budu,
 o kraljice, sličnu tebi.
 65 S tvojijem dražijem natjecati
 u svem se ište; ali neće
 u ljubovcah on imati
 neg u oružju bolje sreće.
 Sila mu je da izgubi,
 70 i inako moći nije:
 tako u lijepoj sada ljubi
 kako u vrlom boju prije.⁵⁷⁴
 Jur je došô Kazlaraga
 k Smederevu bijelu gradu
 75 za iznaći kćer Ljubdraga,
 Sunčanicu lijepu i mladu.
 Svijetla je ova djevojčica
 od koljena despotskoga:
 vid žuđeni i zenica
 80 slijepa starca, čaćka svoga;
 ki se unukâ unuk zove
 Đurđa despota i Jerine,⁵⁷⁵
 od kih ime i sad slove
 niz slovinske pokrajine.
 85 Zasveda su Turci hudi

⁵⁷³ 48. iz *dubrave* - iz Dubrovnika

⁵⁷⁴ 49-72. niz hiperbola, i u samoj hiperboličnosti pretjeranih, o Vladislavu i njegovoj sreći što dobiva takvu ljepoticu za ženu, nasuprot Osmanu koji ni u izboru carice neće imati više sreće no što ju je imao u boju (na Hoćimu).

⁵⁷⁵ 82. *Jerina* - žena despota Đurđa, iz porodice Kantakuzen

gospostvo mu staro oteli,
 gosposke se kaže ćudi,
 plemenit se djelim veli.
 Prut kraljevski, nekad ki je
 90 u rukah mu djedim bio,
 njemu je sada štap na ki je
 tešku staros naslonio.
 Države one gdje nekada
 vlas despotska sterala se,
 95 kratka mu je sad livada,
 vrhu koje stado pase.
 Straža mu su psi uzdani,
 krotke ovce puk podložni,
 a pastiri i gorani
 100 prijatelji najuzmnožniji.
 Priprosta mu je kućarica
 mramornoga mješte krama,
 a raskošna svim ložnica
 trava uvehla, suha slama.
 105 Šatori su izvezeni
 zelenoga dubja kitje;
 jestojska mu je sat medeni,
 voda i mlijeko slatko pitje;
 a od zlata čaše izbrane,
 110 slatke piće u kih stoje,
 ruke bijele i snježane
 milostive kćerce svoje.
 Dobri ovako starac traje
 najpokonjih⁵⁷⁶ dana dio,
 115 ki od dvanaes sinova⁵⁷⁷ je
 čestit otac nekad bio.
 Ali njemu smrt nemila
 kroz namjeru hudu i priku
 svih je ubrzo polomila,
 120 da ne osuši lica vîku.⁵⁷⁸
 Tim je on sada ostô veće
 jak opsječen dub u gori
 komu vihar s plahe smeće
 grane skrši i obori.

⁵⁷⁶ 114. *najpokonjih* - posljednjih

⁵⁷⁷ 115. *dvanaes sinova* starca Ljubdraga nehistorijska su lica

⁵⁷⁸ 120. stih preuzet iz *Jejupke*. Naslov *Jejupka* navodi se prema Pelegrinovićevoj istoimenoj cingareski. (*Jeđupka* je dubrovački naziv za skraćen Pelegrinovićev tekst.)

125 Vuk i Đurađ, kih slovijaše
glas s istoka do zapada,
s puške ognjene mrtvi ostaše
u podstupu Praga grada.

130 Gojko i Uroš sred zasjeda
od turske su sablje pali,
ki su ognju priko leda
za česara vojevali.

135 Mikleuša i Stjepana
more utopi na pučini,
a dopade smrtna rana
Vlatka od guse u planini.

140 Glavu izgubi Grgur svoju
s prijateljskih zlih privara,
a u rdeljskom stignu boju
smrt Miloša i Lazara.

145 Janko i Lauš od svih bijehu
samo ostali jošte živi
za razgovor i utjehu
ćaćku u teškoj suprotivi;

145 ki svu ljubav složi i stavi
od dvanaes u dva ova,
i kô oči dvije u glavi
i gleda ih i milova.

150 Ali huda nad sve ine
dobrzo mu sreća uzroči
da mu ujedno zrak pogine
i od dva sina i od dvije oči.

155 Janka ne može uzdržati
da se na boj ne uputi;
u bogdanskoj tim ga rati
pogubiše Turci ljuti.

160 A Lauša u isto vrime
srete prika smrt na domu,
ki ćaćkovo zovuć ime
umrije u rukah ćaćku istomu.

165 Tad toliko plakat uze
od dvanaes probjen strila
tužni starac, da ga suze
oslijepiše s grozna cvila;

165 i svršio još bi u plaču
dni kroz teške nepokoje,
razgovara da ne začu
od jedihne kćerice svoje.

170 Sunčanica mlada i lijepa,
od ke slovu svud kriposti,
svijetlo ufanje ćaćka slijepa
i štapak je u starosti.

Mile unuke on viditi
želi od drage kćerice ove

175 i u njih opet ponoviti
sebe i mrtve svê sinove.

Ali je zaman da itko sada
nje lipotu dvori mnogu,
zašto djevstvo ona mlada

180 zavjetova višnjem Bogu.
Mudri ćaćko s biljêg veće⁵⁷⁹
pozna ovu nje odluku
i, što obljubit kćerica neće
vjerenika, ćuti muku.

185 Nu u sebi opet sudi
da od djetinjstva plaha ishodi
taj nje misô, s koje žudi
da dni tako sama vodi.

190 Tim neka u njoj od ljubavi
probudi se časna želja,
on razlike igre stavi⁵⁸⁰
od radosti i veselja.

195 Od bugarskih mladost sela⁵⁸¹
na igre se kupi ove,
i ljuvena i vesela
sjediljkam ih milim zove.

200 Lijepe djevojke i gizdave,
i seljani mladi š njima
na nje idu, i vrh glave
svak od cvijetja vijenac ima.

205 U tanac se svi hitaju,
svi začinju slatke pjesni
i razlike igre igraju
u pokoju i u ljuvezni.

210 Vrh livade mlad uz mlada
sjedi u cvijetju razlikomu,
i riječ s riječim hitro sklada
na uho šaptom ovi onomu.

210 Natječu se svi pastiri,
i ukazat svaki uživa
da skladnije dipli sviri
i da u slađi glas popiva.

⁵⁷⁹ 181. s *biljêg veće* - po mnogim znacima

⁵⁸⁰ 191. *stavi* - organizira

⁵⁸¹ 193. *od bugarskih (...) sela* - autor sela oko staništa Ljubdragova smatra bugarskima

Zatjecat se još ne taže⁵⁸²
 pastirice najmilije,
 215 ka začinja pjesni draže,
 ka li vjenčac ljepše vije.
 Sjediljke ove skupio biše
 starac Ljubdrag na svom stanu,
 jeda srce tvrdo odviše
 220 od svê kćerke one ganu:
 ter od mladih, kih ustrili
 slavna lipos nje velika,
 kigodi joj tuj omili
 i obere ga vjerenika.⁵⁸³
 225 Tad kon lijepe Sunčanice
 na sjediljke sej ljuvene
 odsvud mlaci i mladice
 skupiše se nebrojene.
 Ona mlada, zasveda je
 230 mučna u srcu cića toga,
 poslušna se kazat haje
 zapovijedim čačka svoga.
 Sve najlijepše gube ime⁵⁸⁴
 prid uresom nje uresa
 235 jak prid suncem istočnime
 jasne zvijezde od nebesa.
 Čisti zlatni pram od kosi
 na vjetric je tih rasplela,
 a od razlika cviča nosi
 240 vjenčac vrhu vedra čela.
 U pogledu ljuvenomu
 razbludna joj sja danica,
 a u rajskom licu svomu
 capti trator i ružica.
 245 Na ustijeh joj od veselja
 rumena se rusa smije;
 koprenica snijega bjelja
 bjelje od snijega prsi krije.

⁵⁸² 213. *zatjecat se (...) ne taže* - ne smiruju se, ne prestaju se natjecati

⁵⁸³ 221-224. (Ljubdrag je sakupio mladiće) ne bi li se koji zaljubio u njegovu kćerku i njoj omilio da ga izabere za vjerenika.

⁵⁸⁴ 233-256. Ovih šest strofa predstavljaju lirsku pjesmu o Sunčaničinoj ljepoti u terminima petrarkističke poezije, a ipak svojim odmjerenim izrazom i skladnom arhitektonikom nadmašuje lirski govor naših petrarkista.

Tako ona milo hodi
 250 i toliku svjetlos ima
 da u jedno vrime izvodi
 tančac stupom, dan očima.
 Pače, cijeneć da je zora
 što su oči nje ljuvene,
 255 rumena se rusa otvora
 i razliko cvijetje zene.
 Bijelim rukam po livadi⁵⁸⁵
 s drugam ga ona brat počinje;
 seljani se dižu mladi:
 260 kolo okolo njih začinje.
 Usred kola od sviralí
 i od diplí na glas mio,
 da zabave sej pohvali,
 začo ovako mlad Radmio:
 265 »Družbo lijepa i vesela
 od mlađahnijeh pastirica
 kim sred oči zora bijela
 a sunačce sja sred lica,
 pridružite u ljuvezni
 270 s našijem vaše skladne glase,
 da pojući slatke pjesni
 biće ovo proslavja se!
 Pojmo, pojmo, družbo, draga!
 Bježi mlados, leti vrime;
 275 od prolitja doba blaga
 uživajmo prije zime!
 Ne čekajte svijetla prama
 zlato u srebro da se obrati,
 a bez svitlosti i bez plama
 280 lijepijeh se oči pogled skрати.
 U mlađahna svoja lita
 svaka od vas, lijepe moje,
 grli rados, ljubav hita',
 želje ispunjaj slatke svoje!
 285 Čestitos je ovo živa,
 blaženstva su ovo prava;
 ovako se lijepa uživa
 mlados i nje dika i slava.
 Što se pita, da se ima;
 290 što se žudi, da se stječe;

⁵⁸⁵ 257. i dalje: slijedi nastavak lirske digresije koja je sva u mekim idiličnim tonovima, da bi onda došlo do oštrog kontrasta pojavom Kazlar-age, koji će na kraju oteti Sunčanicu

što je lijepo blizu očima,
 da i od srca nî daleče;
 da dva mlada jedno žele
 u životu stravljenomu
 295 i da vode dni vesele
 živeć jedan u drugomu.«
 Radmio prista, i tajčas se
 š njim u tanac svi hitaju;
 dva začinju, u sve glase
 300 skladno ostali otpijevaju.
 U šapte se igra obrati,
 kô se u tancu dozačina⁵⁸⁶,
 pak uzeše popijevati
 četir mlada seljanina.
 305 Prvi poče kô nekada
 od hercega od Stjepana
 ugrabi se ljubi mlada,
 ka mu sinu biješe dana;
 i ki je ona jad i smeću
 310 i ćutila i podnila,
 čim na starcu svim mrzeću
 draga je mlaca promijenila;
 i kô paka cića toga
 sin mu se je poturčio,
 315 i iz gospostva herceg svoga
 s djecom inom prognan bio.⁵⁸⁷
 Zapopijeva drugi opeta
 kô Biogradu pomoć poda
 prema silam Muhameta⁵⁸⁸

⁵⁸⁶ 302. *dozačina* - dopjeva

⁵⁸⁷ 305-316. Prvi pjevač na sjedeljci u stanu Ljubdragovu pjeva o hercegu Stjepanu. Gundulić slijedi legendu o hercegu Stjepanu: kako se zaljubio u vjerenicu svoga sina i oteo mu je, a ovaj da se iz osвете poturčio i došavši s vojskom protjerao oca i čitavu porodicu. Povijest potvrđuje samo to da se herceg zaljubio u neku lijepu Firentinku koja se našla u njegovoj državi i izazvao protiv sebe cijelu porodicu; žena mu i najstariji sin Vladislav sklonili su se u Dubrovnik i odanle je Vladislav poveo rat protiv njega. Najmlađi sin Stjepanov doista se poturčio, ali ne zhog Firentinke.

⁵⁸⁸ 319. *Muhamet* - Mehmed II, turski sultan (1451-1481) koji je osvojio Carigrad 1453, zauzeo Srbiju 1459. i Bosnu 1463;

320 Ugrin Janko vojevoda;
 i kako se ispod mirâ
 grada toga car oholi
 ljuto ranjen tad istira
 veće mrtav živ negoli.
 325 Kô se iz grada Dubrovnika,⁵⁸⁹
 kliče tretji, k Zadru uputi
 Đurađ despot za na prika
 zeta Ugre podignuti;
 i od Sibirja kô ban slavni
 330 i ugarska sva gospoda
 tad ustaše na boj spravni,
 neka mu se pomoć poda;
 i kô s vojskom iz Budima
 kralj Vladislav sam se otpravi,
 335 ter Murata s neizmernima
 silam razbi na Muravi.
 A četvrti kliknuo biješe
 kô ugarske skladne volje
 Matijaša⁵⁹⁰ kralja uspeše
 340 iz tamnice na pristolje;

opsjedao je 1454. Beograd, ali je gradu stigao u pomoć Sibirjanin Janko (*Ugrin Janko*), i sultan, ranjen, jedva pobježe. Vrijedno je zapaziti da Gundulić rado navodi one ratne zgrade s Turcima u kojima su oni doživljavali poraz.

⁵⁸⁹ 325. i dalje: pošto su Turci zauzeli Smederevo (1438), pobjegne *despot* srpski *Đurađ* u Dubrovnik; sultan Murat II. zatražio je njegovo izručenje; Dubrovčani su se izmotavali i najzad savjetovali despotu da ode u Ugarsku. Tada su mirno mogli uvjeravati sultana kako se despot ne nalazi u njihovu gradu. Na nastojanje despotovo organiziran je pohod protiv Turaka, koji su pokrenuli i vodili Vladislav IV, kralj ugarsko-hrvatski, i Sibirjanin Janko. Nakon sjajne pobjede 1443. na Južnoj Moravi i mirovnog ugovora s Turcima 1444. despot je ponovno bio gospodar u svojoj zemlji.

⁵⁹⁰ 339. Matijaš Korvin (1458-1490), sin Sibirjanina Janka, bio je doista u tamnici u doba kad su ga Mađari izabrali za kralja. Zatočio ga je Vladislav Posthumus, njegov prethodnik na ugarsko-hrvatskom prijestolju.

i kô utruđen kralj hrabreni,
rvuč vojske od Turaka,
na kopju se često odmijeni
od despota Vuka⁵⁹¹ paka.

345 Bugarkinje⁵⁹² jur pristale
i pjevanja bijehu draga,
kad smete igre sve ostale
svojim došastjem Kazlaraga.

Pokli iska svud po gradu
350 Smederevu on zaludu
Sunčanicu lijepu i mladu
ukazati da mu budu,
brži nego brza strijela
otole se s družbom dijeli,
355 bivši čuo da se u sela
Ljubdrag otac š njom priseli.

Tu je nađe u zabavi
od veselih sjediljaka,
i u pogledu nje objavi
360 tajčas mu se sunčja zraka.

Pače bijelijem danom svanu⁵⁹³
crnom agi noćno lice
na ljepotu rajsku izbranu
od sunčane Sunčanice.

365 Zapažene odsvud vidi
u nju jednu svačije oči
i cvijet sunce gdi ju slidi
pored suncem od istoči.

Ali crnac kô se ugleda,
370 ne zna od straha nitko gdi je:
sjemo tamo svak ureda
hoće bježat, a ne umije.

Sunčanica i š njom lipa
družba od straha i od srama
375 cvitje iz skuta na tli isipa
ko za zlatnih braše prama.⁵⁹⁴

⁵⁹¹ 344. *despot Vuk* - unuk despota Đurđa Brankovića; ratovao je na strani kralja Matijaša; omiljeni je junak narodne pjesme, pod imenom Zmaj Ognjeni Vuk.

⁵⁹² 345. *bugarkinje* - bugaršnice, narodne pjesme dugoga metra (obično stih od 16 ili 15 slogova, s pripjevom), potvrđene uglavnom u našim primorskim stranama

⁵⁹³ 361-362. *bijelijem danom svanu* - obradu je se; antiteza prema *crnom i noćnom*

⁵⁹⁴ 376. koje je brala za zlatne pramenove

Poniknute lijepe vile
zamukle su mramorkome,
cijeneć da su tako skrile
380 same sebe sjenim svôme.

Odsvuda su vrhu lica
vlase od kosa raspustile,
ali između zlatnijeh žica
sjahu im većma oči mile.

385 Hitri hadum svijem objavi
veseo pogled, sliku dragu;
sprijed na prsi ruku stavi
i u besjedu kliče blagu:

»Družbo mila, dni čestite
390 ki trajete sred dubrave,
uživa'te i slidite
lijepe igre i zabave!

Nitko ne ima' strah ni čezni,
er došastje moje neće
395 razvrć vaše tance i pjesni
ni donijet vam gorke smeće.

Pače u družbu vašu, ka je
mnoge sreće, mnoge česti,
gdi u miru svak dni traje,
400 i ja ću, za nać mir, uljesti.

Tim, gizdava družbo mlada,
ovdje gdi ste vi skupljeni,
ne budi vam mučno sada
dat zamalo mjesto i meni!«

405 Kô izreče sej besjede,
gdi sjen velik dub prostira,
sam bez družbe Turčin sjede
sred seljana i pastira.

Milostivo na staroga
410 Ljubdraga se pak obrati,
tere poče ovako ga
s tvrdim kletvam uprašati:

»Ah, tako ti Bog s visine
vratio očima vid žuđeni,
415 vrijedni i dobri domaćine,
pleme tvoje spovjeđ meni.

A po carsku slavnu glavu,
tako ne pô sabljom mojom,⁵⁹⁵
kad istinu skažeš pravu,
420 neć me uvrijedit riječi tvojom.

Stari tvoji tko su bili?

⁵⁹⁵ 418. ne poginuo od svoje sablje

Rec' slobodno bez ozira:
jesu li oni gospodili,
i iz gospostva ko ih istira?«
425 Na ovo, u srcu smućen svomu,
kliče starac pun žalosti:
»Spomenjivat nevoljnomu
mučno je prednje čestitosti:
er koljeno plemenito
430 od pomoći tomu nije
koga uboštvo vjekovito
pod teškim ropstvom krije.
Nu gospodar taki kada
zapovijeda blago i mило,
435 pod zakletvu ter mi sada
od oči se toj stavilo,
od ničesa neću predat:
sve ću kazat, nu, jaoh, bolje
naricaću neg spovijedat
440 od starijih mojih nevolje.
Diže se iskat u svom dvoru⁵⁹⁶
Lazar, despot od Servije,
dva junaka po izboru,
da uda za njih kćeri dvije;
445 lijepu i mladu Vukosavu
da Milošu Kobiliću⁵⁹⁷,
a ponosnu i gizdavu
Maru Vuku Brankoviću⁵⁹⁸.
Od Mare se i od Vuka
450 slavni despot Đurađ rodi,
vrh raškoga svega puka
nakon svekra ki gospodi.
Od Đurđa se i od Jerine
Mara opet kći rodila,
455 cić lipote nje jedine
ku obljudi carska sila;
nu se od cara bijehu silna
obljubile⁵⁹⁹ većma tada

⁵⁹⁶ 441. i dalje: Ljubdrag započinje priču o svome podrijetlu gotovo na način narodne junačke pjesme

⁵⁹⁷ 446. *Miloš Kobilić* - srpski ratnik na Kosovu; usred bitke prodro je u turski tabor i probo cara Murata; narodna ga pjesma naziva Mliloš Obilić

⁵⁹⁸ 448. *Vuk Branković* - srpski velikaš u II. polovici XIV. st.

⁵⁹⁹ 456. *obljudi* - zavoli

plodne strane, mjesta obilna
460 gdi s Jerinom despot vlada.
On na dvore kô njegove
za caricu im kćer odvede,
posla im konje po sinove
i primami ih da ga slijede.
465 Podiže se pak da stječe⁶⁰⁰
pod oružjem njih države,
i jedva despot živ uteče
ispriđ sablje svê⁶⁰¹ krvave;
a Jerina, iz bijeloga
470 Smedereva izagnana,
za nać Đurđa vojna svoga
put ugarskijeh pođe strana.
Ovake mu pak da glase,
u Budimu kad ga srete:
475 Trgaj, trgaj sijede vlase,
tužni starče, s hude štete!
Gospostvo ote i isposijeca
tvoje vojske car ognjeni;
Grgur, Stjepan⁶⁰², naša djeca,
480 robovi su oslijepjeni.
Čuj ke mi su sinci mili
po jednomu sad glasniku
plačnoj majci poručili
trudne glase, zgodu priku;
485 Srce će se tve napola
rascijepati, majko tužna:
tva dva sinka, dva sokola,
dva slijepca su i dva sužna.
Ti po svakoj svijeta strani
490 gledaj, majko, na dan bio:
nami se je zrak sunčani
mlađahnijem ugrabio.
Razlog biješe mi dvojica
da smo štapak ćačku i tebi:
495 s ćačkom starcom ti starica
da nas vodiš sad je trijebi.
Ali slišaj svu nezgodu
i naš teški jad nemili:
s očima smo i slobodu
500 slatku i dragu izgubili.

⁶⁰⁰ 465. *da stječe* - da osvaja

⁶⁰¹ 468. *svê* - njegove

⁶⁰² 479. *Grgur i Stjepan* - sinovi despota Đurđa, doista su bili oslijepjeni u Turskoj

Carica nas, majko draga,⁶⁰³
 sestra naša, kćerka tvoja,
 prid Muratom ne pomaga,
 komu ljubi bit dostoja;
 505 pače i ona, vajmeh, ista,
 da nam kuću iskorijepi,
 vrlom caru na svjet prista:
 zajedno nas š njim oslijepi!
 Ni joj ganu srce tada
 510 tvrđe od stijene, vrlje od zviri,
 ljubav od dva braca mlada
 hudu misô da ne tiri.
 Zato, ako taj put slidiš
 ti da, lijepo sve gospoje
 515 u Budimu kad razvidiš,
 dvije nevjesto nađeš tvoje;
 kada budeš, majko, tamo
 među ugarskijem gospojami,
 tužna majko, smisli samo
 520 ke ćeš hvale podat nami!
 Jeda ričeš⁶⁰⁴: »Imam živa
 ja dva sina, dva junaka,
 u kih stoji i pribiva
 moga srca rados svaka?
 525 Dva sina imam - moć ćeš rijeti -
 nu dva slipca, nu dva roba:
 oteše mi ih Turci kleti
 i sada mi ih drže oba.«
 S nesrećnoga segaj glasa
 530 ki mu poda plačna ljubi
 starac despot pun poraza
 smrtno ublijeđe, riječ izgubi.
 U žalosti i u bolesti
 stanovit se omramori,⁶⁰⁵
 535 ali kô se pak rasvijesti,
 jedva ovako progovori:
 »Otkada smo izgubili
 sva ina dobra mi na sviti,
 nastojmo se turskoj sili

540 sužni u staros ne učiniti!
 Verna drugo, sa mnom hodi
 put slavnoga Dubrovnika,
 gdi se gostu u slobodi
 drži vjera svim velika!«
 545 Ali Murat buduć slišô
 Đurađ despot sa svim blagom
 u Dubrovnik da je otišô
 slobodom se štiti dragom,
 prešno otpravi poklisare
 550 k Dubrovniku svijetlu gradu,
 knezu i vijeću šljući dare,
 da mu u ruke Đurđa dadu;
 ili inako on zaprijeti
 u krvavu ljutu boju
 555 da će na njih grad⁶⁰⁶ podrijeti
 carsku ognjenu sablju svoju.
 Nu Dubrovnik, sred pokoja
 ki od slobode krunu steče,
 s mita od zlata, s prijetnje od boja
 560 od vjere se ne poreče;
 tako da isti car oholi
 čudeći se tada kliče:
 »Cječ tve vjere krepke toli
 vik ćeš živjet, Dubrovniče!«
 565 I tako se prem dogodi!
 još Dubrovnik s davnjom krunom
 stoji cječ vjere u slobodi
 među Lavom i Drokunom.⁶⁰⁷
 Ah, da bi uvik jakno sade
 570 živio miran i slobodan,
 Dubrovniče bijeli grade,
 slavan svijetu, nebu ugodan!
 Krune ugarske veći dio,
 svu bosansku kraljevinu
 575 i, gdi je herceg gospodio,⁶⁰⁸
 vlas poda se turska ukinu;

⁶⁰⁶ 555. *na njih grad* - na njihov grad

⁶⁰⁷ 568. *među Lavom i Drokunom* - između Mletaka (Lava) i Turaka (Drokuna, Zmaj). Gundulić ne propušta da u svakoj prilici, gdje to samo može, ne proslavlja svoj rodni grad; tako i ovom prilikom na usta Ljubdraga izgovara panegirik svome gradu.

⁶⁰⁸ 575. *gdje je herceg gospodio* - u perifrazi: Hercegovina

⁶⁰³ 501. i dalje: povijesno nije utvrđeno da je Grgurova i Stjepanova sestra, a careva žena, na bilo koji način sudjelovala u osljepljivanju braće.

⁶⁰⁴ 521. *jeda ričeš* - hoćeš li reći

⁶⁰⁵ 534. *stanovit se omramori* - ušuti, ukoči se kao stanac kamen, kao mramor

još sred usta ljuta Zmaja
i nokata bijesna Lava
oko tebe s oba kraja
580 slovinska je sva država.
Robovi su tvoji susjedi,
teške sile svim gospode;
tve vladanje samo sjedi
na pristolju od slobode.
585 U slobodnu gradu ovomu
od zetovih tako ruka⁶⁰⁹
sačuva se despot, komu
ja sam unuk od unukâ;
i od našega svega traga
590 ne nahodi nitko se ini
razni ova kćerca draga,
ka je razgovor moj jedini«.
Kô ču ovo crnac, skide
zlatnu mahramu iza pasa,
595 Sunčanici ter otide
i u način ju blag prikaza,
veleć: »Tva je sreća sada
i velika i čestita:
istočnom si caru lada,⁶¹⁰
600 o djevojko plemenita!«
Sunčanica tada svrnu
oči od srama i poniknu,
a svu ostalu družbu crnu
crni hadum k sebi viknu.
605 Nu š njim ne hteć da se dili
djevojčica časna i lijepa,
ugrabi ju on po sili
ispriđ skuta ćaćka slijepa.
Otet bi se mlada uzela
610 strašnom crncu ki ju hvata
golubica jakno bijela
crnom orlu iz nokata.
Ali Ljubdrag, u sljepilu
tužni starac nad sve ine,
615 čuvši grabit kćercu milu
uhiti se za sjedine,
i ne ufajuć da ju obrani,

⁶⁰⁹ 586. *od zetovih tako ruka* - od Murata II, koji je u svoj harem uzeo Đurđevu kćer Maru

⁶¹⁰ 599. *istočnom si caru lada* - turskom si caru žena

zaupi u glas pun žalosti:
»Na ovo li me, jaoh, dohrani,
620 teška i trudna mâ starosti?
Da li dosta, srećo huda,
djedinstvo otet mē ne bi ti,
i od despota slavnih svuda
pastirim nas učiniti,
625 i ljubljenim sinovima,
ki biše oči mojih zenice,
da moj život spravljat ima
i kolijepke i grobnice?⁶¹¹
Ti me sada sasma ovako
630 slijepa starca još pokosi,
čim se moje dobro svako,
mâ jedihna kćerca odnosi.
O mâ kćerce! - Nije je, nije! -
Sunčanico, kćerce mlada,
635 tvoj sunčani ures gdi je?
Jaoh, tko mi te grabi sada?
Ozovi se, kćerce mila!
Viđ koja me boles cijepa!
Ah, komu si ostavila
640 ćaćka tvoga stara i slijepa?
Za ovo li, smrti prijeka,
gluha mi se vazda kaza,
mâ nesrećna staros neka
mre s huđega sved poraza?
645 Moja slijepa staros ova
ka mi u licu smrt svjedoči,
bez gospostva, bez sinova
i bez drazijeh, vajmeh, oči,
i bez tebe, slatko ufanje,
650 kćerce mila, u koj meni
i sinovi su i vladanje
i od oči vid žuđeni!«
Starac Ljubdrag tuži ovako:
ali što mu toj pomaga?
655 S kćercem mu se veće odmakô
podaleko crni aga.
Sunčanica sprva od straha
učini se mrazna stijena⁶¹²,

⁶¹¹ 628. *i kolijepke i grobnice* - starac i rađa i sahranjuje svoju djecu (tj. svi pogibaju prije njega)

⁶¹² 658. *mrazna stijena* - ledena stijena (tj. kao mrtva)

660 blijeda, nijema, bez uzdaha,
iščeznuta, zapanjena.

Pram razvezan u slobodi
lice plačno obletiva;
nosi se ona, a ne vodi,⁶¹³
veće mrtva nego živa.

665 Nu kô malo razabra se
ter pogleda, tere vidi
strašne i grde crnce uza se,
opet vene, čezne, blidi.

670 Gorka je boles opet smeta,
opet zavrć riječ ne može;
priuze teški strah ju opeta
i opet se prinemože.

675 Ali kô se njoj zatime
pobjeguća duša vrati,
kliče glasom žalosnime
u ovi način naricati:

»Gdje sam, tužna? Ah jaoh, koja
ugrabi me ovo sila?

680 O žalosna majko moja,
na što me si porodila?

Od koga sam, jaoh, vođena?
Robinjica gdi ću mlada,
nemilosno zaplijenjena
u ćačkovu skutu sada?

685 Sinoćka sam omrknula
ja u ćačka kći jedina,
a jutros sam osvanula
u crnoga Arapina.

690 Komu, ćačko mili, komu
jedihna te kćerca ostavi
ka je životu trudnu tvomu
sveđ nosila pokoj pravi?

Ah, čijeme ćeš jade i smeće
teške tvoje samiriti?

695 Ko li ti će uzdan veće
slijepu u staros štapak biti?

Silnu caru od Istoka
mlađahna se vodim sužna
i, što je huđe, s toga uzroka

700 časti môm se bojim tužna,
dragom časti, ku odavna
ja prikazah Višnjem goru⁶¹⁴

⁶¹³ 663. nose je, a ne vode

⁶¹⁴ 701-702. Sunčanica se bila zavjetovala
na čistoću.

i za ku sam podnijet spravna
svaku muku, smrt najgoru.

705 Ali ako me ti oteti
nijesi jaki, ćačko mili,
ni imaš silâ za oprijeti
mogućoj se turskoj sili,
dođi, dođi, na smiljenje

710 jeda ganeš skup oholi,
tere tvoj plač i cviljenje
za mene se tužnu umoli.

Jeda za otkup mē mladosti
mješte zlata u ke vrime

715 od nesrećne tve starosti
grozne suze Turci prime;

jeda kako oči slijepa,
jaoh, i stare tve sjedine
iz njih srca iskorijepe

720 nemilosti i vrline.

Ali nigdje nije nikoga
ko bi mene pomoć htio!
Ćačko, ufanje srca moga,
i ti li me si ostavio?«

725 Htijaše slidit plač svoj ljuti
Sunčanica još naprijeda,
kad se oštri crnac smuti
srčno na nju ter pogleda,

730 »O djevojko, vapeć, mlada,
dosta si se plakat čula;
ah, umukni veće sada,
kamenito zamuknula!«

735 Ali dočim pute slidi
k Carigradu on najpreče,
eto se ulak jedan vidi
gdi uprav njega tijekom teče.

Ovi, potom prida nj doje,
lis mu carski prikaživa;
on ga prima i vrh svoje
glave stavlja, pak celiva.

740 Mlad car, trpeć mučno odviše,
od istočnijeh sprava sknjenje,
agi u tom listu biše
otkrio srca svoga htjenje.

745 Pisaše mu da put strane
carigradske naglo grede
i da veće izabrane
djevojčice sve dovede;

750 veljaše mu još da svudi
Sokolicu pošlje iskati

i da joj skaže kô car žudi
da ga u Istok i ona prati.
Biješe lijepe zatočnice
mladi se Osman uželio,
755 ke ga zani drago lice
a ustrili pogled mio.
Uzô bi opet nagledati
rajskoga se nje uresa
i oči svijetlijeh u kih sjati
760 sunce vidi se od nebesa.
Pače on puta ne umije
naći u Istok kim će poći,
dokli Istočno Sunce prije

ne isteče svojoj noći.
765 Ali ova misô svoja
neće družim da se objavi,
krijuć željom ljuta boja
slatku želju od ljubavi.
Nu se hitri hadum stavlja,
770 i jednoga crnca uzdana
po bojnicu lijepu otpravlja
put poljačkih ravnih strana,
buduć imô glase tada
da još po toj kraljevini,
775 za osvetit cara mlada,
s drugami ona rasap čini.

PJEVANJE DEVETO

Velika se, o Ljubavi,
vlas ognjenih tvojijeh strijela
u pogledu lijepom slavi
oka draga i vesela;
5 ali vele veća i jača
u kraljevskom srcu biva
čas ka strijele tve potlača
i sve sile pridobiva.

Nije čudo cića toga
10 Sokolica svijetla i mila
cara Osmana ljubljenoga
da je slidit ostavila.⁶¹⁵

Trudno mladog bi podnijeti,
i smetena tim se reče,
15 za kim željno srce leti,
da i stupaj hro ne teče.

Biješe nemir najžestočiji,
ki stravljen oćuti,
dalek sunca dražijeh oći
20 tamnom noći zamrknuti.

Ali, ohola i moguća,⁶¹⁶
iz krvave mrzi ju rati
s Turcima se pobjeguća
prid Poljacima ukazati.

25 Tim otkada lanjsko lito
mlad kraljević razbi cara,
s drugami ona strelovito
preko leškijeh strana udara,
leteć mnokrat sred potjera

30 sjemo tamo po prostoru
od Odera⁶¹⁷ do Nepera⁶¹⁸

i s Nestera⁶¹⁹ k Nijemskom moru⁶²⁰.

Čim bojnica tako izbrana
veće puta tijekom minu
35 plineć, paleć sa svijeh strana
svu poljačku kraljevinu,
u slobodi smiona odviše
doć se usudi najposlije
u dubravu gustu više

40 grada od tvrde Varšovije⁶²¹.

Biješe u svrsi kolovoza
jur počela jesen plodna,
kad zadaždje s groznijeh loza⁶²²
rujna i zlatna pića ugodna.

45 Pram osvanu dan čestiti,
koga vječna biće slava,
dan veseli od dobiti⁶²³
kraljevića Vladislava,

u ki bez broja i bez kraja
50 vojsku on razbi i zatjera
Istočnoga ljuta Zmaja
lansko ljeto kraj Nestera.

K poljskom kralju na dan ovi
skupiše se sred Varšova
55 sve vojevode, svi knezovi
i staroste od gradova.

Tere pokli tuj u mnogu
bogoljupstvu u sve glase
najprije hvalu višnjem Bogu
60 u prisvetoj crkvi daše,

u razlike svak načine
sa svom se opet moći stavi
da spomena nad sve ine
srećnoga se dana slavi.

⁶¹⁵ 1-12. Moć ljubavi je velika, ali je još veća moć čast koja uspijeva zatomiti ljubav; tako su intonirani uvodni stihovi iza kojih se izlaže kako je Sokolica ostala i dalje u Poljskoj da osveti carski poraz, a nije pošla za carem u Tursku.

⁶¹⁶ 21. i dalje: strah ju je i pomisliti da je Poljaci vide kako s ostalim Turcima bježi

⁶¹⁷ 31. *Oder* - Odra, rijeka u Poljskoj

⁶¹⁸ 31. *Neper* - Dnjepar, rijeka u Rusiji, Bjelorusiji i Ukrajini

⁶¹⁹ 32. *Nester* - Dnjestar, rijeka u zapadnoj Ukrajini i Moldovi

⁶²⁰ 32. *Nijemsko more* - Baltičko more

⁶²¹ 40. *Varšovija* - Varšava, glavni grad Poljske

⁶²² 43. *s groznijeh loza* - u vinogradu

⁶²³ 47. *dan veseli od dobiti* - radosni dan pobjede (kod Hoćima)

- 65 Mlad kraljević i po izboru⁶²⁴
š njim gospoda ina tada
podranili bijehu u zoru
lov loviti izvan grada.
On razlike tireć zvijeri
- 70 hoće ukazat svim očito
kako s vojskom cara tjeri
u dan isti prednje lito.
Pod bogatim odjećami
- 75 gdi se biser i drag kami
vrh pošvena zlata izniza;
na pasu mu je mač zlaćeni,
vrh glave mu trepti perje,
a pod njime konj ognjeni
- 80 lakši, brži neg sjever je.
Taki je vidjet bog sunčani⁶²⁵
i u oružju i u obrazu,
kad zvijeri iskat i on podrani
po nebeskom svijetlom pasu.
- 85 Brat Kazimir⁶²⁶, toprv komu
lice zlatni mah celiva,
i on na konju ognjenomu
zlatno odjeven uza nj siva.
U Istoku od mladosti
- 90 zora od slave još mu istječe,
a od hrabrenstva i od liposti
stere zrake nadaleče.
Stjepan⁶²⁷, mlađi brat, už njega
kaže istakmit djelim ime;
- 95 brži od plama, bjelji od snijega
igra urešen konj pod njime.
Jezde i svitla bratja ina
kon slavnoga Vladislava,
i od oružja i od haljina
- 100 zamjerna je svijem naprava.
Lijepi i mladi kraljevići
- na njegovih zracih sjaju,
jakno sivi sokolići
kad se u sunce zagledaju.
- 105 Vojevode, knezi i pani
prid njim redom jezde u dicit,
odjeveni i oružani
plemenito svikolici.
Plemenita družba ova
- 110 s dobitnikom turskijeh sila
na odlučena mjesta od lova
ovako se uputila;
a varšovske lijepe i mlade
sve gospoje pune dike
- 115 izišle su vrh livade
pokraj bistre Visle⁶²⁸ rike.
Tih se tančac među njimi
tuj zameće u ljuvezni,
u kom glasim medenimi
- 120 kliknuše ove slatke pjesni:
»O čestiti, o hrabreni
kraljeviću Vladislave,
svak je veseo u spomeni
nedobitne tvoje slave!
- 125 Ti, o sivi naš sokole,
u mlađahna tvoja ljeta
potlačio si Turke ohole
i dobio cara kleta.
S tebe obranu svú primila
- 130 kraljevina je naša svudi;
s tebe opet se razgojila⁶²⁹
u pokoju ki svak žudi.
Svud težaku zemlja blaga
s tebe obilne vraća plode;
- 135 s tebe optječe mjesta draga
med iz dubja, mlijeko iz vode.
S tebe veseo krotka stada
pod svirôku pastir pase;
s tebe putnik miran sada
- 140 grede pojuć u sve glase.
Konj - koji se bijesan jaha
s napuhanijem nozdrum prijte:

⁶²⁴ 65. i dalje: povijesno je točno da je Vladislav bio strastveni lovac

⁶²⁵ 81. i dalje: *bog sunčani* - Helije (Apolon) koji se vozi na Sunčevim kolima tražeći zvijeri (zviježđa u zodijaku)

⁶²⁶ 85. *Kazimir* - Ivan Kazimir, brat i nasljednik Vladislava na poljskom prijestolju

⁶²⁷ 93. *Stjepan* - mlađi brat Vladislava, izmišljeno je ime

⁶²⁸ 116. *Visla* - glavna poljska rijeka koja teče čitavom Poljskom

⁶²⁹ 131. *s tebe opet se razgojila* - (Poljska) se zahvaljujući tebi ponovo umirila (postala plodna)

rža, pjenu, oganj paha,
vihar vidjet bi svudije -
145 blag i krotak zelen milu
na livadah sad uživa,
tere bojnu ljutu silu
na ljuvenoj promjeniva.
Skladni puci, mirna sela,
150 travna polja, doba ugodna,
rojne pčele, stada cijela,
žitne njive, dubja plodna.
Razvedren je svak u licu;
glasi ti ovo svi govore:
155 Veće lijepu vjerenicu
na ćačkove vodi dvore!
Kraljeviću, sve je pravno!
Ne skni veće pir veseli;
u unucijeh ime slavno
160 ponoviti naš kralj želi!
Novim zracim čin' da optječu
ova naša mjesta i dalje,
i rađaju se i istječu
sunci od sunac, kralji od kraljâ.«
165 Ušto na čas dana blaga
tanac vode sej gospoje
i ovako se pjesan draga
Vladislavu slavnom poje,
eto smiona Sokolica
170 iz dubrave guste izide
s dvanaes bojnijeh djevojčica
ke ju svudi slidom slide.⁶³⁰
Jak lavica usred gora
kad pritisne glad ju ljuti,
175 na sve strane uši otvora
oslušujuć kud se puti;
ako iz dubrav gustijeh kada
pastirske ona dipli čuje,
sudeć da tu pasu stada,
180 veseli se i raduje,
i misleći da brzo ima
na volju se nasititi,
k onoj strani put uzima,
leteć u tijek strjeloviti;
185 zatočnica tako je ohola
na začinke slatke i mile
kim se bijehu posred kola

⁶³⁰ 172. Stih preuzet iz *Jejupke*

lijepu gospođu oglasile;
vapije: »Evo plemenite
190 sreće, evo lijepa plijena!
Tec'te o drage mê, tecite
na bogatstva neizrečena!
Slijed' me svaka, svaka osveti
sebe, cara, tursku vjeru,
195 spomenujuć u pameti
lanjsku dobit i potjeru!«
Dobro ovoga ne doreče
Mogorkinja⁶³¹ dikla vrlo,
a tište se i zateče
200 na brzomu konju hrla.
Lete za njom, a ne teku,
i nje druge nagle i hitre,
i plijen željni da prije steku,
brzim konjim stižu vitre,
205 ter u način poplavice,
ka s obilnijeh voda rijekom
plaho se oreć niz litice
sve što sreta nosi tijekom,
jedna jednu sprijed desnicom
210 za snježane prsi hvata;
druga drugu nica licom
stere konju priko vrata;
njeka za pram rudi od kosi
a za ruha njeka sviona,
215 za ruku onu ova nosi,
za pas zlatni ovu ona.
Priko noćne tako tmine
sred divljači vuku prike
vukovi ovce u načine
220 nemilosne i razlike.
Bojne dikle brže od strijele
tekuć poljem u pospjehu
s dražijem plijenom sve vesele
odmakle se dalek bijehu,
225 kad gospođe ugrabljene,
budući se osvijestile,
svu u glase sjedinjene
tuže, ciče, plaču, cvile.
Njeka ćačka draga svoga,
230 njeka bratju milu a nika
uzdišući ljubljenoga

⁶³¹ 198. *Mogorkinja* - drugo ime Sokoličino, načinjeno prema imenu njezina oca Mogora.

- zove u pomoć vjerenika.
 Još slobode slatke cića
 ne pristaju sa svom moći
 235 vapit slavna kraljevića
 da ih otet bude doći.
 Ali se od njih svijeh zamani
 cići, plače i tuguje,
 u zaklonoj ako strani
 240 nije nikoga da ih čuje.
 Grm ih spleten, dubje često⁶³²
 gustim gajom još opstrije,
 pače kitnim hvojam mjesto
 nebesom ih istim krije.
 245 Ukraj gaja gusta toli
 dubrava se jedna otkriva:
 brza ju rijeka grli doli,
 a tih vjetric zgar celiva.
 Rudi jasen, brijes široki,
 250 bor zeleni, joha bijela,
 divja lijeska, drijen žestoki,
 kitni javor, vita jela
 i česvina od sto vijeka
 i hras davnji tuj se ustara,
 255 ni im je nigda sila prijeka
 naudit mogla od vjetara.
 Proz dubje ovo hrlo stado
 od razlicijeh trka zvijeri,
 a po granah leteć rado
 260 jato od ptica svedž žuberi.
 Bistra rijeka s veće⁶³³ trakâ
 u dubravu gustu ulazi,
 od sunčanih ka ju zraka
 čestim kitjem⁶³⁴ čuva i pazi.
 265 Ali sve se vode staju
 i jezero sred nje čine,
 ljetne danke u kom traju
 lijepe vile od planine.
 Družba istočnijeh zatočnica
 270 slidi smiona i slobodna
 gdi ju glasom od vjetrica
 dubrava ova zove ugodna.
 S druga tijeka svaka trudna
 znoj na svijetlom licu utira,
 275 i od vrućine od poludna
 jaše u dubje polak vira.
 Sokolica prihrabrena
 prid njima se nagla puti
 i u dubja ih skut zelena
 280 klikne ovako počinuti:
 »Eto je pastir svratio stada
 u podgorje na plandište;
 svak pod dubjem sred livada
 pri kladencih vjetric ište.
 285 Zato i mi, druge mile,
 čim sunce odzgar pripeklo je,
 hod'mo gdi sjen dubja dile
 za trudima⁶³⁵ nač pokoje!
 Uživajmo slatke hlade
 290 gdje nas zove draga sjenca,
 a konji nam vrh livade
 neka pasu kod kladenca.
 A ti, ki si toli svijetô
 u junačtvu, Vladislave,
 295 hodi otima' robje oteto:
 čekamo te sred dubrave.
 Ne straši nas tva desnica!
 Cijele vojske s tobom vodi:
 s dvanaes samijeh djevojčica
 300 ja te čekam u slobodi.
 Od prijekora i od sramote
 po svijetu ti glas će otiti
 ispod grada da ti se ote
 cvijet gospojâ plemeniti,
 305 i da iz ruka dvanaes žena
 ne mož opet ti ga steći,
 ti ki u slavi od imena
 letiš junak sad najveći.
 Ah, ne trpi da su vrijedne
 310 na tvôj kući, u tvom mjesti
 djevojčice mlade jedne
 dan od tvojijeh slava smesti!
 Ali u tebi srca nije
 na polje izit nam protiva -
 315 da vlas ženska ne dobije
 tko prije care pridobiva.
 Uto, druge moje izbrane,

⁶³² 241. *dubje često* - gusto drveće, gusta šuma

⁶³³ 261. *s veće traka* - s više rukava

⁶³⁴ 264. *čestim kitjem* - gustim grmljem

⁶³⁵ 288. *za trudima* - nakon napora (zamora)

ne bojte se od potjera.
 Odsjedimo konje vrane,
 320 počinimo kon jezera.«
 Dikla ohola i smiona
 u ovi način vika i prijeti,
 veseleć se da sama ona
 s drugam svojijem cara osveti.
 325 Bojnice se sve poteže
 i s robinjam s konjâ skaču;
 svaka svoju nase veže⁶³⁶,
 sve ujedno one plaču.
 Mlađahnijem, da ne uteku,
 330 žestocijem uvitima
 pri oštrijeh duba hreku
 snježana se put prižima.
 Ponosite i zlosrde
 od Istoka vrle dikle
 335 ovako se sprva tvrde
 među sobom, pak su klikle:
 »Pokli sumnjit nije sada
 da nas ovdî tko sastane,
 o viteška družbo mlada,
 340 stav'mo oružje teško s strane,
 ter po ovoj bistroj vodi,
 čim sve praži sunčja zraka,
 plovaj, plovaj u slobodi
 igre mile tvoreć svaka!«
 345 Rasladiti trude od boja
 ušto ovako mlade žele,
 od ljuvenijeh perivoja
 otkrivaju lijere bijele.
 Nije mjesta, strane nije
 350 najmilije i najdraže,
 ku zavidno ruho krije,
 da se naga sad ne kaže.
 Sve bjeloće da prid oči
 izberu se i sjedine:
 355 drobni biser od Istoči,
 jasno srebro, snijeg s planine,
 kon bjeloće mile i drage
 bojnijeh diklic tamne ostaju,
 ke u bistrih vodah nage
 360 jakno zvijezde trepte i sjaju.
 Na zamjernu na jedinu
 njih bjeloću svijetlu izbranu

⁶³⁶ 327. *nase veže* - veže ruke straga

bistri jezer ončas sinu,
 živim ognjem voda planu;
 365 ozelenje kraj u travi,
 trava u cvitju osta okoli,
 bližnje dubje po dubravi
 grane u vodu skloni doli.
 Sa svijem vodam odsvud rijeka
 370 zaletje se u tijek hrli,
 s travom, s cvijetjem, s dubjem neka
 celiva ih ona i grli.
 Njeka je rudi pram vrh čela
 u oblak zlatan pokupila,
 375 njeka niz bio vrat rasplela
 i vrh voda njim zdaždila.
 Nu kći kralja od Mogora
 ljepša i svjetlja svih se ukaza:
 njoj iz bijelijeh prsi zora,
 380 sunce istječe iz obraza.
 Bjelja je vidjet ona vele
 s drugam plovuć sred jezera
 negli od mora vile bijele
 i od spijevôca kufa pera.
 385 Čim nje vlažni pram od kosi
 tiho prši s hlatka blaga,
 iz zlata joj biser rosi
 po cvjeticu lica draga.
 Ovaka se njegda objavi
 390 i božica svijetla od lova⁶³⁷
 i po jezeru u dubravi
 naga ovako s drugam plova.
 Ovaka se i ljuvena
 lijepa mati⁶³⁸ ukazala,
 395 iz snježanijeh kada pjena
 sred morskijeh se rodi vala.
 Ali ohole dikle lijepe
 čas ne mogu stat bez rati,
 i u zabavah slacijeh hlepe
 400 bojnice se ukazati.
 S jedne strane šes ustaju,
 s druge opeta šes protiva:
 sve se vodam oružaju;
 zatjecat se svaka uživa.

⁶³⁷ 390. *božica (...)* od lova - Artemida ili Diana

⁶³⁸ 394. *lijepa mati* - Afrodita ili Venera koja se, prema mitu, rodila iz morske pjene

405 Jedna suproč drugoj plove,
jedna drugoj prijeti smeću;
sada one, sada ove
vodu uzimlju, biser meću.

Čim bojnice lijepe i nage
410 čine ovake igre u vodi,
tere svaka varke drage
i hitrine iznahodi,
eto od trublja i od vapajâ
zamnje okolo sva dubrava;
415 lovci ju kruže sa svijeh kraja
kraljevića Vladislava.

Njeki u ruci harbu nosi,
kopje vito njeki ima;
s ognjenim su puškam mnozi,
420 mnozi s lucim napetima.

Oni vode brze hrte,
lovne jastrebe ovi drže;
tražeć vižli svud se vrte,
psi ini laju, konji rže.

425 Mlad kraljević biješe otprije
opkružio polja cijela;
soko mu se sivi vije
vrh svijetloga vedra čela.

Ptica ohola sred visine
430 plemenita jata tjera,
a na vrste manje ine
mrzi trudit brza pera⁶³⁹.

Stiže tko se ne priklonja,
za priklonim letjet neće;
435 nu što udara, sve prid konja
Vladislavu slavnom meće,

kô tim veleć: »Toli mnoge
nije ni jake sile od svita
koja ovako prid tve noge
440 pasti neće pridobita.«⁶⁴⁰

⁶³⁹ 429-432. Sentencija koja ima funkciju da pripremi za ono što će uslijediti: sokol prezire sitan plijen i leti za krupnim; to bi u Gundulićevu kontekstu moglo značiti: Vladislav će ostaviti zvijeri (sitan) da se obori na Sokolicu i njene ratnice (krupan).

⁶⁴⁰ 433-440. Stiže sokol koji se ne sagiba i koji za sagnutim ne želi letjeti; ali sve što uhvati, baca pred kraljevićeva konja, i time kao da veli: nema takve sile koja neće ovako pasti pred tvoje noge.

Razlicijeh stada zviri
odsvud skaču zatjerana;
od lovaca družba ih tiri
i u krug zbija sa svih strana.

445 Bježi bez traga i bez puta
hitra kuna, zec pun straha,
vepar, kaplan, ris, košuta,
jeljen brzi, srna plaha.

Lovcim dubrava uokolo
450 i oružjem sva se optječe;
krotko zvjerenje i oholo
zbjeno u jatju jednom teče.

Nu kraljević, kô zamjeri
što dubrava krijaše ova,
455 viknu: »O družbo pust'te zvijeri!
srećnijega nam evo lova!«

Sokolica svrće oči
otkud buka strašna ishodi,
i kô pozna što ju uzroči,

460 i kô vidje što se zgodi,
vapije drugam: »Prešno svaka
na oružja, na obrane!
neprijateljska množ nas jaka
optekla je s svake strane.«

465 I uto iz voda hrlo iskače,
i uzam⁶⁴¹ ruha na se meće;
samom sabljom među mače
usrnuti spravna je veće.

Vremena bo ni čas nije
470 da oklopjem prsi opaše,
da kacigom čelo skrrije,
da na brza konja uzjaše.

Nu nje druge brze toli
u izišastvu bit ne mogu
475 da ih vlas brža ne okoli
neprijateljskom u nalogu.

Što da učinit mogu nage?
Pridobita je svaka sama,
ne od protivne sile i snage
480 nu od istoga svoga srama.

Nijedna oružja ne popada
ni u drugo trati silâ
negli u odjeću jeda mlada
naga bi se zaštitila.

485 Tako lovice u lovu se

⁶⁴¹ 466. *uzam* - uzevši

- uloviše pri lovini;
 pače gusa usred guse
 inih plijeneć plijen se čini.
 Tako i jato bijelo u vodi
 490 od snježanijeh kufa plove
 i igre nove iznahodi
 pod žubere slatke i nove;
 nu ako upazi orla siva
 gdi na nj leti iz visina,
 495 sklapa krila, glavu skriva,
 ne igra veće ni začina.
 Kraljević se blag odveće
 s uhićenijem diklam kaže:
 kô one inih, on njih neće
 500 vezat, samo im stavlja straže.
 Sokolica nu viteška
 ne gubi se, što sama osta:
 u desnici sablja teška
 za cijelu joj je vojsku dosta;
 505 pače drúge nje videći
 da su u ropstvo veće upale,
 skače gdi je skup najveći
 neprijateljske od navale.
 Jakno tigre, zvijer srdita,
 510 iz planinske kadno spile
 lovac skupi i pohita
 porode joj drage i mile,
 pune bijesa i čemera
 u plahom se krši tijekom,
 515 i zlotvora dočim tjera,
 reži u ognju strašnu i prijeku;
 tako puna srčbe ognjene
 i ohola bojnica je,
 čim u plijenu zaplijenjene
 520 oslobodit drúge haje.
 Među oružja, među konje
 ne teče ona nego leti,
 tere smrtne i pokonje
 raspe lovcem vika i prijeti.
 525 Naprijed, nazad, zdesna, slijeva
 grad udarâc smrtnijeh valja,
 daž od leške krvi lijeva
 topeč mjesta bližnja i dalja.
 Lomi, krši, tre, potlača,
 530 bije, siječe, pleše i meće;
 sto desnica i sto mača
 da ima, mogla ne bi veće.
 Leha i Kraka ubi ujedno:
- mačem prođe oba hrlo;
 535 a nemilo i neredno
 Vitoslavu prikla grlo.
 Priko pasa Đurđa udara
 i rasijeca u dva dijela,
 a odnese u Gašpara
 540 vrh od glave vas do čela.
 Stuče Ostoji bôčom glavu
 i moždani sve mu proli;
 on vas streptje i u krvavu
 blatu pade na tle doli.
 545 Još Biserko, dijete mlado
 ružom lice komu zene
 a veselo sjaju i rado
 oči lijepe i ljuvene,
 u plahoći bez ozira
 550 na bojnicu čim nasrće,
 ispod sablje britka umira
 ku ona plaho na nj obrće.
 Ali jedna zatočnica
 što da more proć tisući,
 555 budi⁶⁴² zmija krilatica
 i ognjeni zmaj gorući?
 Oko nje su sjedinili
 Poljaci se svi u buci
 i sto mača izvadili
 560 suproć jednoj samoj ruci.
 Smiona dikla ne ima straha,
 ali čijem ih bije i tuče,
 iznenatke sred zamaha
 viteška joj sablja puče.
 565 Ne ustavlja se, bôčom lupa
 i u zlotvorskoj grezne krvi;
 nu od leškoga svakčas skupa
 odsvud mnoštvo veće vrvi.
 Tada u smrtnoj čim pogubi
 570 kraljević ju slavni gleda,
 prije neg život mlada izgubi
 skače s konjem sam naprijeda;
 rastiskuje i uklanja
 sve viteze svoje s strane
 575 i da ju ničiji mač ne ranja,
 njegovim joj čini obrane.
 Nije hrabrenom Vladislavu
 vik u srcu svom podnijeti

⁶⁴² 555. *budi* - pa makar bila

- lijepu bojnici i gizdavu
 580 da neredno vidi umrijeti;
 spomenuje nje jedina
 i zamjerna bojna dila,
 sred bogdanskih kad ravnina
 u pomoć je caru bila.
 585 A i toliko ona je lijepa
 i u rasrdžbi i u gnjivu,
 da pogledom stijenje cijepa
 i u ognju zgara živu.
 Ni kraljević vik bi uteći
 590 od nje drazijeh oči mnogô,
 da ne ustruča ozir veći
 sad željenje svoje mnogo.
 Krepku on misô ima ovu,
 da u nijedno viku doba
 595 vitezu se Jezusovu
 željet Turkînj ne podoba;
 a i ures drag sunčani
 od svê lijepe vjerenice,
 ki u srcu gleda i hrani,
 600 ne da mu ino željet lice.
 Sokolica ali, veće
 videć ino da ne more
 i da iz one ima smeće
 rasutje izit nje najgore,
 605 za nikako ne upasti
 u poljačke živa ruke,
 smiona grdi bez pripasti
 ognje, mače, strile i luke.
 Pri slobodi smrt ne hajje,
 610 tiska i nazad lako uzmiče;
 a i kraljević ne pristaje
 vikat nitko da 'u ne tiče.
 Nu nije puta već naprida:
 vojska je prid njom, za njom rika.
 615 Što će? gdi će? Da se prida.
 Vladislav joj slavni vika.
 Bojnica se netrpeća
 sva plam živi na ovo stvara;
 riječ joj izrit ne da smeća,
 620 rukom samo odgovara.
 Ali se oprijet zaman sili;
 na nju jednu svak se puti:
 predat joj se trijebi ili
 sasma ludo poginuti.
 625 Tim stegnuta s tih nezgoda
 u rijeku se meće doli;
- štraplje uzgori plaha voda,
 kraj zamniva vas okoli.
 Na vrh ona iz dna iskače,
 630 i na izmjenu ruke od lira
 sve što može brže i jače
 pruža dilje i prostira.
 Plove jakno laka riba,
 i, gdi s druge strane pazi
 635 da se od rijeke kraj prigiba,
 slijedi i nadvor hrla izlazi.
 Kraljević se slavni čudi
 nedobitno pazeć sminje
 i slobodu mnogu sudi
 640 od hrabrene Mogorkinje.
 Tim sred skupa svih junaka
 sprva ju diči, hvali i slavi,
 za podoban dar joj paka
 uhićene druge otpravi.
 645 Bojne konje, svijetla oklopja
 i ostalo sve što ote;
 štite, strile, luke, kopja
 šlje joj na čas nje lipote,
 veleć: »Da znaš, mač sred moje
 650 ki desnice vidje sjati,
 jer se opasa za gospoje
 slobodivat, ne hitati;
 zašto, zasveda turački
 strah je i rasap naša sila,
 655 kraljević je svud poljački
 štiti i obrana lijepijeh vila.«
 Nu kô bojna dikla uza se
 opet mile dikle vidi,
 s tolikoga dara sva se
 660 panji, gubi, smeta i stidi.
 U pameti misleć hodi
 kô bi mogla zahvaliti;
 nu načina ne nahodi,
 tim ovako sta vapiti:
 665 »Kraljeviću glasa mnoga,
 dobita sam ja, dobita,
 ne od oružja nu od tvoga
 blagodarstva plemenita.«
 Kô ovo reče, diže s vrata
 670 lijep ogrljaj hitro zglobljen,
 vas biserom oko zlata
 i kamenjem drazijem pobjen.
 Slovima se on optječe
 u kih pismo štiti se odzgara:

675 »Svak odstupaj nadaleče!
mogorskoga kći sam cara.«
 Za uzdarje posla ovo
Vladislavu hrabrenomu,
veleć da ime svud njegovo
680 u srcu će nosit svomu,
 i da unaprijed nigda veće,
za harna se ukazati,
proć krstjanim ona neće
nigdje s drugam vojevati.
685 Pak oružja na se stavi
i na uresna konja skoči,
tere s družbom put upravi
k carstvu očinu put Istoči.
 Nu k istočnim stranam svijeta
690 čim bojnica lijepa jaše,
crni ju hadum eto sreta,
Kazlaraga koga slaše.
 Sprva joj se on poklanja,

kako običaj turska prosi,
695 paka ukratko bez krsmanja
kaže glase ke joj nosi.
 Veli: »Od slavna cara Osmana
u Istok, gdje sad s vojskom ide,
o kraljice, ti si zvana
700 i ove druge ke te slide«.
 Sokolica na glas ovi,
ki s veseljem sliša mlada,
konja obrće na put novi,
puti se uprav Carigrada.
705 Sred stravljena srca svoga
čas ne može mira imati
da joj cara ljubljenoga
prije se željnoj nagledati;
 koga ni dug put, ni brijeme,
710 ni ina nijedna stvar na svijeti
nije s prigodom razlicijeme
mogla izet joj iz pameti.

PJEVANJE DESETO

Zatravljena Sokolica,
da prije vidi cara mlada,
s drugam leti jakno ptica
put bijeloga Carigrada;
5 a Poljaci svi veseli
i gospođe slobodene
na obilne su gozbe sjeli
pokraj rijeke svim studene.
Na čas⁶⁴³ dana srećna toli,
10 a u zdravlju kraljevića
zdravice se uokoli
napijahu od mladićâ.
Još na slavu poljske krune
pod glas skladnih začinaka
15 rujna vina čaše pune
služahu se od junakâ.
Prođe zdravica, i u zdravlju
kraljevića vjerenice
napi slavni Vladislav ju
20 čašom zlatnom sred desnice.
Veseo ostatak danjih časa
lovci ovako čim trajahu,
česti glasi iza glasa
kraljeviću dolijetahu.
25 Ulak, najprije koji dođe,
navijestio mu ovo biše
od Turkinja kô gospođe
varšovske se zaplijeniše.
Donije drugi kô je veseo
30 kralj i š njime vas puk ini
da je Vladislav slavni oteo
kleta gusa što zaplini.
Hrlo tekuć prisprije treći:
š njim poruka nastâ ova,
35 da s gospodom, čas ne ckneći,
gre kraljević put Varšova;
a to prije noći neka
u gradu se nađe unutra,
er poklisar carski čeka
40 u osvijet se bijela jutra.
Kô dobitnik od Istoći

ču zapovijed oca svoga,
na brzoga konja skoči
naglo slijeđen od svakoga.
45 Gospodičić mlad prid njime,
da od puta trud mu skrati,
kliče glasom veselime
u ovi način popijevati:
»Podiže se plaho dijete⁶⁴⁴
50 mlad car Osman s Carigrada
na pogube, raspe i štete
poljskijeh polja i livadâ,
da čestitu krunu lešku
sabljom smakne i potlači,
55 i pod tursku silu tešku
nje kraljevstvo uharâči.
Ali istine buduć glase
kralj poljački veće čuo
s neizmjernom vojskom da se
60 car na njega podignuo,
zapovijdje sa svijeh strana
da vojevode sve najveće
i gospoda ina izbrana
u varšovsko dođu vijeće;
65 gdi, buduć se razumile
turske sprave strašne odviše,
s mnogijem silam mnoge sile
susresti se odlučiše.
Poletješe zapovijedi
70 po prostranoj kraljevini
put Varšova da svak slijedi
pod oružjem u brzini;
da na vojsku svak se kupi,
da se oprijeti svi sjedine
75 silnom caru, prije neg stupi

⁶⁴³ 9. Na čas - na čas

⁶⁴⁴ 49. i dalje: Gospodičićeva pjesma po mjestimično pregnantnom izrazu i tonu zvuči kao narodna pjesma, i njome autor, u retrospekciji, prikazuje čitav kompleks zbivanja oko hoćimske bitke i bitku samu, ali ocrtava i zamišljena buduća vojevanja Vladislava protiv Turaka za oslobođenje Južnih Slavena.

- na podoljske pokrajine.
Sva se zemlja na glas ovi
zbuča, zbuni i podiže;
vrve odsvud vitezovi,
80 k Varšovu se svak približe.
Inostrane krune i knezi,
s kim Poljaci društvo imaju,
s vojevodam i s vitezi
na njih pomoć i oni ustaju.
85 Prosuše se stijezi svudi,
trublje daše bojne glase;
od razlicijeh vojska ljudi
na ravnome polju sta se.
Sinu svomu kraljeviću
90 kralj šibiku nad svijem poda,
a ime Karlu Hotjeviću
od vojevode svijeh vojevoda.
Sunčano se svijetlo oko
ljepšijeh vitêz ne nagleda:
95 svi jezdijahu uširoko
pod načinom skladna reda.
Zaletje se iz sjevera
na Istočna ljuta Zmaja
i prostrije bijela pera
100 poljski Orô⁶⁴⁵ put Dunaja.
Slavna kralja vojska izbrana
pod krilim mu staše tada:
cvijet junačkih leških strana
i Krakova ures grada.
105 On moškovskih priko polja
dođe ruske na granice,
pak upriječi put Podolja
uprav tvrde Kamenice.
Stani se⁶⁴⁶ otle na krajine
110 gdi od Nestera rijeka teče,
ter pogleda iz visine
bistrijem okom nadaleče.
Ali onuđe od Dunava
pazeć sletje siva ptica,
115 gdi slavnoga Vladislava
suncem sjahu vedra lica,
veleći mu: 'Zapovijeda',
kud ću obratit brzim krili,
kud li kazat put naprijeda
- 120 nedobitnoj tvojoj sili?
Eto u staro Drenopolje
Otmanović izišô je,
na široko ravno polje
taboreći čete svoje;
125 paček se je i otole
sam na konju it podigô,
da bi tvoju, o sokole,
nedobitnu dobit stigô.
Nu što velim? Nove glase,
130 kraljeviću, čuj, izbrani:
prišô je Dunav, približa se
plahi Osman k ovoj strani.
Eto moje bistro oko
veće ga je ugledalo:
135 polje mu je svijem široko
neizmjerne vojsci malo.
Zasjedi mu ti mostove
priko Pruta i Nestera,
er sam pogled vojske ove
140 razbjena ga natrag tjera.
Scijeni dijete s bojnomo rati
da se umiješat sred junakâ
u saraju vojevati
s kolom lijepijeh djevojaka;
145 misli, iz luka vitezovi
što potežu smrtno strile,
da su posmijesi i celovi
kijem ranjaju usti mile,
a zatočne ravne strane
150 bojna polja sred zavade⁶⁴⁷
prsi bijele i snježane
Turkinjice lijepe i mlade.
Ah, čuj u što dijete uzda se!
Kad se na boj š njim spravljala,
155 carica mu je zlatne vlase
za tetive luka dala,
veleći mu: Slatki brače,
ti iz moga strijeljaj prama:
ja zlotvore tve najjače
160 pogledom ću sharat sama;
ti desnicom tvôm hrabrenom,
ja ću očima daždjet smrti,
mahramicom pozlaćenom
truđahnu ti znoj otrti. -

⁶⁴⁵ 100. *poljski Orô* - poljska vojska⁶⁴⁶ 109. *stani se* - zaustavi se⁶⁴⁷ 150. *sred zavade* - usred rata

165 Utoliko i ti otpravi
vojevodu sajdačkoga⁶⁴⁸,
da na moru razbije plavi
neprijatelja silna tvoga.
On s Kozacim, od kih sada
170 glava je stavljen, u dobiti
do samoga Carigrada
lasno sve će poplijeniti;
pače još će proć naprida
vlas njegovih vojničara
175 i izet tvrdih iz obzida
Korevskoga tamničara.
S druge strane pod oklopjem
Radoviljski knez otidi,
ter na Vitoš s vitijem kopjem
180 proz Planinu Staru uzidi,
Nemaniću da Stjepanu
namjesnik si krune carske,
čim pod tobom zemlje ostanu
srpske, raške i bugarske.⁶⁴⁹
185 Senjanskoga⁶⁵⁰ i najbolje
još viteze makni sade
da na staro Nikopolje
tvoj dobitni stijeg usade.
Tuj se Marka Kraljevića
190 i Mihajla vojevide⁶⁵¹
još popijeva bojna srića,
smjenstva, junaštva i slobode.
Skokni konja po Kosovu,
gdi ubi Miloš cara opaka,
195 a k bijelomu Smederovu
pošlji kitu tvih junaka;

⁶⁴⁸ 166. *sajdački vojevoda* - zapovjednik Kozaka Petar Konašević s pridjevkom Sahajdačni

⁶⁴⁹ 177-184. Poziva poljskog velikaša Radovilskog (Rađivila) da oslobodi Srbiju i Bugarsku i da bude namjesnik carske krune Nemanjića.

⁶⁵⁰ 185. *Senjanski* - Mikleuš Senjavski, poljski vojvoda koji je na Hoćimu bio jedan od desetorice komesara (koji su zajedno s Vladislavom i s glavnim zapovjednikom Hotkjevićem činili nešto kao glavni štab)

⁶⁵¹ 190. *Mihajlo vojevoda* - Mihajlo Svilojević, kako ga naziva naša narodna pjesma, jest mađarski velikaš Mihajlo Silađi

duh da odahne i počine
ukopanijeh pepeo kosti
Đurđa despota i Jerine,
200 kijeh zet Murat ožalosti.
Nu tvu vojsku nebrojenu
u dvije vojske prije razdili,
ter na polju otvorenu
s jednom se opri turskoj sili;
205 a s drugom ju iz nenadne
strane opkruži i zateci,
ter smetene i neskladne
glave sveži⁶⁵², puke isijeci.
Obod' konja, uzmi veće
210 u desnicu kopje vito;
Bog je s nami, od tve sreće
nevjerstvo je pridobito.
Nijesu od mnoštva Turâk sade
junaci se tvi pripali,
215 er da nebo ozgar pade,
na kopjijem bi ga uzdržali;
nu su Turci iščeznuli:
sjeverne im zvijezde prijete,
er pogubu njih su čuli,
220 kad na carstvo stane dijete.
Priko Crna mora doni
Otman sablju vrh krstjana;
priko Crna mora goni
sad krstjanska sablja Osmana'.
225 Ču kraljević glas pun sreće,
i u bogdanske zemlje ravne
pod orlovim stijegom veće
čete uvede na boj spravne.
Suproć njemu car srditi
230 od sto vojska s vojskom doje,
kojoj mogli pribrojiti
svi jezici ne bi broje.
Na oružje se s obje strane
dođe, i u buci vas svit zamni;
235 zdaždiše u ognju smrtne rane,
sve se smete, dan potamni.
Kon Nesteru Nester veći
turske krvi tuj proteče,
i u nevjerskom raspu i smeći
240 jedva s glavom car uteče.
A sad, carski dobitniče,

⁶⁵² 208. *glave sveži* - zapovjednike zarobi

kraljeviću naš hrabri, gdi zapada, gdi ističe, slijedit smo te pripravljeni.
 245 Ne od hlapâ, ki na jata zatjerani na boj hode, nu je tva vojska izabrata od vojvoda i gospode, ki svi vape: »Pri Dunavu
 250 ne stoj nego prostri sada našu, tvoju, Božju slavu od istoka do zapada!«
 Tako junak popijevaše; ali uz vedra kraljevića
 255 veće u Varšov družba jaše svijetlijih mladice i mladićâ.
 Svak se vidi odsvud teći: na vratijeh ga svak je srio, s gospođam se veseleći
 260 kih on bijaše slobodio.
 Po prozorih sa svijeh strana djevojčice lijepe sjaju, i od razlika cviča izbrana dažde obilne prosipaju.
 265 Hvale vas mu puk začina, star i mlad ga častit hrli, i kralj slavni slavna sina rado prima, milo grli.
 A i poklisar cara silna,
 270 buduć prošô sve Podolje i sva ruska mjesta obilna, na mazovsko dođe polje⁶⁵³.
 On se u gradu Kamenici bijaše uzdržô vele dana,
 275 što kozački svud vojnici vrćahu se sa svijeh strana.
 Od njih guse neizrečeni strah u srcu svom oćuti, zasve er znaše da otvoreni
 280 poklisarom svud su puti.
 Još bo odonda paša uspreda i u teškoj osta smeći, otkad s kopjem na nj ugleda Krunoslavu bojnu teći.
 285 Sumnji, i svedî mu sumnja čini

⁶⁵³ 272. *mazovsko (...) polje* - Mazovija, pokrajina u kojoj je Varšava

s uzroka se bojat tega, kako ona, da se i ini upoznali ne bi u njega.
 Tim dokli se ulak vrati,
 290 koga u kralja poslô biše, ne hteć naprijed putovati, odocni se on saviše.
 Nu kô primi da vojvoda nad Kozacim podoljskima
 295 uzdahnu mu stražu poda, ka ga u putu pratit ima, i bez sumnje i bez straha s družbom Kozâk vitezova na ravnine sad dojaha
 300 nedaleče od Varšova.
 Na brijeg jedan šator meće, konja odsijeda na kom jaše, a vrh njega i noć veće crni šator svoj steraše.
 305 Tuj počinu, dokli opeta na istočna vrata bijela jasnijem stupom Zora išeta, sva rumena, sva vesela.
 Kralj poljački utoliko,
 310 nedobitni i čestiti, kupi i vijeće svê veliko, cvijet kraljevstva plemeniti; a to u vedroj slavi neka sred vojvoda i sred panâ
 315 na pristolju on pričeka poklisara cara Osmana, ki s naredbom tad potpunom bijaše u mnogoj poslan želji da s poljačkom slavnom krunom
 320 mir utvrdi i utemelji.
 Ah, ovako s plahe ćudi nerazbornim smjenstvom gine neprijatelja tko ne sudi za ono što je doistine.
 325 Eto usiljen car je oholi, poč u Istok spravan gdi je, da s darovim sad se moli komu sabljom prijeti prije.
 Ne smije se ganut dijete -
 330 još bo straši Prut ga rika - što ne vidi sprva uvjete⁶⁵⁴

⁶⁵⁴ 331. dok ne dozna je li sklopljen mir

- nedobitna dobitnika.
 Biješe sunce konje ognjene
 po nebeskom polju udrilo
 335 sred istoči razvedrene
 zlateć zorno rumenilo,
 s istočnih se strana kada
 eto paša carski upazi
 gdi od Varšova bijela grada
 340 u varoše lijepe ulazi.
 Sred prostrane kraljevine,
 jakno srce poljskijeh polja,
 stoji Mazovska mimo ine
 sve države ljepša i bolja.
 345 Na Visli joj bistroj rici
 Varšov grad je vrh i glava;
 u sadanja doba u dici
 dvor mu kraljev svjetlos dava;
 tuj bo kralji pribivaju
 350 i pristolja drže svoja,
 i općena se vijeća⁶⁵⁵ staju
 ili od mira ili od boja.
 Prid Varšovom na livadi,
 ka je u svakom ravna kraju,
 355 vitezovi vidje mladi
 bojne konje gdi igraju.
 Pri viteškoj toj zabavi
 man poklisar konja plaha
 iska od igre da ustavi,
 360 dokli u gradska vrata ujaha.
 Janjičarâ sto naprijeda
 u žarkulah s perjem jaše;
 spahoglân ih peset redâ
 tihom jezdom⁶⁵⁶ slidijaše.
 365 Opeta je broj konjikâ
 u odjećah plemenitijeh,
 korugvâ im množ razlika
 vrhu kopja trepti vitijeh.
 Dug red mladih pak djetića
 370 s razlicijem se darim kaže
 kralja i slavna kraljevića
 Otmanović kijem častijaše.
 Trijes konja su u povodu⁶⁵⁷
 arapskoga od plemena:
- 375 ognji u zgledu, vihri u hodu,
 vrh morskijeh bi tekli pjena;
 suho im zlato sedla skova,
 sakrafoče biser niza,
 drag je kami sred njihova
 380 čela vidjet sunce izbliza.
 Trijes lukova s trkačima,
 nakićeni pribogato,
 zamjeran je ures svima -
 sve drag kami, biser, zlato.
 385 Još tredesti britkijeh sablja,
 kim izvrsnos Istok dava,
 a s nebesa suncu ugrablja
 zrake svijetla svim naprava.
 I tridesti robinjica:
 390 zlato im često pram nathodi,
 zora iz čela a danica
 iz oči im bio dan vodi.
 Pogleda su sve razbludna
 a obličja gospodična;
 395 ljepota je njih pričudna
 božicama rajskijem slična.
 Mladomu ih Vladislavu
 Osman mladi car posila
 za razgovor i zabavu
 400 sred pokoja draga i mila.
 Jaše paša najposlije;
 konj pod njime ponosit je,
 oko glave odsvudije
 snježani mu veo svit je.
 405 Bijeli risi crnijeh pjega
 zlatan kavad svud mu rese;
 do samoga pasa u njega
 sijeda brada prostire se.
 Na uzdi drži jednu ruku,
 410 pri prsijeh drugu hrani,
 kažuć u njoj svemu puku
 carski u zlatu lis poslani.
 Vojvodâ mu šes je okolo,
 kim naredi kralj ga sresti;
 415 odjeveni svi su oholo,
 svijetla obličja, stavne svijesti.
 Njih su konji vidit taci
 da ne tiču tli čim jezde;
 pače regbi hitri i laci
 420 pružice se sad na zvijezde.
 S ovijem redom, u ovoj slavi
 gospoda ga družec ova,

⁶⁵⁵ 351. *općena vijeća* - državni sabori⁶⁵⁶ 364. *tihom jezdom* - kasom⁶⁵⁷ 373. *u povodu* - u povorci

poklisar se carski upravi
kraljevskih put dvorova.
425 Kraljevski se bijeli dvori
dižu i diče put nebesa
ponosito k zvijezdama gori,
na prostoru puni uresa.
Na mramornih stupijeh, koji
430 lijep red kažu, svakolika
naslonjena građa stoji
plemenita i velika.
U prostrana vrata lipa
kô se ulazi, u dva reda
435 izdjeljanijeh broj se kipâ
starijeh leškijeh kralja gleda.
Tako im umje hitrijeh ljudi
vješta ruka slike utvorit
da, tko ih pazi, živijeh sudi
440 i da sad će progovorit.
S bijelijem gnijezdom orlovime
Leh se u jednoj ruci objavi;
drži u drugoj grad kom ime
od našasta gnijezda stavi.
445 Dubrava mu je oko čela,
on bo iz dubrav skupio je
u gradove i u sela
puk kom ime poda svoje.⁶⁵⁸
Krak se za njim pak udjelja;
450 drži u rukah grad i ovi,
Kraka svoga zgraditelja
ki imenom i sad slovi.
Primislav⁶⁵⁹ se s štitim pazi
i s kacigom dupskih kora;
455 oružjem bo tijekom porazi

⁶⁵⁸ 441-448. *Leh I* - legendarni poljski kralj koji je, u VI. st. došavši iz Hrvatske u Poljsku, naišao na gnijezdo bijelih orlova i tu sazidao grad Gnijezdo (Gniezno), a zatim izveo narod iz šuma u gradove i sela.

⁶⁵⁹ 453. *Primislav, Pšemislav* - legendarni poljski kralj kojemu legenda pripisuje lukavštinu s pomoću koje je od svoje zemlje odvratio Mađare: od kora drveta učinio je mnoštvo štitova i oklopa, obojio ih i namastio tako da su se u osvit dana sjajili nasuprot onima koji su ga opsjedali; povjerovavši da kralj ima veliku vojsku, neprijatelj se povukao.

Ugre i izagna priko gora.
Leh se drugi vidi opeta,⁶⁶⁰
stoji konj uza nj; on bo steče
oblas, što u svâ mlada ljeta
460 brzijem konjim tijekom priteče;
drži u rukah luk i strile,
kim obrani od česarske
Velikoga Karla sile
puke slovinske i ugarske.
465 Pjastav slijedi: ruka jaka⁶⁶¹
pod jarmom se još proslavlja;
volovom ga sprva a paka
neprijateljem svojim stavlja.
Kip je za ovijem komu od kosi
470 vrh pleći se vlas prostira;
krs u rukah zlatan nosi,
a u nebo oči upira -
Mjesislav⁶⁶² je ime od slave,
ki u svetoj vodi umijesi,
475 koj on prvi vrh od glave
prignu i krstom čelo uresi.
Boleslav je sin za njime⁶⁶³
na pristolju s krunom zgara,
ku s imenom kraljevskime
480 prvi on primi od česara.
Kon njega se pismo izdube
ruske vojske kô potlači,

⁶⁶⁰ 457. i dalje: *Leh II* - također legendarni poljski kralj (u VIII. st.), za kojega priča kaže da je otkrio podvalu jednog pretendenta na prijestolje i za nagradu sam bio izabran za kralja. Njegovi bojevi (u *Osmanu*) s Karlom Velikim izmišljeni su.

⁶⁶¹ 465. i dalje: *Pjastav* - legendarni poljski kralj koji je prije bio kmet i kolar. Gundulić u antitezi kaže da je prije jaram stavljao volovima, a sada kao kralj neprijateljima.

⁶⁶² 473. *Mjesislav* - Mječislav, prvi povijesni kralj Poljske koji je prešao na kršćanstvo i pokrstio svoj narod (X. st.).

⁶⁶³ 477. i dalje: *Boleslav*, nasljednik Mjesislava na prijestolju; dobio je krunu od Otona III. i krunio se 1024. u Gnjaznu; na postolju njegova kipa (u epu) ugraviran je tekst koji govori kako je uspješno ratovao protiv Rusa, Pomoravaca, Kašuba i Prusa; stekao je naslov Hrabri.

Pomoravce i Kasube
primi, a Pruse uharači.
485 U odjeći kaluđera
Kažimir se prvi udjelja;⁶⁶⁴
još križ drži kim zatjera
kralj redovnik neprijatelja.
Boleslav se pod oklopljem⁶⁶⁵
490 Krivousti gleda i broji;
on na konju s vitijem kopjem
i s perenim štitom stoji;
Vladislava oca svoga
sprijed priliku drži od zlata,
495 na štitu orla poljačkoga
s česarskijem sred nokata.
Stijezi, oklopja s mačim, s štitim
pod lovornijem vise vijencom,
i sve što ote pridobitim
500 Rusom, Ugrom, Čehom, Nijemcom.
S bijelim orlom stijeg držeći
Kažimiru je drugom slika;⁶⁶⁶
s tijem bo plešuć glavu smeći
ime dobi od Velika.
505 Lauš⁶⁶⁷ pak je: zagrljena
na štitu mu je Visla i Sava,
i dostojno narešena
dvjema krunam jedna glava.
S druge strane prvi u redu
510 kip se kaže plijenim kitan:
Jadželom⁶⁶⁸ je, po pogledu

kralj i junak nedobitan.
Slava u vodi⁶⁶⁹ zdaždje s nebi,
da ga vlada vojujući,⁶⁷⁰
515 kad Vladislava ime sebi
krsteć se uze, svê dâ kući⁶⁷¹.
Na štitu mu je oklopljeni
konjik, ki čim konja teče,
digô je u obje ruke ognjeni
520 mač vrh glave, da udre preče.
Naličje uza nj stoji viteško -
mlada kralja mož svjedočit;
svija i stresa kopje teško,
a konj pod njim sad će skočit.
525 Zgar »Vladislav tretji«⁶⁷² piše:
dobitniku slavnu carskom
treću krunu zvijezde sviše
nad poljačkom i ugarskom.
Sablje, luci, kopja i štiti
530 i plijen je odsvud ki mu ostavi
beg u gorah pridobiti
i car Murat na Muravi⁶⁷³.
Od mramora pak je bila
stup udjeljan; pišu slova:
535 »Kralj dobitnik nijemskih sila,
rasap turskijeh vitezova.«
Na štitu mu je orô oholi,
lis masline u kljunu ima:
»Kažimir sam«, štiti se okoli,
540 »vernim, smeća odmetnima.«⁶⁷⁴
Od bronce opet stoji uzgori

⁶⁶⁴ 485. i dalje: *Kažimir I* - poljski kralj (1034-1054) koji je pred pobunjenicima pobjegao iz zemlje i sklonio se kod susjednih vladara; u Gundulića Kažimir se vraća kao redovnik u zemlju, što ne odgovara činjenicama; podatak je vjerojatno uzeo iz kakve kronike ili za nj doznao iz kakva osobnog kontakta.

⁶⁶⁵ 489. i dalje: *Boleslav Krivousti* - poljski kralj od 1102-1138.

⁶⁶⁶ 501. *Kažimir II* - čini se da su u ovom liku spojeni Kažimir II Pravedni (1178-1194) i Kažimir III Veliki (1334-1370).

⁶⁶⁷ 505. *Lauš* - Ljudevit Veliki, poljski (od 1370) i ugarsko-hrvatski kralj od 1324. Vladao je do 1382.

⁶⁶⁸ 511. *Jadželon* - poljski kralj Vladislav Jagiello (1386-1434), potječe iz Litve, tada

još poganske; pokrstivši se 1386. spojio je Litvu i Poljsku u jednu državu.

⁶⁶⁹ 513. *slava u vodi* - krštenje

⁶⁷⁰ 514. da mu pomaže u ratovima

⁶⁷¹ 516. (ime) *svê dâ kući* - dade svoje ime dinastiji (Jegielovići)

⁶⁷² 525. *Vladislav tretji* - Vladislav Varnenčik

⁶⁷³ 532. *na Muravi* - na (rijeci) Moravi

⁶⁷⁴ 539. *Kažimir* - poljski kralj Kažimir IV (1445-1492); taj i prethodni stih sadrže i igru riječima, tj. *Kažimir sam vernim* (pokazujem ili značim mir za vjerne), *smeća odmetnima* (tj. smutnja i neprilika sam za odmetnike)

kralja Alberta⁶⁷⁵ slika ulita;
 okolo joj svud su odori
 Tatarina pridobita.
 545 Druga uz nju sva se bijeli,
 pram pod krunom sam se crni;
 zlatno pismo odzgar veli:
 »Kralj Lesandro blagodarni.«⁶⁷⁶
 Treća uz ovu izdjeljana
 550 sjedi uz množna i velika
 s krunom kom je zgar vjenčana
 s maslinome lovorika.
 Veličinu kaže svoju
 obraz svijetli, pogled stavni,
 555 s pismom: »U miru i u boju
 Šišman prvi⁶⁷⁷, kralj prislavni.«
 Duga je zemlja - slava je dilja
 ka od imena raste svoga:
 razbi Tataru i Vasilja,
 560 silna kneza moškovskoga.
 Šišman drugi⁶⁷⁸ stoji za njime;
 vedru sliku zlato odijeva,
 od Augusta srećno ime
 ki ponovi čim kraljeva.
 565 Orô konjiku oklojenu
 na štitu mu družbu čini;
 on bo u vijeću združiti općenu
 Litvu k poljskoj kraljevini.
 Za ovom kralja i junaka
 570 u ugarskoj je kip odjeći;

⁶⁷⁵ 542. *Albert* - Jan Albert, poljski kralj (1492-1501) koji je uspješno ratovao protiv Tatara

⁶⁷⁶ 548. *Kralj Lesandro blagodarni* - poljski kralj Aleksandar Jagielonac (1501-1506); bio je veoma darežljiv tako da su za nj suvremenici govorili da je umro na vrijeme, jer da je duže živio, bio bi raspoklanjao Poljsku; zato mu i Gundulić daje atribut *blagodarni* (darežljiv).

⁶⁷⁷ 556. *Šišman I* - Žigmund I. Stari, poljski kralj (1506-1548); uspješno ratovao protiv Moskovljana, križara (njemakih templara) i Moldavaca

⁶⁷⁸ 561. *Šišman II* - Žigmund II. August, poljski kralj (1548-1572); za njegove vladavine konačno je Litva združena s Poljskom

s buzdohanom ruka jaka
 ragbi stoji još priteći.

Pismo se odzgar zlatno gleda:
 »Stjepan Bator«⁶⁷⁹, ovo 'e dosta;
 575 slava ostalo pripovijeda
 i glas za njim koji osta.
 Od oružja stoje gomile
 ke kralj vitez ote i doni,
 kad moškovske razbi sile
 580 i odmetne Pruse skloni.
 Prilika ova zaglavila
 biješe oba svijetla reda,
 kô tim veleć: »Priko dilâ
 mojih nî moć proć naprijeda.«
 585 Mnogi kipi mnogih kralja
 među ovim jošte slide;
 ali ih kriju mjesta dalja:
 slike im se sprijed ne vide.
 Krije ih misto, nu zamani,
 590 ako im je ime udjeljano;
 u slavnijeh se djelijeh hrani,
 svemu svijetu tim je znano.
 Nu kô paša pribogata
 silna cara od Istoka
 595 na velika dođe vrata
 dvora svijetla i visoka,
 eto između skupna puka,
 ki odsvud vrvi i izlazi,
 tvrdu stražu od hajdukâ
 600 pod ognjenim puškam pazi.
 Viteškoga konja odsjede
 sa svôm družbom, ter se veće
 proz razlika mjesta uzvede
 prid veliko gori vijeće.
 605 Sred dvorova, kim sve strane
 mnogi ures prikrio je,
 i velike i prostrane
 tri vijećnice redom stoje.

⁶⁷⁹ 574. *Stjepan Bator* - mađarski velikaš i potonji poljski kralj od 1576. do 1586; uspješno je ratovao s Moskovljanima; pokorio je *odmetne Pruse* (stanovnike grada Gdanjska) - Time je Gundulić zaključio galeriju kipova poljskih kraljeva; u tu galeriju smjestio je uglavnom značajnije vladare, dok je ostale, koji po njegovu shvaćanju imaju kakvih mrlja, propustio.

U najprvoj stât se vide
610 sveđ mladići plemeniti
ki kraljevsku dvorbu slide
za na svijetle časti uziti.

U drugoj se kupe i staju
plemići opet zrelijeh lita
615 koji kralju na glas daju
tko uljesti k njemu pita.

Kralj u tretjoj, nada svima
veličinu ka prostira,
poklisare svijetle prima
620 i od vladanja vijeća zbira.

Ali u vijeću utoliko,
dočijem svjete svak prinese

ter se odluči svekoliko
što odgovorit paši će se,

625 Zborovski se knez otpravi,
obran među mudrim zborom,
poklisara da zabavi
plemenitim razgovorom;

ki se oglasio biješe odavna
630 i prosuo svud besjede
da od silna cara u slavna
kralja zacić mira grede.

Svijetli pan se diže time,
koga slave svudi lete,
635 i u vijećnici srednjoj š njime
u način se dvoran srete.

PJEVANJE JEDANAESTO

Vijećnica je srednja u sebi
tež naprave, tež liposti
da tko 'e u njoj vik se ne bi
nagledô je od milosti.
5 Bogato je narešena;
pokriva ju sa svijeh strana
svila zlatom ispunjena,
na razlike slike tkana.⁶⁸⁰
Tuj bo iznova slavna zгода
10 dobiti se lanjske složi
koja Turcim prikor poda,
a Poljacim čas uzumnoži.
Izvrnostim svak se čudi:
nebo 'e odzgar, zemlja okolo,
15 stijezi, trublje, konji, ljudi,
silna oružja, bjenje oholo.
Car se gleda, plaho dijete,
gdi se digô s Carigrada
na pogube, raspe i štete
20 poljskijeh polja i livadâ.
Š njim se pazi oružana
množ nezgledna⁶⁸¹ na sve kraje;
gubi ime polje i strana:
što oko vidi, sve vojska je.⁶⁸²
25 Ali opeta glasoviti
poljački se kralj objavlja,
za kraljevstvo obraniti⁶⁸³
gdi proč caru vojsku spravlja.
Svud se paze brzi ulaci
30 hrlo optjecat svaku stranu,
da ured skaču svi junaci
krune općene na obranu.

⁶⁸⁰ 7-8. slike izvezene na tkanini - tapiserija

⁶⁸¹ 22. *množ nezgledna* - mnoštvo koje se ne da pogledom obuhvatiti

⁶⁸² 23-24. ne raspoznaju se više lokaliteti i sve što oko može vidjeti samo je vojska. (Jedva je moguće zamisliti zgusnutiji, a sadržajem bogatiji izraz)

⁶⁸³ 27. *za kraljevstvo obraniti* - da obrani kraljevstvo

Letjet gledaš zapovijedi
po prostranoj kraljevini
35 put Varšova da svak slijedi
pod oružjem u brzini.
Vidi se ončas na glas ovi
gdi se zemlja sva podiže,
gdi odsvud vrve vitezovi,
40 gdi se oružjem sve užije;
gdi inostrane krune i knezi
s kim Poljaci društva imaju⁶⁸⁴
s vojevodam i s vitezi.
na njih⁶⁸⁵ pomoć i oni ustaju;
45 gdi se mnoga vojska zbira
vrhu polja svim široka,
i gdi se Orlov stijeg⁶⁸⁶ prostira
proč Mjesecu od Istoka.⁶⁸⁷
Nu poklisar sve ostavi,
50 a uze pazit k onoj strani
gdi s oružjem sto'e u spravi
Turci se udrut i krstjani.
Velike se vojske dvije
vrhu ravna kažu polja
55 kraj prostrane Bogdanije⁶⁸⁸
i granicâ od Podolja⁶⁸⁹.
I toli su po načinu
izatkane sej države
da, tko ih gleda, zaistinu
60 cijeni da su zbiljne i prave.
O krajijeh polja od rati
Prut i Nester gledat slidiš,

⁶⁸⁴ 42. *s kim (...) društva imaju* - s kojima su saveznici

⁶⁸⁵ 44. *na njih* - na njihovu

⁶⁸⁶ 47. *Orlov stijeg* - poljska zastava

⁶⁸⁷ 48. *proč Mjesecu od Istoka* - protiv turske zastave

⁶⁸⁸ 55. *Bogdanija* - Moldavija, onda pokrajina na južnim granicama Poljske, potčinjena Turskoj, ali s domaćim knezom

⁶⁸⁹ 56. *Podolje* - pokrajina u južnoj Poljskoj, na granici prema Moldaviji; tu protječe Dnjestar, na kojem je Hoćim

i ako ć' oku vjerovati,
romon čuješ, tijek im vidiš.
65 S jedne strane tuj pazi se,
i bez svrhe i bez mjere⁶⁹⁰,
turska strašna vojska gdi se
jakno mjesec na luk stere.
S druge vojska od Poljakâ
70 svim se kaže lijepa kita,
od hrabrenijeh sva junaka
po izboru skladno svita.
I toliko slične slike
tkalac hitri⁶⁹¹ svemu poda
75 da ne samo svak prilike
pozna od vitez i vojvodâ,
nu se u svemu ti biljezi
od istine još gledaju,
da bi rekô trepte stijezi,
80 buče ljudstva, konji igraju.
Paček se oko dotle vara
i poznanja svačija gube
da gdi bubanj svaki udara
čuješ i gdi trublje trube.
85 Izvrnostim sih naprava
vas zapanjen paša ostaje;
u istinu se upoznava
i mni u vojsci opet da je.
Snebiva se da toliko
90 ruke umrle hitro vezu;
tim je ovako on poklikô
Zborovskomu svijetlu knezu:
»Tko bi, slavni vo'evoda,
toli umjetan među vami
95 da besjedu i duh poda
ovijem mrtvijem prilikami?
Oružja ova tko osnova
i lanjskoga boja sile?
Ah, jesu li čuda ova
100 ljudske ruke učinile?
Eto pazeć vojsku našu,
ke je mnoga veličina,
svakoga u njoj poznam pašu

⁶⁹⁰ 66. *i bez svrhe i bez mjere* - (turska vojska) kojoj nema kraja niti se može izmjeriti

⁶⁹¹ 74. *tkalac hitri* - vješt umjetnik u vezenju na platnu

i Turčina po Turčina.
105 Još kad bi mi moglo biti
poznat i one srećne puke
kim je caru odoliti
od junačke išlo ruke;
ter bih čuo od svijeh ime
110 kô svijeh vidjeh vojevati,
ne bih mogô u sej vrime
draže stvari ja slišati.«
Na ovo dvorno uprašanje
od careva poklisara
115 knez, ki djelim svud slavan je,
u ovi način odgovara:
»Dobrovoljno tvôj Milosti
ja ću kazat, paša izbrani,
narode one s kih kriposti
120 kraljevstvo se naše obrani.
Nu vitezi tko su koji
razabrat je mučno imena,
gdi sva u skupu vojska stoji
taborima obgrađena;
125 tim pogledaj gdi iz tabora
van izišla sva se otkriva
otvorenijeh vrh prostora
čekat cara suprotiva.«
Tajčas carski paša obrati
130 tihi pogled stavna obraza
poljsku vojsku razgledati
gdi mu slavni knez ukaza.
Sunčano se svijetlo oko
ljepšijeh vitêz ne nagleda:
135 svi na čete uširoko
slijede način bojna reda.
Nu poklisar čudom novim
snebiva se pazeć paka
prid ovacim vitezovim
140 za vojvodu pustinjaka.
Zagunjastio i zarastô
ovi u kosah vas se vidi;
postarano lice i tmasto
kaže od kože suhor blidi.
145 Obje mu su noge bose,
drži u rukah križ raspeti,
a konopom opasô se
po oštrom ruhu od kostreti.
Oči š njega čas ne smeće
150 zapanjeni Alipaša,
i ne može srcu veće

odoljeti da ne upraša;
 Zborovskomu veli time:
 »Tko je oni, gospodine,
 155 ki ide prvi prida svime,
 a porušen nad sve ine?
 U čovjeku poharanu
 i satrenu onoliko
 ku ste ufat mogli obranu
 160 gdi na bjenje se ide priko?«
 Podsmjehnu se sim⁶⁹² riječima
 knez, i ovako odgovori:
 »Ne boji se tko pravu ima
 vjeru u Boga višnjem gori.
 165 Od koljena je plemenita
 gospodičić jedan ono
 ki pogrđi slavu od svita,
 a obra bitje svim priklono.
 Blaž⁶⁹³ na ime on se zove,
 170 i s istoka do zapada
 od svetinje glas njegove
 po narodih leti sada.
 Na svakčas bo kroz veliko
 djelovanje od čudesa
 175 kaže svitu on koliko
 drag je kralju od nebesa.
 Po pustinjah nag dočime
 Isukrsta naga slidi,
 među carom i našime
 180 kraljom zgrade sve prividi.
 Tim noseći križ u ruci
 s kraljevićom na boj doje
 i, gdi oružjem ini puci,
 on molitvam vojevô je.
 185 Nu besjeda moja ova
 sasma duga da ne izlazi,
 od poljačkijeh vitezova
 sliša' imena, slike pazi.
 Gleda' onega ki sred štita
 190 u verigah drži lava,
 a od zelena perja svita

⁶⁹² 161. *sim* - tim

⁶⁹³ 169. *Blaž* - pustinjač koji u Gundulićevoj koncepciji s križem predvodi poljsku vojsku; ime je načinjeno prema sv Vlahu, zaštitniku Dubrovnika; Gundulić njegovu funkciju proteže na šire, slavenske prostore

na glavi mu stoji dubrava;
 i odjeća mu sva je zelena,
 kom oklopje zgar pokriva:
 195 i konj zelen oka ognjena
 regbi pod njim munja je živa:
 Rodovilski knez ono je:
 vodi tri čete izdaleče,
 iz najkranjih država koje
 200 val Nijemskoga mora⁶⁹⁴ optječe.
 Oni oklopja ki oblače,
 za vojvodom ter najprije
 nose kopje, pašu mače,
 konjici su od Prusije.
 205 Pazi opeta družbu ognjenu
 ka za njima gre smiono
 s puškom duzim na ramenu -
 Pomoravci⁶⁹⁵ sve su ono.
 Nakon njih su tvrde čete
 210 livovskijeh iz prostora;⁶⁹⁶
 s puškom i oni regbi lete
 jak ognjeni trijes vrh gora.
 Ali gledaj, pak vojnici
 litvanskoga kneštva slijede:
 215 svi na konjijeh kopjanici
 pod oružjem bijelijem sjede.
 Glavu imaju pan-Stjepana⁶⁹⁷,
 velikoga kandžilijera;
 jaše junak konja vrana,
 220 vran štit i vrana ima pera.
 Vojvodu opet pazi onoga
 ki igra konja svim velika:
 staroste je pološkoga
 Sjenevića⁶⁹⁸ ona slika.
 225 Modrim perjem vitez mili

⁶⁹⁴ 200. *Nijemsko more* - Baltičko more

⁶⁹⁵ 208. *Pomoravci* - vojnici iz obalnog pojasa Poljske na Baltičkom moru

⁶⁹⁶ 210. *livovski prostori* - Livonija koju su nekad sačinjavale današnja Litva, Letonija i Estonija

⁶⁹⁷ 217. *pan Stjepan* - Stjepan Pac, ugledni litavski velikaš, sudjelovao je u Hoćimskoj bici, ali ne kao zapovijednik litavskih četa

⁶⁹⁸ 224. *Sjenević* - po svoj prilici kastelan položki Nikola Zenović, isticao se na Hoćimu i nakon teških rana umro

- vedro je čelo nakitio,
i u pozlatnoj modroj svili
na ugarsku vas se odio.
Za njime se dio s kopjem,
230 dio s lukom vitêz združâ;
Radogostje⁶⁹⁹ pod oklopnem
i Smolensko⁷⁰⁰ njih oruža.
Vojničarâ vidjet još je
kim su oružja ista i snaga:
235 Podljesje⁷⁰¹ ih i Pološje⁷⁰²
iz bližnjih šlju rusaga.
Gleda' onega ki u desnici
vitim kopjem regbi trese,
a na zlatnoj mu ugarštici
240 žuto perje prostire se.
Zlatne mu su i odjeće,
zlatne konju sve naprave,
ki se pod njim u skok meće
s perjem žutijem vrhu glave.
245 Vojvoda ono slavna imena
Zamoški⁷⁰³ je pan hrabreni,
ki Tatarâ razbi ognjena
i u plijenu mu plijen zaplijeni.
On za sobom tri razlike
250 vitezova vrsta vodi;
gledaj ke su njih prilike
s kim li oružjem svaka hodi.
Zamoški su ono vrlî
kim vrha glave lete krila;
255 i konji im su s krilim hrli,
a oružje luk i strila.
Vučijjem kožam su odasvudi
-
- ⁶⁹⁹ 231. *Rodogostje* - Rogožno, grad u Poljskoj
⁷⁰⁰ 232. *Smolensko, Smolensk* - grad i pokrajina u zapadnoj Rusiji, nekad u sastavu poljske države
⁷⁰¹ 235. *Podljesje* - vojvodstvo na granici između Litve i Poljske, danas u Litvi i Bjelorusiji
⁷⁰² 235. *Pološje* - grad i vojvodstvo nekadašnje Litve, danas Polotsk u Bjelorusiji
⁷⁰³ 246. *Zamoški* - Tomaš Zamoyski, poljski knez kojemu je otac bio kancelar i veliki hetman. Od 1633. bio je krunski kancelar; na Hoćimu nije sudjelovao
- sebe i konje sve prikrili,
ter od konjâ i od ljudi
260 vukovi se učinili.
Za bojnicim plasim ovim
volinski se ono staju;
britke vučce pod lukovim
i kopjače svi imaju.
265 A u košuljah kiovski puci
od gvozdene pak su žice;
harbe i štite nose u ruci
a na pasu sikirice.
Nut onoga kom kaciga
270 snižanim se perjem kiti,
a i konj pod njim bjelji od sniga
regbi sad će poletiti.«
»Ah, Mikleuš ono li je
pan Senjavski⁷⁰⁴?« priuze paša.
275 »Ja ga poznâ: on najprije
na oružja udri naša!
I ondi s konja snježanoga
ognjen junak pali očima,
ter ta je u njem sila mnoga
280 da mu i od slike strah se ima.«
Odgovori knez hrabreni:
»On je ono: štit mu pazi,
na komu je plam ognjeni
gdi iz snježane gori izlazi.
285 Pod klobucim kamilovcîm
krajčnici za njim jašu,
Bjelorusi s Podolovcîm⁷⁰⁵:
puške nose, sablje pašu.
Ali u nebu razvedrenu
290 prije bi zbrojil sitne zvijezde
neg vojevode po imenu
ki za ovijem opet jezde;
er nije u poljskoj zemlji toga
mjesta mala ni velika
295 ko vojevodu ne ima svoga
i osobna plemenika.
I svi, er hoće toj zakoni,
od kraljevstva za obranu
-
- ⁷⁰⁴ 273-274. *Mikleuš Senjavski* - poljski vojvoda koji je na Hoćimu bio jedan od deseterice komesara (koji su zajedno s Vladislavom i s glavnim zapovjednikom Hotkjevićem činili nešto kao glavni štab)
⁷⁰⁵ 287. *Podolovci* - vojnici iz Podolja

300 kad vojuje kralj, i oni
trijebi na boj da ustanu.

Tim četami koje slide
svjetlje slike tkalac poda;
svi bo u njih ki se vide
plemići su i gospoda.

305 U bogatoj ono odjeći
mazovska se četa resi:
korde o pasu a niz pleći
vise ognjeni samokresi.

Kalpake im rese risi,
310 modre odjeće srebro okoli,
i niz lijevo rame visi
ris pod lijevu ruku doli.

Opet leškijeh vitezova
mlados lijepom jezdi jezdom
315 iz mjesta u kom s gnijezda orlova
Leh prvi grad zazva Gnezdrom.

Š njima upored od Poljakâ
gledaj drugu družbu mladu,
otkli stari Krak od Kraka
320 poda ime svomu gradu.

U povodu tri jedeka
svaki uza se vitez drži,
a konj pod njim željan tijekom
regbi skače, puha i rži.

325 Za ugaršticam zaruđenim
trepti perje šarovito;
visi kaplan pod ramenim,
stoji u ruci kopje vito.

Korda o bedri, štiti o pleću,
330 dva na sedlu samopala,
zgar oklopje a za odjeću
dostegnice svione ozdala.«

»Dosta, svijetli gospodine!
Ke se čudo meni otkriva? -
335 kliče paša - Doistine
kraljevića vidim živa!

Sred gospode po izboru
on na konju jezdi bijelu:
dobit nosi u pozoru,
340 sreću u ruci, slavu na čelu.«

Knez priuze: »Ono je slika
koj se u suncu ime udjelja,
istočnoga dobitnika,
sjevernoga branitelja.

345 Ah, pogleda' u prilici
ka mu uz množnos sja velika!

Mač na pasu a u desnici
od gospostva stoji šibika.

350 Oklopja se zlatna odzgora
pod grimiznim plaštom rese:
sunčanim ih zrakom zora -
tako sjaju! - svih naveze.

Štitnika mu dva su okolo:
nosi jedan bat zlaćeni,
355 drugi, trepteć perje oholo,
kacigu i štiti š njom pereni.

Dvanaes konja, dvanaes vila
bojnom se igrom prid njim diče;
ptica, munja, vihar, strila
360 brzine im ne pritiče.

Starca onoga uza nj gleda'
zagašenoj u haljini;
stavan obraz, brada sijeda
poštovana svijem ga čini:

365 ono Karlo Kotković je
vo'evoda slavni od Vilne,
komu poda kralj i viče
nad svom vojskom časti obilne.

Ah, njegova slika u tkanju
370 stekla izvrsnos toliku je
da bi rekô pazeć na nju:
»I sad misli i svjetuje!«

Pazi uz njega zatočnicu
ka pritiče djelim slavu⁷⁰⁶,
375 Korevskoga vjerenicu,
nedobitnu Krunoslavu!

Nje konj zlatni sliku prima
od sunčanih konja s nebi,
pokli vele svjetlje ima
380 sunce od sunca on na sebi.« -

»Dobro poznam, paša veli,
ja bojnicu slavnu svuda;
oči je su mē vidjeli
veće puta ne bez čuda.

385 Nu ono li, svijetli kneže,
Milosti je Vaše slika
ka na ljubav svû priteže
srca oholih protivnika?

Perje rumeno i rumena
390 vrhu oružja zgar naprava

⁷⁰⁶ 374. ka pritiče djelima slavu - koja junaštvom nadmašuje slavu što u njoj kruži

- i zrak lica razvedrena
svakomu je poznat dava.«
»Slika je ono od jednoga«,
knez s posmijehom milim veli,
395 »prijatelja draga tvoga
ki te služiti u svem želi.« -
»Da oni ostali tko su veće,
priuze paša, ki uz Vas hode?«
Odgovara knez: »Najveće
400 od kraljevstva vojevode:
čeljad svijetla i kriposna,
u slobodi ka boravi,
druge uzde ter ne pozna
neg ku sebi sama stavi.
405 Gledaj kô se svi ponose
odjeveni pribogato,
ter vrh svile pošven nose
dragi kamen, biser, zlato;
bijelijem perjem glavu kite,
410 pod kavadim nože drže,
pašu sablje plemenite,
jašu konje vjetra brže.
Ali uprav sad k onomu
ti vitezu oči svrni
415 ki stoji s kopjem i u bijelomu
oružju se vas srebrni;
srebrna mu i perja su
na kacizi kâ mu vise;
srebrn mu je mač na pasu,
420 i konj pod njim srebrni se.
Altanskoga⁷⁰⁷ kneza obličje
ondi je ono izatkano;
gdi zapada, gdi ističe,
njegovo ime svud je znano.
425 U zastavi od junačke
vojske on jaše najposlije;
nijemske zemlje i franačke
za njim izbor hrabreni je.
Nu opet vojska od Kozakâ
430 pazi gdi se nase kupi,
koj se oprijeti nije jaka
ičija sila igdje stupi.
Peset tisuć njih je u broju;
svi su izbrani vitezovi,
-
- ⁷⁰⁷ 421. *Atlanski* - cesarski pouzdanik u Poljskoj; povijest ne potvrđuje njegovo sudjelovanje na Hoćimu
- 435 neprijateljski strah u boju,
vihri, gromovi i trjeskovi.
Gledaj oružan vas ognjeno
gdi Sajdački gre prid njima;
crvenu odjeću i crveno
440 za ugaršticom perje ima.«
Jur knez dospje, čim na kraju
od vijećnice s jedne strane
veće i čete dospijevaju
s lijepijem redom izatkane.
445 Nu opet paša uze iznova
stranu drugu razgledati
na koj tkalac hitri osnova
vojska s vojskom gdi se rati.
Jakno zlatna dva oblaka
450 u ke upira sunce od lita
sjaju puni jasnijeh zraka,
zvijezdâ je lipos š njih dobita;
ako s bukom u ke doba
zavije sjever ledeni se,
455 u treskovijeh, u gradu oba
crni ostanu, stamne svi se -
tako i obje vojske, toli
ke su uresne otrprie bile,
lijepi su ures u oholi
460 strašni pogled obratile.
U strašivoj sve je slici,
sve se stira, sve se krati;
padaju konji i konjici
živi, mrtvi i duhati.
465 Trijesi umrli sve užiju,
sve obujmiva magla crna;
oblaci se strijelâ dižu,
grad ognjenijeh pada zrna.
Svud oružja sjaju vrla;
470 puške, kopja, sablje, mači
zgađaju prsi, kolju grla,
sijeku glave, sve se tlači.
Usred boja nesmiljena
kraljević se gleda prvi
475 gdi u slici trijesa ognjena
u potopu sja od krvi.
U okoliš se vrti i vije
put prostrani sred tjeskote;
vitijem kopjem srca bije,
480 britkijem mačem žnje živote.
Svačija sablja na nj se združja -
od svih sreća, svih zatječe:

- konje, ljudi, stijege, oružja
krši, lomi, rve i siječe.
- 485 Bez pokoja, bez umora
sjemo tamo teče se vidi;
mrtaca je pod njim gora,
svud bjeguče Turke slidi.
Ali se i Osman car opeta
490 pazi gdi svê na boj tjera;
pobjegujstvo njih ga smeta
i neposluh i nevjera.
Naprijed slike koje stahu
sram gledati paši ne da,
495 er među onim ki bježahu
i priliku svoju ugleda.
Nu uto dođe i glas veće
Zborovskomu svijetlu knezu
da poklisar i on u vijeće
500 prid slavnoga kralja uljezu.
Na pristolju kralj uresnu
vrhu zlatnijeh saga siva;
biskupi mu svih obdesnu;
a vojevode sjede sliva.
505 Ali od njih svijeh više
polak oca slavna svoga
sio kraljević slavni biše
na sto od zlata kovanoga.
Za veliko čudo u sebi
510 pismo staro nam donese,
što njegada dva na nebi
sunca ujedno vidješe se;
nu poljskoga usred vića
eto i naša paze doba
515 kralja i mlada kraljevića
a od svijeta su sunca oba.
Tim poklisar, kô približa
prid pristolje kraljevsko se,
poklanja se i poniža,
520 jak zakoni turski prose⁷⁰⁸.
Veličanstvo vedra obraza
kralj na nj svrće, čim ga prima,
i rukom mu mjesto ukaza
vrhu koga sjesti ima.
525 Sjede paša; nu opet usta,
i kô carski sprva doni
- lis na glavu, pak na usta,
kralju prini ga i pokloni.
Kralj velikom kandžiljeru
530 pridava ga, ki štije u njemu
poklisaru da kralj vjeru,
što god reče, poda u svemu.
Tim poklisar oči gori
diže k slavnoj leškoj kruni
535 i ovako progovori,
da željenje carsko ispuni:
»O dostojni vrh svijeh kralja
kralju! Da ti je sreća u ruci,
i da ti ova mjesta i dalja
540 klanjaju se i svi puci!
Blagodari svakčas Boga;
er pod suncom krune nije
ku čes gleda toli mnoga⁷⁰⁹
da vik take ne bi prije.
545 Eto u tebi samomu je
odlučena slava ova
da car silni ki stoluje
vrh pristolja Otmanova,
svemogući car od carâ⁷¹⁰,
550 ki naviještat opći boje,
za mir pitat poklisara
ovi prvi put poslô je.
Čudno čudo što se vijeku
do današnji dan ne zgodi!
555 Car prid noge koga teku
za mir iskat svi narodi
veličanstvo svê potište,
spasa sablju kom svijet vlada,
i prijateljstvo i mir ište
560 u tve krune same sada.
On, sred boja otkad prika
tvih junaka kripos gleda,
za moguća i velika
i cijeni te i spovijeda.
565 Tim općene žaleć štete,
prije neg ste se huđe smeli,
opet društvo i uvjete
ponoviti stare želi.⁷¹¹

⁷⁰⁸ 520. *prose-* zahtijevaju, nalažu, propisuju

⁷⁰⁹ 541-543. izmijenjeni stihovi iz *Jejupke*

⁷¹⁰ 549. u hiperboli: car Osman

⁷¹¹ 567-568. Između Turaka i Poljaka uglavnom je do hoćimske bitke vladao mir;

A i kletva hoće⁷¹² teška,
 570 a i tako suđeno je
 da turačka kruna i leška
 u vječnomu miru stoje.
 I tko u stara doba⁷¹³ haja
 ikad ovo da pristupi,
 575 po šteti se zaman kaja,
 na svoj pjenez rasap kûpī.⁷¹⁴
 Tomu bi mi svjedočile
 kosti od vojska svakom stranom
 ke su se ovdi jur sledile
 580 pod vizijerom Balabanom⁷¹⁵;
 svjedok bi mi tomu bio
 i Suliman car ognjeni
 koga je silom silu odbio
 s poljskijeh kraja mraz ledeni.
 585 Nu govoru veće momu
 kud zahodim bez ishoda?
 Najbolji je svjedok tomu
 od lanjskoga boja zgoda:
 silnom caru lasno 'e bilo
 590 sve pridobit puke ine
 i podložit pod svê krilo
 nebrojene kraljevine;
 nu i silni car, u boju
 ki dio veći svijeta skupi,
 595 silu uspregnu vazda svoju,
 kad na vaše kraje stupi.
 Tako i Nilo rijeka onamo
 sedam ustâ gdi otvora,
 ter na jedno more samo
 600 lijeva iz sebe sedam mora,
 ako silni vjetar kada
 zadme i pomoć valim poda,

plahi obraća tijek nazada,
 svoja ista ga topi voda.⁷¹⁶
 605 Vi ne mirim⁷¹⁷, kô ostali
 ki se od jače sile straše,
 nu kraljevstvo obzidali
 prsima ste vašijem vaše -
 vi rođeni na vladanja⁷¹⁸
 610 vi Poljaci glasoviti,
 ni u stara, ni u sadanja
 doba od tuđin vik dobiti.
 Vi lanskoga s vojskom lita
 na polju ste cara sreli
 615 i ostatak vas od sita
 iz njegovijeh ruka oteli.
 Pače mučat trijebi nije:
 vojske vaše dobit jedna
 nebrojene dobiti je
 620 dignut caru bila vrijedna.
 Er što ne uze car ostala
 sva kraljevstva od krstjana,
 vaša je slava, vaša je hvala,
 vi ste bili njih obrana.
 625 Zato, o kruno svim čestita
 i vi svijetla gospoda ina,
 prijateljstvo i mir pita
 u vas carska veličina.
 I ja cijenit vîku neću
 630 da prigrlit najmilije
 vi nećete ovu sreću
 ka vam sama na stan plije.
 Sva je mudros za vremena
 prigodu umjet uhititi
 635 i obrat ono što općena

poklisar upravo na to i aludira kad kaže
 kako car *opet društvo* (prijateljstvo) i *uvjete*
ponoviti stare želi

⁷¹² 569. *kletva hoće* - sudbina hoće

⁷¹³ 573. *i tko u stara doba* - i tko ikad (prekr-
 ši ugovor o miru)

⁷¹⁴ 576. poslovični izraz sa značenjem: svo-
 jim će novcem platiti vlastitu propast

⁷¹⁵ 580. *Balaban* - vjerojatno Balibeg, carski
 namjesnik u Silistriji potkraj XV st., koji je
 dvaput provaljivao u Poljsku i drugi put
 doživio strašan poraz i sam izgubio život

⁷¹⁶ 597-604. (Osman je naletio s vojskom iz
 pola svijeta, ali se nasukao u Poljskoj) kao
 što Nil utječući u more tvori *sedam mora*
 (široka ušća sedam rukava), ali zapuše li
 jak vjetar, vraća se tih *sedam mora* Nilu i
 utapa ga (dolazi do poplave, i tada riječno
 korito, jer se ne vidi, ostavlja dojam kao
 da je utopljeno).

⁷¹⁷ 605. *ne mirim* - ne zidovima, bedemima

⁷¹⁸ 609. *vi rođeni na vladanja* - vi ste rođeni
 da vladate

- dobra uzrok može biti.⁷¹⁹
 Danu uzmite sa smnom sami
 vi razbirat s mudrom svisti:
 ali mir je sada vami,
 640 ali od veće boj koristi?
 U junacih da boj slide
 naravna je vazda želja,
 a najliše kad se vide
 srećniji od njih neprijatelja.
 645 Ali sreća dugo vrijeme
 na jednom mjesti vik ne stane;
 nekrepka se kaže svijeme:
 s kim zamrkne, ne osvane.⁷²⁰
 Ona ista, bila ka je
 650 vami s carom lansko lito,
 caru opet s vami ostaje:
 nije nje stanje temeljito.
 Ni da ikomu misô ova
 scijenju u pamet može upasti
 655 vele veću vojsku iznova
 da car skupit ne ima vlasti.
 Caru junake othranjene
 rađa od svijeta svaka strana;
 vojske mu odsvud nebrojene
 660 dažde i mnoštva oružana.
 Tim kad još bi veće puta
 jakno i lani izgubio,
 bil' mu ne bi vlas rasuta,
 svakako bi s vojskom bio.
 665 Nu ti, kralju, kad po sreći
 izgubio bi tve junake,
 otkud bi ufô igda steći
 vitezove druge take?
 Jeda umjesto od plemića
 670 hlape na boj skupio bi
 i slavnoga kraljevića
 za vojvodu robju dô bi?
 Ali misli tve su ine!
 tad bi s svake dozvo strane
 675 inostrance i tuđine
- tve kraljevstvo da oni brane.
 Dvije krune su u ke uzdati
 ti se možeš do nevolje
 i koje ti pomoć dati
 680 od svijeh krstjan mogu bolje:
 njemački je česar jedno,
 drugo španjski kralj mogući,
 ali česar još neredno
 ima bjenje na svôj kući;⁷²¹
 685 er s českoga zasve Praga
 da je izagnô odmetnike,
 još ih tjera, još podlaga
 i š njimi ima boje prike.
 A kralj španjski, ako u njega
 690 ti se ufaš, daleko je:
 među vami priko svega
 svijeta strašna mora stoje.
 Ali i španjska i franačka
 da ti bude pomoć doći,
 695 jeda kruna tva poljačka
 sahranit se tijem će moći?
 Jeda bojne Poljake će
 tuđe vojske sačuvati,
 kad se izgube oni veće
 700 u krvavoj sprva rati?
 Da li tuđi vitezovi
 hoć kraljevstvo tve da bljudu,
 kad izgubit š njim njegovi
 i svoj isti život budu?
 705 Znaj, o kralju, gdi se jednom
 carski Mjesec igda unese,
 nijednom zgodom, silom nijednom
 iznio otrole vîku nije se.
 A i riječ je gdje kopito
 710 konj turački jednom stavi,
 da to mjesto vjekovito
 ne poraste veće u travi.⁷²²
 Ali hoću da je ta srića,
 po milosti danoj zgara,⁷²³

⁷¹⁹ 633-636. državnička sentencija; mudrost je umjeti u pravi trenutak iskoristiti povoljnu situaciju

⁷²⁰ 645-648. Jedna od brojnih sentencija o promjenljivosti sreće, primjerena kontekstu, a i epu u cjelini; Gundulić je završava parafrazirajući jedno mjesto u *Jejupki*.

⁷²¹ 683-684. *česar* - njemački car koji *ima bjenje na svôj kući*; misli se na tridesetogodišnji rat (1618-1648)

⁷²² 709-712. Preformulirane i kontekstu primjerene poslovične narodne izreke o Turcima

⁷²³ 714. stih iz *Jejupke*

715 tvoga slavna kraljevića
da bi dobio stokrat cara;
nu još i to kad bi bilo,
ku bi od toga koris stekô?
Jeda bi se prodiljilo
720 tve kraljevstvo nadaleko?
Ne, ne! nu bi sama ostala,
jakno lani, i opeta
tebi jedna tašta hvala
od pobjenijeh turskijeh četa.
725 Razmi samo jedno ime
od pogibne svih dobiti
ti u nijedno ne bi vrime
drugo mogô steć na sviti.
Pače i ta bi dobit ista
730 bila rasap ovih strana
u došastvu sred tvih mista
od oružja inostrana.
Ah, da li ćeš za ime jedno
ti od prazne tašte slave
735 poharati nepravedno
inostrancim tve države?
A i razumnu nije potrebe
spomenivat što se zgodi
tko na pomoć jače od sebe
740 u kraljevstva svoja uvodi.
Car na jednom carstva kraju
kad s oružjem na boj skače,
strane mu ine počivaju
i obilne šlju harače;
745 ali na boj suprotiva
caru čim tva kruna ustaje,
ka država tva počiva,
ke li t' mjesto harač daje?
Svak se u miru čestit zove,
750 obilnost je gdje mir stoji;
mir kraljevstva i gradove
zdrži, uzamnaža, vriježi i goji.
Oganj užec lasno 'e svima;
nu kad sve njim plane veće,
755 znat nî gorjet koliko ima,
udunut gdje li se će.
Tako 'e lasno boj početi;
nu koliko dug će biti,
na čem li će pak dospjeti,
760 nije moć tega prividiti.⁷²⁴

⁷²⁴ 753-760. sentencije općeg karaktera, od-

Ali, o kralju, mudar ti si,
i prividiš i vjeruješ
da ti o dlaci kruna visi,
sve što s carom uzvojuješ.
765 Nu ako te boja želja
tere mrziš počivati,
imaš huđih neprijatelja -
na nje oružja tva obrati!
Očinstvo ti je zveska⁷²⁵ kruna
770 s dvjema družijem sadružena,⁷²⁶
ka ti od dunda, zlobe puna,
bi nepravo ugrabljena.
Od Gustava⁷²⁷ bratučeda
što ti se ote, pod' otima'!
775 Svaki je razlog: tvoga ne da'
a tuđega ne uzima'.
Na susjestvu moškovskoga
carstva⁷²⁸ ti je veličina,
kad bi od tebe i od tvoga
780 pridobita slavna sina.
Pošlji istoga Vladislava
opet s vojskom k tomu kraju
na ostatak od država
ke ti posluh još ne daju⁷²⁹;
785 pod imenom ti od cara
da gospodiš sve doskora

lično primjerene kontekstu, koje ni do danas nisu izgubile na svježini

⁷²⁵ 769. *zveska* - švedska; Ali-paša u svom govoru želi pažnju kralja Žigmunda skrenuti drugim pravcem: neka ratuje za švedsku krunu koja mu je nepravo uzeta. Žigmund je, naime, bio član švedske dinastije Vaza; naslijedio je oca Ivana III. na švedskom prijestolju, ali ga je zbacio stric mu Karlo IX. Suderman.

⁷²⁶ 770. Misli se na pravo švedske krune na Dansku i Norvešku.

⁷²⁷ 773. *Gustav* - sin švedskog kralja Karla IX. Sudermana, kralj Švedske od 1611. do 1633.

⁷²⁸ 777-778. *moškovsko carstvo* - ruska država; nakon smrti Borisa Godunova Poljaci su neko vrijeme vladali Rusijom; Vladislavu je čak bila ponuđena kruna

⁷²⁹ 784. *ke ti posluh još ne daju* - koje još nisi pokorio (osvojio)

s Hvalinskoga odizgara
do Nijemskoga doli mora.⁷³⁰
Zato, o kruno koj je sriću
790 nad svijem krunam Višnji podô,
i ti, o slavni kraljeviću,
i vi ostala sva gospodo,
ako unaprijed boj sioni
od koristi nije nikomu,
795 danu od raspa, najliše oni
ki se čini na svom domu;
a ako vam s druge strane
visoke se česti kite⁷³¹
i velika dobra hrane,
800 kad mir s carom učinite,
mir, ki vam se šlje od cara
i ki želi svak i žudi
vrh svijeh časti, vrh svijeh dara,
ugodno vam primit budi!«
805 Ovd i paša dobesjedi,
i na govor svoj naredan
među svijetlim panim slijedi
lak i kratak žamor jedan.
Svaki od njih u obličju
810 veseo se svim razbira
s navještenja koje priču
od prijazni carske i mira.
Pun kralj Šišman slave i dike
veće puta oči obrati
815 i u čelo sve vijećnike
oko sebe sta gledati.
Tiho stavnijem pak riječima
odgovara poklisaru:
»Prijazan se od nas prima
820 i žuđeni šlje mir caru!
Naviješteno cića toga

od našega biće tebi
kandžilijera velikoga
uvjetovat što je trijebi.«
825 Prista slavni kralj ovdira,
i paši se u čas isti
sprva uvjeti riješe od mira,
pak za cara daše listi.
Prima ih rado i veselo
830 paša i smiren svim se otkriva,
i za veću čas na čelo
postavlja ih i celiva.
Poklanja se pak, i cića
ugodnijeh jur oprava⁷³²
835 kralja i slavna kraljevića
slavi i vijeću hvale dava.
Ali je i paša opet bio
hvaljen, častjen i darovan:
šestoperac je on primio
840 vas u suhu zlatu okovan:
i bogata i velika
naprava mu je vidjet zdvori:
ručica mu svakolika
u kamenju dragom gori.
845 Druge dare nebrojene
caru od kralja još odnije
od bogastva bez procjene,
od ljepote ku izrijet nije.
Dragi kami, zlato i ostalo
850 što je tu, tko bi viku opisô?
Bolje mučat neg rit malo;⁷³³
toj nathodi svačiju misô.
Nu s ovijem darim tada
Alipaša kô se otpravi,
855 s družbom uput Carigrada
najbrže se na put stavi⁷³⁴.

⁷³⁰ 787-788. od Kaspijskog do Baltičkog mora

⁷³¹ 798. *visoke se česti kite* - visoke se časti okićuju

⁷³² 833-834. i zbog dobro obavljena posla

⁷³³ 851. izreka sa značenjem: bolje je ne upuštati se u govor nego reći premalo

⁷³⁴ 856. *na put stavi* - krene na put

PJEVANJE DVANAESTO

- Da poklisar caru mladu
mir donijeti bude prije,
iz Varšova k Carigradu
putujući miran nije;
5 ne poteži nu ga tjera
želja oglasit kako uzroči
društvo Sunca od Sjevera
do Mjeseca od Istoči.⁷³⁵
Sada jedne, sada druge
10 konje jaše na promjenu,
probijajući strane i luge⁷³⁶
po ravnini, po kamenu.
Po najprječem putu upravlja
i u Carigrad brzo ulazi
15 i, što nosi, svak se stavlja⁷³⁷
tko mu na obraz veseo pazi.
Podizat se glas počina,
raste govor, svak besjedi
da od Poljaka do Turčina
20 mir žuđeni veće slijedi.
Svak uživa tko ovo čuje,
star i mlad se tim veseli,
vaskolik se puk raduje
i s tega se čestit veli.
25 Ali rados veću i dražu
i veselje bez prilike⁷³⁸
u pogledijeh svojijeh kažu
turske ljubi svekolike;
er nije veće čeznut njima
30 da ih ne bi razdijelila
s gospodarim ljubljenima
poljačkoga boja sila.
Nu u veselju općenomu
sama otkriva jad sred lica
35 i u životu čezne svomu
- Korevskoga vjerenica;
a to, er sami ne dohode
njoj u glasu mira općena
mirni glasi od slobode
40 gospodara nje ljubljena.
Ne počiva kratka časa,
svud se tuče, vrti i vije,
ište, sluša, ali glasa
ni priglasja čut joj nije.
45 Čuje sve ino, samo ovo
ne čuje što čut sveđer hlepi;
tim skončanje svakčas novo
njoj tre i hara ures lijepi.
Kopni, uzdiše, stine, gori,
50 ciči, plače, cvili i tuži
jak grlica, ka u gori
s dražijem se svîm razdruži;
bez svakoga tere veće
tako ufanja tužna ostaje;
55 tolike joj rastu smeće
da život malo haje.
Ona otkada najprije cica
zaplijenjene svê ljubavi⁷³⁹
od mlađahna Ugričića
60 mušku odjeću na se stavi,
pače u turskom Carigradu
otkad pod tom mirnom slikom
nju bojnicu krije mladu
ljubav vlastim svôm velikom,
65 vik ne štedje zlata, blaga
i od procjene sve što skupi,
vjerenika mila i draga
da iz teška ropstva otkupi.
Proda države i gradove
70 i gospodstva svâ vlastita
i darove na darove
sla i mita vrhu mitâ.
Ali zasve nebrojena
da bogatstva prosu i strati,
75 nađe se u svem privarena

⁷³⁵ 6-7. kako sklopi mir između Poljske i Turske

⁷³⁶ 11. doslovno preuzet stih iz *Jejupke*

⁷³⁷ 15. *svak se stavlja* - svak pogađa

⁷³⁸ 26. *veselje bez prilike* - veselje kakvom nema primjera, besprimjerno (jedinstveno) veselje

⁷³⁹ 58. *zaplijenjene svê ljubavi* - zarobljenog Korevskog

i u ništo joj sve se obrati;
 pridobit bo mlada viku
 tim nije mogla ni mogaše
 nemilosno srce i priku
 80 čud vrloga Rizvanpaše⁷⁴⁰,
 ki sveđ straže i zatvore
 na tamnici od nje draga
 veće, jače, tvrđe i gore
 i uzmaža i prilaga.
 85 Imaše ovi Turčin hudi
 na dvorovijeh svoga doma
 dvije diklice blage čudi
 drage u svemu, lijepe veoma.
 Lica su u obje njih rumena,
 90 sunčane oči, kose od zlata;
 jedna mu je kći rođena
 a nepuča druga od brata.
 Jedna ljeta su i ònē i òvē
 i djela u kih traju vrime;
 95 Ljubica mu kći se zove,
 Kalinka mu je nepuči ime.
 U dne, u noći, ljeti i zimi
 sveđ su ujedno druge mile;
 tako su se među njimi
 100 od mlađahna zaljubile.
 Nije otajstva, stvari nije
 ova onoj ku bi sakrila;
 živu kô da je objedvije
 jedna majka porodila.
 105 Ovih lijepih djevojčica
 Bećir-hadum⁷⁴¹ stražnik biše,
 pogrešpana stara lica,
 zbabljen crnac, grd saviše.
 Nu zasve to usti blijede
 110 rumenilom jošte masti,
 mrči i lašti dlake sijede
 i od obraza suhor tmasti.
 Kami dragi mu iz bisera
 na usnah visi i na ušiju;
 115 crne prste odsvudijera
 prsteni mu zlatni kriju.
 Jasni ogrljaj, ki mu iznova

⁷⁴⁰ 80. *Rizvanpaša* - izmišljeno lice, nadstojnik čuvara nad zatvorom u kojem je čamio Korevski

⁷⁴¹ 106. *Bećir-hadum* - izmišljeno lice

vrat žilavi narešiva,
 od zlata se suha skova,
 120 vas kamenjem drazim siva.
 Od Kalinke mlade stari
 hadum viđen bi najprije,
 ka da u smijeh ne udari,
 moćna odoljet srcu nije.
 125 Neskladna bo nepravilika
 mladici se lijepoj čini
 da grdoča onolika
 bit s naprava⁷⁴² ljepša scini.
 Što je grdo po naravi
 130 zaludu se resi i maže,
 er grdoča u napravi
 tisućkrat se grđa kaže.
 Ali potom pogled lijepi
 lijepoj mladici opsja zlato,
 135 slakomi se i pohlepi
 oni čas joj srce na to.
 Tim sva dvorna u glas mio
 starom crncu kliče ovako:
 »Kaž' mi, ko te obdario
 140 napravami lijepijem tako?«
 Crnac ončas Krunoslavu
 u Ugričića slici ukaza,
 veleć: »Oni svu napravu
 oko moga stavi obraza;
 145 oni mladac ki od strane
 poklisara česarskoga
 često donije dare izbrane
 ovdi u paše dunda tvoga.«
 Kako začu Kalinka ovo,
 150 pitat naprijed već ne slijedi;
 željenje joj nasto novo
 s Krunoslavom da besjedi.
 Misli, ište i nahodi
 način da joj toj se zbude;
 155 i u nje srcu ljubav plodi⁷⁴³
 stoga i druge još požude.
 Za steć u dar zlata i blaga
 hlepi i smagnu sveđ dotada;
 sad s pogleda lijepa i draga

⁷⁴² 128. *s naprava* - zbog dotjerivanja, po dotjerivanju

⁷⁴³ 155. *ljubav plodi* - ljubav se zarodi (začne)

160 sahne, gine, kopni mlada.
 Ah, zaisto znô je vele⁷⁴⁴
 taj ki u stara doba stavi
 zlatan trkač, luk i strijele
 bogu ognjenom od ljubavi;⁷⁴⁵

165 er na svijetu nije toga
 mjesta otajna i skrovida
 gdi iz luka ljuvenoga
 zlatna strijela ne dohita.

Ljubav ima zlatna pera,
 170 zlatan je i plam kim sve užije;
 zlatnijem krilim ona tjera
 i bjeguća srca stiže.

Zlatni puti, zlatna vrata,
 zlatni ključi nje su dvora;
 175 platnom veže ona od zlata
 sebi i družijem oči odzgora.

Tim nije rijeti čudo nijedno,
 ako proz svoj pogled mili
 zlato i ljubav sad ujedno
 180 Kalinku su pridobili.

Turkinjica, koja sudi
 za mladića Krunoslavu,
 snébiva se, panji i čudi
 kroz ljepotu nje gizdavu.

185 Želi zato, biser želi,
 nu još želi blago draže:
 zlato od kosi, biser bijeli
 sred nje usti ki se kaže.

Z ovim čezne, gine, blidi
 190 i sred ognja gori živa,
 er ne pozna i ne vidi
 što laživo ruho skriva.⁷⁴⁶

Hoće mlada da izusti
 kako ona mre za njome,
 195 ali riječ joj mre sred usti
 i stvara se mramorkome.

⁷⁴⁴ 161. *znô je vele* - mnogo je znao

⁷⁴⁵ 163-164. bog ljubavi (Amor, Eros) imao je zlatna krila. zlatan luk i strelice i zlatan trkač (tulac); ovi i nekoliko sljedećih stihova aludiraju na ono što će se dogoditi Kalinki; naime, lijep pogled i zlato pridobili su je te se ona zaljubi u Krunoslavu u muškoj odjeći.

⁷⁴⁶ 191-192. jer ne zna da lažno ruho krije ženu (Krunoslavu)

Nu u pogledih govor hrani,
 oči očima ter tomače

što jeziku sram zabrani

200 a stravljena misô začé.⁷⁴⁷

Stavlja joj se⁷⁴⁸ Krunoslava
 i žali ju sa svom moći
 da se u nju upoznava
 bez ufanja od pomoći.

205 Nu zasve to hitra dosti
 da ona pomoć steče za se,
 kaže joj pogled pun milosti
 ufanjem je taštijem pase.

Djevojčica sramežljiva,
 210 videć ovo, oči uzdiže,
 nu plam veći ognja živa
 iz dražijeh ju oči užije.

Tim od želje usiljena,
 pače od sile kom sva gori,
 215 sprva uzdahnu, pak rumena
 u ovi način usta otvori:

»Vaši li ono biše dari
 kim se hadum naš uresi?
 Kad ono ima crnac stari,
 220 da što meni donio jesi?

Smir' me mladu djevojčicu!
 Daj mi zlata na ovi danak,
 il' što je draže u tvom licu
 negli umornu zorni sanak!⁷⁴⁹

225 Dospje i od srama zarumeni
 sva se u licu i poniknu;
 a na govor taj ljuveni
 Krunoslava opet kliknu:

»Djevojčicam, o gospoje,
 230 kakva ti si lijepa i draga,
 ovi sluga donio je
 ljepše dare, veća blaga.

Zlato, koralj, biser bili
 i kamenje bez procjene
 235 i sve što imam u dar mili
 primi lipos tva od mene.

⁷⁴⁷ 197-200. pogled otkriva ono što misao začé i što stid zabranjuje da se kaže

⁷⁴⁸ 201. *stavlja se* - vidi, spozna je, dosjeća se

⁷⁴⁹ 222-224. Opet jedan odbljesak iz *Jejupke*: to su malo izmijenjeni stihovi iz znamenite maskerate.

A za uzdarje svega toga
htjej, molim te, samo m' riti
znaš li od sužna Korevskoga
240 štogodijer mi spoviditi.«

Zanesena dikla mlada
razvedri se i obeseli
i, u sebi čim se nada
višoj sreći, tako veli:
245 »Prem kô Milos tvoja pita,
Ugričiću gospodine,
od junaka glasovita
podat ti ću glase istine.

Ja čuh vele, vidjeh veće
250 od viteza djelim slavna;⁷⁵⁰
sreće njegove i nesreće
napuno sam kazat spravna.

Dunda moga kad za roba
silni Kozaci uhitise,
255 ki na krajini u to doba
atćermanski paša biše,

š njim zaplijeni i Ljubicu
jedihnu mu kćercu gusa,
koj ružica zene u licu,
260 a sred usti capti rusa.

Nu Korevski, ki nad svima
bi vitezim vojevoda,
kažući se blag obima
razgovor im sladak poda.

265 Dare uzmnoži vrh darova
i milosti na milosti;
dragova ih i milova,
gleda, scijeni, časti i gosti.

Vrati ćaćku vitez blagi
270 kćercu a kćerci sva nje zlata,
biser bijeli, kami dragi,
sviona ruha i bogata.

Vrati naprave one izbrane
gospodičić blagodaran,
275 da svijetli ures ne ostane
djevojčici lijepoj sharan.

Požali joj zlu nezgodu
i bõlje se svoj nje zledi
i dobrzo dâ slobodu
280 dundu i mojoj bratućedi.

⁷⁵⁰ 250. o vitezu slavnom po djelima (junastvu)

Ali za mir nje ljepote⁷⁵¹
nije sloboda bila i blago,
ako joj se duša ote,
ako izgubi srce drago.

285 Mislit djela ne pristaje
od junaka svim hrabrena,
i u slobodi robinja je
blagodarstvom zaslijepljena.

U pameti svud ga vidi,
290 kreposti mu svedř razbira;
vene, čezne, gasne, blidi,
sahne, gine i umira.⁷⁵²

Nu da mlada djevojčica
nije čudo ljubav ćuti:

295 ne rodi je medvjedica,
ni se u gorskoj goji ljuti,

Za čudo se ne govori
da iz kamena oganj skače,
a čudo će bit da gori
300 ko 'e mlađahan, ah jaoh, braće!?

Ali kad pak niknu smeća
i bogdanski boj zavrže,
junaku se dobra sreća
na nesreći zloj provrže:

305 pade u ropstva u nevolju;
viteški mu cvijet se oznobi;
družba ga izda, a na polju
neprijatelj ga ne pridobi.

Slavni otada junak, koji
310 djela kaza svud viteška,
nadno tamne jame stoji
u okovijeh gvozdja teška.

⁷⁵¹ 281. i dalje: kćerka Rizvan-paše zaljubila se u Korevskoga dok je bila s ocem u zarobljeništvu kod njega. To je jedan od brojnih odjeka iz Tassova *Oslobođenog Jeruzalema* (III): lijepa Erminija, koja nije bila ratnica, bila je ne sasvim davno s ocem zarobljenica u Tankredija, kršćanskog junaka, i zaljubila se u nj; oslobođena, našla se u Jeruzalemu za opsade križara, među kojima je bio Tankredi; čeznula je toliko za njim da je, noću, u Klorindinoj ratnoj odjeći, pošla u kršćanski tabor da se sretne s dragim.

⁷⁵² 291-292. i opet gotovo doslovno preuzeti stihovi iz *Jejupke*

Moj je dundo od strahoća
ponornijeh tminâ straža⁷⁵³;
315 i srditos i vrloća
njegova se sveđ uzmaža.
Nemilostim on misleći
da se u carsku milos stavlja,
meće ozir vas za pleći:
320 što je držan, zaboravlja.⁷⁵⁴
Na sramotu od razloga,
i s pameti ćud neharna
uspomene goni od svoga
dobročinca blagodarna.
325 Sred tamnice tim smrknete
junak, željan bijela danka,
muke, trude, jade ljute,
sva zla trpi bez pristanka.
Nu pašina kćerca ino
330 u stravljenoj duši ćuti:
gine, dobro nje jedino
da ne bude poginuti.
Moja lijepa bratućeda
od milosti suze liva:
335 u sužanstvu dušu gleda
gospodara milostiva.
Od žalosti ne razbire
u vaju se žestokomu
cić gorušte ljubi i vire
340 ku mu u srcu nosi svomu.
Jeda skrati zle boljezni
ljubljenoga tamničara,
blagom riječcom, slatkom pjesni
ukradom ga razgovara.
345 I da mu ona ne rasladi.
gorcih muka kigod dio,
odavna bi vitez mladi
s životom se razdijelio.«
Da Kalinka ovdi veće
350 prista i naprid ne spovijeda,
Krunoslavi ne bi od smeće
bil' toliko nje besjeda;
ali ovako još govori:

⁷⁵³ 314. *ponornijeh tminâ straža* - (od) tamnica zapovjednik (čuvar)

⁷⁵⁴ 319-320. Rizvan-paša baca sve obzire, zaboravljajući kako se Korevski, dok je on bio u njega sužanj, ljudski prema njemu ponio.

»Korevskomu sužnu dragom
355 Ljubica se toli udvori
vernom službom, dvorbom blagom;
tač Poljaku svijetlu i slavnu
Turkinjica lijepa omili,
da su vjeru krepku i stavnu
360 među sobom uhitili.
Tim sklopjena i gotova
s milosti se carske veli
i sloboda vitezova
i Ljubičin pir veseli.
365 Ugričiću moj ljubljeni,
ja rijeh što znah, a ti sada
spravi obilne dare meni
kijema ću se smirit mlada.
S darom zlatnim draže zlato -
370 milos tvoju duša pita,
i već srce hlepi na to
neg na carstvo svega svita.«⁷⁵⁵
Ćim stravljena dikla trati
slatke ovako svim besjede,
375 za ruku je prešno uhvati
Bećir-hadum i odvede.
Jak iz cvitja i iz trave
koga otrovna zmija peći,
Krunoslava na gizdave
380 Turkinjice osta riječi.
Streptje, ublidi i ostinu
sva od čuda zapanjena,
u prilici i načinu
stanovita nijema stijena.
385 Ne vjeruje i vjeruje
što od draga svoga sluša,
zaboravlja, spominjuje,
smrtne u srcu smeće kuša.
S razlicijeh misli gine
390 jak plav u ku sveđ udara
valovite sred pućine
sila protivna od vjetara.
K zemlji srti i na čase
put nebesa oči upira;
395 groznim suzam polijeva se,
iz srca uzdah vruć podira.
Nje snježane bijele ruke

⁷⁵⁵ 371-372. neznatno izmijenjeni stihovi iz *Jejupke*

sada krši, plete sada,
i od nemira i od muke
400 proteže opet i opet sklada.
Ali udugo ne umuknu.
Među suzama i uzdasi
stanoviti mramor puknu:⁷⁵⁶
žalosno se mlada oglasi.
405 Ona, izišla izvan sebe
od bolesti buduć, kliče:
»Ah, ke glase čuh od tebe,
moj nevjerni vjereniče?!
Komu veće i u koga
410 ikad tužna da vjerujem,
od viteza Korevskoga
kad nevjeru ovu čujem?
Tko je tko se ne snobiva
da u nevjeru može pasti
415 junak koji plemstvom siva
prave vjere, svijetle časti?
Ah, iskati svud je zaman
vjernos naći srca čista:
crno 'e sunce, mjesec taman,
420 nevjerna je vjera ista!
O moj negda drag pokoju,
sad izdana mâ ljubavi,
Krunoslavu da li tvoju
pri Turkinji ti ostavi?
425 Da od nemira ne umiram,
za veliko čudo brojim,
u mom srcu er razbiram
što si držan, što dostojim.
Obrni se, ah, obrni!
430 Na komu me, viđ, promijeni!
Svijetla obraza ne pocrni,
ne izgubi glas pošteni!
Ki od svijeta ne zna dio
tvoja dila, mē liposti?
435 Komu si se zavjerio
sa svom moći i kriposti?
Jeda nađe draže lice
i od mojijeh zlatnijē kose?
Turkinje su mađionice,
440 čarajući svijes zanose.
Himbeno su one lijepe,

u hitrinah sveđ se paze;
napravami vid zaslijepe
i obraze priobraze.
445 Zaisto s bilja vilovita
opsjeni te i zatravi,
kad tva dila plemenita
i mu lipos zaboravi.
Nu mē bojno srce di je?
450 Tužba meni ne priliče;
tko se osvetit vrijedan nije
neka suzi i nariče!
Podnit neću ni trpiti
da, što je moje, družu drže;
455 raskinuti, razdrpiti
Turkinju ću zlu najbrže!
Ukazaću Krunoslava
u osvetah kakva biva:
usred zmajâ, usred lavâ,
460 usred ognja da je živa.
U desnici ovoj jakoj
ja ću s mačem poletjeti,
o Korevski, zlici opakoj
u tvom krilu dušu oteti.
465 O gromovi, o treskovi,
urnebes se vaš obali!
Bože, gdi su bludnici ovi?
sprži, užeži, sve popali!
Ali tužna što govorim?
470 što razumjet sebi dajem?
Užežena ja sva gorim,
čijem družijeh sprazit hajem.
Ti me ostavi, dušo mila,
ja tvu lipos neću mnogu!
475 i najveće kad bih htela,
ostaviti vik ne mogu.
Pače kô te vazda ljubih,
i ljubiću sred svih smeća,
ako ti u čem sad zagrubih,
480 čin' da je milos grijeha veća!⁷⁵⁷
Gospodičić tako svijetô
ne vjerujem da će upasti
u nevjerstvo tamno i kletu
suproč plemstvu, suproč časti.
485 Po sve pute i načine

⁷⁵⁶ 403. silovito je briznula u plač (s takvom silinom kao da se tvrdi mramor raspuknuo)

⁷⁵⁷ 479-480. još dva stiha iz *Jejupke*, ali odvojeno jedan od drugoga

- prilagaću misô i mito,
dokli budem od istine
na spoznanje doć očitô.
Izdavniče, - ki dostojiš,
490 er se od vjere duša izmakla,
ne pod zemljom tu da stojiš
u tamnici, nu dno pakla! -
lasni mi su svi ovi trudi,
slatka je muka sva čemerna:
495 ti nevjeran meni budi,
ja ću tebi biti vjerna!«
Bez krsmanja Krunoslava
u odluci ka je žeže
ne ima misli da strah dava,
500 nije zaprjeke ka ju usteže.
Sedam torân u ugarskomu
ruhu ophodit dikla zađe,
na njegovu dokli domu
Rizvanpašu srete i nađe.
505 Pokloni se i načine
dvorne ukaza, kliče paka:
»Ja sam, mili gospodine,
Korevskoga brat junaka;
njegove se cić slobode
510 iz dragoga mjesta uputih,
ne gledajuć na nezgode
od razlicih pogub ljutih.
Dobrota me tva primaga,
na otkupe da ga prosim:
515 tim koliko hoćeš blaga,
udilje ti ja za nj nosim.
To li neć ga dat za platu,
da' ga u dar plemeniti;
a za uzdarje ja na zlatu
520 ončas ti ga ću izmjeriti.«
Paša u mlaca s boljom slikom
zapaža se na ove glase,⁷⁵⁸
i visokom i velikom
on odlukom snebiva se,
525 sad besjedu, sad slobodu
razmišljajuć, ter se čudi,
i sebi ovu sad prigodu
od velike smeće sudi;⁷⁵⁹
- i kô čovjek od velicîh
530 mećaicâ i kramarâ,
u pameti veće od pricîh
varâk⁷⁶⁰ način misli i stvara.
Naravnoga otrov gniva
krije Turčin dvoran silom;
535 jedno misli, drugo obećiva,
a izvršiva treće dilom.
S Krunoslavom unjiguje,
i veseliji sved se kaže,
riječima je obljetuje
540 sve što može bolje i draže.
Veli: »Smir' se, o plemiću,
za slobodu brata tvoga!
Ja prijatelj haran biću
njemu u cara čestitoga.
545 Utoliko ako š njime
miluješ se razgovorit,
sad i u ke hoć ino brime
tamnicu ću ja ti otvorit.«
Utoliko doli svrati
550 paša i kaže da ga slidi,
i množ Turâk da ih prati
pod oružjem zapovidi.
Sedam torân gdi se rede,
proz sto vrata i zaklopa
555 s Krunoslavom paša grede
gdi Korevski živ se ukopa.
Proz mostove, ki se dižu,
zanesene u zahode⁷⁶¹
i u dolinu svakčas nižu
560 po strmu i usku putu hode.
Vrhu nje se do oblakâ
tvrda građa obgradila;
sokolova brza i jaka
ne bi ju perja izletila.
565 Ukraj građe kroz gvozdena
vrata uska, tijesna i mala
dno ponora udubena
dublja je jama još propala.
Pod zemlju se put obrne
570 iz duboke jame ove

⁷⁵⁸ 521-522. zagleda se pažljivije u mladića

⁷⁵⁹ 527-528. sudi (misli) da bi mu ova zgo-
da mogla prouzrokovati neprilike

⁷⁶⁰ 531-532. od pricîh varâk - od zlih varki
(prevara)

⁷⁶¹ 558. zanesene u zahode - u strmim zavojima

put tamnice tamne i crne
grob od živijeh ka se zove.

Proz sva mjesta zgor skazana
Krunoslava pašu slidi:
575 nije je želja bijela dana,
ištom da svê sunce vidi.⁷⁶²
Oružanijem slugam odi,

da ju umore⁷⁶³, viknu paša;
Krunoslava naprijed hodi,

580 ni ju poguba nijedna straša.
Nu od tamnice jedva stupi
priko praga dikla smiona,
a raskošan zatvor skupi,⁷⁶⁴
i u sužanstvu osta i ona.

⁷⁶² 576. samo da vidi Korevskoga.

⁷⁶³ 578. *da ju umore* - tu je vjerojatno greška prepisivača; smislu bi odgovaralo *da ju unore* (urone), tj. da je gurnu u tamnicu.

⁷⁶⁴ 583. a teška se vrata zaklope

PJEVANJE TRINAESTO

Gdje od mraka vjekovita⁷⁶⁵
pod jazovim zja pučina,
usred svega segaj svita
najdublji sred dubina
5 satarisan kralj⁷⁶⁶ pribiva
od rinutih s neba duhâ
u pučini ognja živa,
ki mu oholas svâ raspuha.
Slava mu je s teška jada,
10 ka se digla sa svijeh strana
od istoka do zapada,
kô Vladislav razbi Osmana;
pače, pazeć na veselja
poljačkoga svega puka
15 s istjerana neprijatelja,
jak uboden bivo muka.
Podrtijeh iz uzdaha,
bez umrtja kojijeh crka,
krvavijem dimim paha,
20 smrdećijem pjenam hrka.
Škriplje zubim, riga plame;

⁷⁶⁵ 1. i dalje: od svih pjevanja u ovom se najviše osjeća utjecaj Tassova *Oslobođenog Jeruzalema*. Tu se javljaju demoni kao predstavnici zla u borbi protiv dobra: oni su zabrinuti za sudbinu islama zbog pobjede Poljaka nad Osmanom i zbog upravo sklopljenog mira. Međutim, koliko god su demoni zainteresirani za ovozemaljske događaje, njihovom se akcijom u daljnjim pjevanjima *Osmana* ništa ne događa. Pobuna je buknula tek pošto se pročulo da se car ne sprema na Istok radi klanjanja u Meki, već da dovede svježju vojsku s pomoću koje bi kaznio neposlušne janjičare. Stanovitu ulogu u pokretanju pobune ima i Mustafina majka, ali iz sasvim ovozemaljskih pobuda. Iza ovoga pjevanja, dođuše, slijedi praznina od čitava dva pjevanja, pa se stoga ne zna kako bi pjesnik, da je djelo završio, bio riješio utjecaj pakla na događaje u Carigradu.

⁷⁶⁶ 5. *satarisan kralj* - poražen kralj (Lucifer)

od zlobe ga svrdô vrti
ne Poljake sharat same
neg krstjanstvo sve satrti.
25 Tijem u vijeću car veliki
ušto od mira slave slaga,
neprijatelj skoči priki
od ljuskoga svega traga;
netrpeća nadmen ijeda
30 s bukom, s treskom strašno vijeće
i on kupit zapovijeda
od nabune i od smeće.
Nebu se oprijet spravam ovim
tvrdoglavi bijesnik stupa,
35 zaboravljen kô treskovim
svemoguća ruka lupa,
zasve da od nje, kad oholu
glavu istakmit k višnjem prope,
strmoglav se buši dolu
40 tmastijeh ogânj u potope.
Od pakljene oštre trublje
razdira se trubnja mukla
da idu kleti gdi je najdublje
prosjedena propas pukla.
45 Cokoću se, grohte i tresu
noćne sile iz dubine,
u gromovitu urnebesu
razlijegaju slijepe tmine.
Iz smrknutijeh gustijeh magla
50 jazovite u ponore
strahoćâ se jata nagla
grominjaju, drožde i ore:
graču, hroču, skvrče, krište,
zviždu, veče, skviče, laju,
55 revu, reže, rže, vrište,
mukaju, vikaju, zavijaju.⁷⁶⁷
U njekijeh su praščja rila,

⁷⁶⁷ 53-56. da dočara strahote pakla, autor se služi brojnim onomatopejskim glagolima od kojih je neke sam stvorio vješto iskorištavajući glasovitu strukturu riječi; oni imaju funkciju da proizvedu auditivne efekte

vučju čeljus tko razglaba,
 a ko gubice ima i krila
 60 od ljljaka i od žaba.
 Ljudi s glavam crnijeh pasa,
 žene od zmija kijem su kose,
 bivoli odsprijed ki do pasa
 čovječanske slike nose;
 65 kučke u kih je žensko lice,
 psi troglavi, zmaji hudi,
 poluribe - poluptice,
 poluzvijeri - poluljudi;
 srde, nakazni i nemani,
 70 i sve što igda ukaza se
 vrla i grda u koj strani,
 u pakljenom vijeću sta se.
 Nad svijem vječnijem sjenam stišten
 strašnodržac od propasti⁷⁶⁸
 75 gnjevnom srdžbom vas zaprišten
 plàntā u zlobnoj oholasti.
 Od krilatijeh krivosaca,
 iz kijeh kužni ognji pište,
 u stog mu se visok zbaca
 80 grunje otrovno za sjedište.
 Pod nogah mu se u krug svija
 na zelene pjege i blijede
 ljuta od sedam glava zmija
 u iskrah tamnijeh bljujuć ijede.
 85 Strašniji od svijeh, vrlji i grđi
 sjedi silnik gorostasni;
 u čadljivoj smeđoj rđi
 zagašen mu je obraz tmasni.
 Srši glava naježena,
 90 trepte zmajska krila o pleću,
 runjave uši do ramena
 prostiru se i klepeću.
 Iz kosijera slike grube
 nos nezgromni na kljun pada:
 95 čeljupine jazne trube
 zamršena visi brada.
 Kosmurat je kip i uplesan,
 tmasta iz oči munja udara;
 jedan velik hrek neotesan
 100 čapeti oštrom opšešara.
 Na krvave kuda kaplje
 dračnijem bičim u tle lupa:

⁷⁶⁸ 74. gospodar pakla (Lucifer)

s nokti od orla, granfi od čaplje
 rašepača mište stupa.
 105 Ispod čela vitoroga
 razok pogled krivo izbeči
 i, usne grizuć s ijeda mnoga,
 u nesvijesne prasnu riječi.
 Zdrtaše se jazi crni;
 110 propas plamom većijem buknu;
 nakostriječen nesmotrni
 zbor zapiždri se i umuknu.
 Iz svijeh glasa on ovako
 ne zavapi neg zagrmi:
 115 »U komu ovo silni pakô
 zločestvu se unetrmi?
 Što su oružja Poljakova
 cara Osmana pridobili,
 naša je šteta ne njegova,
 120 ne on - mi smo izgubili!
 Pakleni su, ne carevi,
 vječni raspi i prikori,
 i ne srami i ne gnjevi,
 i o temu se ne govori.
 125 Na boj leški put Podolja
 pođe s carom množ tolika
 da tonjahu cijela polja
 pod pučinom od bojnika.
 Strašna vojska biješe jaka,
 130 iz pô svijeta ka se sklopi,
 da dobude na Poljaka,
 nu krstjanstvo sve potopi.
 Ali ostaše nje junacim
 najuzdanijem s bojne hvale
 135 na oružju prid Poljacim
 srca ubijena, ruke pale.
 Poletjesmo s našijem stijegom
 mi u pomoć caru mladom,
 oružani s daždnom, s snijegom,
 140 s mrazom, s ledom, s kugom, s gladom;
 ali vojska zgar nebeska
 zbučaše se i sastaše;
 treskovim se sve rastrjeska
 i razagna jato naše.
 145 Tako s vojskom neizmernom
 sam kraljević razbi cara:
 nas molitvom tako smernom
 kralj Šismundo sâm pokara.
 Višnji oni ki pristao
 150 zlopečit nas nije nikada,

- s anđelima htje Miha'ô
da naripi na nas tada.
I za biljeg sred visina,
sila silu otkli obori,
155 rasvanu se noćna tmina
ognjeno se nebo stvori.
Nu u propas propas donit
zaman se ičija moć je istakla:
uklonit se, ne poklonit,
160 ohologa ćud je pakla.
Sjeverna se strana odrva,
gdje najvećijem plemstvom dičan
ja pristolja stavljah prva
za višnjemu biti sličan.
165 I na ovomu da bi ruzi
dovršili našijem štetam!
sramotni su raspi družu
kih prividim i gonetam.
U pogubah za poginut
170 sad se istočno carstvo kreće,
i s mjesta se još porinut
olohnuta propas neće!
Desnica je sama jedna
umrloga Vladislava
175 ogoliti pakô vrijedna
od svjetovnijeh svijeh država!
Nije š njim pakô jaki, nije,
ako slavnu i moguću
od privedre Austrije
180 novijem vezom združu kuću;
ćesarovom ako kćeri,
ugarskoga sestrom kralja,
kraljević se Poljak vjeri,
kraljevstvo se naše valja!
185 Kralj bo se Ugrinu u španskoga
samodršca opet vijera,
ki iz svega carstva svoga
s obadva nas svijeta tjera.
Tako, neka ijedna puna
190 propas reži, još na glavu
poljačka se spravlja kruna
nakon oca Vladislavu.
Ako pirne tim rodžbine
među ovim se kraljim slože
195 ter se oružja njih sjedine,
ko da im se oprijet može?
Carsku vojsku, ka ognjem sijeva,
mogô je Poljak sam razbiti;
- da s toliko još kraljeva
200 kad se združu, što će biti?
Množ kraljevstvâ, množ otokâ,
pače veći dio od svijeta
drži, časti za proroka
i za sveca Mahumeta.
205 Nu ako se veće i jače
neg sve turske kraljevine
Osmanovo carstvo smače,
Mahumetov zakon gine.
Od krstjanskijeh igda kralja
210 ako se ovo jedno ocijepi,
iz prostora svijeh zemalja
tursko se ime iskorijepi.
Da li se od nas trpjet može
da krstjani potaraše,
215 satarišu i podlože
vrhu zemlje sve što je naše?
Da zamukne pakô u svjetijeh,
povrže se hamalija,
i da hodža po mečetijeh
220 ne haleka i zavija?
Mečeti se pače obale,
smaknu otari svi na prešu,
i prilike naše pâlê
shrnjigaju i poplešu?
225 Da izgubimo svetišta,
da vas svijet se križu skući
i Lučifer, zbjenu ništa,
u kraljevstvu praznu zući?
Ne, ne, ne, ne! hitri i plasi
230 skoč'mo, tec'mo na sve strane!
Ovi se oganj veće ugási
prije nego sve njim plane!⁷⁶⁹
Otmanović car nad carim
toliko se sad potište
235 da ponižen s poklisarim
mir u leške krune ište.
Na glavi mu je teško breme;
zbjen je, za uteć huđe štete,
primit s očim zažetijeme⁷⁷⁰
240 od krvnika svake uvjete.
-
- ⁷⁶⁹ 231-232. Neka se ovaj oganj ugasi da se od njega ne zapali sve
⁷⁷⁰ 239. s očim zažetijeme - sa zatvorenim očima

- Nu po volji ali usiljen
ako Osman Leha moli,
poklonit se neće umiljen
vik nikomu pakô oholi!
- 245 Jeda se je pozabila,
za ne doći na ta djela,
na nebesijeh naša sila
ka se čula i vidjela?
Zgoda onada kamugodi
250 druzima je dobit dala:
nam je vječna slava odi
nedobitna smjenstva ostala.⁷⁷¹
Ali da se tim ponosi,
što pomaga, svaki u sebi?
- 255 Šuplje riječi vjetar nosi:
djela se ištu pri potrebi?
O dostojni ki ste goru,
mrkljeh tmina nadaleče,
u rajskomu sidjet dvoru,
260 otkli svjetlos vaša istječe,
spomenuti zgođe vrlo
i mrzeće sila mi je,
za na umrljeh na neumrle
osvete nas raždec prije.
- 265 Tim iz noćnijeh tec'te mraka,
o moji verni, cknjenje vrz'te
prije neg Turci od Poljakâ
uharače se i pokrste.
Ali u način da se opaki
270 sve zamésti bude prije,
motri, pleti, čini svaki
sve što može i umije!
U sto obraza priobraža'
i privračaj sto besjeda,
275 varka, izdavstva, sumnja, laža
i hitrina i zasjeda!
Licimirstvo najblažiju
od dobrote sliku hini:
najhuđe se zlobe kriju
280 od svetinje u haljini!
Svak se obrni svud i svrni,
na krstjane Turke buni,
dokli okoliš mjesec krni
- u okolišu svijeta ispuni.
285 Sij omraze, zlobe búdi,
srdžbe užizi, vriježi gnjive,
svađaj, smetaj, šteti, udi,
satariši prave i krive!
Mogorkinja slavna rðbi
290 do otraška leške puke,
i kraljević, ki pridobi
cara, od ženske pádi ruke!
U prilici od istine
priobražena laž se vrti,
295 da Korevski ban pogine
i mir smete svojom smrtil!
Nu što zaman veće stoju?
Nije vas znane trijebi učit:
čas pakljenu, vašu i moju
300 dosta vam je priporučit.«
Srdžbe, smeće, zlobe i gnjivi,
magle, oblaci, noćne tmine,
crni dimi, ognji živi
vojsci od pakla družbu čine;
305 smrtna otrovna kuga, i š njome
raskazani glad i blijedi,
i s odjećom smrznutome
ledena ih zima slijedi.
Diklo znana od Parnaza⁷⁷²
310 i Elikone⁷⁷³ svete gore
ka potanko meni kaza
strašne od pakla dogovore,
spovijedati slijedi meni
glase prave i istine
315 što učini puk pakljeni
kad iz crne pođe tmine.
Djela od tmaste mrkle noći
slabi moj vid ne dohita
bez razumne tve pomoći,
320 kojoj skrovna sva su očita.
Na tisuće, na oblake
crna jata izletješe,
ter jasnomu suncu zrake
usred podne potamnješe.

⁷⁷¹ 249-252. Aluzija na pobunu Luciferovu protiv Boga: borba zlih duhova završila je pobjedom drugih, ali je ostala slava nepobjedive smionosti.

⁷⁷² 309 *Parnaz* - Parnas, gora u središnjoj Grčkoj posvećena Apolonu, Dionizu i muzama, koje pjesnik zaziva (*diklo znana*)

⁷⁷³ 310 *Elikona* - Helikon, gora u Grčkoj u pokrajini Beociji, boravište muza

325 Crn Carigrad osta bijeli
s svijem munarim od mečeta
ončas kad se u nj naseli
množ pakljenijeh hudijeh četa.

Tako u žetve zrele brime
330 lijepa njiva nepožnjena,
žitnijem klasom veselime
pribogato nakićena,
iznenadi sva pocrni
i potamni sa svijeh strana,

335 kad ju prikrije oblak crni
od čavaka i od vrana.

Nabunjivat jedni staše
hodžu i crkâv redovnike,

svu gospodu i sve paše
340 i zakonâ razumnike;
druzi bojne janjičare,
i s spahijam spahoglane,
i ostale vojničare,
pridošôce i građane;

345 tretji gospoje i carice
carskijeh dvora i polaçâ,
ke su davne njih bojnice
i oružja njih najjača.

Zlim je drûzim na pameti
350 ljudski rasap doba u stara
svega traga i podrijeti
da od ženskijeh bi privara.

PJEVANJE ČETRNAESTO I PETNAESTO (napomena)

Kao što je poznato, *Osman* je do nas došao nepotpun. Četrnaesto i petnaesto pjevanje nisu sačuvani. Danas se smatra da najvjerojatnije nisu niti napisani, odnosno Gundulić nije dovršio svoj spjev.

Više je dubrovačkih pjesnika napisalo dopunu Osmana u XVIII. i XIX. stoljeću (Pijerko Sorkočević, Marin Zlatarić).

Za najuspjeliju dopunu smatra se dopuna Ivana Mažuranića iz 1844. - dostupna je također na stranicama **lektire.skole.hr**.

PJEVANJE ŠESNAESTO

U kraljeva, kô puk scijeni,
nije života draga i slatka:
sveđ su u pomnjah zamišljeni,
ne imaju mirna časa kratka.
5 Trijebi je da bde noćna tminu
i za onijeh se ki spe bude,
za bezbrižnijeh da se brinu
i za ispraznijeh misle i trude.
Mogući su svi s omrazom
10 suproč njima sveđ nemilom,⁷⁷⁴
a nejaci hine obrazom
a u srcu ih trpe silom.⁷⁷⁵
Sve što ih veća kripos slavi,
sve je veće⁷⁷⁶ tko ih navidi;
15 a i čestitos po naravi
ima zlobu ka ju slidi.
Tim ako su blage ćudi
ter krvničku mrze želju,
kô zločeste šlju ih ljudi
20 među žene pod kudjelju.
To li se od njih pravda grli
i pedepsa ne uzmiče,
silnici se zovu vrli:
krv pravednu na njih liče.
25 Ako štedjet blago haju,
od lakomijeh stječu ime;
to li slugam darivaju,
razmetni su vidjet svime.
Puk je slijepac koji oči
30 ne ima od svjeta i od razbora:
za istinu laž svjedoči
sred taštine i žamora;
sveđ nekrepak, nigda stavan,
ljubi, mrzi, hoće i neće,
35 trom, lijen, strašiv i pripravan
na pobune i na smeće;
sad mir žudi, sad boj ište,

⁷⁷⁴ 9-10. moćnici su svi s velikom mržnjom protiv njih (protiv kraljeva)

⁷⁷⁵ 11-12. a slabi se pretvaraju, dok ih u nutrini trpe na silu

⁷⁷⁶ 14. *sve je veće* - sve ih je više

vazda hlepi na prominu:
sad uzvisi koga tište,
40 koga uzvisi, sad ukinu.
Ali kako tiho more
vik po sebi ne uzrasti,
dokli silni vihar s gore
ne smuti ga svojom vlasti,
45 puk u bitju smernu tako
ùzdignut se vik nè smije,
što na pomoć dmjenje jako
mòguće mu gláve nije.⁷⁷⁷
S izgleda s tim ovoga⁷⁷⁸
50 svak tko vlada sad nauči
da nije se uzdat u nikoga,
stvar velika kad se odluči.
Mao izide glas najprvi,
ali u svaćijeh usti rasti
55 ter, čim odsvud većma vrvi,
sve obujmi svojom vlasti.
A istina je riječ na svijeti
da se zemlja kletvom klela
da će otajstva sva pronijeti
60 ka je čula i vidjela.
Ne znam kako, nu se zgodi
da proćuknu se i proreče
kô car u Istok vojsku vodi,
da ju pogubi i posiječe.
65 Podiže se šapat tihi,
usta sumnja, pomnja izide;
svijeh popada strah zalihi,
zamišljeni svi se vide.
Jedan drugom vitez sprva
70 ovi potaj glas dorica;
ali uzavre svak toprva
i uzbuni se sva vojnica,
kad put Skudra⁷⁷⁹ čuše oni

⁷⁷⁷ 47-48. dok mu ne dođe u pomoć poticaj (*dmjenje*) jakog vođe (*moguće glave*)

⁷⁷⁸ 49. *s izgleda se tim ovoga* - tim se primjerom

⁷⁷⁹ 74. *Skudar* - grad na Bosporu, nasuprot Carigradu

da na Crno snosi more
 75 car s poveljam i zakoni
 pisma, blago i šatore.
 Bez ozira ovi onoga
 nagovara veće očitō;
 bezakonja carska mnoga
 80 svak spovijeda glasovito.
 Janjičarin stari pravi:
 »Ja ki stratih sva mâ ljeta
 slijedit s vojskam boj krvavi
 na sve četir strane od svijeta -
 85 baštine one ke su bile
 mom junaštvu verna plata
 silom mi su se ugrabile,
 hrana je moja družijem data.
 Ja pod staros mrem od glada,
 90 a svodnici carskijeh bluda
 uživaju ono sada
 što bi uzdarje moga truda.«
 Spahoglanim vapeć slidi:
 »Ja uz cara ki uzrastih
 95 u saraju u obzidi
 i svuda se plemstvom častih,
 kô rob tamni i zločesti,
 dokle odsvud mi krv prokapa,
 na očitū podnijeh mjesti
 100 ružne udorce teškijeh štapa,
 ne mareći car u sili,
 ka bi uzrok mom prikoru,
 ko crniti kruh pribili
 ki blagovah u svom dvoru.«
 105 Jedan veli: »Donijeh caru
 glavu ubjena protivnika;
 ni u dostojnu primih daru
 čas podobnu za bojnika.
 Pače rug je tvorit htio
 110 tijem car isti bez potrebe,
 veleć: Da ti pogubio
 nijesi njega, on bi tebe.«
 Drugi glasi: »Car sred kuća
 skrovno uhodi naša djela
 115 ter nam gozbe smeća i smuća
 s kijeh je družba svud vesela.
 Ne naš aga noćno veće -⁷⁸⁰

⁷⁸⁰ 117. Ne zakida nas naš aga tajno (*noćno*)

bije nas obdan carska sablja;
 pjenez nam se crni meće,
 120 bijela i drobna jaspra ugrablja.«⁷⁸¹
 Oni rasap općen mjeri,
 s koga pribjen svak bit ima,
 što gospodske svijetle kćeri
 za carice car uzima.⁷⁸²
 125 Priuzima drugi ovdira:
 »Biti i prošli mi smo veće!⁷⁸³
 Car junake nove izbira,
 a nas starijeh siječe i meće.
 Eto listja⁷⁸⁴, koje iznutra
 130 došlo nam je iz saraja,
 da se kani do dva jutra
 put istočnijeh dignut kraja.
 Ne krsma'mo sila jača
 da se s glavom carskom združil!
 135 Potlačimo ko potlača!
 udušimo tko nas duši!⁷⁸⁵
 Oni skače i prilaga:
 »Da što čekamo unaprijeda?«
 Svi tad vape: »Sablja naga
 140 prijeti ubit nas svijeh bez reda!«
 Jedan se opet diže i vika,
 sablju голу ter podire
 zovuć svakoga od bojnika
 proć poda nju⁷⁸⁶ zacić vire.
 145 Bojnik svaki tad se puti
 i pod sablju s kletvom hodi,
 da bi imô od nje poginuti,
 ako se od zlijeh ne slobodi.
 Vapijaše svaki ovako
 150 suproć caru buneć sile:

⁷⁸¹ 119-120. Zbog općega ekonomskog nazatka i turski je novac gubio na vrijednosti; stoga se vojnici tuže kako im se plaća manje vrijednim novcem.

⁷⁸² 121-124. Onaj vidi opću propast u tome što car (umjeso robinja) uzima carske kćeri za carice.

⁷⁸³ 126. propali smo

⁷⁸⁴ 129. *eto listja* - evo pisma

⁷⁸⁵ 135. Uništimo onoga koji nas uništava.

⁷⁸⁶ 144. *proć poda nju* - poći pod nju (pod sablju, tj. u borbu)

sam Aliaga⁷⁸⁷ htjenje opako
 mrzi i sprave sej nemile⁷⁸⁸.
 Čim u njega, kô u svijeh glavu,
 zapazili svi se bijehu,
 155 mneć na huđu da i on spravu
 s njima će ustati u pospjehu,
 ter nabunjen oko njega
 svak luk penje, sablju izmiče,
 on sred skupa osta svega,
 160 u ovi način ter pokliče:
 »Ah, koja vas sad zasjena,
 vitezovi moji, zaslijepi,
 ter gubite od imenâ
 vašijeh svjetlos i glas lijepi?
 165 Spomen'te se da ste oni
 vi bojnici stražu uzdanu
 na kijeh samijeh car nasloni
 i u kijeh nađe vernu obranu.
 Ah, nemojte pocrniti
 170 slavu vašu, slavu moju,
 hteć nevernos carstvu otkriti
 u domaćem štetnom boju⁷⁸⁹.
 Naše štete i porazi
 nijesu toli sad velici
 175 vele veća da ne izlazi
 kletva svetoj carskoj slici,
 koja veže sad jedino
 vaša oružja, svjete moje,
 da u svako vrijeme smino
 180 u vernosti krepkoj stoje.
 Ni nahodim još razloga
 ki će učiniti da se ganem
 da, er car neće svjeta moga,
 ja mu protiv zato ustanem.
 185 Ja rob jedan, ki obećah
 tvrdom kletvom za nj umrijeti,
 u pogubah i u smećah
 da mu se ištem smrtno oprijeti?!
 Nije zakona vrh onoga
 190 ki zakone stavlja i daje;

⁷⁸⁷ 151. *Aliaga* - zapovjednik janjičara koji je pokušao stišati bunu

⁷⁸⁸ 152. *sprave sej nemile* - to nemilo pripremanje, taj nemilo pothvat

⁷⁸⁹ 172. *u domaćem (...) boju* - u građanskom ratu

što car hoće, trijebi od toga
 da samiren svak ostaje.
 U njegovoj ruci je stalo
 pomilovat tebe prije;
 195 od njega ti sve se dalo:
 on ti uzima što tve nije.
 Druzijem uze što da tebi,
 za dat druzijem, tebi uzima;
 tijem žalovat nije se trijebi:
 200 car u volji zakon ima!
 Teške udorce podnijet muka
 bi junaku plemenitu,
 ali zato huda odluka
 plesat vjeru temeljitu.
 205 Gospar svaki slugu svoga
 bez bojazni smije uđriti,
 a bojat se cjeća toga
 od roba će car čestiti?
 Plemstvo naše, znamo dobro,
 210 od milosti carske ishodi:
 iz gora nas za se je obrô
 u kojijeh se svaki rodi.
 I gorani, iza stada
 kijeh car dvorom svijem pomili,
 215 suproč carskom stolu sada
 propinju se skupni u sili?
 Ni ti komu ne bi dara
 za hrabrena djela u boju
 mož s razlogom panjkat cara:
 220 držan mu si glavu tvoju!
 Carska milos sama viši
 koga hoće od bojnika,
 a što činiš, držan ti si,
 i što činiti mož do vika.
 225 Tko dat može zakon novi
 tomu ki inijem zakon dava?
 Car je sam car - mi robovi:
 mudar bitje svê poznavâ.⁷⁹⁰
 Ali što čuh ja opeta?
 230 Jes ko tužbe još uzumnoži,
 jer car sveca Mahumeta
 zakon bljusti hoće i božji.
 Sveta vjera ka nas vlada
 pit nam vino brani svudi;

⁷⁹⁰ 228. *mudar bitje svê poznavâ* - mudar zna svoje granice

235 i nećemo zato sada
da nas pravda carska sudi?
Nu, bojniče ki na platu
crnijeh pinez tvoriš tužbu -
ili u mjedu, ili u zlatu,
240 ti si plaćen za tvu službu.
Zaglavi se najposlije⁷⁹¹
da smo u mnogoj mi pogubi,
što ovi, jakno nijedan prije,
car uzimlje svijetle ljubi.
245 Mi robovi da li svoji
dostojni smo carskijeh kćeri,
a car, pod kijem vas svijet stoji,
pastjericom da se vjeri?
Ali što sam ja razložiti⁷⁹²
250 sad uzeo s vami veće?
Koliko je car uzmnožit,
tko ne pozna, tko rijet neće?
Zabranjeno što je caru,
ki na volju svijetom vlada,
255 Otmanovu sablju staru
čim na bedri paše sada?
On od djedâ i pradjedâ
u Istoku carstvo hrani;
kô car pravi zapovijeda,
260 ne kô silnik, u ovoj strani.
Da je oteo on slobodu
u koj smo se mi rodili,
mene biste vojevodu
suproč njemu svi primili.
265 Bez ozira ja bih prvi
podro sablju britku golu,
i njegovom plakô krvi
mû slobodu na svom stolu.
Ni bi ustavit mogli uvike
270 sve me sile da mu ne dam
môm desnicom smrti prike,
na očiju da smrt gledam;
er tko rodni grad svoj ljubljen
oslobodit ište i haje,
275 ili ubije ili je ubjen,

u jednakoj slavi ostaje.⁷⁹³
Nu čim jaram nam na vratu
nije ki starijem nije nam bio,
slobodu iskat nepoznatu
280 opako bih odlučio.
Er nije drugo protiviti
carskoj volji negli objavit,
gdje stoluje car čestiti,
htjet tî silom car se stavit,
285 ter nevjeran i odmetan
kažući se carstvu tako,
i prikoran bit i štetan
čineć hudo i opako.
Ah, junaci moji mili,
290 gnjev nesvijesni ustavite!
Ne srnite slijepi u sili!
Kud prešite? što činite?
Drugo donijet nabuna ova
ne može vam neg sramotu,
295 dočim svaki š nje osnova
vječni prikor svom životu.«
Jak ne dmjenje od sjevera
kad zapjeni sinje more,
sila silu dočim tjera,
300 vali uzrastu kako gore,
tako uzbuča vas puk oni
na besjede age verna;
teku, srnu svi smioni,
puni gnjeva neizmerna.
305 S golom sabljom u desnici
skaču u bijesu nesvijesnomu;
psuju, prijete svikolici
vojevodi hrabrenomu,
vapijući: »Ili brže
310 htjejt što hoće vojska ostala,
ili ti se spleša i vrže
ispod sablje glava pala!«
Ali se aga ne pripada;
pače misleć o svôj časti,
315 vika: »Usred Carigrada
vaša glava prije će pasti!
Nu u vašoj da svevolji
već ne gledam mē prikore,

⁷⁹¹ 241. (prigovori) da se na kraju zaključuju

⁷⁹² 249. *razložiti* - razlagati, raspravljati

⁷⁹³ 273-276. sentencija koja se neposredno odnosi na autorovo shvaćanje dužnosti u obrani domovine, ali dignuta na razinu općeg značaja

ostavljam vas pri nevolji:
 320 spomenuli mē govore!«⁷⁹⁴
 Vapije vojska: »Mi nikako
 protiv caru nijesmo ustali
 neg proč onijem ki su opako
 dijete mlado svjetovali.
 325 I u to nije od potrebe
 provodičtvo tvoje nami;
 bjež' ti kud hoć! Dobri sebe
 obraniti mi smo sami!
 Nu udugo neć uteći
 330 od ovijeh našijeh sila!«
 I ovdj za njim hrli u smeći
 tisknuše oblak ljutihjeh strila.
 Zatim vojska nabunjena
 pođe u skupu u jedinu
 335 gdi bi crkva posvećena
 Znanju od Oca, Božjem sinu;⁷⁹⁵
 nu u vazetju Carigrada
 i izgubljenju crkve ove
 osta ime, ter i sada
 340 Sofija se mečet zove.
 Pred mečet se ovi skupi,
 ter iz jutra do večera
 skupno vika, skladno upi:
 »Daj nam pašu Dilavera
 345 i učitelja hodžu š njime,
 jer ti opak nauk dava,
 s crncom ki je ženam tvime
 straža i od hadum svijeh glava,
 s mudrijega neka svjeta,
 350 kad nam budeš pogodio,
 i ti ostaneš car opeta,
 kako nam si i prije bio.«
 S ovijem riječim da prid cara
 Jahija pođe, oni htiše,
 355 i njihova poklisara
 pod silu ga učiniše.
 Velikoga zakonjaka,

⁷⁹⁴ 320. *spomenuli mē govore!* - sjetili se mojih riječi!

⁷⁹⁵ 335. i dalje: crkva Sv Sofije u Carigradu, koja je nakon osvojenja glavnoga bizantskog grada pretvorena u džamiju, ali i dalje zadržala naziv po Sv Sofiji; prema grčkoj riječi *sofija* - mudrost, Gundulić je oblikovao izraz: *Crkva posvećena Znanju*.

od Turaka 'mufti' zvana,
 on mjesto ima, ali paka
 360 ta čas družijem bila je dana.
 Tim trajaše sam na domu
 svijeh pokonjijeh ljeta dio,
 kad je skupu odmetnomu
 van usiljen izit bio.
 365 U veseloj pirnoj slavi
 nahođaše car tada se,
 čestit, miran, pun ljubavi,
 s tri ljubovce lijepe uza se.
 Ali u smeći na onu stranu
 370 gdi ču vojsku skoči ureda,
 ni se prignu, ni se ganu
 s punijeh prijetnje njih besjeda,
 misleć da bi carska bila
 vlas nejaka i prikorna,
 375 kad bi vrh nje gospodila
 volja od puka rogoborna.
 Jahija⁷⁹⁶ se starac tada
 u priklonstvu otkri njemu
 i, što vojska usred grada
 380 vapijaše, skaza sve mu,
 veleć: »Care svemogući,
 prosti, ako rob tvoj smije
 otkrit strašni plam gorući
 ki oko glave tve se vije;
 385 zašto, ako se ne ugasi
 samom krvi tvijeh svjetnika,
 tvomu carstvu prijeti i glasi
 rasap vojska svakolika.
 Ja vik ne imam zatajati
 390 što pogubu carstvu nosi;
 velikoga vezijera ti,
 hodžu i od crnac agu prosi.
 Ja sam poslan cića toga:
 svi ovo ištu, svi ovo prave;
 395 a ovo grla ovdj moga
 pod tvom sabljom i mē glave.«
 Jahija prista, a car, gore
 smeten buduć s te poruke,
 u kratke mu odgovore
 400 skaza ovako svē odluke.

⁷⁹⁶ 377. *Jahija* - pravnik, nakon svrgavanja Osmana postavljen za velikog muftiju; među pobunjenicima Jahija je bio jedini čestit čovjek

On pokliče: »Carstvo meni
sabljom stari moji dobiše,
i tko drugi car bit scijeni
vrhu mene, misli odviše.

405 Tim ustup'te, rec', nazada,
njegda verni i uzdani,
neposlušni moji sada
janjičari, spahoglani!

To li vas je krvi želja,
410 želju upijte srca prika
ne carskijeh prijatelja
negli carskijeh protivnika!«

Ovdi umuča, već istino
scijeneć s ove zapovijedi
415 da slijediti neće ino,
kô taj večer i ne slijedi.

PJEVANJE SEDAMNAESTO

Nu kô svijetli zrak dno mora
i dan bijeli sunce ugasi
i od grada i od dvora
zamuknuše svačiji glasi,
5 ter se prostrije noći crne
sinje platno iz dolina,
vrhe od gora da ogrne
i da obuče vas svijet tmina,
car uljeze usred krama
10 u mjesto uresno i bogato,
gdi u način svijetla plama
dragi kami sja i zlato.
Tuj zamišljen s vrle smeće
na pristolje svoje stupi
15 i najviše glave u vijeće
oko sebe dozva i skupi.
Šes vezijera i sve ostale
poglavice turske izbrane
po redu su smerno stale
20 oko njega s obje strane.
Svak podvite ruke i oči
obrnute drži nica,
poniženstvo ter svjedoči,
čeznuć pazi carska lica.
25 A on pogled tih i stavan
u ponosnoj veličini
na svih svrće, i od svih slavan
svijem zemaljski bog se čini.
S veličanstvom ovacime
30 iz visine na koj sjaše,
na pobunu hteć u vrime
da privede verne paše,
reče: »Uzdani i smioni
branitelji mom životu,
35 na kih carstvo mē nasloni
od vladanja svu tegotu,
nije trijebi kazat meni
što ste čuli i vidjeli,
vitezovi nabunjeni
40 koliko se dosle smjeli.
Što pitaju i što prijete,
dobro znate; zato sada
kô vlas moju svjetujete

š njima ovacim da se vlada?
45 Što u srcu svomu čuti,
otkrij svaki tim slobodno;
zašto misô vašu čuti
milo mi je i ugodno.
Carstvo se u vas mē vjeruje⁷⁹⁷,
50 vaše riječi drži istine;
a znam, tko se sâm svjetuje,
da bez svjeta sâm pogine.«⁷⁹⁸
Ovdi veće svâ zatvori
sultan Osman carska usta,
55 a Dilaver, da govori,
prvi vezijer, prvi usta:
»Silni care, on pokliče,
svemoguća koga sablja,
gdje zapada, gdje ističe,
60 suncu iz ruka dan ugrablja!⁷⁹⁹
nedobitnoj tvojoj slavi
širine su svijeta tijesne,
prid kim, s krunom tko 'e na glavi,
prostrt na tle trepti i čezne.
65 I ako sâm još Orô sivi
proć istočnom Zmaju prši,
nabunjeno jato krívi
komu ognjena krila krši.⁸⁰⁰
Zato, o slavna i čestita
70 kuće otmanske kruno, vidim
da početak carstva od svita
sad krvavim krijepiš zidim.⁸⁰¹
Nu čestokrat usred krvi
ku proliju neprijatelji

⁷⁹⁷ 49. *vjeruje* - pouzdaje

⁷⁹⁸ 51-52. sentencija općeg karaktera

⁷⁹⁹ 58-60. čija vlast (sablja) se proteže zemljama u kojima sunce ne zapada

⁸⁰⁰ 65-68. Ako *Orô sivi* (Poljaci) još prijeti *istočnom Zmaju* (Turskom carstvu), pobunjenu vojsku okrivljuj kojoj treba da skršiš krila.

⁸⁰¹ 72. *sad krvavim krijepiš zidim* - sad učvršćuješ krvlju (neprijatelja, tj. pobunjenika)

- 75 početak se stvarno prvi
od gospodstva utemelji.⁸⁰²
A ne može od silnika
imenom se car nazvati
ki vrh kletih izdavnika
80 od osvete sablju obrati.
Od kraljeva sva zla ina
često mogu bit proštena;
ne prašta se vik krivina
veličanstva uvrijeđena.
85 I ako carsko je djelo imati
vrh podložnijeh milosrdje,
za odmetnih pedepsati
carsko je djelo da car tvrd je⁸⁰³.
Tko ne vidi da prostrla
90 viteška se samovolja
ne do našijeh samo grla
danu tvoga do pristolja?⁸⁰⁴
S otmanskoga oni stola
tebe cara smaknut prave,
95 ako srca njih ohola
prije ne smire naše glave.
Da usiljen od njih ako
poslušaj ih cjeća toga,
ne smiču li te⁸⁰⁵ oni i tako
100 s otmanskoga stola tvoga?
Vlas tva prosti: nije razluka
druga od tebe do inijeh ljudi
nego zapovijed ka vrh puka
uzmnožnim te čini svudi.
105 Ako ti se ova sama
ote sada od bojnikâ,
visina se tvoja slama
i vlas krši svakolika.
Što sad rijeće plemić častan,
110 koga djede tvoji djedi
pridobiše, ako oblastan
- svak je vitez da ga slijedi?⁸⁰⁶
Pod tvim carstvom može biti
on ne mrzje dosle stâti,⁸⁰⁷
115 nu što vojska bude htiti,
ako ti uzmeš događati?⁸⁰⁸
Da skup bijesni neće trpit
spahoglanâ, janjičarâ,
bude ga odrijet i razdrpit
120 gospodujuć mješte cara.⁸⁰⁹
Er dočim se vojska opira
i uspogađa joj tvoje carstvo,
vrh tebe ona vlas prostira,
a ti služiš nje sebarstvo.⁸¹⁰
125 Otvori oči za bremena;
er, ako im zbude s' ova,⁸¹¹
puk, ki od tvoga trepti imena,
treptjeće od svijeh vitezova.⁸¹²
Ali ukloni Višnji s nebi
130 da, u tvom zdravlju, care Osmane,
zapovijedat itko tebi
neg tva volja sama stane!
Množ odmetna nije nam skrovna:
pobuna je nje velika,
135 smionos mnoga, riječ otrovna,
strašna prijetnja, vrla vika.
I odgovorit kad bi imali
riječma djela zaistinu:
car tî žívi - ja i ostali
140 svikolici neka izginu!

⁸⁰² 73-76. U krvi neprijatelja početak se vlasti temelji.

⁸⁰³ 88. *da car tvrd je* - da je car okrutan, nemilosrdan

⁸⁰⁴ 91-92. (neprijatelji) se mašaju ne samo naših glava već i tvoga prijestolja

⁸⁰⁵ 99. *ne smiču li te* - neće li te skinuti

⁸⁰⁶ 109-112. Nejasno mjesto. Smisao bi mogao biti ovaj: što će reći častan plemić ako ga svaki vitez (ratnik, vojnik) može natjerati da ide za njim (u pobunu)?

⁸⁰⁷ 113-114. (A tomu koji bi mogao biti prisiljen da se priključi buni) možda i nije bilo mrsko živjeti pod tvojim vladanjem.

⁸⁰⁸ 115-116. ali što sve vojska može zatražiti ako joj počneš popuštati?

⁸⁰⁹ 117-120. u ovoj strofi nije jasno na koga se odnosi ono *ga* u st. 119.

⁸¹⁰ 121-124. Jer, dok se vojska buni, a ti joj popuštaš, ona proteže svoju vlast na tebe, a ti služiš njoj.

⁸¹¹ 126. jer, ako uspiju

⁸¹² 127-128. puk koji trepti pred tvojim imenom treptjet će pred gomilom

Nu spomenut s tijem ću opeta:
 ako još nije te pogube,
 ne ostaješ ti bez svjeta
 vernih sluga ki te ljube.
 145 Nabunâ je i prije bilo
 i vrljih još bojara,
 nu se očitom silom smilo
 tegnut nigda nije u cara -
 u pravoga cara koji
 150 pravdom očin sto posijeda
 i ki obranjen sabljom stoji
 starijih djeda i pradjeda.
 A spomena je ova dosta
 ku slijediše djela prika,
 155 kad Mustafa sultan osta
 bez vernijih svih svjetnika.
 Ćesel-baša⁸¹³ biješe onada
 svoja otišla vojska rvati,
 i š njom izvan Carigrada
 160 svi u kih se može uzdati.
 Tim budući bez uzdane
 straže on ostô i bez svjeta,
 lasno tebi, care Osmane,
 bi na krunu doć od svijeta. -
 165 Na onu krunu po razlogu
 ka za ocom tebi ide
 i ka ti se, ah, po mnogu
 bezakonju otprije skide.
 Ali je tako mnoštva vele
 170 i oni skup vas ki ti prijeti,
 ki Mustafu opet žele
 na sto carski tvoj pripeti;
 nu er vide da u nas pravu
 obranu imaš ka te štiti,
 175 sad ti prose našu glavu
 za pak tvoju poraziti.
 Tako za rvat dub u gori
 s gvozdjem sijećac najprije teče,
 ter mu grane lomi i ori,
 180 da mu korijen pak posiječe.
 A odvrnut lasno 'e moći
 i veliku sasma rijeku,
 kad joj digneš svê pomoći -
 vode koje u nju teku.
 185 Tim se ovako meni vidi,

⁸¹³ 157. Ćesel-baša - Perzijance

i ja nosim ove svjete,
 s nabunjenim da se slidi
 način samo od osvete.
 Bije se zmija ka ti u skutu
 190 svije se u krug, da te peči;
 otrovanu ranu ljutu
 gvozdje i oganj samo liječi.
 A najjače carstvo svako
 satrt će se s raspa plaha,
 195 ako ograđeno odsvud jako
 nije od bojazni i od straha.«
 Kad Dilaver veće prista
 i svjet njegov od svijeh ću se,
 Husain opet s svoga mista,
 200 da govori podignu se.
 »O čestiti i uzumnožni,
 kliče, od carâ care izbrani,
 kom narodi svi podložni
 u svakoj su svijeta strani!
 205 Potvrdit sam i ja usiljen
 što svak vidi, kud se obrne:
 tvih viteza skup nesmiljen
 u svevoljah sasma srne.
 Smionos je njih odmetna
 210 odveće se raspustila,
 i ne mogu bit neg štetna
 carstvu tvomu sva njih dila.
 Zašto ako tva vlas haje
 da im se ispuni želja prika,
 215 tajčas samo carstvo ostaje
 bez uzdanijeh tvojih svjetnika.
 To li uzumnožnost tva ne bude
 pogodit im sad u tomu,
 strašne odluke, raspe hude
 220 oni prijete carstvu tvomu.
 Izrekô je vizijer dosta
 ka mogu izit zla neizmerna,
 ako carstvo tvoje osta
 bez ovoga skupa verna.
 225 Meni ostaje sad objavit
 ka poguba carstvu prijeti,
 ako carstvo tve ostavit
 bude milos pri osveti.
 Zato, ako mê beside
 230 š njegovijem se ne ugađaju,
 veće oči veće vide,
 veće ljudi veće znaju.
 Nije sumnje, itko u sebi

ne misli ino, svak će riti
 235 za utvrdit se da je trijebi
 neprijatelja pogubiti.
 I protivit, riječ je luda,
 da od gospostva u razlogu
 nije toj nauk stavna suda
 240 za utemeljit silu mnogu.
 Nu ja ne znam put li oni
 od vrloće i od bjenja
 ali je bolji ali oni
 od milosti i proštenja.
 245 Krvava se ruka vijeku
 prvom vodom ne oplaka,
 a nije stabra koga opsijeku
 da ne uzumnoži zagranaka.
 Smioni, bijesni na zlo hrli
 250 i opojeni ljudskom krvi
 bojnici su ovi vrli,
 i sveđ veća množ ih vrvi.
 Strah me, ako vlas tva prija⁸¹⁴
 glavu ljutoj zmiji plesati,
 255 da ona huđa i otrovnija
 kude na te ne obrati.
 Zaisto šteta velika je
 da najveće u pogube
 tve bez svjeta carstvo ostaje
 260 vernih sluga ki te ljube.
 Ali je sumnja većih zala
 s druge strane mene smela:
 er velekrat iskra mala
 mnogi je oganj razgorjela.
 265 A kad stoji sve da izgine,
 izgubit je koris malo;
 tač pomorci svijesni čine:
 dio mećući, nose ostalo.⁸¹⁵

⁸¹⁴ 253. *prija* - uzme, počne

⁸¹⁵ 265-268. Husain, bivši veliki vezir, skinut za hoćimske bitke u korist Dilavera, predlaže da se prihvati prijedlog pobunjenika, tj. da im se predadu tri prva suradnika sultanova, služeći se pri tom državničkom sentencijom sa značenjem: kad je sve u opasnosti, korisno je izgubiti malo, da je potkrijepi, u poredbi, s jednom sentencijom iz pomorskog života. Husain postupa vrlo lukavo; on govori: neka padnu naše glave, iako njegovu glavu nitko

Našom glavom kad se smiri
 270 vojska ohola, carstvo opeta
 lasno dva, tri i četiri
 nač će roba cjeća svjeta.
 Nu ako carstvo, s mnogom smećom
 gdi mu protiv vojska ustaće,
 275 među srećom i nesrećom
 sebe izgubi, koga nač će?
 Ali vik to dosle ne bi,
 a pobunâ i prije slidi.
 Sve bit može; svijet na sebi
 280 čudnih stvari svakčas vidi.
 Često ravan put se čini
 hridî strmijeh sred litica;
 i lav mnokrat u planini
 pića ostane drobnih ptica.
 285 Mnoge zgode nove biše
 u bremena prednjih ljeta,
 koje od sebe ostaviše
 izgled nami sad opeta;
 mnogo toprv još će iziti
 290 u ovo naše sada brime,
 od kih za izgled na svem sviti
 nakon nas će ostat ime,
 ter jak sve što je njegda bilo,
 sve sada se pripovijeda,
 295 tač sadanje svako dilo
 spovijedaće se unaprijeda.
 Ali silom hoću očitom
 da bojnici ne smiju ljuti
 tebi caru pričestitom
 300 u kraj skuta dotegnuti -
 a i da smiju, u saraju
 tvoji dvorani i ostale
 sluge ke ti verne ostaju,
 da se odrvu njih navale.
 305 Gdi je sad sila taj združena
 ka protiv im smjeće iziti
 za od ognja, za od plijena
 tvoj grad, tvoj puk obraniti?
 Ah, gani se, i odluka
 310 bud' tve vlasti mirna sada:
 imaj milos vrhu puka,

ne traži. U svojoj prepredenosti on se u govoru vrlo često služi aforizmima i sentencijama, očito s ciljem da postigne efekte, a onda i skidanje Dilavera.

imaj milos vrhu grada.
 To li te je slidit želja
 vizijerove bojne svjete
 315 i na rasap neprijatelja
 put uzeti od osvete,
 plam ugasi u tvom stanu,
 doma štedi krv junakâ,
 a proljij ju za obranu
 320 od kraljevstva tvojijeh paka.
 Razdijeli ih sjemo tamo
 krstjanskoj se oprijet vlasti;
 tako i tamo i ovamo
 neprijatelji tvoji će pasti.
 325 Ili izgubit, ili dobit
 oni budu, rijet je trijebi
 da svakako ima to bit
 s obje strane koris tebi.
 Ako izgube, tva se osveta
 330 bez tve štete ispuniće;
 to li dobiju oni, opeta
 uzmnožnije ti carstvo biće.
 Što da s' udreš ovdî š njimi,⁸¹⁶
 ti bi izgubio s obje strane,
 335 ili goru carstvo primi,
 u dobiti ili ostane.
 Ako ti bi imô goru,
 sve bi užeglo se i oplijenilo,
 a i u ovomu ne znam dvoru
 340 što bi od carstva tvoga bilo.
 To li bi ti bolja pala,
 izgubio bi dobiti one
 ke bi mogli steć domala
 proć krstjanom čete smione.
 345 Tako šteta bil' bi odsvudi
 ili oni, ili ovi,
 i odonud bi i odovudi
 tvoji pali vitezovi.
 Uzmnožnim te - vlas tva prosti! -
 350 ne čini ime neg junaci:
 kad padu ovi bez milosti,
 tko ti ostaje? Čijem smo jaci?

⁸¹⁶ 333. i dalje: ako odlučiš da u krvi ugušiš bunu, može se dogoditi dvoje: da izgubiš ili pobijediš, oba su ishoda štetna; izgubiš li, nesta carstva, pobijediš li, nesta ratnika; s kim ćeš braniti carstvo? s pastirima? (autorov aristokratizam).

Rijećeš: 'Širok svijet je i prostran!
 od četiri dio svakoji -
 355 ili naš je il' inostran -
 množ vitezâ caru goji.'
 Pastijeri će iza stada
 na tvu pomoć s praćam doći,
 i silam ćeš od Zapada
 360 s goranim se oprijet moći?
 Tko putnika noćno preža,
 da mu otme blago iz ruka,
 i tko crnu zemlju teža
 i uz volove oruč huka,
 365 i ina čeljad od te vrste
 hoć da carstvo tvoje obrane,
 mješte oružja noseć čvrste
 drenovice i njih grane?
 Bez vitezâ, s kijem na glavi
 370 stojiš svijetu, tva je vlas ništa,⁸¹⁷
 a za izit vitez pravi
 vo'evat trijebi je na godišta.
 Tim domaćih smeća u bijesu
 čuvajmo se kô od zla prika,
 375 er kad naši na nas nijesu,
 ne bojmo se zdvora vika.
 Ugađajim svud i skladom
 i malahna stvar uzrasti,
 a nemirom i zavodom
 380 i velika bude pasti.
 Pristojnije je veličanstvu,
 u kom visi tve pristolje,
 prednje službe dostojanstvu
 sadanje odbit samovolje,⁸¹⁸
 385 a najliše gdi osveta
 bez pogube bit ne more,
 pače izit carstvu šteta
 ima očita, i još gore!
 Er bez vojske malo paša
 390 carstvo Mustafi ako izvadi,⁸¹⁹
 kô sad tvu vlas ne pristraša
 vojska, ako se š njom zavadi?

⁸¹⁷ 369-370. Bez viteza s pomoću kojih si gospodar svijeta.

⁸¹⁸ 381-384. Caru dolikuje da samovolju (pobunu) oprosti zbog prijašnjih zasluga (pobunjenika).

⁸¹⁹ 390. *ako izvadi* - ako ote

Tim za od dva zla manje sada
 obrat u tvôj suprotivi,
 395 neka naša glava pada,
 a tve carstvo mirno živi!
 Nu bih iskô s dobrom sprva
 nabunjenje gasi ovo,
 u ognju polak suha drva
 400 da ne izgori i sirovo.
 A pedepsam i osvetam
 uzet korit jače od sebe
 nije drugo negli štetam
 sramotit se bez potrebe.«
 405 Prista, a car, trikrat paše
 kô pogledom svîm opteče,
 svrh pristolja, na kom sjaše,
 tihim glasom stavno reče:
 »Čuo sam vaše govorenje,
 410 poznô srca verna toli;
 hoću osveti da proštenje
 s mojim vitezi sad odoli.
 Od rodnoga ljubav grada
 i od dragoga milos puka
 415 otimaju meni sada
 od osвете sablju iz ruka.
 Darivam ih staroj viri
 spahoglanâ, janjičarâ,
 neka se idu na četiri
 420 strane od svita bit za cara.
 Nađ'te način utoliko
 i za od smrti vas slobodit
 i s môm časti daj toliko⁸²⁰
 nabunjenoj vojsci ugodit!
 425 Stvar je mučna, ali to je
 što ugodno vam bit ima;
 er velika djela stoje
 namijenjena velicima.«
 Čim ovako car odlučâ
 430 i od svih se inih potvrđuje,
 još Dilaver ne umučâ,
 nu zavapi, da svak čuje:
 »Hude kobi, prijeka sluta⁸²¹
 carsku glavu Višnji ukloni!
 435 tko brijeme ište veće puta

⁸²⁰ 423. *daj toliko* - bar toliko

⁸²¹ 433. *prijeka sluta* - prijেকে slutnje

brijeme gubi, sreću izgoni.⁸²²
 Nu što 'e caru vidjet dobro,
 ne smijem veće protiviti.
 Slavna kruno, ja sam obrô
 440 jednom gdi hoć za te umriti.
 Tko je ovca podno škraka
 krij se u gorah, pasi travu;
 ja oni isti sam ki od Poljakâ
 slobodio sam tvoju glavu.
 445 U pogovor ovo nije:
 što bih držan, to učinih,
 a i unaprijed gdi se uzbije⁸²³,
 moć ćeš poznat mene i inih.
 Žô mi je samo da bojnici
 450 moji istočni nijesu uza me,
 a neka ovi svikolici
 došli bi i vas Zapad na me!
 Nu i bez toga imam silu
 u ovih rukah još i sade,
 455 da od njih glavâ niz gomilu
 svaliće se mâ kad pade.⁸²⁴
 Utoliko način ovi
 sâm se dobar vidi meni,
 kojem samirit vitezovi
 460 mnogi bi se uzbunjeni:
 da od vizijerstva velikoga
 meni uzmeš sad visinu
 i čas opet mjesta ovoga
 podaš paši Husainu;
 465 i da vojsci pak navijesti
 da je odluka tvoja ova:
 tim je zlamenjem s dobrom česti
 sve junake pomilova.
 I da on nađe da ne ide
 470 tvoje carstvo put Istoka,
 neka smeće zle ne slide
 već unaprid s toga uzroka.
 A uto će donijet brime
 zgodu da se svak ukroti,

⁸²² 435-436. aforizam s igrom riječima: tko oklijeva čekajući pogodniji trenutak, gubi vrijeme i sam tjera od sebe sreću (sretan ishod pothvata)

⁸²³ 447. *gdi se uzbije* - kad bude potrebno

⁸²⁴ 455-456. *moja glava može pasti samo niz gomilu pobunjeničkih glava*

- 475 i pod carstvom biće tvime
svačije smrti i životi.«
Slavni vezir dospje ovako
i na njegov svak svijet prista;
nu ne tje ga car inako
480 s najvišega dignut mista,
što ga otprije ne utvrdi
jakom stražom odasvudi,
da mu vrli i zlosrdi
skup u ničem ne naudi,
485 videć mu se da odmetnika
ne boji se on nijednoga
za života od svjetnika
i junaka tolikoga.
Taku stražu družim poda,
490 a on bez svake straže osta,
mneći mu se sred svih zgoda
carsko ime da mu 'e dosta.
Ali posred noćnih tmina
vijećашe opet i sultàna⁸²⁵,
495 mati ohola Mustafina,
na pogubu cara Osmana.
Ranu staru⁸²⁶ on pozledi,
i muka je nje nemila
što s careve zapovijedi
500 od sina se odijelila.
Smrt mu sluti s glasa plačna,
pričula bo biješe onada
da sred mjesta stoji divjačna
svoja u jami velja nada.
505 Krostò s raspom protivnika
misleć ona kakogodi
da od poraza smrtna i prika
dijete svoje oslobodi,
prigodu joj donije sreća
510 od pobune vojske silne;
tim zaprijeti i obeća
mladu Osmanu raspe obilne.
Skoro iz smeća tijeh se uzda
vidjet carom sina opeta,
515 i u nje ruci da će uzda
- bit, kô i prije bi, od svijeta⁸²⁷,
mučna ohola trpeć žena,
koja jednom carstvom vlada,
u zabiti zatvorena
520 stat s robinjam inim sada.
Tim da vrlo želju ispuni,
hrlo posla po Dauta⁸²⁸,
zeta svoga, da on nabuni
huđe silu skupa ljuta.
525 U hrvackoj zemlji ovi
od krstjan se rodio biše;
kleti Turci vitezovi
djetetom ga zaplijeniše.
I er im se lijep objavi,
530 caru ga su poklonili,
ki ga s inom djecom stavi
u raskošni saraj mili.
Ter s ljepote kojom sjaše
poturči ga u isto brime
535 i, er mu dušu zanošашe,
nadješe mu 'Daut' ime,
pod imenom slacim tako⁸²⁹
bludni Murat u toj doba
objavit hteć svakako
540 da on rob je svoga roba.
Tuj uzraste, otle izide
pomilovan dobrom svacim,⁸³⁰
čim ga svijetla puci vide
među sucim i junacim.
545 Vizijer u miru, i u boju
bio je carski vojevoda;
za ljubovcu sestru svoju
sultan Ahmet još mu poda.
Nu er ne dobi on s desnicom
550 ni s junačtvom ni s kriposti
negli samim ženskim licom

⁸²⁷ 515-516 *uzda* (...) *od svijeta* - carska vlast, carstvo

⁸²⁸ 522. *Daut* - Daut-paša, podrijetlom iz naših krajeva, vjerojatno pokupljen za harač u krvi; visoki turski dostojanstvenik i carski zet; nakon svrgnuća i smrti Osmanove veliki vezir.

⁸²⁹ 537. i dalje: aluzija na homoseksualne odnose između Murata i Dauta

⁸³⁰ 542. nadaren svakim dobrom

⁸²⁵ 494. *sultàna* - sultanova žena, kći ili (ovdje) majka

⁸²⁶ 497. *ranu staru* - svrgnuće Mustafe

sve tej časti i milosti,
 s lica milos čijem poginu,
 š njom i carska ljubav staja;
 555 nu uzdžahu svû visinu⁸³¹
 još sultane od saraja -
 kad smagnutje tuđa blaga,
 čud opaka, svijes ohola
 učiniše caru da ga
 560 s vizijerskoga smakne stola.
 Tim po smrti cara Ahmata
 vrh carskoga stola očina
 on Mustafu stavi brata
 i Osmana smaknu sina.
 565 Ali opeta Osman, kada
 carsku očinu sablju opasa,
 smaknu njega, da nikada
 ne uzmakne svijetla obraza.⁸³²
 Nu Dautov sin, sultâna
 570 koga mu je porodila,
 vrsnik mlada cara Osmana
 i drug mili u sva dila,
 vernom službom, dvorbom dugom
 i s kreposti vrijednom svakom,
 575 zovući se robom, slugom
 carskim a ne vik rođjakom,
 umoli se da opet njega
 pomiluje car čestiti,
 ki rumškoga beglerbega⁸³³
 580 ne krati ga učiniti.
 Nu pobune ove silos
 probudi u njem misli hude,
 pri sramoti⁸³⁴ da u njoj milos
 i čas novu da zabude.
 585 Tim u gluho doba od noći
 priko straže, ku privari,
 vješto i skrovno hotje proći
 on u ženski saraj stari;
 gdje ga zvaše tad svekrva
 590 na svim strašne dogovore,
 da Osmanu caru sprva

⁸³¹ 555. *svû visinu* - njegov položaj

⁸³² 567-568. da nikada ne stekne visok položaj

⁸³³ 579. *rumski beglerbeg* - carski namjesnik u Rumeliji

⁸³⁴ 583. *pri sramoti* - sramotno

carstvo otmu, pak ga umore.
 Ona, tajčas kô ga ugleda,
 pođe u potaj š njime s strane,
 595 da ne čuju njih besjedâ
 ine robinje i sultane.
 Ter s podsmijehom, u kom smeću
 i omrazu tešku ukaza,
 ki, za otkrit muku veću,
 600 izmijeni uzdah pun poraza,
 poče: »Taj čas čestita ti⁸³⁵
 beglerbegstva rumelskoga!
 Upiši ju i pozlati
 i vrh čela stavi svoga!
 605 Je li liste od posluha
 Dilaver ti učinio,⁸³⁶
 koji njegda za konjuha
 dostojan ti nije bio?
 Osman li ti ih priko noći
 610 svojom glavom zabilježi,
 ki ti u bludnoj nečistoći⁸³⁷
 sveđ uza se sina vriježi?
 Ali to je sinu tvomu
 od sramota plata bila;
 615 i varaš se ti u tomu
 da ti čas se povratila.
 Ah, koja ti čas uvike
 iz nečasnijeh djela doć će?
 Gnusna voda mutne rike
 620 ne može oprat nečistoće.
 Nu li carska hitros hrla
 čini želje tve čestite,
 dokli s vijencem oko grla
 vrhu zemlje uzvisi te?⁸³⁸
 625 Ah, ter scijeniš, o Daute,
 da u gospostvu opet ti si,
 čim udorac sablje ljute
 vrh glave ti svakčas visi?
 Car je dijete: stât mu udugo

⁸³⁵ 601. Na čast ti...; Mustafina mati započinje ironično i izazivački.

⁸³⁶ 605. Da li je Dilaver iskazivao čast.

⁸³⁷ 611. aluzija na sklonost Osmanovu prema njegovu (Dautovu) sinu.

⁸³⁸ 623-624. dok te ne dade objesiti (otrovna ironija: *s vijencem oko vrata*, tj, užetom oko vrata)

630 u odluci jednoj nije;
sad će jedno, sada drugo
lis kim svaki vjetar vije.

A uzroka, kad uzište,
nać će vazda zadovolje,
635 da kako te prije potište,
da opet tako te i zakolje.

Neprijatelja mučćega
boj se, kad te časti odviše:
sad te penje, da iz višega
640 dublje pak te satariše.

Ako misliš - misô je tašta! -
da si u prednoj opet slavi:
rana otrovna ne zarašta
da obilježja ne ostavi.

645 Od nepravd cić prikora,⁸³⁹
čijem te pleše breće oholo,
zamnjelo je polje i gora,
svijet vaskolik zuji okolo.

U pismo se upisalo,
650 raznijelo se po jezicih;
i zamazat s dima malo
scijeniš rasap šteta pricih?⁸⁴⁰

Carski zet si, carski bio
namjesnik si: ne podoba
655 vrh svih više tko je sidio
da se u nijedno sniži doba.

Probudi se hrlo vrijeme
od sna ki te sad pritište!
Skoči, osveti! sad je brijeme.

660 Sreti sreću! sada te ište.

Vojska te je slijedit spravna;
imaš silu nje u ruci.

Ne ckni! vrši što odavna
ima sa mnom u odluci!

665 Vrat' mi sina i ujedno
carstvo, život i čas tebi;
što vam se ote nepravdedno,
priotmi opet njemu i sebi!

Sinu momu i tvôj djeci,
670 o Daute, carstvo poda!;

ne imaj straha, smiono teći
gdi te nosi sreća i zgoda!

Kad s pomoćim od junakâ,
snaga i smionos kih je mnoga,
675 ti pogubiš cara opaka
i slobodiš sina moga,
spomena ti je ova dosti:

pak će u našoj ruci stâti
za opeta bez milosti
680 i bratju mu svu poklati.

Ti slobodi cara sveca,
stav' na me ina djela gorka!⁸⁴¹
Veće meni tva su djeca
neg sinovi od pastorka.

685 Ja znam, kuća Otmanova
na Mustafi sva ostaće
i, kad dođe smrt njegova,
djeca tvoja kraljevaće.

On na oči žene neće
690 ni misli imat porod ini;
a od tve djece tko mu je veće?
Ti si njegov zet jedini.

Tva ljubovca sestra je njemu
a sin neput; za njim ide
695 po zakonu sinu tvojemu
da na dundov sto uzide.

A i Mustafa, sve što užive,
car će imenom biti samo:
prave opravljat, sudit krive,
700 vladat svijetom mi imamo.

Pripeće se uza nj goru
moja volja, tva desnica,
i u djelu i u stvoru
ti ćeš car bit, ja carica.

705 Tim veselo naprid stupi,
vrlji od vihra, brži od strile!
Smetaj, svađaj, buni, upi!
Ne mimođi⁸⁴² varke i sile!

Za od svijeta carstvo dobit
710 put se ostavit ne ima nijedan;

⁸³⁹ 645. i dalje: svuda bruji glas kako te oholo derište (Osman) ponizilo

⁸⁴⁰ 651-652. Zar misliš da ti je s *dima malo* (s položajem koji ti je dao) pokrio sve štete i sramote?

⁸⁴¹ 681-682. Ti oslobodi cara, a ostala *djela gorka* ostavi meni. Mustafina mati misli na kažnjavanje Osmanovih ljudi, za što će se ona pobrinuti čim joj sin ponovno bude car.

⁸⁴² 708. *ne mimođi* - ne mimoidi, ne propusti.

u ino razlog nemo' znobit,
 paček nastoj bit pravedan!«⁸⁴³
 Jakno plahi sjever kada
 priko mraznijeh gora ulijeta
 715 u dubravu listopada
 u ku se oganj jur upreta,
 silno dmenje vihra bijesa
 sve razgara i razdiže,
 pali, prži, do nebesa
 720 strahovite plame diže,
 tako planu na riječi ove
 otprije užežen Daut vrlji;
 veće u srcu kupi, zove,
 buni, davi, kolje i prli.
 725 Odgovara: »Na visinu
 carsku ištom da se uzide,
 svi razlozi neka ginu,
 vjera i pravda po tleh ide!
 Ah, prije dođi čas ugodni
 730 da ja ukažem sred bojnîkâ
 časni ljudi i slobodni
 kô svete se od silnikâ.
 Nu govorit djela gdje će
 saviše su sve besjede.
 735 Ostaj zbogom! Pođoh veće
 car Mustafa da se izvede.
 Zautra nam je carstvo u ruci!
 sresti ga ću ja bez straha.«
 I u ovoj se veće odluci

740 krenu brži vjetra plaha.
 Pođe; nu tim u sultane
 samireno srce nije;
 hlepi da jur bio dan svane,
 što ima biti neka je prije.
 745 Dilji od vika časi brzi
 čine joj se, misô ju trudi;
 bez gospostva živjet mrzi,
 nova ufanja većma budi,
 Nu razmisliv opet bolje
 750 rano odveće da je toj steći,
 tim je nova žalos kolje,
 bez pokoja stoji u smeći.
 Tač pri vodah johu bilu
 dva protivna vjetra biju,
 755 proste grane ter pod silu
 sjemo tamo sved' joj viju.
 Ište za čas da počine
 i na uzglavje naslanja se,
 nu opet skače i opet stine,
 760 sad od muke znoji sva se.
 Misô ju teška čim priklopi,
 gleda u zemlju punu vaja;
 sad kraj vidi, sad se topi
 u pučini gdi nije kraja;
 765 sad pošetom tiho ide,
 sad se obrće u hod brži,
 i na čelu joj sve se vide
 misli u srcu koje drži.

⁸⁴³ 711-712. u drugim stvarima (tj. gdje nije potrebno) ne udaraj, čak nastoj biti pravedan.

PJEVANJE OSAMNAESTO

Zvijezda lijepa i ljuvena
biješe opsjela nebo veće,
i razlikosti urešena
zemlja svukla crne odjeće;
5 u povojijeh zlatnijeh zora
stoprv rođen dan iznese,
a u zbor cića dogovora
nabunjeni skupiše se.
Starce od puka i velike
10 postaviše suce sjesti
i od zakona razumnike,
ki nathode inijeh svijesti.
Pitaše ovijeh: »Što zapada
po zakonu, kad car ište
15 iz carskoga prinijet grada
blago, zakone i sjedište?
Što li ide caru koji
mješte robinj u saraju
tri ljubovce prave osvoji
20 da š njim pored svijet vladaju?«
Zakonjaci odvit daše:
»Toj nikada ne bi prije;
car zakone stare naše
ki potlače, to car nije.«
25 Čuše se istom odgovori
ke podaše znanci sijedi,
a Daut se diže gori
usred vojske da besjedi.
On strahoće i vrline
30 začeo buduć u pameti,
carstvo, vas svijet da pogine,
ištom da se on osveti,
misleć, čim ga huđe gnive
uspomene stare zledi,
35 neprijatelj da ne žive,
a zlo svako neka slijedi.
Kô kad pukne grom, iz koga
s urnebesom trijesi udare,
omraze i gniv srca svoga
40 riga, izdavstva i privare.
Bez obzira srne kuda
nesvijesni ga bijes potiče,
i s pogleda srčna i huda

mećući oganj, vapeć kliče:
45 »Dokli ovako u mrtvilu
podnosit nam suđeno je
plijen općeni, smrt nemilu,
bezakonja zlo svakoje?
Ustanite! što čekate,
50 o hrabreni vitezovi?
Vojevodu mene imate:
vrz'mo s grla jaram ovi!
Koga ištete veće svjeta?
Gdi gledate man skupljeni?
55 Jeda, dokli od djeteta⁸⁴⁴
svi budemo posječeni?
Od djeteta koji nije
krepak ni bit može u sebi,
kojijem svaki vjetar vije,
60 ki ne pozna što mu je trijebi;
ki plahosti svôm se vlada,
ki zakone po tleh meće,
koji sluša zlobnijeh sada,
a od dobrijuh svjeta neće;
65 tri robinje, tri carice
ki postavi na sto uza se
i klanjajuć žensko lice
rob pritvori od cara se;
s lakomosti koji scjenu
70 veću čini od pjeneza
negli za svu čas općenu
i živote svijeh viteza.
Koji od carâ vik je bio
da vojnikom k staroj plati
75 nov dar nije priložio,
kad se š njimi s boja vrati?
Ah davori, slavni Otmane⁸⁴⁵,
i vi silni cari ostali,
sad viteze vidte izbrane,
80 kijeh ste vašom djecom zvali,
gdje ih dijete s prijeke želje
bjelodano kolje i davi,
vaše im plešuć sve povelje

⁸⁴⁴ 55. od djeteta - od Osmana

⁸⁴⁵ 77. *Otman* - osnivač otmanske dinastije

koje drža svak na glavi;
 85 ter ih samo s sobom vodi,
 neka ginu posred boja,
 gladni u kopnu, žedni u vodi,
 goli u mrazu, bez pokoja.
 Ah, spomen' se svak i žali
 90 lansku jesen! Joh, kolici
 od leškijeh su mača pali
 turski pješci i konjici!
 Dijete tašto, plaho i vrlo
 kad pô svijeta skupi ujedno,
 95 i svôj vojsci jedno grlo
 prikla i carstvu svom neredno;
 na očiju kad svim nami
 - ah vidjenje strašno dosta! -
 turski mjesec pod nogami
 100 krstjanskomu križu osta.
 Države su opustile,
 krajine su bez bojnika;
 za sinovim majke cvile
 kijeh posiječe sablja prika.
 105 I bez djece i bez hrane
 pali u staros oci ostaju,
 a svud sestre neudane
 mrtvu bratju naricaju!
 Nevjeste su udovice:
 110 plaču vojna i djevera;
 tko nije mrtav dno tamnice
 u verigah ropstvo tjera.
 Od turskijeh cvijet mladića,
 kijeh Kozaci i još kolju,
 115 zvijerma i pticam leži pića
 na bogdanskom ravnom polju.
 Bez ukopa time sada
 tužni ostatak, gole kosti,
 vjetri nose, plešu stada,
 120 more izmeće bez milosti.
 Jer vojnica ova uteče,
 da 'e ne isijeku poljski mači,
 ište da ju on isiječe
 i porazi i potlači.
 125 Ter kad ona tako izgine,
 da nje svijetlo mjesto iskoči,
 crnce lupeže Arapine
 i gusare od Istoči -
 njih će učinit janjičare,
 130 a spaholjân mjesto čeka
 česel-baške graničare

i djevoje⁸⁴⁶ od Derbeka⁸⁴⁷.
 Ali inako nego svoja⁸⁴⁸
 nepravedno začu sila
 135 sablja vaša, sablja moja
 za svijeh čas je odlučila.
 Vi ste uzrok što on izgubi
 mlad, plah, nevješ, bez razbora -
 uzrok je on sam ki zagrubi,
 140 a svijeh nas je sad pokora.
 Uzrok je i on ki pristupi
 pravom caru kletvu i vjeru;⁸⁴⁹
 stoga vojska, kad se skupi,
 ne prostrije se pri Nesteru.⁸⁵⁰
 145 Otada nas sveđ bič bije,
 zemlja je gladna, nebo u gnivu;
 i istočni oprijet Zmaj ne smije
 sjevernom se Orlu sivu.⁸⁵¹
 Tursko ime, jur od slave,
 150 od pogrde osta svijetu,
 otkad sablju tamne glave⁸⁵²
 pripasaše zlom djetetu.
 Ali on car pravi nije:
 car vaš, car moj Mustafa je:
 155 njemu kletvu dasmo prije,
 njega vojska obrala je.
 Nu što velim? Na sramotu
 vašu i moju Osman vlada,
 a zatvoren u životu
 160 Mustafa je tužnu sada.
 I nije toga da ustane,
 da slobodi, da ga izvede,
 da vam opet bio dan svane,
 čim na carski svoj sto sjede?
 165 Mustafu opet cara dobra,

⁸⁴⁶ 132. *djevoj* - bludnik⁸⁴⁷ 132. *Derbek* - Mezopotamija⁸⁴⁸ 133. ali drukčije nego njegova⁸⁴⁹ 141-142. Uzrok je (porazu kod Hoćima) i onaj koji prekrši pravom caru (Mustafi) *kletvu i vjeru*.⁸⁵⁰ 144. nije se sredila u borbene redove (nego se razbježala)⁸⁵¹ 147-148. tursko se carstvo ne smije oprijeti Poljskoj⁸⁵² 151. *tamne glave* - glave bez znanja i iskustva

- Mustafu opet cara sveta,
Bog i vojska koga obra,
stav'mo, a vrz'mo tja djeteta!
Slijed' me, slijed' me, družbo hrla,
170 slijed' me, ko god živjet haje!
Stoji nam sablja više grla!
Mustafa opet naš car da je!
Slijedite me i hrlite,
hudi silnik da se istira;
175 tlač'te, dav'te, sijec'te, bi'te,
itko nam se uzopira⁸⁵³.
Nu što veće riječi služe?
Prid očima vidte štetu!
na oružje, na oružje,
180 na oganj, na plijen, na osvetu!«
Jak na vjetra silna dmjenje
more uzavri na valove,
tako uzraste svačije smjenje
na otrovne riječi ove.
185 Svak se uzbuni, svak razgnivi;
posta žamor, pače sva se
vojska užeže u plam živi
u strašive vapeć glase.
S golom sabljom u desnici
190 svak za ljudskom krvi smagne;
hrle naglo svikolici,
da prije car se s stola izagne.
Daut im je stô naprijeda;
gdi on obraća, kud on ide,
195 bez obzira i bez reda
svi ga u skupu slidom slide.
Teče oholo, tijekom skače,
skokom plahi vihar tjera
i nasrće na polače
200 hrabrenoga Dilavera.
A to er ima glase istine
kako mudri vezijer oni,
čim poplaha prva mine,
isprid vojske tuj se ukloni.
205 Dilaverov dvor posrijedi
među lijepijem obgradami
na iznositu mjestu sjedi
kô u prstenu dragi kami.
Ima ženski stan ponase
- 210 i raskošne perivoje,
i okolo sve to uza se
jedan veliki mir opstro je.
Jaki sobom odasvudi
u obzidi se tvrdoj kaže;
215 nu još tvrđi s mnoštva od ljudi
kijeh ga opstiru jake straže.
Tim što dosle uokolo
ima same bijele mire,
sad ga strašno i oholo
220 gvozdje i oganj svega opstire.
Ovdi Daut najprije svrnu
s nabunjenom vojskom svojom,
i naripi i nasrnu
s krvavijem ga rvat bojom,
225 vapeć kletvom od sve vjere:
»Na sramotu Osmanovu
danas ti ću, Dilavere,
skućit glavu pod sablju ovu.
Krij se gdi hoć, bježi, hodi
230 u gore, u zemlju, udno pakla:
od smrti se ne oslobodi,
junačka te ruka zakla!«
Utoliko vapaj vrli
od viteza svijeh se začu;
235 svaki naprijed silom hrli,
vrata i mire valjat skaču.
Nu iz oblaka ljutih strila
zgar⁸⁵⁴ godina stište crna;
grada od stijenja pade sila
240 i od ognjenijeh smrtnijeh zrna.
Strijelâ oblaci, gradi ognjeni
dižu se i odzdal raste bjenje;
vrhu glave štit pereni
drži se od svijeh, svak se penje.
245 Nu tko se ište pripet prvi
prvi i pada, ali opeta
naripljuje vas u krvi
i smrti silom svoju sreta.
Smioni Kurkut s Crnogorci⁸⁵⁵
250 skače gdi zid niži gleda;

⁸⁵³ 176. *itko nam se uzopira* - svakoga tko nam se suprotstavlja

⁸⁵⁴ 238. *zgar* - (iz Dilaverove palače) spusti se crna kiša (kamenje i puščana zrna) po napadačima

⁸⁵⁵ 249. Od tridesetak imena što se spominju u borbi pred Dilaverovom palačom samo su Derviš i Dilaver povijesna lica.

- nu ga ognjeni teški udorci
silno meću, gone ureda.
Crničanin Rizvan bijesni
srne i š njime Piva i Tara;⁸⁵⁶
255 nu mu su ončas puti tijesni
za uteć - stijenja grad ga udara.
Strijelâ oblak vrh Eleza,
čim mu iz oči munja sjeca,
zdaždje s krvim od vitezâ
260 na mir se uspet s kijem zatjeca.
Duklanina još Murata
i Abdiju krajičnika,
čim željezim sijeku vrata,
smeči ujedno zid velika;
265 a Džefera i Selima,
čim su podrijet prag naprli,
poli iz magle crna dima
goruč katran, i sve isprli.
Veće pripēt Ugrin Isa,
270 ušto na mir kročit ište,
strmoglav se satarisa,
Dilaver ga slavni tište.
On s jednoga još zamaha
zatim rve i potlača
275 iz Osinja Memišaha
i Piraliju š njim iz Drača.
Vješto morski gusari ovi
lećahu uz mir kô dvije ptice;
nu ih udarac teški ulovi,
280 moždanim im poli lice.
Tim u krvi strmo odzgora
niz visinu se oreć onu
mnjahu umiruć da sred mora
u pućini sinjoj tonu.
285 S Božje odsude ovo isto
svijem opacijem ljudem biva:
na času se smrtnom misto
- od zločinstva prikaživa.
A Nehana Srblja, do uši
290 čim tetivu luku oteže,
ognjenijem ga klupkom buši
i obraz mu vas izdeže.
A Suflikara Arnauta
harbom, kom se na nj on meća,
295 priko istoga zgodi puta:
sprijed mu izide šip proz pleća.
Sam je on míra jednu diljku⁸⁵⁷
od sto vitez čuvat vrijedan,
pače niz nju u neviljku⁸⁵⁸
300 sto viteza meće on jedan.
Silna vihra jači i brži
sjemo, tamo skače i teče;
rve, valja, lomi, krši,
noge, ruke, glave siječe.
305 Na otkrivenu bez zastave⁸⁵⁹
strah ga od strašne smrti nije,
ka mu sved se oko glave
sa svijeh strana vrti i vije.
Pače ognjen je trijes vidjeti
310 u potopu dažda i grada,
razliko oružje ušto leti
i oko njega odsvud pada.
Trikrat vojska sva odmetna
dođe pod mire i u nje lupa,
315 i tolikrat opet štetna⁸⁶⁰
nazad uspreza i ustupa.
Tako kad mniš, kraj proždrijeće⁸⁶¹
val srditi mora sinja,
razbjen bježi natrag veće
320 i razlijeva se i rasčinja.
Nu jakno opet val uzrasti
i vraća se protiv kraju,
tako odmetni istom vlasti
sved nasrcu i ustupaju.
325 Nu Arbanasin Derviš uto,
spahoglanska glava prika,
s golom sabljom prijeteć ljuto

⁸⁵⁶ 254. *srne i š njime Piva i Tara* - (Rizvan Crničanin) nasrće i s njime ljudi s Pive i Tare (rijekâ crnogorskih); značenje može biti i šire: prema poslovičici »Naplila je Piva i Tara« Gundulić je ljudima Rizvana dao karakter probisvjeta, nevaljalaca i razbojnika koji se ruše na kuću Dilaverovu poput bujice rijeka Pive i Tare. (Primijenio ju je, u još zbitijoj formi, M. Držić u *Dundu Maroju*.)

⁸⁵⁷ 297. *míra (...) diljku* - top na bedemu

⁸⁵⁸ 299. *u neviljku* - u grumenima (u skupinama)

⁸⁵⁹ 305. *bez zastave* - bez zaklona

⁸⁶⁰ 315. *štetna* - sa štetom, s gubicima

⁸⁶¹ 317. *kraj proždrijeće* - proždrijet će obalu

skoči naprijed i zavika:
 »Ko nije žena od junakâ
 330 i svijeh prikor i smetlište
 slijed gdi mâ ruka jaka
 put mu otvorit prostran ište!«

Ovo izrekši van ismuca
 svijem veliku jednu gredu
 335 i, na udorac da nje puca
 mir, navali š njom u ijedu.

Snažno srce ne ima straha,
 na sramotu pače od smrti
 usred krvi ruka plaha
 340 teškijem panjem lupa i vrti.

Izboritijeh množ viteza
 na pomoć mu odsvud teče,
 odsvud se rve i poteza
 strašno drvo svakčas preče.

345 Nu uto odzgar stijena jaka
 Aliji glavu svu rastuče;
 harba Mehmeta, a Duraka
 zgodi puška ka na nj puče.

Resulju se čelo smeči,
 350 prsnuše oči Husainu.
 Bećir strijelom probjen ječi,
 hridna Omera hrid prikinu.

Na Redžepa kuk se obali
 i istište mu van utrobu;
 355 u stijenju su mnogi ostali
 ukopani živi u grobu.

Jakno davniji dub u gori
 na godini zloj veomi⁸⁶²,
 kad na nj vihar silu obori,
 360 ka mu grane svija i lomi,
 ter mu okolo na brjegove
 po tleh leže listje i hvoje,
 tač s navale teške ove
 naripljeni miri stoje.

365 U krvi i ognju svudije ljudi
 valjaju se na sve kraje,
 i od mrtaca odasvudi
 podigla se gomila je.

Tim se Derviš ne pripada,
 370 nu s ostalijem svijem junacim
 mir lupajuć jače vlada

opsječenijem borom jacim.

Zid udugo ne podnese
 teške udorce, danu odzgori
 375 raspuknu se i rastrese,
 tijesan prohod ter otvori.

Smioni Turčin ne bez truda,
 man mu braneć protivnici,
 protište se silom tuda
 380 s golom sabljom u desnici.

Srnu za njim i ostali
 protisnut se po istom putu,
 nu opet nazad svi su pali,
 dio veći kroz smrt ljutu.

385 Tim ne buduć već nijednoga
 komu slijedit ga ide od ruke,
 on sam osta, ni cić toga
 čezne ali svrće odluke;

ne pripade neg se tište
 390 naprijed Turčin vrloviti,
 tere žednu sablju ište
 ljudskom krvi napojiti.

Skače unutra, i čim skuča
 prvi zamah, taka je sila
 395 da rasijsca svega Uruča
 njim do pasa u dva dila.

Priko obraza Kruta reže,
 Memiju u prsi smrtno lupa;
 bez glave Otman prida njim leže,
 400 udri u grkljan sprijed Jakupa.

Sarajevca Sulimana
 stiže i hvisne priko vrata;
 ovi u malo biješe dana
 vele u trgu stekô zlata.

405 Ne zna on što je druga vjera
 neg dobitak ki je iskô;
 i sada se uz vezijera
 cić koristi svê pritiskô.

Car i paše sve što oblače,
 410 sve im trgovac ovi proda;
 prodava i njih misli pače
 mnozijem kraljem kim je uhoda.

Ali uhodstvo i imanje
 s Dervišom mu bilo zaludu:
 415 dobi u malo, a u manje
 sve sad gubi kroz smrt hudu.

Aga oholi pleše njega,
 i opet ori zamah brzi,
 i udorcom teškijem Béga

⁸⁶² 358. *na godini zloj veomi* - na žestokoj
 oluji

- 420 ljuto siječe priko prsi.
 Bi ovi mladić lica mila
 i pogleda slatka i blaga,
 nu, s vrloćom svim nemila
 srca, što mu to pomaga?
- 425 Jak se bistre i studene
 vode ures lijep zamjeri,
 u cvjeticu proz zelene
 trave tekuć ka žuberi,
 nu ako ju smute i splešu
- 430 gnusnijem stupom drobna stada,
 gubi lipos svu na prešu,
 vene 'oj ures i opada,
 tako mladac, komu zenu
 prije na licu cvijet rumeni,
- 435 vas u krvi sad povenu,
 izgubi ures drag ljuveni.
 Hercegovca Imbrahima
 i Bošnjaka još Sinana,
 dva ljubljena pobratima,
- 440 š njega nađe smrtna rana.
 Ovi rasap zli pazeći
 ki činjaše Derviš vrli,
 oba ujedno na nj pritéći
 naripiše skladni i hrli.
- 445 Britke sablje podriješe oni
 u jedno isto brijeme tada;
 jednako su oba smioni
 i požuda ih jedna vlada.
 Nu ako im srca ujedno
- 450 jur junačka prijazan stući,
 s jače sile sad neradno
 razlika ih smrt razluči.
 Ori sablju on i u gnivu
 Imbrahimu desnu odsiječe,
- 455 a Sinanu ruku livu
 scijepa i vas štit u peče.
 Za Imbrahima Sinan veće
 negli za se sablju hrani,
 a Imbrahim štit podmeće:
- 460 Sinana, a ne sebe, brani.
 Tako život ovi onoga
 nad životom svojijem haje
 i, za čuvat druga svoga,
 scijepa i vas štit u peče.
- 465 Ali eto smrtni udire
 veće udorac Imbrahima;
 on se boli, ne što umire,
- neg što ostavlja pobratima.
 Nu ako tužan on pod silu
- 470 s pobratimom svijem se rasta,
 i pobratim svû nemilu
 smrt dobrzo stiže i sasta.
 Na njih mrtvijeh ne pogleda
 neg prohodi u vrlini
- 475 silni Turčin, i naprijeda
 put krvavom sabljom čini.
 Nu Dilaver, kako upazi
 tko viteze svo'⁸⁶³ najbolje
 smrtno bije i porazi,
- 480 skoči da se š njim zakolje.
 Začu buku jur smioni,
 nu doć ne htje, dokli sprva
 Dauta s vratâ ne ukloni
 ke mu on zaman mnogo rva;
- 485 pače riječ je da tad ranu
 od vezijera Daut primi,
 i da zato sta na stranu
 od prvijeh s najzadnjimi.
 Vrijedni junak vezijer slavni
- 490 bi razgnivjen veomi priko
 da jedan sam njegov glavni
 neprijatelj smije toliko.
 »Sad ćeš vidjet, prijeteć vika,
 odmetniče carski kleti,
- 495 od careva namjesnika
 kô se carska vjera sveti!«
 Glas grom, sablja trijes ognjeni,
 slikuje vihar⁸⁶⁴ ruka plaha
 silni vizijer i hrabreni
- 500 kom smrt prijeti sred zamaha.
 Ali udorac teški tada
 bijesni Derviš u štit prima;
 iskre meće tvrda nàda,
 siva i od munje sliku ima.
- 505 Škriplje, reži, pjeni priki,
 čim se čuje bit i korit;
 riječ zameće, nu veliki
 ijed mu ne da odgovorit.
 U obje ruke sablju hvati
- 510 i vrh glave 'u diže gori
 i, da život njom prikrati

⁸⁶³ 478. svo'e - njegove⁸⁶⁴ 498. slikuje vihar - nalikuje vihoru

Dilaveru, silno je ori.
 Hrli vezijer hrlo ustupa;
 tim ga udorac zli ne stignu
 515 ki, čim teško u tle lupa,
 odmetnika do tli prignu.
 Ovi skače hro naprida
 i na vrat mu sablju nosi
 vapijući da se prida
 520 i da kajani milos prosi;
 ali on je s vrata odbija
 sabljom svojom, pak vapije
 naglo skaćuć: »Čućeš čija
 riječ i sablja veće smije!«
 525 Dilaver mu opet jače
 drugi udorac rve odzgara,
 nu opet Derviš štit podmače
 i, udren priko, priko udara.
 Dugo bjenje i krvavo
 530 među njim se ovdi ulaga;
 da protivnik nije zdravo⁸⁶⁵,
 natječe se svačija snaga.
 Neprijateljsku ruku gleda
 bistro oko; a što vidi
 535 oko bistro, ondi ureda
 laki stupaj skokom slidi.
 Svakčas na ovu, na onu stranu
 ruka štitom vrti i vije,
 ter sva mjesta pod obranu
 540 od razlicijeh zasjed krije.
 Glavu ište - k nogam leti
 plahi zamah u privari;
 sad nogami opet prijeti,
 a po glavi hrlo udari.
 545 Nu se uto zbuča i skupi
 odsvud mnogi broj viteza;
 na Derviša svaki stupa,
 da ga ubije, svak poteza.
 »U nj ne tič'te! vizijer glasi,
 550 mâ ga sablja ubit ima.«
 Pače da se ne porazi,
 svačije udorce u štit prima;
 tere glavna neprijatelja
 branitelj se on postavlja,
 555 i slobodit svâ je želja

⁸⁶⁵ 531. *da protivnik nije zdravo* - da protivnika dohvati (rani ili ubije)

smrti komu smrt pripravlja.
 Ali Derviš, videć veće
 da je učinio sve što je mogô
 i da iz ove ima smeće
 560 svê rasutje izit mnogo,
 vrteć sabljom uokolo
 svakčas nazad hitro uzmiče,
 proz oružje ter se golo
 protiskuje i protiče.
 565 I kô tako veće izide
 gdje najniži miri stoje,
 zgar niz tvrde skoči zide
 i usrnu među svoje.
 Dilaver se smjenstvu čudi,
 570 pak vapije: »Ah, tako li
 na visinu stupit, hudi,
 padajuć scijeniš doli?«
 Ljuto u srcu svom se smuti
 i zavika Derviš jako:
 575 »Za jače se podignuti
 čas je i koris pasti ovako!
 Nu ja tebe pala vidim
 za vik veće ne ustati,
 da se kriješ ne tijem zidim
 580 neg pod zemljom da ideš stâti!« -
 »Lažeš, carski odmetniče,
 da mâ vjera puna slave
 kom se djela moja diče,
 sveđ ti neće stat vrh glave!«
 585 Vapi oholi: »Sad ćeš vidit
 što ja velim je li istina!«
 Dilavera hoće slidit
 priko mirâ i visinâ.
 Nu ga ustavlja Daut silom:
 590 »Ustrpi se, veleć, malo!
 Doskoro ćeš kazat dilom
 čije gospostvo već je palo.
 O mâ bratjo, o junaci,
 slijedite me svi jedino!
 595 Kad nam glava⁸⁶⁶ bude u šaci,
 pod nogami sve nam je ino;
 i da toj se zbude prije,
 ptica u kajpi zatvorena⁸⁶⁷

⁸⁶⁶ 595. *glava* - car

⁸⁶⁷ 598. *ptica u kajpi zatvorena* - car zaklonjen u dvoru

penjimo se više gdi je!
600 ne gubimo man bremena!«
Prista, i odletje, da sve opali
u ognjena slici zmaja,
razbijati ter navali

tvrda vrata od saraja,
605 naprijed k carskijem polačami
leteć jakno poplavica
koje s sobom lijes i kami
smuca oreć se svrh litica.

PJEVANJE DEVETNAESTO

Gdi Bizancijo bi nekada,
sad opkružen tvrdijem zidi
na kraju se Carigrada
carski saraj trostran vidi;
5 s jedne strane k njemu slazi
Bijelo more⁸⁶⁸; s druge hode
Crni vali⁸⁶⁹; s treće pazi
luke od grada Slatke vode⁸⁷⁰.
Turnima su ponizani
10 miri ki ga odsvud grle,
i za obranu svaki hrani
slite od gvozdja trijeske umrle.⁸⁷¹
Vrata imaju na sve kraje,
nu se nijedna vik ne otvore
15 negli spravan car kada je
za broditu sinje more.
Samo jedna, ka po srijedi
prostrana su i velika,
sto'e carske zapovijedi
20 otvorena svakolika.
Na njim pišu zlatna slova
među listjem razlicime
kako kuća Otmanova
primi grčko carstvo i ime;
25 ští se ovako: »Grad sazida
car Konstantin; grad opeta
car Konstantin s glavom prida⁸⁷²
sablji cara Mahumeta.«
Trijem vrh ovijeh vrata stoji,
30 stan bolećijeh⁸⁷³ s desne strane,
sprijed ravnica gdi svakoji

⁸⁶⁸ 6. *Bijelo more* - Mramorno more

⁸⁶⁹ 7. *crni vali* - crnomorski tjesnac

⁸⁷⁰ 8. *slatke vode* - krajnji dio Zlatnoga roga, gdje je gradska luka Carigrada

⁸⁷¹ 12. *slite od gvozdja trijeske umrle* - topove koji donose smrt

⁸⁷² 27. *s glavom prida* - predade s glavom, tj. pogine

⁸⁷³ 30. *stan bolećijeh* - bolnica za službenike dvora

najmogućiji s konja ustane.
Ne može bo družijem vrati,
nakon ovijeh koja slide,
35 negli sam car projahati
vele ljepše u obzide.
Pravo uzraslijeh sred čepresa,
gdje kladenci bistre vode
iz mramorna bijela uresa
40 romoneći tiho ishode,
a stupi uresno izdjeljani
trijem uzdrže vas okolo,
red čaušâ k svakoj strani
odjeveni sto'e oholo.
45 Tuj pod strehom, ku iz Budima
car Suliman zlatnu prini,
aga u surah sjedište ima
janjičarski na visini.
Devet mjesta od kuhinje
50 pri desnomu pak su kraju,
ravna zemlja, more sinje
kim obilni harač daju.
A slijeva se svijem široka
konjušnica carska objavi,
55 gdje od konjâ svega Istoka
izbor i cvijet vas boravi.
Nad njom lijepa nadzida je,
sedla, uzde i naprave
gdje su ostale, kojijem daje
60 zlato i biser vječne slave⁸⁷⁴.
Naprijed hodeć po ravnini
nahodi se svim prostrano
mjesto gdi se pravda čini,
od Turaka, 'divan' zvano.
65 Uz mjesto ovo pribogata
carskoga je blaga shrana,
a nalijevu su opet vrata
od saraja do sultanâ.
Za ovijem druga još se vide
70 ka se zovu i govore
'carska vrata', kud se ide

⁸⁷⁴ 60. *vječne slave* - veliku vrijednost i ljepotu

- na careve svijetle dvore.
 Onijem crni, ovijem bijeli
 hadumi su straža prava;
 75 crnima se crnac veli,
 hadum bio bijelijem glava.
 Tko ovdi uljeze, mjesto opeta
 u zlatu mu sve se otkriva,
 gdi car kraljim svega svijeta
 80 poklisare pričekiva.
 Naprijed jesen i prolitje
 sred gizdavijeh perivoja
 vječno voće, vječno cvitje
 združi u slavah od pokoja.
 85 Sred njih carski pribogati
 i prisvijetli kram se kaže,
 nad kijem stvari nije gledati
 izvrsnije, ljepše i draže.
 Tko sred ljudske sad požude
 90 sve što je blaga skupit haje,
 sred raskoše i razblude
 naprava mu tolika je.
 Tle pokova suho zlato,
 mir sazida dragi kami,
 95 zvijezde, mjesec, sunce na to
 pod⁸⁷⁵ sklopiše vječnijem plami.
 Zapad, istok i sjeverna
 i poludna strana⁸⁷⁶ od svita
 sega uresa neizmerna
 100 čuda uzmnoži svim čestita,
 ka er ufat nije trijebi
 moć napuno vik izriti,
 da ih razmišlja svak u sebi
 bolje ih je ostaviti.
 105 Sva ova mjesta zgar zbrojena
 svoje osobne straže⁸⁷⁷ imaju;
 tim vojska uzet nabunjena
 prva vrata hteć saraju,
 opriješe se kapidžije,
 110 verna obrana mjesta toga.
 Ali tajčas siječe i bije
 broj malahan sila mnoga;
 i od vroća da ne ostavi
 nijedno djelo, svijeh ih splesa,
- 115 ter učini put krvavi
 vrhu mrtvijeh njih telesa.
 Nu Dilaver, zasveda je
 odrvô se skupu huđu,
 još bez misli ne ostaje
 120 još se brine, još je u trudu.
 Da se odmetnijeh vidi smeće
 nijesu ne samo utazile
 neg da svakčas rastu veće
 njih nabune i njih sile.
 125 Vojska bijesna i zlosrda
 čuje silno da je napala
 i od saraja vrata tvrda,
 straže im sijekuć, na tle rvala.
 Čijem s razlogom cječ toga se
 130 sebi, gradu, carstvu boji,
 prije neg čuje huđe glase,
 da oslobodi sve nastoji.
 Hrlo u obličju derviškomu
 na Crno se more uputi
 135 za na pomoć caru svomu
 Natolijence podignuti.
 Go, izreza od kožica
 zvjerskijeh zastav mao uzima,
 na pasu ožica i tikvica
 140 visi mu, a štap u ruci ima.
 Begum lijepe Adžamkinje⁸⁷⁸
 na čelu je ime upisô,
 sad ljubovce, prije robinje,
 za kom Istok vas je uzdisô.
 145 Za ures vidjet nje jedini,
 svačija srca ki gospodi,
 mnokrat putnik kralj se učini
 ki se u zlatnijeh Indijah rodi.
 Iz sjeverne jošte strane,
 150 otkli rijeka Don istječe,
 da š nje bistri dan mu svane,
 gospodičić mlad doteče.
 Nova Zemlja, gdi sred tmine
 pâlî u mrazu šes ljet stoje,

⁸⁷⁵ 96. *pod* - strop⁸⁷⁶ 98. *poludna strana* - južna strana⁸⁷⁷ 106. *osobne straže* - posebne straže⁸⁷⁸ 141. *Begum-Adžamkinja* - vidi bilj. 299. uz IV. pjevanje. U ovoj i u nekoliko sljedećih strofa predočuje se, u hiperbolama, glas o ljepoti Begum-Adžamkinje koji je svuda po svijetu kružio i na ljubavne uzdisaje nagonio kraljeve i kraljeviće, gospodu i gospodičice.

155 jeda im novo sunce sine,
posla u Istok mlace svoje.⁸⁷⁹
U slatkomu samosilju⁸⁸⁰
po glasu ona slavnom svomu
kraljevaše i Vasilju,
160 careviću moškovskomu.
Ni led rijekâ u planini
Tartarhana je zaštitila⁸⁸¹;
gori u mrazu - toj mu čini
ljuvenoga ognja sila.
165 Ali vrh svijeh tuj lipotu,
koj prilike naći nije,
želi stravljen u životu
Hajder⁸⁸², sin kralja od Persije;
i da slacim jur pokojom
170 trud samiri u kom staše,
vjerenicom i gospojom
u pjesni ju klikovaše.
Kroz što veće od istoči
drugo sunce, svâ prilika⁸⁸³,
175 donijelo se biješe na oči
kraljevića ljubovnika;
i on ju pazeć cječ uresa,
kom joj lipos sja vesela,
glasi ju: »Evo zgar s nebesa
180 božica je k nam sletjela.
Ah, priliko smrtna lica
ka šlješ plame ognja živa,
budi istočna ti božica,
sunce kim noć mâ svaniva!
185 Nu ako ovi izgled tvoj me, brače,
prži ovako mraznom sjenim,
kô ti ista draže i jače
pogledim češ tvim ognjenim?
Tvoj pram zlatni sve mê blago,

⁸⁷⁹ 153-156. *Nova Zemlja* - ruski otok u Sjevernom ledenom moru (gdje, prema epu, šest godina traje noć i isto toliko dan), šalje svoje mladiće na istok da im *novo sunce sine* (tj. da vide Begum Adžamkinju)

⁸⁸⁰ 157. i dalje: po glasu o svojoj ljepoti ona je zagospodovala i nad moskovskim kraljevićem

⁸⁸¹ 162. *je zaštitila* - nije zaštitila

⁸⁸² 168. *Hajder* - izmišljeno lice

⁸⁸³ 174. *svâ prilika* - njezin lik

190 tvoje čelo bijela zora,
tvoje oči sunce drago,
tve mi lice dan otvora.
Ti si jedna sve mê dobro,
ti sva rados mâ ispuna;
195 ja sam tebe služit obrô,
krune moje ti si kruna.«
Tako u željah neizmernih
mruč kraljević s tej gospođe,
s mnogom družbom svojih vernijeh
200 svijetô u slavi po nju pođe.
Nu Dilaver uto isteče,
ter ju ugrabi mladu silom,
i u plijenu se čestit reče⁸⁸⁴
robinjicom takom milom.
205 Zanio biješe glas i njega
od liposti slavne svudi;
pospješi se cića toga
da ini ne otmu što on žudi.
Nu ona, misleć koliko su
210 ljuti jadi stât sred uza,
po rumenom licu prosu
drobni biser groznijeh suza.
I kô ružicu i lir veće
iz kladenca poli od oči,
215 kliče lipos klet ka smeće
tolike joj sad uzroči:
»Ah, prokleta majka moja
ka me lijepu porodila,
veljaše, ako bez pokoja
220 živjet mi je vas vijek sila.
Mâ ljepoto privarena,
što si sreći učinila?
Na uzah li namijenjena
kruna ti se privratila?«
225 Ču kraljević glas u vaju,
Dilavera pozva tima
da na sabljah razigraju
čija djevojka biti ima.
Poruči mu: »Od junaka
230 gusarovat nije ukradom;
hod' sa mnom se viđ, a paka
pod' kô vitez s diklom mladom!«
Ali Turčin mu odvit poda:

⁸⁸⁴ 203. *i u plijenu se čestit reče* - pobijedi i stekne plijen (Begum)

»Ne kô gusar sablju sminu
235 neg kô carski vojevoda
prostrijeh u tvu kraljevinu.

I da ti ju vrh tve glave
još sad zoveš, sreća je moja;
tim, kô hoćeš, čini sprave,
240 ne ustručam se ja od boja.

S robinjom ću, netom svane,
usred ravna polja siti;
koji od nas živ ostane,
djevojka će toga biti.«

245 Bivši ovako utvrdili
među njima kletvom veće,
čim svak gleda kad pribili
dan s nebesa zgar isteć će,
eto Zora ključmi od zlata

250 vedri otvorit istok ide,
proz korajna neka vrata
nadvor žarko sunce izide.

S jedne i druge strane ureda
s mnogo vitêz, straže cića,

255 Dilavera svak ugleda
i adžamskoga kraljevića.

Polje ravno i široko
od boja je mjesto njima,
a sunčano svijetlo oko
260 svjedočit im jakos ima.

Vrana konja Turčin jaše,
a na drugom svemu bilu
lijepa Begum uza nj staše,
mučna gledat rat nemilu.

265 Zelen pastuh u ponosna
kraljevića igra i skače,
na Turčina ki jakosna
zateć se ončas ne uzmače.

Nu i Dilaver protiv njemu
270 konja obode, skoči hrlo:
i kopje ovemu i onemu
susretište skrši vrlo.

I ovi i oni vitez tada
iza pasa sablju trže,
275 i u zamahu je plaho vlada,
protivnika da ubije brže.

Jak dva bika u planini,
kad ih ljuven bijes uhiti,
mukaju strašnoj u vrlini,
280 ovi onoga ište ubiti;
zgiplju glave, želja mnoga

podžiže ih sved i srći,
tere jedan na drugoga
s vitorozim čelom trči.

285 Ljubovca ih gleda iz stada,
kad je od boja uzrok njima,
i u sumnji stoji mlada
čija od njih biti ima.

Tako bjenje sad izlazi
290 među Adžamom i Turčinom;
djevojka ih mlada pazi:
čija će biti, ne zna istinom.

Vrhu oružja gvozdobita
gradi udorâc teški se ore;
295 skaču i lete iskre iz štitâ,
bijela oklopja plamim gore.

Brzi konji strelovito,
kud viteške ih ruke svrcu,
tim zamiću se i u vitô
300 zdesna, slijeva svud nasrcu.

Jednu snagu, jedno doba
i jednaka srca i ruke
ukazaše viteza oba,
ni među njim bi razluke.

305 Tvrdi štiti, cijele oklopi,
još izranjen nije nitko;
ničije krvi još ne popi
jednu kaplju gvozdje britko.

Nu napokon Hajder rani
310 Dilaveru lakat lijevi;
vidi on teć krv i u obrani
čuje štit težak - tijekom se gnjevi.

Jedovita pun čemera
pače u sebi bući time,
315 kô na vihru od sjevera
dublje u gori posred zime.

Na stremen je uskočio
i, ako ne izda sila mnoga,
udorcom bi jednijem htio
320 neprijatelja svršit svoga;

nu zavitli česti odveće
ki Hajdera glavu sviše
treskovite vrle smeće
teška udorca ustaviše.

325 Nu kraljević smeten osta
i u podne mu dan se smrče;
toj poznavši, hrli dosta
na pomoć mu svoji trče.

Kopjâ vitijeh dvije dubrave

- 330 staše odasvud u čas ovi
da se biju u krvave
turski i adžamski vitezovi.
Stoji Dilaver i vapije
kraljevića koreć priko:
- 335 »Vazmi ljubi, evo ti je!
Gdi je junaštvo tve veliko?
Evo Begum za kom toli
u ljuvenu gorje plamu!
Što ju ostavljaš, kralju oholi,
- 340 u gusarskijeh rukah samu?
Gdje su riječi i zahvale
s kijem me na boj prije poziva?
Nu, kô tebe, i tve ostale
dobiću i otet jošte živa!«
- 345 I uto s konjem naprijed teče;
bez milosti, bez pokoja.
lupa, cijepa, bode, siječe -
smrtni je kosijer ruka svoja.
Nu njegovoj buduć sili,
- 350 zasve da ih teško udari,
kraljevića ugrabili
ćesel-baški vojničari,
pod mire se tvrda grada
ukloniše hrlo š njime,
- 355 a Dilaveru osta mlada
dikla i uvik slavno ime.
Ovo od njega popijeva se
po svijeh stranah od Istoči;
a on Begum lijepu uza se
- 360 drži i ljubi kô dvije oči.
Ne robinja neg ljubovca
ona je u njemu sad jedina:
ulovila tako je lovca
još u lovu svâ lovina.
- 365 A on sam nje je dobro svako,
slatki pokoj, rados mila;
junaku se vrijednom tako
lijepa i mlada zavirila.
Tim igda se na hrabrena
- 370 slavna djela on otpravi,
vazda je uza nj uspomena
od prislatke sve ljubavi.
Paček stjecat on vjeruje
svokolike srećne boje,
- 375 s neprijateljnim kad vojuje,
u ime lijepe Begum svoje.
Ne ostavlja tim nikada
- od sebe ovo drago ime,
i u prigodi ovoj sada
uputi se veseo š njime.
Ali uto od uhodâ
čuli bijehu odmetnici
glas njegova skrovna hoda
u derviškoj u prilici.
- 385 Vrli Derviš nu se tište
s družbom svojijeh spahoglana
da ga traži, da ga ište
crnomorskih uprav strana.
Vapije: »Na krv, na osvetu,
- 390 o junaci, slijedite me!
Neprijatelju hudu i kletu
vrha doći sad je brijeme.«
Ter jak pastuh, kad se od bijesa
s jasli otrgne, vihra brži
- 395 teče, skače, grivom stresa,
glavu uzdiže, puha i rži,
priko grada vitez vrli
taki srne, rukam maha,
prijeti obrazom, zgleodom prli,
- 400 ne stiže ga strijela plaha.
Nu zasve to on nabliže
svom brzinom svojom tada
Dilavera ne dostiže
negli izvan Carigrada.
- 405 Kô ga upazi, isred tijeka
viknu: »Bježat zaman ti je;
izbliza a ne izdaleka,
rukam se a ne nogam bije.
Nu se od straha cić privara
- 410 ne samo u to priobraža'
negli u pticu još pritvara',
jur te sablja mâ poraža.«
Na prijetenje vrlo ovako
odgovori smioni paša:
- 415 »Prida mnom si i prije skakô,
i još ćeš - svis⁸⁸⁵ me tva ne ustraša.
Nu junaka snažna i ohola
ki proslavit se ište djelom,
na čovjeka sama i gola
- 420 gdi je došô s vojskom cijelom.«
Jak sred gore, kad iz gaja
vepar divji van se istira,

⁸⁸⁵ 416. *svis* - drskost, bahatost

čim množ pasa sa svijeh kraja
 kruži ga okolo i opstira,
 425 smrtno prijeteć vrljem zubi
 ki iskereći se vas i hroče,
 tim da smjenstvo lovac gubi
 ki ga tjerat najprije poče -
 i on se krepko ustavio,
 430 i svijeh čeka; nu nije toga
 ko bi izbliza udrin smio
 na divjaka strašivoga.
 Proć vezijeru ne smiju tako
 kleti carski odmetnici;
 435 a on stoji krepko i jako
 s drenovicom u desnici.
 Svaki golu sablju uzdiže,
 svaki prijeku smrt mu žudi,
 ali stupit nijedan bliže,
 440 za udrin š njim se, ne usudi.
 Ali on uto štap drenovi
 u obje ruke stište i hvati,
 i gdje u skupu vitezovi
 najvećem su, tuj se obrati.
 445 Jakno soko, kad ga sila
 jata od ptica stisne odsvudi,
 oštre čaplje, brza krila
 iz visina se oreć trudi:
 sada onu teško udara,
 450 plaho onu sad zanosi,
 ter u isto doba odzgara
 perje sniježi a krv rosi -
 taki je vidjet vezijer silni:
 sjemo tamo skače, lupa,
 455 rve udorac grad obilni,
 mlati, hvista, busa, jupa.
 Sablje, štiti, strijele, luci
 s krvavijem se daždor ore;
 s jednijem štapom sad u ruci
 460 go toliko čovjek more!
 Po vezovijeh udri Seća;
 vjerio se ovi biješe odskora,
 vjerenici tim se obeća
 čestit na dvor doć s odora;
 465 ali, ako ga ona uščeka,
 nastāće se⁸⁸⁶ mrazna i naga,

⁸⁸⁶ 466. *nastāće se* - nastajat će se, tj. načekat će se

er po zemlji rana prijeka
 u krvi je prostrla ga.
 Jak ružica vila mlada
 470 ku u vjenčac bere o zori
 on povenu; na nj san pada
 uvijek mu oči ki zatvori.
 Još Veliji stuče glavu
 i moždani sve mu proli,
 475 ki tad streptje i u krvavu
 blatu leže na tle doli,
 ter je vidjet jak česvina
 ka u divjoj niknu gori,
 silni vihar iz korina
 480 kad ju podre i obori.
 Tuj izdalek Feras pazi
 i iz šuplja gvozdja tište
 zrno ognjeno; da porazi
 slavna pašu, tako ište.
 485 Jur gvozdna cijev razdrije se,
 smrtno olovo čim istjera,
 ali Istrufu smrt donese,
 a ne zgodi Dilavera.
 Rodi se ovi u Plovdinu,
 490 a s nenadne hude česti
 s tuđa udorca sad poginu
 u tuđemu ovdi mjesti.
 Mruć obrnu k nebesime
 oči i ruke, da ukaže
 495 rodna grada slatko ime,
 i uzdišući smrtno ih zaže.
 Videć Derviš rasap mnogi
 od svojijeh od bojnika,
 sraman sobom u nalogi⁸⁸⁷
 500 s golom sabljom skače i vika:
 »Da li je moguć, da li je vrijedan
 sad od ruka ovaliko
 odrvat se čovjek jedan
 harajuć nas ljuto i priko?
 505 Ah, našega ruga i smeće!
 Tko uvijeke da vjeruje,
 zločesto ovo tamno odveće
 pripovijedat tko uščuje?
 Na stranu se svak ukloni!
 510 Ja sâm za svijeh ukazaću
 od nas dvijeju tko je smioni,

⁸⁸⁷ 499. *u nalogi* - u mnoštvu

- i za ubit ga način nač ću.«
 Vas štap razbjen vezijer tada
 meće - učinio š njimje dosta -
 515 a sablju i štit s tlí popada
 što od pobjenijeh pusto osta.
 Lijevu nogu naprijed stavlja
 i njom malo poklekniva;
 više prsi štit upravlja,
 520 glavu uz lakat skuća i skriva;
 drugom rukom sablju hvati,
 bôču uz desno svoje koljeno,
 a bodezan k srcu obrati
 svom zlotvoru nesmiljeno.
 525 Uprav stoji Derviš vrli
 i otkriveno stegno hrani;
 desnu bedru čuvat hrli,
 spravan skočit k svakoj strani.
 Vrh lijeve se noge uzdrži
 530 vaskoličak vitez bijesni,
 a uzdignut lakat drži
 britke sablje vrh bodezni.
 Tiska jedan proć drugomu
 oštra gvozdja bez milosti,
 535 i smrt prijeti ovi onomu
 sa svom moći i kreposti.
 Nu Dilaver veće u smeći
 hro za udrit prječe i jače,
 vas na lijevoj se uzdržeći,
 540 desnom nogom naprijed skače.
 Ali Derviš desnu stranu
 hitro uzmače i, hteć zgoda,
 bodezni odzgar ljutu ranu
 u stegno mu tajčas poda.
 545 S krvi, koju tad ugleda,
 srce uzavre u vezijera,
 tako da uz gniv svoga ijeda
 ljuta je zmija bez čemera.
 Tiho je more kad proždira
 550 plav potopom od valova;
 mirno je nebo kad sve otira
 sred vihara i treskova.
 Glavu, stegno, ruke, prsi
 neprijatelju svakčas ranja
 555 pri života svoga svrsi;
 nazad se oni sveđ uklanja.
 Stiže ga ovi i udara
 i na nj se ori jakno rijeka
 ka niz goru strmo odzgara
- 560 krši plahos bijesna tijeka.
 Ali opaki sebar njeki,
 videć što se Derviš nada⁸⁸⁸,
 Dilaveru poda prijeki
 smrtni udorac izazada.
 565 U zatjelak sikiricom
 on ga udari jakom silom,
 da s krvavim ončas licom
 pade smeten nica tilom.
 Svak na nj srne odasvudi
 570 s golom sabljom u desnici;
 vrh njega je gora od ljudi,
 skaču po njem svikolici.
 Vapije Derviš plešući ga:
 »Ti ki uz cara bi najviši
 575 dušu u krvi bljuj i riga',
 pod nogami mojijem sopiši!«
 Nu ne može već ovoga
 čut Dilaver prihrabreni;
 biješe izdahô prije toga
 580 i ostô jakno mraz studeni.
 Kô se uzmnožni vizijer ubi,
 časom raznije glas svuda se,
 i njegova lijepa ljubi
 ču ga i naga odrije sva se.
 585 Utječući mladoj s lica,
 gdje perivoj ljuven biješe,
 lir pribijeli i ružica,
 rumene usti probljedješe.
 Potamnje joj svijetlijeh oči
 590 sunce blago i veselo,
 a vedrinu od istoči,
 naoblači bistro čelo.
 Skupljen oblak zlatnijeh prama
 proli obilne dažde svoje
 595 i potopi svitlos srama
 cvjetnijeh prsi perivoje.
 Na srce joj krv je utekla,
 gđi ju teški jad satira;
 ište žalos da bi izrekla -
 600 glas ju bježi, riječ umira.
 Najposlije željna sila
 stupaj puti a ne snaga;
 van grada se uputila

⁸⁸⁸ 562. što se (...) nada - što ga očekuje, što mu prijeti

gospodara vidjet draga.
 605 Nije ozira mladost svoja,
 ni ju uspreže da ne srne
 gdi uzrok svoga nepokoja
 vrhu zemlje je prostrt crne.
 Pospješi se i poteži
 610 i dohodi k mjestu tomu
 gdi u krvi mrtav leži
 tko bi⁸⁸⁹ život srcu svomu.
 Gleda, i tim joj muka prika
 žestočija vele ishodi,
 615 gdi je pod nogam od krvnika
 tko više njih svijeh gospodi.
 U nj se krepko zapazila,
 svim je vidit stanac kami;
 bolesti joj mnoge sila
 620 ne da iz srca proć suzami.
 Tako u plaču čim ne more
 izjadati svê pečali,
 ćuti muke huđe i gore,
 nu je toliko teško žali.
 625 Ali ne ima tej kriposti
 uzdržat se skup nemili,
 od žalosti ne od milosti,
 da ne plače i ne cvili.
 Ah, ke prignut neće želje
 630 jedna žena mlada i lijepa!
 Ganja ona neprijatelj
 i proć volji im srce cijepa.
 Ona udugo ne zamuknu,
 nu da smrtni jad svjedoči,
 635 od bolesti joj srce puknu,
 potop suza proli iz oči.
 Tako glasom žalosnime
 uhiti se za pram zlati;
 često zovuć drago ime
 640 kliče ovako naricati:
 »Ovo li su, slatki brače,
 tve zahvale, moje slave?
 Ovo li su, o junače,
 tve viteške bojne sprave?
 645 Duše moje drag pokoju,
 ovako li sad me smete?
 Kakav pođe, kakva u boju
 oči moje, joh, vide te!

⁸⁸⁹ 612. *tko bi* - tko je bio

Vaj, što gledam? Još ne mogu
 650 vjerovati sama sebi,
 spomenujuć tvu vlas mnogu
 dobita otprije ka vik ne bi.
 Ali što me tužna vara?
 Poznam ljuta cječ čemera
 655 čestitoga silna cara
 namjesnika Dilavera.
 Viđu onoga ki najprvi
 bi gospodar mē mladosti
 ogreznuta svega u krvi
 660 na tleh ležat bez milosti!
 Ah, da proklet čas je oni
 u koji ti mlada omilih,
 kad kraljević osta smioni,
 a s tobom se ja odilih!
 665 Ti na sablji dobi mene
 i života, joh, ne štedi
 cić liposti proslavljene,
 ku vas Istok njegda slijedi,
 cić liposti tužne sada
 670 i žalosne, joh, saviše,
 ku sve tmine od zapada
 vječnom noći priklopiše.
 Nu ako bilo suđeno je
 da se mlada s tobom združim
 675 i da tebe sve dni moje
 gospodara moga služim,
 što tve ove smrtne rane
 neće i mene sad satrti,
 sadružena neka ostane
 680 i smrt moja s tvojom smrtni?
 Ti ne samo mâ jedina
 slatka ljubav sveđ si bio
 nu i drag ćačko, duša istina
 i od srdašca bolji dio.
 685 Bez tebe sam bez života
 i bez dobâr svijeh ostala,
 udovica i sirota
 podušena u dno pala.
 Nu ti momu gospodaru
 690 koji zada smrtnu ranu.
 zašto sta on samu caru
 vjeran vitez na obranu,
 ah, gani se, joh, ako si
 ćovjek od puti a ne stijena;
 695 osvetio se, dobio si,
 neprijatelja ti eto ubjena!

Daj dopusti mješte darâ
 ovi jedan tužni meni:
 vrh krvava tijela odzgara
 700 stavit kami na nj studeni!⁸⁹⁰
 To li ukopna ima jama
 branit mom se ljubovniku,
 ubij i mene! s glavom sama
 pod tvu sablju idem priku.
 705 S ovijeh noga, ke ti grlim,
 ja se neću otkinuti,
 što mojijem jadim neumrlim
 ne budeš se prije ganuti.
 Oružanijem protiv silam
 710 pravo je da se ti opričeš⁸⁹¹
 i da kopjim, sabljam, strilam
 neprijatelje svê posičeš;
 nu protiva jedne žene
 poniženstvu i nevolji
 715 nije razlog neg smiljene
 da ukažeš želje u volji.
 Ja ne molim tvu dobrotu
 da mom vojnu život prosti -
 nije on veće u životu,
 720 dijelio mu se duh iz kosti.
 Milos samu i jedinu
 pitam ti ovu, da nemilo
 ne prožderu i raskinu
 psi njegovo mrtvo tilo.«
 725 Prista, ali vire obilne
 ne ustavi se suzâ ronit
 za tvrdoće hude i silne
 većma omekšat i priklonit;
 nu vizijerska svijetla žena
 730 smirena se tim ne pazi;
 uzrok ćud je potištena
 ka na molbah vrlja izlazi.
 Odgovara Derviš kleti:
 »Od ovoga, ki mi osta
 735 pod nogami, mój osveti
 krv ne može bit zadosta.
 Najbrže mi bježi s noga!
 Ljudske i ženske glave nije,
 ni milosti ni razloga,
 740 da mê gane srce od zmije.

⁸⁹⁰ 700. da ga sahranim⁸⁹¹ 710. *da se ti opričeš* - da se suprotstavljaš

Ovo tijelo cječ smiljenja,
 ko bih imô ja u sebi,
 ni utaštva ni utješnja
 nije vrijedno donijet tebi;
 745 nu vrženo da se drpi
 pasjijem nohti, ptičijem kljuni,
 muke nijedne već ne trpi,
 a željenje mê se puni.
 Ne brini se! Vojnu tvomu,
 750 koji car se drugi zvati
 u životu može svomu,
 grob dostojan ja ću dati.«
 Ali kô car začu smeće
 ke postale bijehu okoli,
 755 i u pobuni svakčas veće
 da rastijaše skup oholi,
 uzboja se i ushaja⁸⁹²
 i ukloni s mjesta očita⁸⁹³,
 gdje prizida kraj saraja
 760 tajaše se svijem skrovita.
 Nu tu videć da ne stâše
 prem slobodno, opet poje
 na zaklone Sinanpaše
 i skrovene perivoje.
 765 K vojsci otole posla u jađu
 hrlo jednoga od vezijera
 i haduma, ženskom stadu
 ki mu biješe za pastijera,
 misleć, zasve vojska prika
 770 da ovijeh pita, ovijem prijeti,
 na careva namjesnika
 stavit ruke neće smjeti;
 i razmislit još će dobro
 prije neg dadu smrtnu ranu
 775 crnac koga car je obrô
 za čuvôca svomu stanu;
 a on s toga poznat da će,
 zasve er može stvar bit štetna,
 ali se ona pokajaće,
 780 ali ostat sasma odmetna,
 ter s dogodna paka dila⁸⁹⁴

⁸⁹² 757. *ushaja* - zabrine⁸⁹³ 758. *s mjesta očita* - s mjesta javnog, tj. s onoga gdje ga svak može naći⁸⁹⁴ 781. *ter s dogodna paka dila* - te iz onoga što će se dogoditi

za se izabrat svjet najbolji
 i, na što ga stegne sila,
 volju hinit pri nevolji.
 785 Nu bi inako neg se scijeni,
 er u bijesu čim se srde
 odmetnici raspušteni,
 među razlog, razbor grde.
 Tim kô vojska ovijeh ima,
 790 vazam sablje u desnice,
 pogubi ih prid vratima
 od careve konjušnice.
 Mišljahu oba da naredno
 želja se od njih carska izreče;
 795 nu objema njima ujedno
 prije se s glavom riječ prisiječe.
 Ne pristajuć s svake strane
 još krvnici zli vapiti:
 »Čuj nas dobro, čuj, Osmane!
 800 Car nam odsad nećeš biti!
 I od toga za zlamenje
 hod' da vidiš od rusaga
 kô baš-vezijer tvoj primljen je
 i uzdani Kazlaraga.
 805 Nu kad nećeš k nam sit zgara,
 mi ćemo se pripet k tebi;
 nu je Mustafu slavna cara
 slobodit nam otprije trijebi.
 O Mustafa naš izbrani,
 810 o veliki care i sveče,
 u kojoj si objav' strani!
 Na noge ti vojska teče.«
 Ovo rekši sjemo tamo
 svud udriše po saraju:
 815 »Car Mustafa znat imamo
 gdi je«, vapit ne pristaju;
 ter slikuju konja bijesna⁸⁹⁵
 ki od uzde bez posluha,
 gdje ga nosi vlas nesvijesna,
 820 trčec, skačuć rži i puha.
 Svak se uklanja: sam ih ide
 ičoglanin Šaban sresti,
 od svijeh dvoran ki se vide
 u saraju najzločestiji.
 825 Ovi u istom dijelu stâše

⁸⁹⁵ 817. *ter slikuju konja bijesna* - te nalikuju
 konju bijesnu

s istom pomnjom, u isto vrime
 kad Mustafa stolovaše;
 cić toga se spozna š njime;
 tako mu se ter zaviri
 830 da sred srca vik svojega
 u željah se čas ne smiri,
 da opet carom vidi njega.
 Tim prigodu gdi mu je sreća
 sad donijela ku sveđ želi,
 835 ukazat ga vojsci obeća
 i š njome se obeseli.
 Pustoš jedna od carevijeh
 perivoja jes na kraju
 gdi stoje zvijeri ke se od svijeh
 840 strana carem darivaju.
 Plahi jeljen vrhu glave
 tu visoke grane stere;
 lis na dubu, cvit vrh trave
 sva mu je sjena od potjere.
 845 Košuta ga slijedom slidi,
 ljubovnica iščeznuta,
 gdje kladenac bistri vidi
 vrjet zelenom dubju iz skuta.
 Nagla srna brže od vitra
 850 teče gusto kroz grmenje,
 i, skačući laka i hitra,
 na dubje se meće i penje.
 Hroče i puha vepar divlji,
 i u kosijeru strašna zuba
 855 krvavo oko - oganj živi -
 prijeti smrtna da je poguba.
 Vrli medvjed hrka i reži
 i od čeljusti spilu otvora;
 vas kostriječi, vas se ježi,
 860 oštrec čaplju na panj bora.
 Vuk ždriljivi sveđ zavijeva,
 lupež pitom, drug divjačan;
 obzire se zdesna i slijeva,
 tuđa imanja vazda lačan.
 865 Ris srditi u slobodi
 tamo ovamo sa svijeh strana
 regbi leti a ne hodi,
 skačuć dubja povrh grana.
 Slon veliki, snažni i jaki,
 870 komu zglobno nije koljeno,
 dugu trublju⁸⁹⁶ na čas svaki

⁸⁹⁶ 871. *dugu trublju* - dugu surlu

- stavno kupi, stere smjeno.
 Hrli kaplan vas je u dici
 šarovitom pod napravom;
 875 snagom materi on lavici
 a ocu je risu sličan glavom.
 Tigre gnjevna, prika i ljuta
 po gvozdenoj kajpi udara;
 glave je oble, oka žuta,
 880 na razlike pjege odzgara.
 Kralj svijeh zvijeri, lav oholi,
 svakčas zlatnom grivom stresa,
 veličanstvo slavno toli
 krijepeč silom vrla bijesa.
 885 I divjači mnoge ine
 kipa razlika i imena,
 kijeh pustoši i planine
 goje u jamah posred stijena.
 Tuj sred dubja na široku
 890 ali obraslu odsvud mjestu
 jamu otkriše svim duboku
 u spletenu grmu i čestu;
 na ku pokli svijeh dovede
 dvornik Šaban, poče od muke
 895 svrtat plačne k njim poglede,
 k jami obraćat kršeć ruke,
 vapeć: »U ovom grobu odi
 car Mustafa dobri i sveti
 ukopan se živi nahodi;
 900 iz nje imate vi ga izeti!«
 Okošena zdvor iz grma
 jama otvori jaznu tminu;
 nu litica odsvud strma
 sit ne daše⁸⁹⁷ u dubinu.
 905 Tim prostriješe množ konopâ,
 po kijeh htješe po svôj volji,
 gdi Mustafa živ se ukopa,
 sit vitezi svi najbolji.
 Ali Daut svijeh ukloni,
 910 ter s dva druga sam odzgara
 side u niski ponor oni
 i po konopu ize cara.
 Zagunjastio i obrastô
 Mustafa se vas ukaza:
 915 lice suho, blijedo i tmasto,
 put skončana, pun poraza;
- i bez snage i bez riječi
 u naručju vernijeh tada,
 od kojijeh se krijepi i liječi,
 920 trepte usti, glava pada.
 Sred grada se pored vide
 na prostranoj svim ravnici
 tri mečeta: bijele zide
 u oholoj vîsē dici.
 925 Tuj u srednji mečet lako
 uniješe ga cić pokoja,
 gdi od sve vojske čuvan tako
 svu noć jednu cijelu stoja.
 Ali isti večer ovi
 930 sultan Osman, kô se tmina
 crne noći pripolovi,
 dozva pašu Husaina;
 ter š njim u osvijet iz saraja
 k Aliji se hrlo otpravi,
 935 pun pečali, tuge i vaja,
 janjičarske vojske glavi.
 Ovi, ukrotit ne mogući
 vojske svoje sad pobunu,
 vas zamišljen stâše u kući,
 940 u životu muke punu,
 pazeć način da iznađe
 cara i sebe da osveti.
 Tuj car dođe, tuj ga nađe,
 tuj mu ovako kliče rijeti:
 945 »Pođ' k vitezim ter ih pita',
 ki zakoni hoće i prose,
 gdi sam ja živ car od svita,
 da drugoga oni iznose?
 Pošastje ti ovo od glave
 950 znam da prijeti sad pogube;
 nu smrt grle sluge prave
 s čistijem srcem koje ljube.
 A kad za ku bolju zgodu
 ti tvoj život mož sahranit
 955 negli carsku za slobodu,
 negli cara za obranit?
 Kunem ti se, podnio bih
 ja strpljeno ovu smeću,
 i Mustafi dundu dô bih
 960 carstvo i svaku čas najveću,
 i sam bih se s stola moga
 dobrovoljno uklonio,
 ali nije on za toga
 ni sad, ni je nigda bio.

⁸⁹⁷ 904. *sit ne daše* - sići ne dade

- 965 Kako hoćeš da panj jedan
suh u gori svijetom vlada
i da zakon dâ naredan
od istoka do zapada?
Kako hoćeš carstvo udugo
- 970 da utemelji jedan viku
ki od čovjeka ne ima drugo
negli samo dvornu sliku⁸⁹⁸?
Kako hoćeš čovjek da je
tko je neprijatelj od poroda?
- 975 Nije žene za ku haje,
kih nam želju narav poda.
Ali dobar, vrijedan, svijesan
i od svakoga svet se zovi!
Car moj otac meni uresan
- 980 ostavio je sto svoj ovi.
Da je Mustafa u životu,
oca moga i to dar je:
ah, i zato na sramotu
dobročinca svoga car je,
- 985 i zato mi grabi iz ruka
dvakrat carstvo oca moga!
Ah jaoh, jeda moga puka,
jeda pravde, jeda Boga!
Pospješi se, o moj verni,
- 990 pod' me smiri s vojskom veće!
Svijeh grijeh prosti neizmerni
i pobunu i sve smeće.
Eto, više plate općene,
na glavu od njih još svakomu
- 995 po pet drobnijeh jaspri od mene
s peset dukât dara k tomu.«
U besjedam aga kracijeh
odgovori smerno tade:
»Ne mâ neg sto glava ovacijeh
- 1000 neka na tvôj službi pade!
Er ku vitez steć hrabreni
ikad može veću slavu
neg kad glavom svôm zamijeni
gospodara svoga glavu?«
- 1005 I pođe ončas; nu poruku
carsku vojsci netom reče,
podrije sablju svak u ruku:
osta isječen vas na peče.
Paka u skupu svi jednaga
- 1010 na kuću mu naripiše,
ter sva zlata i sva blaga
razgrabiše i razniše.
Ali za njim se isto zgodi
i Husain-paši opeta;
- 1015 mirit cara dočim hodi,
nađe u smeći smrt ga kleta.
Nu zatijem, kô zvijer vrla,
jednom u krv kad se omrsi,
da bi isklala sve i strla,
- 1020 teče poljem, skače vrsi;
tako i vojska nesmiljena
opojena krvim srće,
i bez reda uzoholjena
regbi opalit svijet i strće.
- 1025 Crncu i vezijer-Dilaveru,
i svijeh inijeh kijeh posiječe,
na Atmejdan⁸⁹⁹, da ih psi deru,
metat gole trupe teče.
A na kopja zgar nabili
- 1030 budući im glave opeta,
prid mečet su ih postavili
sultan-cara Bajazeta.
Nu sred smeće tej goruće
vrljeh vitêz pomnja sva bi
- 1035 da se oderu još im kuće
i sve oplijeni i pograbi.
Tim svak s golom sabljom skače,
da mu je prije sve satrti;
jauče se, ciči i plače:
- 1040 smrt je u plijenu, plijen u smrti.
Žene, ljudi, stari i mladi,
čas, imanja i životi,
sve se otimlje, smuca i vadi
u sili, u krvi, u sramoti.
- 1045 Bez milosti se i bez reda
grabi, dere, valja i žeže;
do iz povoja mlada čeda
rastrgnuti po tleh leže.
Slobodno od njih ništa nije:
- 1050 konji, momci, robje, djeca;
što ne nosi, toj se bije
i na peče sve rasijeca.
U ovoj bijesti izvan sebe

⁸⁹⁸ 972. *dvornu sliku* - vanjski izgled⁸⁹⁹ 1027. *Atmejdan* - trg u Carigradu na kojem su se prije priređivale konjske utrke

- udarajuć na sve strane
1055 ne pristaše, dokli i tebe
ne iznađoše, slavni Osmane.
 Bijaše mlad car još na domu
 janjičarske glave verne,
 u srdašcu noseć svomu
1060 misli teške i čemerne.
 Tuj čekaše svakčas glase
 dobre, zle li svojoj kruni:
 ali vojska smirila se,
 ali raste u nabuni.
1065 Sved̂ mu sumnja trud prilaga;
 tim se očito veće boli
 da uzdani Aliaga
 vraća mu se kasno toli.
 Eto odasvud buka posta,
1070 eto se odsvud sablje svijete,
 sve bojnikâ puno osta,
 sve se uzbuni, sve se smete.
 Vojska usrće janjičarâ;
 vapije svaki: »Hodi amo
1075 s nami na sud, gdje pred cara
 Mustafu te pozivamo!« -
 »Ja sam vaš car! preuzima
 Osman opet; koj je taj sada
 tko suditi mene ima
- 1080 usred moga Carigrada?« -
 »Sad ćeš vidjet tko si i što si!«
 oni mu opet odvit daju;
 s tijem svak skače da ga nosi,
 svi ga silom popadaju.
1085 »Tko na cara, car zavika,
 zgar od Boga posvećena
 stavlja ruke, koga slika
 od svijeta se kljanja i sjena?« -
 »Ti nas si ovo naučio,
1090 noseći ga vojska glasi,
 kad nepravo zatvorio
 cara i sveca našega si.«
 Ovako se Osman mladi,
 car od cara svijeh najveći,
1095 na jednoga konja usadi
 ki se nađe tuj po sreći.
 Kratko ruho i priprosto
 samo zgar ga odijevaše,
 bez haljine buduć ostô
1100 s kom vrh sunca nekad sjaše.
 Tim u srednji mečet tada
 doprati se i dovede,
 gdi uz Mustafu usred grada
 nove paše redom sjede.

PJEVANJE DVADESETO

- Car Mustafa na visini,
svijetlo urešen i bogato,
sjaše carskoj u haljini;
pristolje mu je suho zlato.
- 5 Daut odmetni, on najprija,
nakon njega Hasan štâše,
Ahmat, Mahmut i Alija,
svi vezijeri i sve paše.
- Glava 'e Daut skupa toga
10 i namjesnik carski izbrani:
za njim Hasan velikoga
blagajnika mjesto hrani⁹⁰⁰.
- A to, er ovi nadaleko,
da pripravnu smrt preskoči,
15 priko grčkijeh kraja utekô
biješe k vojsci od Istoči.⁹⁰¹
- Dođe Ahmata red opeta
od vezijera Husaina,
a s Alijom Muhameta
20 od pobjenijeh mjesta ina.
- A od muftije velikoga
na mjesto se Jahija obra;
među svijem samo ovoga
glas čovjeka kaže dobra.
- 25 A od janjičâr posta općeni
vojevoda još u slavi
Šaban, dvornik potišteni⁹⁰²,
ki Mustafu vojsci objavi.
- A od crnca Kazlarage
30 na sjedište biješe sio,
mlada lica, jake snage,
što vik ne bi, hadum bio⁹⁰³.
- Car Mustafa, kako vidje
dovedena Osmana odi,
35 naučen tako zapovidje
- da se u Jedi-kulu⁹⁰⁴ vodi.
A on vapijaše sved iz glasa:
»Jeda ljudi, jeda Boga!
Ko mi grabi sablju s pasa
40 i sto otimlje carstva moga?
Ja sam, ja sin caru Ahmatu
prvorodno dijete svoje;
meni, meni a ne bratu
carstvo od oca ostalo je.«
- 45 Ali se opet u pospjehu⁹⁰⁵
uze, uhvati i najbrže
od tjih ki mu straža bijehu
na istoga konja vrže.
- Konj biješe ovi okoš, mledan,
50 go, star, sadnit, tromijeh stopa;
mješte uzde ga bojni jedan
smuca za oglav od konopa.
- Tim gologlav car na njemu
tad u kratkoj toj haljini
55 po prilici i po svemu
viđaše se rob istini.
- Ah, gdje ti su, care Osmane,
bojni konji s kijem u slavi
na poljačke ravne strane
60 lanjsko ljeto ti se otpravi?
kad mlađahan put Dunaja
jezdec vjetar pritjecaše,
ter bez broja i bez kraja
silnoj vojsci suncem sjaše?
- 65 Gdje su ruha tva bogata
s raskošnijeme napravami
kijeh izveze vrhu zlata
bijeli biser, dragi kami?
- Gdi je carska sablja iz ruka,
70 vedro urešen s kom se gleda,
gdje li posluh verna puka
komu ti sâm zapovijeda?
- Gdje su časti, gdje li hvale
s kijeh si dosad slavan bio?

⁹⁰⁰ 12. hrani - zauzima

⁹⁰¹ 13-16. njegov je prethodnik izbjegao smrti pobjegavši na istok

⁹⁰² 27. dvornik potišteni - neugledni (nezna-tni) dvorjanin

⁹⁰³ 32. hadum bio - bijeli hadum

⁹⁰⁴ 36. Jedi-kula - carigradska kula sa sedam tornjeva, služila je kao tamnica

⁹⁰⁵ 45. u pospjehu - naglo

- 75 Sve li ti su časom pale?
svak li te je ostavio?
Ah, ovako sreća vrti
uokolo kolo svoje!⁹⁰⁶
Car, narodi svi prostrti
- 80 pod nogami komu stoje -
car, koga riječ jedna sama
za zakon je svemu Istoku,
sred raskošnijeh vedrijeh krama
ki stô sveđ je na visoku;
- 85 koga želji, koga misli⁹⁰⁷
svijet vaskolik biješe tijesan,
sluge ga su svoje stisli,
od roba je svoga splesan;
pače očito u prikoru⁹⁰⁸,
- 90 da se u krug mao zatvori,
vođen za svû muku goru
prije neredno⁹⁰⁹ neg se umori.
Naučite, ljudi oholi
ki živete bez pripasti,
- 95 da nije tvrđe krepke toli
ka ne može časom pasti.
I ako ovo nosi vrime
carom kijeh svak klanja i štuje,
što čekate vi kijeh ime
- 100 na svijetu se jedva čuje?
Još dvije glave dva vezijera
vitezi ovi svijem nemili,
Husaina, Dilavera,
na kopja su ke nabili,
- 105 prid carom ih sada nose.
Za rug veći jedan vika:
»Dogodiva ovako se⁹¹⁰
ćudi oholaj svijeh silnika!«
Š njim se vapit svak navraća,
- 110 da sramota raste dilja:
- »Krv se ovako naša plaća
i pedepšu samosilja!
Svak ko vlada sad se izgleda'
u ovega ki živote
- 115 svačije gübī i bez reda
nepravedno carstvo ote!«
Ali čuvši govor ovi
mlad car smućen kliče tada:
»Komu, o moji vitezovi,
120 ja sam uzeo carstvo ikada?
Ah, moj ćačko Ahmat nije li
pravi istini vaš car bio?
On, kada se s svijeta dijeli,
meni je carstvo ostavio -
- 125 svoje vlašitito carstvo ono
ke od djedâ i pradjedâ
steče i primi on zakono,
da njim vladam ja naprijeda.
Jaoh, ali se mâ djedina
130 meni otimlje sad po silu
i sloboda š njom jedina,
za kom čekam smrt nemilu.
Ah, mlađahan ikad komu
sagriješio sam ja toliko,
- 135 za što ovako bit po momu
gradu vođen imam priko?
Ne za mene neg da osvetim
od kozačkijeh moj puk šteta,
vojsku protiv Lehom kletim
140 ja prednjega digoh ljeta.
Na ku uputih ja se prvi
ne štedeći carske glave,
sveđ u ognju i u krvi
nedobitan i pun slave.
- 145 I da je svaki rukom svojom,
kô ja mojom, učinio,
ne bi turskijeh sad pobojom
kralj poljački dičan bio.
I za ljubav koju ukaza
150 carstvo moje puku milom
s prijetnjom smrtna, joh, poraza
carstvo mi se grabi silom -
ne, ne od vrljijeh protivnika,
s kijem vojujuć imah goru⁹¹¹,
- 155 negli od istijeh mojijeh bojnika,

⁹⁰⁶ 77-78. kao na početku, ovdje, u posljednjem pjevanju, autor ponovno umeće sliku o "kolu od sreće", kako bi na kraju potvrdio ono što je na početku samo nagovijestio

⁹⁰⁷ 85. *koga želji, koga misli* - čijoj želji, čijoj misli

⁹⁰⁸ 89. *očito u prikoru* - za javno poniženje

⁹⁰⁹ 92. *neredno* - ponižavajuće

⁹¹⁰ 107. *dogodiva (...) se* - događa se

⁹¹¹ 154. *goru* - poraz

od mê straže u mom dvoru!
 Sred krvava da li boja
 neprijateljskijeh ispod sila
 sablja vaša, sablja moja
 160 život mi je obranila,
 da izgubim carstvo paka,
 da mi se otme sablja iz ruka
 od vas vernijeh mojijeh junaka
 i od dragoga moga puka?
 165 Sablja ova ku sred rati
 laška izbit mi vlas ne može -
 tko me čuva, tko me prati,
 da mi je ugrabi? Ah jaoh, Bože!
 Svijetlu sablju, s kom u ruci
 170 slavni Osman krunu steče,
 i od unuka svi unuci
 prostriješe se nadaleče.
 On š njom najprije u Istoku
 slavu i kripos svoju uzmuži
 175 i, da vlada naširoku,
 oko sebe sve podloži.
 Natoljensko jezdit polje
 silni se Orhan š njom pak viđe;
 š njom u Brusi svê pristolje
 180 stavi i sinje more priđe.
 Kraljevski opet sto prinije
 s ovom Murat prihrabreni
 u Galipolje iz Brusije
 i svu srpsku zemlju oplijeni.
 185 Jedna i druga vidje strana
 s ovom silna Bajazeta;
 tim upriječi Tamerlana,⁹¹²
 zavideć mu carstvo od svijeta.
 S ovom Mušan⁹¹³ srca smina
 190 Drenopolje primi u sili
 i despota Vukašina
 razbi i s glavom još razdili.
 Š njome Murat drugi stupi
 naprijed jakno strijela plaha,
 195 da pod Vitoš sve pokupi
 i u Kosovo polje ujaha;

⁹¹² 187. zaustavi Tamerlana, mongolskog vojskovođu

⁹¹³ 189. *Mušan* - Murat I, onaj što ga je na Kosovu polju 1389. ubio Miloš Obilić; pobijedio je u bici na Marici 1371. kralja Vukašina Mrnjavčevića

i despota tuj Lazara
 š njom bi jošte pogubio,
 kleti Miloš da s privara
 200 nevjerom ga nije ubio.
 S ovom Čoiš Čelebija⁹¹⁴
 nikopoljskijeh ispod mira
 kralja Šišmana iznać prija,
 s vojskom razbi, pak zatira.
 205 Ugrovlahe⁹¹⁵ u vrlini
 uharači Mehmet s ovom,
 i ukaza zmaj na Drini
 slovinskijem se vitezom.
 S ovom Murat treći usrnu
 210 u Đurđevu despotinu,
 i posiječe još na Varnu
 kralja i ugarsku vojsku sminu.
 S ovom Mehmet slavni uzide
 prvi na sto carstva ovega⁹¹⁶;
 215 Grke rasu, smaknu i skide
 kralja od Bosne i hercega⁹¹⁷.
 Skenderiju⁹¹⁸ s ovom paka
 car Bajazet pod vlas stavi⁹¹⁹
 i, kô i ja, na Poljaka
 220 neizmernu vojsku otpravi.
 S ovom Selim prođe jači
 i poludne dobi puke;

⁹¹⁴ 201. *Čoiš Čelebija* - jedan od sinova sultana Bajazida I; pobjedu nad *Šišmanom* (Žigmundom) izvojevao je kod Nikopolja car Bajazid I.

⁹¹⁵ 205. *Ugrovlahe* - Rumunje; Vlaška je bila turski vazal

⁹¹⁶ 213-214. *Mehmet* - Mehmed II. Osvjajač, turski sultan (1451-81). Godine 1453. osvojio je Carigrad ("sto carstva"), potom Srbiju, Moreju (Peloponez), Trapezunt, Bosnu, Krim, Albaniju.

⁹¹⁷ 216. veći dio Bosne pada pod tursku vlast 1463, a Hercegovina 1481. Spomenuti zadnji kralj bosne je Stjepan Tomašević Kotromanić (vladao 1461-1463), kojega su Turci smaknuli na prijearu.

⁹¹⁸ 217. *Skenderija* - Albanija

⁹¹⁹ 218. Albaniju je od Turaka uspješno branio Juraj Kastriotić Skenderbeg, te su je Turci definitivno osvojili tek nakon njegove smrti 1468.

Kaer primi i potlači
 priohole Mamaluke.⁹²⁰
 225 Mlad, kô i ja, steče s ove
 car Suliman čas potpunu:
 progna od Rode vitezove⁹²¹
 i ugarsku ote krunu.⁹²²
 Selim sin mu s ove sablje
 230 lijepi Čipar ote silno⁹²³,
 zamijenivši svê korablje
 za kraljevstvo toli obilno.
 S ovom Murat stavi uze⁹²⁴
 krajičnicim hrvatskimi,
 235 Česel-baša rvat uze⁹²⁵
 i kraljevski Tavriš⁹²⁶ primi
 Djed moj Mehmet s ovom diže
 Ugrom, ki svud vele smiju⁹²⁷,

⁹²⁰ 222-224 *poludni puci* - južni narodi; *Kaer* - Kairo; Egipat (Mamelučko carstvo) Selim II osvojio je 1517.

⁹²¹ 227. *od Rode vitezove* - Rodos su Turci osvojili 1522.; držali su ga Vitezovi sv. Ivana Jeruzalemskog (red je osnovan u Jeruzalemu za vrijeme križarskih ratova), poznati i kao Hospitalci, Rodski vitezovi (kamo su se 1309. preselili nakon gubitka teritorija u Svetoj zemlji) i konačno Malteški vitezovi (na Maltu su izbjegli i dobili je u svoj posjed nakon pada Rodosa).

⁹²² 228. Misli se na pobjedu Sulejmana Veličanstvenog nad Ugarima u bitki na Mohačkom polju 1526, nakon čega je veći dio Ugarske pao pod tursku vlast. Sulejman Veličanstveni uspješno je ratovao s Perzijom, osvojio Bagdad i Tabriz (1535). Osvojio je također i Libiju (Tripoli) 1551.

⁹²³ 230. Cipar su Turci osvojili od Venecije 1570.

⁹²⁴ 233. *stavi uze* - porazi, pobijedi

⁹²⁵ 235. *navali na Perzijance*

⁹²⁶ 236. *Tavriš* - Tabriz, grad u Perziji koji se odlikovao bogatstvom. Turci su ga osvajali i gubili u više navrata; ovdje se misli na osvojenje 1585, prije čega je Murat III osvojio i Gruziju, Kavkaz, te Krim i Jemen.

⁹²⁷ 238. *ki svud vele smiju* - koji su veoma hrabri, smioni

grad pritrvedi od Kaniže⁹²⁸
 240 i Avarin i Egriju.⁹²⁹
 S ovom otac moj objavi
 nedobitnu veličinu;
 ovu meni on ostavi,
 prvorodnom svomu sinu.
 245 S ovom pođoh na Poljaka
 i môm rukom mnogijeh pobih
 i, da posluh od junakâ
 slijeđaše me, dobio bih.
 S ovom iđah od bojnikâ
 250 kupeć sa mnom vojsku mnogu,
 da Emirina odmetnika
 u Istoku smaknut mogu.
 S ovom s vami dobit sada
 odlučio bijeh joštera
 255 od istoka do zapada,
 od poludne⁹³⁰ do sjevera.
 Nu, nevjeru kažuć svoju,
 tko sad grabi bez razloga
 slavu vašu, slavu moju,
 260 slavu carstva otmanskoga?
 Tko mi uzima sablju onu
 s kom svijet stari moji dobiše
 i ku meni po zakonu
 svomu unuku ostaviše?
 265 Tko slobodu u sramoti
 i život mi ovdje tlači,
 gdi sloboda i životi
 podložni su meni svačiji,
 Ko na cara ruke stere?
 270 tko li cara sužnjem vodi? -
 vitezovi od kojih vjere⁹³¹
 on obranjen vazda hodi!
 Ah, vitezi moji mili,
 puče ugodni, dragi puče!
 275 Svi li me ste ostavili?
 svi li caru svomu muče?
 Ah, nemojte davnju slavu,
 kom se vernos vaša diči,

⁹²⁸ 239. *Kaniža* - grad u Mađarskoj (Nagykanizsa); Turci su ga osvojili 1600.

⁹²⁹ 240. *Avarin* - Đur (Győr); *Egrija* - Eger, gradovi u Mađarskoj

⁹³⁰ 256. *od poludne* - od juga

⁹³¹ 271. *od kojih vjere* - od kojih vjernošću

- u izdavstvu svim nepravu
 280 novi prikor da obliču.
 Odgovori ti, kamenje -
 gluši je od tebe moj puk sada -
 ter ih gani na smiljenje
 vrhu Osmana, cara mlada!
 285 usred grada komu svoga
 djedina se svoja otima,
 i nije jošte, joh, nikoga
 da mu plačnu milos ima?«
 Vapeć tužne tej besjede
 290 sultan Osman s teške smeće
 na mjesto se jur dovede
 gdi cijenjaše ostat veće;
 i na tužbe cara mlada
 Turci vrli i nemili,
 295 ako nijesu milos tada,
 daj su žalos očutili!
 Zasve da ohô⁹³² svaki teče,
 kažuć srdžbu i nemilos,
 proz oči mu suza utječe:
 300 goni mu je skrovna silos.
 Zasve da se čine hudi,
 učinit se zaman haju
 da od puti nijesu ljudi
 i da srca ne imaju.
 305 Ovi čijem su skupno ustali
 da ga u zaklop već zatvore,
 eto, jak hrid kad se obali
 niz visinu strmu gore.
 eto kleti Daut-paša
 310 tijekom teče konja hrla:
 »Što će biti?« svak upraša,
 svak goneta djela vrla.
 Viknu došad sred junakâ
 kijeh Osmana pratit stavi:
 315 »Zapovijed je carska taka
 da se ovi pas zadavi.
 Što krsimate bez uzroka?
 Ku čekate štetu prijeku,
 dokli bojnici od Istoka
 320 dođu i svijeh nas ovdi isijeku?
 Što gledate? što činite?
 Smrti ovega raspa od svijeta
 vaše živote utvrdite
- i Mustafu cara sveta!
 325 Ganite se za općeno
 svačije dobro bez pripasti;
 er inako, razdijeljeno,
 ubrzo će carstvo pasti!«
 Nu car Osman s druge strane
 330 vapijati ne pristaje,
 jeda kako koga gane
 na svû pomoć ondi da je.
 »Da li car će, on govori,
 komu rob je svak na svijeti,
 335 kako jedan rob najgori
 ispod robja svoga umrijeti?
 Jeda tebe, Bože s nebi,
 vlas desnice tvoje objavi
 ter pri glavnoj toj potrebi
 340 mlađahna me ne ostavi!
 Da dâ Višnji sreću bolju
 tko na momu stolu sjedi:
 da dobrzo mû nevolju
 i car novi ne uslijedi,
 345 ter nesreća moja ova
 ne uzroči tej nesklade
 da sva kuća Otmanova
 i š njom carstvo tursko pade!«
 Ne doreče još ovega,
 350 a Daut opet viknu iz glasa:
 »Što činite? Davite ga!«
 i mahramu smaknu s pasa.
 Jednomu je crncu vrže,
 sasma grdu, strašnu odveće,
 355 bez ozira ki ju najbrže
 caru Osmanu na vrat meće.
 Obara ga zatijem hrlo,
 lijevom nogom ter se opira,
 čim mu desnom pleše grlo,
 360 da mu silom dušu istira.
 Tako plešuć kraj mahrami
 zubi, nohti potezaše,
 dokli car mu pod nogami
 sprava strjeptje, pak izdaše.
 365 Pod nogami roba svoga
 umrije ovako car od svijeta
 i pod noge ispod noga
 ukopa se prešno opeta;
 ere od istijeh s kijeh poginu
 370 bez carske se vrže časti
 u očin mečet pod očinu

⁹³² 297. ohô - ohol

- lijevu nogu u grob tmasti.
 Oholas se ljuska mnoga
 u ovi način pleše i tlači,
 375 ka čovjeka umrloga
 s Bogom penje i jednači.
 Viđ, prokleti Mahumete,
 ti ki u sablju zakon složi,
 da nathode ljudske svjete
 380 svemogući sudi Božji,
 i da umrla pamet mani
 odlukam se svojijem krijepi,
 jer gdi ne sja zrak sunčani,⁹³³
 i s očim su ljudi slijepi.
 385 Ti, da kralj si, i da od toga
 djelo s tuđom krvim slidi,
 zatište oči, kô da Boga⁹³⁴
 nije ki sve zna i vidi.
 Ti pod udes sve postavi
 390 i slobodu volje ote,
 da narodi svi s ljubavi
 gube za te njih živote;
 da nikomu, veleć, svoju
 uredbu uteć moći nije.⁹³⁵
 395 il' na domu, il' na boju
 suđeno je - umrit ti je!
 I ti, o otmansko samosilje,
 ko bez pravde i razloga,
 da prostereš sablju dilje,
 400 ne ima viku straha od Boga -
 ti, ti cara vrh svijeh ljudi⁹³⁶
 dosle učini uzvišena,
 da ne slika nego svuda
 htje da mu se klanja sjena;
 405 da tvom sabljom on sam vlada
 duše i tijela na svû volju
 sred staroga Carigrada,
 na novomu svom pristolju;
 da ga u obraz pogledati
 410 ljudski pogled ne dostoji,
 i da svudi kud se obrati
 s nedobitnom silom stoji;
 da mu u ruci čes je i sreća,
 da mu je zakon u besjedi;
 415 gospoda mu da najveća
 trepte od same zapovijedi;
 pače da od njih svaki grlo
 pod svû sablju stavljat teče,
 ako hoće da neumrlo
 420 dobro u raj u vječnom steče;
 da itko žive na svem svijeti
 prid njim prostrt na tle pade;
 da u život mu se ime sveti,
 a po smrti crkve grade.
 425 Ti vrh svega još ovega,
 da mu utvrdiš sablju u ruci,
 htje da imaju strah od njega
 svi narodi i svi puci.
 Ali ubrzo će pasti
 430 vidim kleti svoji zakoni;
 er je sila Božjoj vlasti
 nauk vražji da se ukloni.
 Ti naredi, potom stupi
 car od svijeta na pristolje,
 435 da pod sablju bratju skupi
 i podavi i pokolje.
 Nu vlas Božja caru Ahmatu
 pogubiti brata ne da,
 hteć, za ubojstva starijeh platu,
 440 da brat, ne sin, zapovijeda.
 Ti, da samo su uzvišena
 hoć na svaku čas najveću
 djeca ona pokupljena
 kijeh u saraj djecom meću;
 445 a toj, da tko ne zna svoga
 roditelja ni rodjaka
 cara uzdrži, kako s koga
 sebi dobra pozna svaka.
 Sad se zgodi i učini
 450 smjenstvom zloga Daut-paše
 da i ovi, kako i ini,
 tvoji nauci tašti ostaše.
 Ti naredi da od krstjana
 sinovi se grabe mladi,
 455 i vojnica da su izbrana
 oni kom se car obgradi;

⁹³³ 383. *jer gdi ne sja zrak sunčani* - jer gdje nema prave vjere (kršćanstva)

⁹³⁴ 386-387. koji pred tuđom krvi zatvaraš oči

⁹³⁵ 393-394. svojoj sudbini nije moći uteći

⁹³⁶ 401. i dalje: kraća polemika s islamskim učenjem o apsolutnoj poslušnosti caru, o pogibilji za cara kao o najvećoj sreći itd., razumije se, s kršćanskoga gledišta

ali Božja vlas velika
podigla je u čas sade
da taj grablja svakolika
460 na istoga cara pade.
Tko mre u boju, s dobrim svacim
ti mu obeća raj prilijepi,
neka posluh se u junacim
i pogrda smrti ukrijepi.
465 Ali učini vlas od Boga
od krstjana nadaleče
s neposluha viteškoga
da car s glavom jedva uteče.
Ti htje nitko da ničesa
470 ne ima svoga osobita
negli, jak Bog od nebesa,
tač da je jedan car od svita.
Nu vlas Božja brzo u sebi
samosilja krši i slama
475 za ukazat da na nebi
i na zemlji ona je sama.

Ti u život cara sveti
i pod noge sve mu stlači,
hteć da rob je sve na svijeti
480 a sam on car vrh svijeh jači.
Nu vlas Božja, koj imaju
poklanjat se ljudi sami,
htje da pusti dušu u vaju
car svom robu pod nogami.
485 Htje ti da sve tjera blude,
kako hoće, Turčin svaki,
i da ženâ držat bude
koliko ih je hranit jaki;
tako neka tvoji narodi
490 bez broja se uzmnadžaju,
tere caru, ki ih gospodi,
množ vitezâ na boj daju;
nu se skrši sva tva slava,
er tisuća od tisuća
495 tvojijeh isprid Vladislava
vidjela se pobjećuća.

RJEČNIK

aga (tur.) - gospodar, gospodin, vojni ili civilni dostojanstvenik u Turskoj

ali - ili

anterija (tur.) - kratka haljina u muslimana, oblači se preko košulje

baltadžija (tur.) - sluga

bat - buzdovan, topuz

bezufan - beznadan

biljeg - znak

bitje - stanje, biće

bjaka - bjelilo

bjenje - bitka

blazniti - milovati

bluditi - lutati

bljusti - čuvati, nadzirati

bo - jer

boča - balčak

bodezan - oštrica

bodežljiv - bodljivak

bojar - ratnik

bojanica - ratnica

bojanik - ratnik, vojnik

boljeti (se čim) - žaliti se na što

boljezan - bol, bolest

brašno - hrana

breće - pseto, štene

brijeme - vrijeme

brime - vrijeme

busati - udarati

bušiti - žestoko lupiti

captiti - cvjetati

cić, cića - zbog, radi

cijeć, cjeća - zbog, radi

cijeniti - smatrati

ckneti i *cknjeti* - kasniti

ctiti - cvjetati

cvijeliti - tugovati

cvil - cviljenje, plač

cvjetice - cvijeće

čapet - kandže

čaplja - nokat, pandža

čas - čas

čauš (tur.) - stražar, vratar

čela - pčela

čelebija (tur.) - gospodin

čeljupina - čeljust

čemer - otrov, gorkost

čersa (tal.) - neka pomada

čest - gust

čestit - sretan, slavan

četres - četrdeset

čijem, čim - čim, dok, kada

ćeselbaški (tur.) - perzijski

ćudina - ćud

ćutjenstvo - osjećanje

daj - bar

danu - nego

davori - uzvik žalosti, »jao!«

daždivi - kišni

dedeliti - blebetati, brbljati

despot (grč.) - vladar, silnik; *despocija* je oblik vladavine zasnovan na samovlašću, ujedno i naslov nekih srpskih vladara nakon kosovske bitke

di - gdje

dikla - djevojka

dilo - djelo

dilje - dalje

diljiti - duljiti

diljka - duga puška, kremenjača

dipli - gajde

divan (tur.) - vijeće, savjet

divjačan - divlji

djevoj - bludnik

dmjenje - duhanje

dobit - pobjeda

dobitnik - pobjednik

docno - kasno

dočim - dok

dohod - dolazak

dokli - dokle
doricati - priopćiti
dospjeti - dovršiti
dostegnice - kratke hlače
došastje - dolazak
došastvo - dolazak
drača - trn, bodljika; trnje
droban - sitan
drokun - zmaj
drožditi se - padati strmoglavice
droždnuti - survati se
družba - društvo
držan - obavezan
dub - drvo
dubrava - šuma
dundo - stric
dvakrat - dvaput
dvaš - dvaput
dvoran - udvoran, uljudan
dvornji - vanjski

er, ere - jer
emir (ar.) - vladarski naslov, vladar

godina - kiša
godište - godina
granfi - nokti, kandže
grapša - grabež
gusa - gusar
gvozdje - željezo, gvožđe
gvozdobit - gvozden, željezan

hadum (tur.) - eunuh (uškopljenik), čuvar harema
hainski (tur.) - nevjernički, neprijateljski
hajati - mariti
halekati - jalakati, vikati »Alah«
hamalija (tur.) - sveti zapis
han (tur.) - konačište
harač (tur.) - danak; porez kojega su u Turskoj carevini plaćali nemuslimani
haran (tur.) - zahvalan
harba (tur.) - koplje, helebarda
hip - čas, trenutak
hitar - lukav, vješt
hitros(t) - lukavstvo
hlap - kmet

hlepiti i *hlipiti* - željeti, čeznuti
hodža (tur.) - muslimanski svećenik, vjerski učitelj
hrabrenstvo - hrabrost
hraniti - čuvati
hrek - grana
hrlo - brzo, hitro, žurno
hukati - jaukati, stenjati
husati - udarati
hvisnuti - udariti
hvistati - udarati
hvoja - grana

ičoglanin - paž u dvoru
ijed - otrov; ljutina, jed
inako - drukčije
iskorijepiti - uništiti
ispriliti - ispeći, ispržiti
istakmiti - izvojevati, izjednačiti
istin - istinit
istoč - istok
iščeznuti - izgubljen
ištom, - tek
it, iti - ići
izeti - uzeti
izgled - primjer, ogled
izišastvo - izlazak
izit - izići
izrit - izreći

jak - kao
jakno - kao
jaspra (grč.) - sitan srebrni novac, novac uopće
jazan - poput provalije, jaza
jeda - eda, da li, zar
jedek (tur.) - paradni konj
jedihan - jedini
jedini - jedinstven
jediniti se - ženiti se
jur - već

kâ - koja
kaduna (tur.) - (turska) gospođa, dama
kajpa (tal.) - krletka, gajba
kal - blato
kami - kamen

kandžilijer - kancelar, pisar
kapidži (tur.) - kapidžija, stražar, vratar
kaplan (tur.) - leopard
kavad (tur.) - haljetak od svile ili kadife
ki, ka, ko - koji, koja, koje
kijem, kim - kojim
kioviski - kijeviski (od Kijev)
kita - skupina
kô - kada, pošto, kako
kob - sreća, sudbina
koli - koliko
količak - kolik
kolikrat - koliko puta
kon - kod
kopjača - koplje
korablja - lađa
korda (tur.) - sablja, čorda
korugva - zastava, barjak
kosijer - vrsta srpa; čeljust vilica
kostret - odjeća od grube tkanine
kraj - obala (pored drugih značenja)
kram - dvor, palača
kramar (njem.) - prepredenjak; sitni trgovac
kravosac - vrsta zmije za koju se vjeruje da siše krave
krijes - cvrčak
kripos(t) - vrlina
krivina - krivnja
krug - klupko (za zmije)
krzmanje - oklijevanje
kršnja - kršenje, lomljenje
kučati - smjerati, kretati
kuda - rep
kuf (tal.) - labud
kus - dio, komad

lačan - gladan
lada - ljubovca, supruga
lasno - lako
las(t) - uživanje
leški - poljski (od Leška, Poljska)
licimirstvo - licemjerstvo
ličiti - proglašavati; optuživati
lipos(t) - ljepota
lipsati - malaksati
lir, lijer (grč.) - ljljan

lis(t) - pismo
luški - šumski
ljepos(t) - ljepota
ljiljak - šišmiš
ljubi - žena, supruga
ljut - hridina
ljuven - ljubavni, ljubavnički

mâ - moja
mađionica - čarobnica
man, mani - uzalud
mao - malen
mas(t) - boja
mastiti - bojiti
mê - moje
mečet (tur.) - islamska bogomolja, medresa, džamija
mećaica - smutljivac
metati - bacati
mir, miri (lat. *murus*) - zid, zidovi, zidine
mledan - slab, mršav
mniti - misliti
mnokrat - mnogo puta
množ - mnoštvo
mramorkome - kao mramor
mrazan - leden
mrčiti - crniti
mrđiti se - mrštiti se
mû - moju
mučat - šutjeti
mufti, muftija (tur.) - poznavalac zakona, pravnik
munar, munara (tur.) - toranj uz džamiju, minaret

nado - čelik
nadvor - napolje, van
nahoditi - naći, nalaziti
najliše - osobito
naličje - lik
nalip - otrov
نالوگ - mnoštvo, gomila
naripiti - navaliti
natolijenski - anatolijski (Anadolija je maloazijski dio Turske; isp. *rumelski*)
naviditi - zavidjeti

navidnos(t) - zavist
nedobit, nedobitan - nepobjediv
nepokoj - nemir
nepomno - nepažljivo
nepuča (tal.) - nećakinja
nesklad - nesreća, nesloga
nesmjensvo - kukavičluk
nesmotrn - divlji, strašan
neumrli - besmrtn
nevljak - naviljak (onoliko sijena ili slame koliko se jednom može zagrabiti vilama)
nijemski - njemački
ništor - ništa
nut - evo

njegda - nekada

obeseliti se - razveseliti se
oblastan - moćan, vlastan
obličiti - pokazati, objaviti
obрати - odabrati (pored drugih značenja)
odiliti se, odijeliti se - rastati se
odor - plijen
odvit - odgovor
oglav - ular
ogrljaj - ogrlica
oholas(t) - oholost
okoliš - krug
olohnut - gnusan
ončas - odmah
općeni - zajednički, opći; sveobuhvatni, uobičajeni
općina - porodica, obitelj
oplákati - oprati
opričiti se - oprijeti se
opsida - obrana
opšešarati - obuhvatiti kandžama
ostinuti - ohladiti, smrznuti
otar - oltar
otražak - ostanak
ovdira - ovdje
oznobiti - oskvrnuti, okaljati
ožica - žlica
oživljivati - oživljivati

pan (polj.) - gospodin
panjiti se - ostati zapanjen, biti zapanjen
panjkati - klevetati
paziti - vidjeti, opaziti
peča - dio
pečiti - ugristi
pedepsa (grč.) - kazna
perivoj - vrt, bašta
pernica - perina
pića - hrana
pitan - plodan, rodan
plah - silovit
plantati - plamtjeti
plav - lađa, brod
poboj - boj
podirati - izvlačiti
podrijet - postanje, porijeklo
pogrešpan - navoran, izbrazdan
pojati - pjevati
pokli - pošto
pokoj - mir
pokonji - posljednji
poludne - jug
pomnja - pažnja, briga
ponase - zasebno
porušen - iznemogao
poplesati - pogaziti
posilati - slati
poskupo - malo
pospjeh - žurba
potarašiti - uništiti
pothiban - nevjeran, himben
pozabiti - zaboraviti
pozov - poziv
prem - upravo, baš
prepas(t) - strah, bojazan
preša (tal.) - brzina
prešan (tal.) - nagao
prešno (tal.) - brzo
priječati - priječiti
prijek, prik - zao, opak
prikazati - darovati, pokloniti
prikleti se - zakleti se
priklon - sagnut
priklonstvo - poniznost
prilika - slika, izgled
primalitje - proljeće
prinemoći se - onesvijestiti se

priobraziti se - promijeniti se
pripadati - strašiti
pripas(t) - strah
pripasti se - prestrašiti se
pristanje - prestanak
pristati - prestati
pristupiti - prekršiti
prividiti - predvidjeti
prividjenstvo - predviđanje
privraćati - preokrenuti
prizida - prizidana zgrada
prliti - pržiti, paliti
procavtiti - procvjetati
proć - protiv
proćuknuti - proćuti, doznati
prodiljiti - produljiti, proširiti
prošas(t) - prošlost
proz - kroz
proždorstvo - proždrljivost
pržina - pijesak
put - tijelo (pored drugih značenja)
puziv - kolebljiv

rasap - propast
raskazati - razglasiti
raspuhati - rasbuktati
rasrčen - razljućen
raščinjati se - raspadati se
rašepaćati - raskrečivati, razmicati
rat - šiljak
ratiti se - ratovati
razbirati se - osvijestiti se
razbluda - uživanje
razgniviti - razljutiti
razlik - različit
razlog - razbor, razum, pamet
razluka - razlika
razmi - osim
razok - razrok
raždeći - raspaliti
rijeh - rekoh
rijeti, riti - reći
rodžbina - rođaštvo, rodbina
rudeši - kovrče
rumelski - Rumelija je naziv za europski dio Turske (isp. natolski)

rusa (tal.) - ruža
rusag (mađ. *orszag*) - zemlja, država

sadnić - ranjen (od sedla)
sahraniti se - sačuvati se
saj - taj, ovaj
sakrafoč (tur.) - pokrivač ispod sedla
samokres - vrsta kratke puške
samopal - vrsta kratke puške
saraj (tur.) - dvor, kraljevski dvor; harem
satarisati - uništiti
saviše - osim toga, povrh toga
scijeniti - smatrati, držati
sciniti - smatrati, držati
sebar - seljak, kmet
sebarstvo - kmetstvo
sej - ove, te
seksana (tur.) - tovarni konj
sharan - uništen
shrnjigati - oskvrnjivati
siječac - drvosječa
sioni - silan, okrutan
siti - sići
sivati - sijevati
sjediljka - sastanak za igre i zabavu
sjen - sjena
skazanje - scena, prizor
skniti - sknjeti, kasniti
sknjenje - zakašnjenje, otezanje
skroven - skriven
skrovno - skriveno, tajno
skućati - spuštati, obarati
skućati se - podložiti se
skorna - ljaga, mrlja
skornjivati - prljati, mazati
slaci - slatki
slika - kip, lik
slikovati - biti nalik
slišati - slušati, čuti
slobos(t) - sloboda
smagnuti - čeznuti, žudjeti
smaknuti - maknuti s položaja; uništiti
smečiti - zgnječiti
smeća - smutnja, nemir
smetati - unositi nemir
smenje, smjenje - smionost

smjenstvo - smionost, odvažnost
smućati - zamućivati, uznemirivati
snebitje - smetenost
sopišiti - izdisati
spahija (tur.) - konjanik, mali plemić, obavezan na vojnu službu
spahoglanin (tur.) - konjanik
spašati - otpasati
spijevanje - pjevanje
splesati - zgaziti
spomena - sjećanje, uspomena
spovijedati - pripovijedati, pričati
sprava - priprema
spravljeti - spremati
sprid, sprijed - naprijed
spražiti - spržiti, spaliti
srčan - srdit, ljut
srda - neman, furija
staniti se - zaustaviti se
stanovit - čvrst, stalan
staviti se, stavljati se - dosjetiti se, dosjećati se
stavno - čvrsto, sigurno
stavnos(t) - stalnost
stijena, stina - hridina, kamen
stinuti - mrznuti
stirati - satirati
stol - prijestolje
strajati - dotrajati, svršavati
stran - čudan, neobičan
stratiti - potrošiti
straviti - začarati
stravljen - začaran
stražnik - stražar, vratar
streha - krov
strenitelj - onaj koji satire
stučiti - združiti, spojiti
stup - hod, korak
sud - posuda; sud, suđenje
sultàna - žena, kći ili majka sultanova
suproč - protiv
suprotiva - nesreća, nevolja
svećen - posvećen
sveđ - neprekidno, stalno
svevolja - samovolja
svim - sasvim
svis(t) - svijest, razbor
svita - haljina

svjet - savjet
svjetnik - savjetnik
svrha - svršetak, kraj
svudijer - svuda

šeset - šezdeset
šestoper - buzdovan
šibika - prut, šiba, palica (simbol vlasti)
šikati - ljuljati, njihati
šip - šiljak
štiti - čitati
šturjak - cvrčak

taboriti - (vojsku), smještati
tač - tako
tamaša (tal.) - podsmijeh, poruga
tamničar - uznik, zatvorenik, sužanj
tančac - ples, igra
tefterdar (tur.) - državni blagajnik
tegota - težina
tijem - tim, zato, stoga
tirati, tiriti - tjerati
tja - čak
tmast - taman
tojaga - toljaga
toli - toliko
tomačiti - tumačiti, objašnjavati
toprv - istom, tek
trag - pleme, rod
trator - tratinčica
traviti - očaravati, opčiniti
trg - trgovina
trijes(k) - grom
triš - triput
trkač - tulac (za strelice)
trud - muka
truditi - zamarati
tugdjela (lat.) - jastuk
tva, tve, tvu - tvoja, tvoje, tvoju

ubusiti se - smjestiti se u zasjedu
udilj(e) - smjesta, odmah
udjeljati - uraditi, urezati, izvajati
ugađati se - slagati se
ugarštica - ugarska kapa
uhiliti - lišiti
ujedno - zajedno

- ulak* (tur.) - glasnik
umrli - smrtan
umrtje - smrt
unetrmiti se - ukočiti se, biti nepokretan (neaktivan)
upiti - vikati
upoznati se - varati se, zabuniti se
uprašanje - pitanje
ured(a) - odmah
uročiti - sklopiti mir
usprimagati - prevladavati
usrtati - nasrtati, navaljivati
ustarati se - ostarjeti
utaštvo - smirenje (od gl. *utažiti*, smiriti)
uvadica - navika
uvik(e) - uvijek
uvit - povez od pruća
uzbučati - dignuti buku
uzdano - pouzdano
uzmnažati - pojačavati, povećavati

vaj - nesreća, jad; uzivik: jao!
vas - sav, čitav
već, veće - više
vetah (tal. *vecchio*) - star
veriga - lanac
viđ - vidi
viđenje - izgled
vihar - vihor, jak vjetar
vijek, vik - uvijek; uz negaciju: nikad
vir - izvor
vižô - vižle, pas
vlas(t) - vlast, moć
vlaštiti - svoj, vlastiti
vojničar - vojnik, ratnik
voljan - slobodan
vragoduh - čovjek vražjeg duha
vrh, vrhu - nad, iznad, povrh, ponad
vriježiti - krijepiti, učvršćivati
vrl - zao, opak
vrlina - zloća
vrlovit - zao
vršnik - vršnjak
vrz'mo, vrz'te - bacimo, bacite (inf. *vrći*)
vučac - dugačak mač
vuhovati - varati

zabit - zaborav
zacić - zbog
začeti - zapjevati
začinka - popijevka
začinjati - pjevati
zagunjastio - obrastao dlakama
zahvala - ponos; oholost
zahvaliti se - ponositi se, hvastati se
zaklad - zalog
zaklon - sklonište
zakono - zakonito
zakonjak - poznavalac zakona
zalih - suvišan
zaman(i) (tur.) - uzalud
zamjeran - sjajan, izvrstan
zamnjeti - odjeknuti
zapaziti se - zagledati se
zapiždriti - izbuljiti oči
zapleten - složen
zaprištiti - raspaliti se
zasjednik - onaj koji postavlja ili se nalaži u zasjedi
zasjena - opsjena
zastav - ogrtač
zasve da - iako, premda
zatjecati se - boriti se, natjecati se
zatjelak - zatiljak
zatočnik - koji ide u borbu za drugoga, tj. borac koji na sebe preuzima određeni zadatak
zatraviti - opčarati
zatravljen - očaran; zaljubljen
zatvor - vrata
zauptiti - zavapiti
zavada - svađa
zavežaj - veza
zbabeljen - ružan
zbiljan - istinski
zbučati - s velikom bukom doći
zdrtati se - stresti se, zadrhtati
zdvor(a) - izvana
zdvojni - vanjski
zenuti - potjerati; nicati, zelenjeti se
zgar - odzgora
zgles - pogled
zlamenje - znak
zled - zlo, nevolja
znan - vješt

znobiti - štetiti, kvariti
zrak - pogled (pored drugih značenja)
zučiti - zvučiti

žarkula - janjičarska kapa